

KRIVIČNO PROCESNO PRAVO

AUTOR:

Akademik prof. dr Nedeljko Stanković

Recenzenti:

Akademik prof. dr Branko Vučković
Akademik prof. dr Vesna Vučković
Prof. dr Mirko Kulić

Izdavač:

Evropski univerzitet Brčko distrikt BiH
049 590 605 www.eubd.edu.ba

Urednik:

Doc. dr Albina Fazlović

Lektor:

Prof. dr Kojo Simić

Dizajn korica:

Mr Smiljana Bijelović

Odlukom Senata Evropskog univerziteta Brčko distrikt BiH broj 70-6/2021 od 19.11.2021. godine knjiga *Krivično procesno pravo*, autora akademika prof. dr Nedeljka Stankovića prihvaćena je kao osnovna udžbenička literatura za istoimeni predmet.

Štampa: Markos, Banja Luka

Tiraž: 500

ISBN 978-99955-99-59-1

Dr Nedeljko Stanković

KRIVIČNO PROCESNO PRAVO

**Evropski univerzitet Brčko distrikt
Brčko, 2021. godine**

Sadržaj

PREDGOVOR	19
OPŠTI DIO.....	21
GLAVA I - KRIVIČNO PROCESNO PRAVO I KRIVIČNI POSTUPAK.....	23
1. Uvod	25
2. Pojam krivičnog procesnog prava i krivičnog postupka kao grane zakonodavstva i segmenta pravnog sistema	26
3. Svrha i značaj krivičnog procesnog prava kao grane zakonodavstva	29
4. Pojam krivičnog procesnog prava	30
5. Tumačenje krivičnog procesnog prava	31
6. Krivični postupak	33
6.1. Pojam krivičnog postupka	33
6.2. Predmet krivičnog postupka	34
6.3. Vrste krivičnog postupaka	36
6.4. Osnovni istorijski tipovi krivičnih postupaka	38
6.4.1. Optužni ili akuzatorski model krivičnog postupka	39
6.4.2. Istražni ili inkvizitorski model krivičnog postupka	41
6.4.3. Mješoviti (savremeni) ili akuzatorsko-inkvizitorski model krivičnog postupka	43
6.4.4. Istorijski razvoj krivičnog procesnog prava u Bosni i Hercegovini....	44
7. Povezanost krivičnog procesnog prava sa nekim drugim granama prava ..	46
7.1. Odnos krivičnog procesnog i krivičnog materijalnog prava	47
7.2. Krivično procesno pravo i ustavno pravo	48
7.3. Krivično procesno pravo i građansko procesno pravo	49
8. Povezanost krivičnog procesnog prava sa nekim vanpravnim disciplinama ..	50
8.1. Krivično procesno pravo i kriminalistika	50
8.2. Krivično procesno pravo i sudska psihologija	51
8.3. Krivično procesno pravo i kriminologija	52
8.4. Krivično procesno pravo i penologija	53
8.5. Krivično procesno pravo i neke medicinske discipline	53

9. Izvori krivičnog procesnog prava	54
10. Dejstvo krivičnog procesnog prava	56
10.1. Vremensko dejstvo krivičnog procesnog prava	57
10.2. Prostorno dejstvo krivičnog procesnog prava	58
10.3. Dejstvo krivičnog procesnog prava u odnosu na subjekte	59
GLAVA II - OSNOVNA NAČELA KRIVIČNOG PROCESNOG PRAVA	61
1. Uopšte o osnovnim krivičnoprocesnim načelima	63
2. Načela krivičnog gonjenja	64
2.1. Načelo akuzatornosti	64
2.1.1. Vrste optužnih akata u krivičnom postupku	66
2.2. Načelo oficijelnosti krivičnog gonjenja	67
2.3. Načelo legaliteta krivičnog gonjenja	68
2.4. Načelo oportuniteta krivičnog gonjenja	69
2.5. Načelo ne bis in idem	71
3. Dokazna načela	72
3.1. Načelo neposrednosti u izvođenju i ocjeni dokaza	72
3.2. Načelo slobodne ocjene dokaza	75
3.3. Načelo prepostavke nevinosti in dubio pro reo	76
4. Načela vođenja krivičnog postupka	78
4.1. Načelo forme vođenje krivičnog postupka	78
4.1.1. Načelo raspravnosti (kontradiktornosti)	78
4.1.2. Načelo usmenosti	80
4.1.3. Načelo javnosti u krivičnom postupku	81
5. Načela donošenja sudskih odluka	84
5.1. Načelo zbornosti	85
5.2. Načelo slobodnog uvjerenja organa postupka	86
5.3. Načelo pravnog lijeka	87
GLAVA III - PROCESNI SUBJEKTI U KRIVIČNOM POSTUPKU	89
1. Pojam i podjela subjekata krivičnog postupka	91

2. Osnovni i sporedni krivičnoprocesni subjekti	91
2.1. Glavni (osnovni) procesni subjekti	91
2.1.1. Sud	92
2.1.1.1. Organizacija sudova u BiH	93
2.1.1.2. Sudija	95
2.1.2. Tužilac	97
2.1.2.1. Tužilaštvo	99
2.1.2.2. Organizacija tužilaštva	102
2.1.3. Osumnjičeni, odnosno optuženi i njegova odbrana	104
2.1.3.1. Pravo na odbranu	108
2.1.3.2. Prava branioca	112
2.2. Sporedni procesni subjekti	114
2.2.1. Oštećeni u krivičnom postupku	114
2.2.1.1. Pojam oštećenog	114
2.2.1.2. Prava i dužnosti oštećenog u krivičnom postupku	115
2.2.1.3. Dužnosti oštećenog	116
2.2.1.4. Oštećeni kao aktivno i pasivno dokazno sredstvo	117
2.2.2. Organ starateljstva	118
2.2.3. Ostali učesnici u postupku	119
2.2.3.1. Zastupnici procesnih subjekata	119
2.2.3.2. Pomoćnici procesnih subjekata	119
2.2.3.3. Ostala lica u krivičnom postupku	120
3. Stranačka sposobnost	121
4. Procesna sposobnost	122
GLAVA IV - PREDMET KRIVIČNOG POSTUPKA	123
1. Uopšte o predmetu krivičnog postupka	125
2. Osnovni (glavni) predmet krivičnog postupka	125
3. Sporedni predmet krivičnog postupka	126
3.1. Imovinskopravni zahtjev	127

3.2. Prethodna (prejudicijalna) pitanja	128
3.3. Troškovi krivičnog postupka	129
GLAVA V - MJERE ZA OSIGURANJE PRISUSTVA OSUMNJIČENOG / OPTUŽENOG.....	131
1. Uopšte o mjerama za osiguranje prisustva osumnjičenog, odnosno optuženog i uspješno vođenje krivičnog postupka	133
1.1. Poziv	134
1.2. Dovođenje	135
1.3. Mjere zabrane	136
1.3.1. Zabrana napuštanja boravišta	137
1.3.2. Zabrana putovanja	138
1.3.3. Dužnost lica da se povremeno javlja određenom organu	138
1.3.4. Privremeno oduzimanje vozačke dozvole	140
1.4. Jemstvo	140
1.5. Pritvor	143
1.5.1. Opšte pravo zadržavanja i lišavanja slobode	144
1.5.2. Pojam i vrste pritvora	145
1.5.3. Osnovi za određivanje pritvora	146
1.5.4. Nadležnost za određivanje pritvora	147
1.5.5. Odluka o pritvoru	148
1.5.6. Trajanje pritvora	149
1.5.7. Ukipanje pritvora	151
1.5.8. Izvršenje pritvora i smještaj pritvorenika	152
1.5.9. Pravo na naknadu štete kod neosnovanog lišavanja slobode	153
GLAVA VI - RADNJE U KRIVIČNOM POSTUPKU	155
1. Pojam radnje u krivičnom postupku	157
2. Oblik i forma radnje u krivičnom postupku	159
3. Mjesto vršenja radnji u krivičnom postupku	162
4. Vrijeme izvršenja radnji u krivičnom postupku	163

4.1. Povraćaj u pređašnje stanje	165
5. Sadržaj radnji u krivičnom postupku	166
6. Sprečavanje i otklanjanje nepravilnih procesnih radnji	167
GLAVA VII - ODLUKE U KRIVIČNOM POSTUPKU	171
1. Pojam i vrste odluka u krivičnom postupku	173
2. Donošenje, saopštavanje i dostavljanje odluka	176
3. Pravosnažnost odluke	177
4. Izvršnost odluke	178
GLAVA VIII - ČINJENICE U KRIVIČNOM POSTUPKU	181
1. Uopšte o činjenicama	183
2. Vrste činjenica	186
3. Utvrđivanje činjenica	189
4. Činjenice koje se ne utvrđuju u krivičnom postupku	190
5. Činjenice čije je dokazivanje nepotrebno	191
6. Dokazi i dokazivanje	191
GLAVA IX - PRETRESANJE STANA, PROSTORIJA, POKRETNIH STVARI I OSOBA	197
1. Pojam i vrste pretresanja	199
2. Pravni osnov i postupak pretresanja	200
2.1. Zapisnik o pretresanju	202
3. Pretresanje bez sudske naredbe i sudskih svjedoka	203
GLAVA X - PRIVREMENO ODUZIMANJE PREDMETA I IMOVINE	205
1. Uopšte o privremenom oduzimanju predmeta i imovine	207
2. Formalni uslov za privremeno oduzimanje predmeta i imovine	208
3. Postupak privremenog oduzimanja predmeta	209
4. Privremeno oduzimanje predmeta bez naredbe	209
5. Posebni slučajevi privremenog oduzimanja predmeta	210
5.1. Privremeno oduzimanje pisama, teleograma i drugih pošiljki	210

5.2. Privremeno oduzimanje finansijskih sredstava u vezi sa naredbom banci ili drugom pravnom licu	211
5.3. Tajni nadzor komunikacija-naredba operatoru telekomunikacija	212
5.4. Privremeno oduzimanje imovine radi obezbjeđenja	213
6. Postupak sa sumnjivim stvarima	215
GLAVA XI - ISKAZ OSUMNJIČENOG, ODNOŠNO OPTUŽENOG	217
1. Pojam saslušanja osumnjičenog, odnosno optuženog	219
2. Ispitivanje osumnjičenog	220
3. Ispitivanje osumnjičenog u istrazi	222
4. Ispitivanje optuženog na glavnom pretresu	224
5. Ocjena iskaza osumnjičenog, odnosno optuženog	225
GLAVA XII – SVJEDOCI	227
1. Pojam svjedoka i svjedočenje	229
2. Dužnosti svjedoka	232
2.1. Dužnost odazivanja pozivu	232
2.2. Dužnost davanja iskaza	233
2.2.1. Oslobađanje od dužnosti svjedočenja	234
2.2.2. Djelimično oslobađanje od dužnosti svjedočenja	235
2.2.3. Imunitet svjedoka	236
2.2.4. Isključenje svjedoka zbog nesposobnosti	236
2.2.4.1. Apsolutna nesposobnost za svjedočenje	237
2.2.4.2. Relativna nesposobnost svjedoka	237
2.3. Dužnost polaganja zakletve	238
2.4. Dužnost davanja istinitog iskaza	239
3. Prava svjedoka	239
3.1. Zaštita svjedoka	240
3.1.1. Zaštita posebno osjetljivog svjedoka	240
3.1.2. Svjedok pod prijetnjom	242
3.1.3. Ugroženi svjedok	242

3.1.4. Zaštićeni svjedok	243
3.1.4.1. Uslovi i mogućnosti dobijanja statusa zaštićenog svjedoka	245
3.1.4.2. Način ispitivanja zaštićenog svjedoka	246
3.1.4.3. Zapisnik o saslušanju zaštićenog svjedoka	246
3.1.4.4. Program zaštite svjedoka	247
GLAVA XIII - UVIĐAJ I REKONSTRUKCIJA DOGAĐAJA	249
1. Uviđaj	251
1.1. Pojam uviđaja	251
1.2. Cilj uviđaja	253
1.3. Dokazna snaga uviđaja	254
2. Rekonstrukcija događaja	255
GLAVA XIV – VJEŠTAČENJE	257
1. Pojam vještaka i vještačenja	259
2. Određivanje vještaka	261
2.1. Dužnosti vještaka	262
2.2. Prava vještaka	263
2.3. Saslušanje vještaka	263
2.4. Izuzeće vještaka	264
3. Određivanje vještačenja	265
4. Postupak vještačenja	266
5. Vrste vještačenja	267
5.1. Medicinska vještačenja	268
5.1.1. Toksikološko vještačenje	269
5.1.2. Vještačenje leša	269
5.1.3. Vještačenje tjelesnih povreda	271
5.1.4. Psihijatrijsko vještačenje	272
5.2. Saobraćajno-tehnička vještačenja	273
5.3. Ekonomsko-finansijska vještačenja	274
5.4. Građevinsko-tehnička vještačenja	275

5.5. Vještačenje požara, paljevinu i eksplozija	276
5.6. Balistička vještačenja	277
5.7. Grafološka vještačenja	278
5.8. Analiza DNK	279
6. Dokazna vrijednost iskaza vještaka	280
Glava XV - POSEBNE ISTRAŽNE RADNJE	283
1. Uopšte o posebnim istražnim radnjama	285
2. Zakonski uslovi za određivanje posebnih dokaznih radnji	286
3. Vrste posebnih istražnih radnji	287
3.1. Nadzor i tehničko snimanje telekomunikacija	287
3.2. Pristup kompjuterskim sistemima i kompjutersko sravnjavanje podataka	288
3.3. Nadzor i tehničko snimanje prostorija	289
3.4. Tajno praćenje i tehničko snimanje lica, transportnih sredstava i predmeta koji su u vezi sa njim	290
3.5. Korišćenje prikrivenih istražilaca i informatora	291
3.6. Simulirani i kontrolisani otkup predmeta i simulirano davanje potkupnine	292
3.7. Nadzirani prevoz i isporuka predmeta krivičnog djela	292
4. Trajanje posebnih istražnih radnji	293
5. Izvještaj o posebnim istražnim radnjama	294
5.1. Korišćenje dokaza pribavljenih posebnim istražnim radnjama u krivičnom postupku	294
5.2. Zabранa korišćenja dokazno zabranjenih podataka	295
5.3. Slučajni nalaz do kojeg se došlo posebnim istražnim radnjama	295
POSEBNI DIO	297
GLAVA XVI - OBLICI KRIVIČNOG POSTUPKA	299
1. Oblici krivičnog postupka	301
1.1. Uopšte o oblicima krivičnog postupka, te posebnim postupcima	301
1.2. Stadijumi redovnog krivičnog postupka	303

GLAVA XVII – ISTRAGA	305
1. Pojam, zadatak i osnovne karakteristike istrage	307
2. Prijavljivanje krivičnog djela	310
3. Postupak tužioca nakon prijavljivanja krivičnog djela	311
4. Predistražni postupak i sprovođenje istrage – položaj krivičnoprocesnih subjekata	312
4.1. Tužilac	312
4.2. Osumnjičeni i njegov branilac	314
4.3. Ovlašćena službena lica	315
4.4. Sudija za prethodni postupak	319
4.5. Oštećeni	320
5. Okončanje istrage i podizanje optužnice	321
5.1. Okončanje istrage	321
5.2. Obustava i prekid istrage	322
5.3. Dopuna i proširenje istrage	324
GLAVA XVIII - POSTUPAK OPTUŽIVANJA	325
1. Postupak optuživanja	327
2. Podizanje optužnice	327
3. Sudska kontrola optužnice	330
4. Prethodni prigovori	332
5. Izjašnjavanje o krivici	333
6. Pregovaranje o krivici	334
7. Povlačenje optužnice	337
GLAVA XIX - GLAVNI PRETRES	339
1. Pojam, značaj i svrha glavnog pretresa	341
2. Pretresno ročište	343
3. Prepostavke za održavanje glavnog pretresa	344
3.1. Nedolazak tužioca	344
3.2. Nedolazak optuženog	345

3.2.1. Prinudno dovođenje	345
3.2.2. Određivanje pritvora	345
3.2.3. Zabrana suđenja u odsustvu	346
3.3. Nedolazak branioca	346
3.4. Nedolazak svjedoka ili vještaka	347
3.5. Nedolazak oštećenog	347
3.6. Nedolazak tumača	347
4. Odlaganje i prekidanje glavnog pretresa	348
4.1. Odlaganje glavnog pretresa	348
4.2. Prekidanje glavnog pretresa	349
5. Rukovođenje glavnim pretresom	349
6. Tok glavnog pretresa	351
6.1. Početak glavnog pretresa	351
6.2. Dokazni postupak	354
6.3. Završetak dokaznog postupka	357
6.3.1. Završne riječi	357
6.3.1.1. Završna riječ tužioca	358
6.3.1.2. Završna riječ oštećenog	358
6.3.1.3. Završna riječ optuženog i branioca	359
6.4. Završetak glavnog pretresa	359
6.5. Druge procesne ustanove	359
7. Izmjena optužnice	360
GLAVA XX – PRESUDA	363
1. Pojam, vrste i predmet presude	365
1.1. Presuda kojom se optužnica odbija	366
1.2. Presuda kojom se optuženi oslobađa od optužbe	366
1.3. Presuda kojom se optuženi oglašava krim	367
2. Objavljivanje i pismena izrada presude	368
2.1. Objavljivanje presude	368
2.2. Pismena izrada presude	368

GLAVA XXI - REDOVNI PRAVNI LIJEKOVI	373
1. Uopšte o pravnim lijekovima	375
1.1. Vrste pravnih lijekova	376
2. Redovni pravni lijekovi	377
2.1. Žalba na prvostepenu presudu	377
2.1.1. Sadržaj žalbe	379
2.1.2. Žalbeni osnovi za pobijanje presude	380
2.1.3. Zabrana preinačenja na gore (<i>zabrana reformatio in peius</i>)	384
2.1.4. Postupak po žalbi	385
1.1.1.1. Postupak pred prvostepenim sudom	385
1.1.1.2. Postupak pred drugostepenim sudom	385
2.1.5. Odluke po žalbi	387
2.2. Žalba na presudu drugostepenog suda	387
2.3. Žalba na rješenje	388
3. Vanredni pravni lijekovi	389
3.1. Ponavljanje postupka	390
3.2. Zahtjev za zaštitu zakonitosti	393
GLAVA XXII - POSTUPAK ZA IZDAVANJE KAZNENOG NALOGA	395
1. Uopšte o postupku za izdavanje kaznenog naloga	397
2. Postupak po zahtjevu tužioca za izdavanje kaznenog naloga	398
2.1. Neprihvatanje zahtjeva za izdavanje kaznenog naloga	399
2.2. Prihvatanje zahtjeva za izdavanje kaznenog naloga	400
GLAVA XXIII - POSEBNE ODREDBE O IZRICANJU SUDSKE OPOMENE ..	401
1. Izricanje sudske opomene	403
2. Specifičnosti odluke o izricanju sudske opomene	403
GLAVA XXIV - POSTUPAK PREMA MALOLJETNICIMA	407
1. Uopšte o postupku prema maloljetnicima	409
2. Odredbe koje se primjenjuju u postupku prema maloljetnicima	411
3. Osnovne specifičnosti postupka prema maloljetnicima	412

4. Tok postupka prema maloljetnicima	418
4.1. Pripremni postupak	418
4.2. Postupak pred sudijom za maloljetnike	420
4.3. Postupak po pravnim lijekovima	421
5. Vaspitne preporuke	422
6. Postupak za krivična djela na štetu djece i maloljetnika	424
GLAVA XXV - ODGOVORNOST PRAVNIH LICA ZA KRIVIČNA DJELA ...	427
1. Uopšte o odgovornosti pravnih lica za krivična djela	429
2. Specifičnosti i tok postupka protiv pravnih lica	431
GLAVA XXVI - PREKID POSTUPKA U SLUČAJU NASTUPANJA DUŠEVNE BOLESTI, POSTUPAK U SLUČAJU NEURAČUNLJIVOSTI I POSTUPAK U SLUČAJU OBAVEZNOG LIJEĆENJA OD ZAVISNOSTI	433
1. Prekid postupka u slučaju nastupanja duševne bolesti	435
2. Postupak u slučaju neuračunljivosti	436
3. Postupak u slučaju obaveznog liječenja od zavisnosti	438
GLAVA XXVII - ODUZIMANJE PREDMETA I ODUZIMANJE IMOVINSKE KORISTI PRIBAVLJENE KRIVIČNIM DJELOM	439
1. Oduzimanje predmeta	441
2. Oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom	442
3. Postupak za opozivanje uslovne osude	443
GLAVA XXVIII - POSTUPAK ZA DONOŠENJE ODLUKE O BRISANJU OSUDE ILI PRESTANKU MJERE BEZBJEDNOSTI I PRAVNIH POSLJEDICA OSUDE	445
1. Donošenje odluke o brisanju osude, prestanku mjera bezbjednosti i pravnih posljedica osude	447
2. Uvjerjenje o kaznenoj evidenciji	448
GLAVA XXIX - MEĐUNARODNA KRIVIČNOPRAVNA POMOĆ	451
1. Međunarodna pravna pomoć i saradnja u krivičnim stvarima	453
2. „Mala“ međunarodna krivična pomoć	455

3. Priznanje i izvršenje strane krivične presude	457
4. Preuzimanje i ustupanje krivičnog gonjenja	461
5. Izručenje stranoj državi	463
6. Pretpostavke za izručenje prema ZMPPKS	464
7. Postupak izručenja iz Bosne i Hercegovine u drugu državu	465
7.1. Postupak izručenja međunarodnim krivičnim sudovima	469
GLAVA XXX - POSTUPAK ZA NAKNADU ŠTETE, REHABILITACIJU I OSTVARIVANJE DRUGIH PRAVA LICA NEOPRAVDANO OSUĐENIH I NEOSNOVANO LIŠENIH SLOBODE	471
1. Uopšte o naknadi štete licima neopravdano osuđenim i neosnovano lišenim slobode	473
1.1. Pretpostavke za naknadu štete licima neopravdano osuđenim	474
1.2. Pravo na naknadu štete lica koje je neosnovano lišeno slobode	475
1.3. Postupak za naknadu štete lica neopravdano osuđenog i neosnovano lišenog slobode	476
1.4. Postupak za rehabilitaciju lica neopravdano osuđenih i neosnovano lišenih slobode	477
1.5. Ostvarivanje prava na priznavanje radnog staža ili staža osiguranja licima neopravdano osuđenim i neosnovano lišenim slobode	478
GLAVA XXXI - POTJERNICA I OBJAVA	479
1. Postupci za izdavanje potjernice	481
2. Postupci za izdavanje objave	482
RECENZIJE	483
LITERATURA	490

PREDGOVOR

Ovaj udžbenik nastao je kao izraz želje njenog autora da studentima Pravnog fakulteta olakša sticanje osnovnih znanja iz krivičnog procesnog prava. Iz tog razloga, autor je nastojao da udžbenik napiše što jednostavnijim jezikom kako bi studenti bolje usvojili gradivo.

Sadržaj knjige odgovara nastavnom planu i programu Pravnog fakulteta Evropskog univerziteta Brčko distrikt i Pravnog fakulteta Evropskog univerziteta „Kallos“ Tuzla i namijenjen je za izučavanje krivičnog procesnog prava u sklopu održane nastave na tim fakultetima.

Pored ovoga, udžbenik može poslužiti i profesionalcima koji se bave krivičnim postupkom u praksi.

Autor je zahvalan za sve kritike i sugestije za ispravljanje grešaka koje su se eventualno potkrale.

AUTOR

Akademik prof. dr Nedeljko Stanković

U Brčkom, decembra 2021. godine

OPŠTI DIO

GLAVA I - KRIVIČNO PROCESNO PRAVO I

KRIVIČNI POSTUPAK

1. Uvod	25
2. Pojam krivičnog procesnog prava i krivičnog postupka kao grane zakonodavstva i segmenta pravnog sistema	26
3. Svrha i značaj krivičnog procesnog prava kao grane zakonodavstva .	29
4. Pojam krivičnog procesnog prava	30
5. Tumačenje	31
6. Krivični postupak	33
6.1. Pojam krivičnog postupka	33
6.2. Predmet krivičnog postupka	34
6.3. Vrste krivičnog postupka	36
6.4. Osnovni istorijski tipovi krivičnog postupaka	38
6.4.1. Optužni ili akuzatorski model krivičnog postupka	39
6.4.2. Istražni ili inkvizitorski model krivičnog postupka	41
6.4.3. Mješoviti (savremeni) ili akuzatorsko-inkvizitorski model krivičnog postupka	43
6.4.4. Istorijski razvoj krivičnog procesnog prava u Bosni i Hercegovini	44
7. Povezanost krivičnog procesnog prava sa nekim drugim granama prava	46
7.1. Odnos krivičnog procesnog prava i krivičnog materijalnog prava	47
7.2. Krivično procesno pravo i ustavno pravo	48
7.3. Krivično procesno pravo i građansko procesno pravo	49
8. Povezanost krivičnog procesnog prava sa nekim vanpravnim disciplinama	50
8.1. Krivično procesno pravo i kriminalistika	50
8.2. Krivično procesno pravo i sudska psihologija	51
8.3. Krivično procesno pravo i kriminologija	52
8.4. Krivično procesno pravo i penologija	53
8.5. Krivično procesno pravo i neke medicinske discipline	53
9. Izvori krivičnog procesnog prava	54
10. Dejstvo krivičnog procesnog prava	56
10.1. Vremensko dejstvo krivičnog procesnog prava	57
10.2. Prostorno dejstvo krivičnog procesnog prava	58
10.3. Dejstvo krivičnog procesnog prava u odnosu na subjekte	59

1. Uvod

U uvodnom dijelu ovog udžbenika iznijećemo niz razmatranja o pitanjima koja se odnose na pojavnne oblike krivičnih djela i primjenu prava države na kažnjavanje zbog nepoštovanja onih normi ponašanja koje je materijalno krivično pravo opredijelilo kao krivično djelo (*ius puniendi*), a prije svega o onim pitanjima koja su povezana s ostvarivanjem krivičnopravnog zahtjeva koji nastaje izvršenjem krivičnog djela kroz institute krivičnog procesnog prava i krivičnog postupka.¹ Riječ „proces“ nastala je od latinske riječi *processus*, a može se tumačiti kao „sudska rasprava“.

Devijantno ponašanje čovjeka uslovilo je pojavu pravnih normi koje uređuju određene sukobe pojedinca i zajednice. Ovo znači da devijantno ponašanje predstavlja kršenje određenih zapovijesti ili zabrana i može se podvesti pod društveno negativne ili sociološko-patološke pojave. Prema tome, konflikt koji nastaje izvršenjem krivičnog djela može se posmatrati sa više aspekata. U uvodnom dijelu razmatraćemo specifični odnos između izvršioca i žrtve, kao i osumnjičenog, odnosno optuženog i države, kako u nacionalnim granicama tako i u međunarodnim razmjerama kroz međunarodno procesuiranje određenih krivičnih djela.

Šta očekuje žrtva? Ona zahtjeva pravdu i želi vidjeti optuženog kažnjjenim, dok optuženi, odnosno osumnjičeni zahtjeva pravičan postupak, kao i procesne garancije u raspravljanju o njegovoj krivici ili nevinosti. Optuženi takođe traži zaštitu svoje slobode od kažnjavanja, odnosno ograničavanje prava države na kažnjavanje na način da se krvica za izvršeno krivično djelo mora utvrditi, odnosno dokazati. Utvrđivanje da li je optuženi, odnosno osumnjičeni kriv mora se utvrditi na suđenju. Suđenje mora biti sprovedeno u skladu sa zakonom, s tim da se moraju pružiti garancije o minimalnim standardima o pravima čovjeka i korektnom pravnom postupku.

¹ H. Sijerčić-Čolić, *Krivično procesno pravo*, Knjiga I, Sarajevo, 2012.a, str. 23

Država želi da kazni onoga ko je izvršio krivično djelo, kroz objašnjenje u ime pravde i solidarnosti sa žrtvom. Na taj način isto tako želi da spriječi vršenje krivičnih djela u budućnosti.

Krivična djela mogu se procesuirati ne samo pred domaćim pravosudnim organima, nego i pred međunarodnim krivičnim sudovima, kao i pred stalnim Međunarodnim krivičnim sudom. Ovaj Sud ima komplementarnu nadležnost u odnosu na nacionalne sudove, a koju međunarodna zajednica opravdava nespremnošću i nesposobnošću nacionalnih sudova za suđenje krivičnih djela iz nadležnosti ove stalne međunarodne instance. Na taj način nacionalni sudovi zaobilaze opšte principe krivičnog prava koji se danas vežu ne samo uz međunarodna sudska tijela, već i uz sve civilizovane nacije.²

2. Pojam krivičnog procesnog prava i krivičnog postupka kao grane zakonodavstva i segmenta pravnog sistema

O pojmu krivičnog procesnog prava moguće je govoriti na više načina, odnosno posmatrati ga s više aspekata. Naime, krivično procesno pravo kao grana pozitivnog zakonodavstva predstavlja sistem pravnih normi ili normativno utvrđeni skup pravnih propisa, kojima se utvrđuje krivični postupak, u kome dolazi do rasvjetljenja i rješenja krivične stvari. U opštem smislu krivični postupak se, kao i bilo koji drugi „postupak“, svodi na određeno postupanje, tj. na određenu proceduru, koja se obavlja radi ostvarenja nekog cilja. Praktično svaka ljudska djelatnost je ujedno i neki tip postupka, što znači da se preduzimaju određene radnje koje same po sebi imaju određeni cilj. Zato je potrebno odrediti pojam krivičnog procesnog prava, pošto u teoriji postoji više različitih shvatanja.

² Ibid. str. 24

Prema nekim teoretičarima postoje tri shvatanja u određivanju pojma krivičnog procesnog prava, i to:

1. Shvatanje koje se zasniva na davanju primata krivičnoprocesnoj radnji. Ovo shvatanje može se nazvati još i **realističkim** pojmom krivičnog procesnog prava, ili realističkim (fizičkim) fenomenom.³ Kod ovakvog shvatanja krivičnog procesnog prava kao bitno obilježje uzima se krivičnoprocesna radnja, koja se s krivičnoprocesnim subjektima pojavljuje kao osnovni krivičnoprocesni pojam.⁴ Dakle, prema zagovornicima ovakvog pristupa krivično procesno pravo se definiše kao skup pravnih propisa kojima se određuju procesne radnje, njihova forma i unutrašnja vrijednost, kao i procesni subjekti kao vršioci tih radnji i njihov pravni položaj.⁵ Ipak ovdje se može zaključiti da se radi o nepotpunom pojmu krivičnog procesnog prava. Može se reći da ovakvo shvatanje pojma krivičnog procesnog prava daje mnogo veći značaj samoj formi i tehnicu izvođenja krivičnoprocesnih radnji, dok zapostavlja sagledavanje sadržine krivičnog procesnog prava u cijelini. Takođe nema kontinuiteta, odnosno krivičnopravnog trijasa, koje čine krivično pravo, krivično procesno pravo i pravo o izvršenju krivičnih sankcija, a to je svakako sudska odluka.⁶

2. Shvatanje koje se zasniva na davanju primata krivičnoprocesnom odnosu, a nazivamo ga još i **pravnim** fenomenom.⁷ Kod ovog krivičnoprocesnog pojma, za razliku od realističkog pojma, daje se primat pravnoj strani, a samim tim i krivičnoprocesnom odnosu, pa se krivično procesno pravo definiše kao „sistem pravnih propisa kojima se određuju krivičnoprocesni subjekti i regulišu njihovi krivičnoprocesni odnosi radi rasvjetljenja i rješenja krivične stvari, te tako i ostvarenja krivičnopravne zaštite društva, odnosno države“.⁸ Drugi autori, pak, navode da je krivični

³ S. Bejatović, *Krivično procesno pravo*, Kragujevac, 2003, str. 29

⁴ S. Bejatović, *Krivično procesno pravo*, Kragujevac, 2014, str. 27

⁵ T. Vasiljević, *cit. djelo*, str. 23

⁶ Z. Jekić, *Krivično procesno pravo*, Beograd, 1997, str. 7

⁷ T. Živanović, *Osnovni problemi krivičnog i građanskog procesnog prava-postupka*, Beograd, 1940, str. 7

⁸ D.V. Dimitrijević, *Krivično procesno pravo*, Beograd, 1967, str. 7

postupak po sebi pravni odnos, tj. pravno uređen odnos,⁹ a procesne radnje su tako postavljene da se sa pravnog gledišta javlaju kao vršenje prava ili ispunjavanje dužnosti procesnih subjekata.¹⁰ Zatim, neki teoretičari krivičnoprocesni odnos shvataju kao formalnu vezu između prava i obaveza krivičnoprocesnih subjekata, dok drugi ovaj odnos posmatraju kao društveni odnos regulisan pravom.

Dakle, krivičnoprocesni odnos razvija se između suda, osumnjičenog, odnosno optuženog i tužioca, odnosno između procesnih subjekata. Može se reći da sud ima određena prava i dužnosti prema strankama, tj. prema osumnjičenom, odnosno optuženom i tužiocu. S druge strane, stranke imaju određena prava i dužnosti prema суду, ali i između sebe, što znači da je pravni odnos trostran. Drugim riječima, pravo mora tačno da odredi odgovarajuće radnje subjekata pravnih odnosa, koje su, u stvari, krajnji cilj prava i osnovni sloj pravne stvarnosti.¹¹ Odatle proističe da su obaveze jednog subjekta, po pravilu, prava za drugog, pored toga što postoje i samostalna prava i obaveze pojedinih subjekata.

Sud ima dužnost da strankama pruži pravnu zaštitu, da primi tužbu, da o postavljenom zahtjevu doneše odluku u skladu sa zakonom i da radi toga obavi sve procesne radnje koje se pokažu potrebnim.

Osumnjičeni, odnosno optuženi ima opštu dužnost da stupi u otpočeti proces, te da trpi proces protiv sebe, s tim da nema obavezu na neko činjenje, dok mu je obaveza odazivanju pozivu suda. Osumnjičeni pored obaveza ima i prava koja mu omogućavaju pravo na odbranu i zaštitu njegove ličnosti.

Tužilac je vezan za odlučivanje kod pokretanja postupka, da li je ono zasnovano na načelu legaliteta ili na načelu oportuniteta. Obaveza tužioca je da gonjenje vrši objektivno, dok je pravo

⁹ K. Birkmeyer, *Deutsches Strafprozeßrecht*, Berlin, 1898, str. 5

¹⁰ M. Simović; V. Simović, *Krivično procesno pravo, Uvod i opšti dio*, Bihać, 2013, str. 26

¹¹ R. Lukić, *Metodologija prava*, Beograd, 1997, str. 202

osumnjičenog, odnosno optuženog da, u protivnom, traži njegovo izuzeće.

Prema tome, procesnopravnog odnosa ne može biti ako nema procesnih subjekata (suda, tužioca i osumnjičenog, odnosno optuženog) kojima se procesni odnos zasniva i teče.

3. Shvatanje koje se zasniva na istovremenom uzimanju u obzir i krivičnoprocesne radnje i krivičnoprocesnog odnosa, javlja se kao treći *realističko-juristički*, odnosno *mješoviti* pojam krivičnog procesnog prava. Prednost i suština ovog shvatanja ogledaju se u tome što on uzima u obzir istovremeno i krivičnoprocesnu radnju i krivičnoprocesni odnos, te se na taj način otklanjaju negativne posljedice realističkog, ali i jurističkog shvatanja pojma krivičnoprocenog prava. Neki autori za ovaj pojam krivičnoprocesnog prava daju dvije odvojene definicije, dok neki samo jednu jedinstvenu definiciju. Bez obzira da li se radilo o dvije odvojene ili jedne jedinstvene definicije, može se zaključiti da su neka osnovna obilježja krivičnoprocesnog prava prihvaćena i uvrštena u pojam ovog prava kod svih autora. Radi se o krivičnoprocesnim subjektima, ali i predmetu i zadatku krivičnoprocesnog prava. Ova obilježja su u osnovi nesporna.

3. Svrha i značaj krivičnog procesnog prava kao grane zakonodavstva

Krivično procesno pravo je grana krivičnog zakonodavstva koja uređuje krivični postupak u kome dolazi do rasvjetljenja i rješenja krivične stvari. Krivično procesno pravo se može definisati i u funkcionalnom smislu, odnosno direktno u vezi sa njegovom svrhom postojanja, uz neposredan oslonac na cilj materijalnog krivičnog prava.¹² Materijalno krivično pravo ustanavljava karakteristike kažnjivih radnji, te prijeti pravnim posljedicama, odnosno kaznama i mjerama bezbjednosti koje su povezane sa

¹² M. Škulić, *Krivično procesno pravo*, Beograd, 2017, str. 5

činjenjem krivičnog djela. Da bi se kažnjive radnje mogle ustanoviti, te da bi se omogućilo sprovođenje zakonom propisane sankcije, potreban je jedan pravno uređen postupak. Taj pravno uređeni postupak, odnosno odredbe kojima se uređuje moraju biti tako formulisane da na odgovarajući način pomažu materijalnom krivičnom pravu da bude sprovedeno. One, dakle, moraju istovremeno da ustanove granice prava zadiranja organa krivičnog pravosuđa u zaštićene slobode pojedinaca, a moraju konačno da stvore mogućnost da se pravosnažnom odlukom ponovo uspostavi narušeni pravni mir.¹³

Dakle, da bi se osnovni cilj krivičnog materijalnog prava mogao ostvariti, potrebno je da postoje pravna pravila kojim se utvrđuje svrha, način, forma i tok krivičnog postupka. Ali da bi se utvrdilo da li postoji ili ne postoji krivično djelo u svakom konkretnom slučaju, te da li je lice kome se djelo stavlja na teret zaista to djelo učinilo, i ako jeste, koja će mu se krivična sankcija izreći, potrebno je da postoje odgovarajuća pravila krivičnog postupka. Cilj tih pravila je da нико невин не буде осуђен, а да се учиниоцу krivičnog djela izrekne krivična sankcija под uslovima koje propisuje krivični zakon, a на основу законито и првиочно sprovedenog postupka.

4. Pojam krivičnog procesnog prava

Krivično procesno pravo je grana krivičnopravnih nauka koja se odnosi na krivični postupak. Istoriski gledano riječ proces potiče od latinske riječi *processus*, što znači postupak, odnosno postupati. Prema tome, krivični postupak se može odrediti kao skup sistematski normiranih radnji određenih državnih organa i drugih lica koje se obavljaju u slučaju postojanja vjerovatnoće da je izvršeno krivično djelo, a s ciljem da se utvrdi ko je djelo učinio, da li je za učinjeno krivično djelo odgovoran i da li mu se za to djelo

¹³ S. Roxun, *Strafverfahrensrecht*, München, 1998, str. 1-2

može izreći krivična sankcija, u skladu sa propisima materijalnog krivičnog prava.¹⁴

Dakle, u krivičnom postupku dolazi do uspostavljanja različitih odnosa između onih koji u tom procesu imaju posebne uloge, odnosno optuženog i tužioca, dok sud ima određena prava i dužnosti prema strankama (osumnjičenom, odnosno optuženom i tužiocu), ali isto tako i stranke imaju određena prava i dužnosti prema суду и између сеbe, što čini da pravni odnos bude trostran.

Dakle, krivični postupak predstavlja skup pravno normiranih radnji i sistem uređenih društvenih odnosa povodom rješavanja krivične stvari.

5. Tumačenje krivičnog procesnog prava

Tumačenje krivičnog procesnog prava jeste misaona aktivnost kojom se utvrđuju pravi smisao i značenje norme određenog zakona koji čini izvor krivičnog procesnog prava, i to sve s ciljem njene adekvatne i pravilne primjene.¹⁵ U tumačenju krivičnog procesnog prava primjenjuju se opšta pravila tumačenja prava. Prilikom tumačenja krivičnog procesnog prava koriste se prevashodno jezičko, logičko, sistematsko, istorijsko, ciljno i uporedno tumačenje, te se primjenom ovih vrsta tumačenja utvrđuje *ratio legis* pravne norme pojedinačno, a i određene grane prava u cjelini.¹⁶

Takođe pri tumačenju krivičnoprocesnih propisa dozvoljeno je ekstenzivno tumačenje, kao i primjena analogije. Kada se radi o ekstenzivnom (širem) tumačenju, može se reći da njegova primjena u krivičnom procesnom pravu zavisi od vrste norme koja se tumači. Iako je krivično procesno pravo zakonsko pravo, ipak je dozvoljeno tumačiti u širem smislu kako bi se ostvarili interesi pravičnog i efikasnog vođenja krivičnog postupka, izuzetak čini norma koja

¹⁴ S. Kosanović, *Krivično procesno pravo*, Beograd, 2018, str. 24

¹⁵ S. Bejatović, *cit. djelo*, 2014, str. 44

¹⁶ R. Lukić, B. Košutić, *Uvod u pravo*, Beograd, 2008, str. 320-322

predstavlja izuzetak bilo koje vrste. Dozvoljena je takođe i primjena analogije pod određenim uslovima, koja je u krivičnom procesnom pravu zastupljena na dva načina – kao zakonska i sudska.

Zakonskom analogijom pravno se regulišu iste ili veoma slične procesne situacije, i to jednostavnim upućivanjem na potpunu primjenu drugih odredaba ili na shodnu primjenu ukoliko situacije nisu istovjetne.¹⁷

Sudscom analogijom sud na jedan slučaj koji nije regulisan opštom pravnom normom i koji predstavlja pravnu prazninu, primjenjuje pravnu normu koja je predviđena za neki drugi slučaj koji je s njim sličan, i to upravo na osnovu te sličnosti.¹⁸

Pored navedenih, postoje i druge vrste tumačenja normi krivičnog procesnog prava, kao što su: *autentično*, *sudska*, i *doktrinirano (naučno) tumačenje*.

- *Autentično* je ono koje daje stvaralac te norme;
- *Sudska* je ono koje daju sudovi prilikom primjene ovih zakona na konkretni krivični slučaj, i
- *Doktrinirano (naučno) tumačenje* je ono koje daje krivičnopravna nauka.

Sudska praksa nije izvor prava, ali u praksi pravna shvatanja koja su izražena u određenim sudske odlukama mogu doprinositi pravilnjem i jedinstvenom tumačenju i primjeni pozitivnog procesnog prava.¹⁹ Ovakvom njihovom primjenom osigurava se ustavnost, zakonitost, kao i stabilnost pravnog poretku, što dovodi do pravne sigurnosti i jednakosti građana.

¹⁷ S. Bejatović, *cit. djelo*, 2014, str. 45

¹⁸ R. Lukić, B. Košutić, *cit. djelo*, str. 372

¹⁹ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 56

6. Krivični postupak

Kažnjiva djela se dijele na: *krivična djela, prekršaje i disciplinske povrede*, dok se kazneni postupci dijele na: *krivični postupak, prekršajni postupak i disciplinski postupak*.

U krivičnom postupku dolazi do konkretizacije apstraktnih normi krivičnog zakona donošenjem odgovarajuće sudske odluke u pogledu izvršenog krivičnog djela.²⁰

U prekršajnom i disciplinskom postupku raspravlja se o spomenutim kažnjivim djelima kako bi se utvrdilo postojanje određenog kažnjivog ponašanja i izrekle odgovarajuće kazne ili druge mjere.

6.1. Pojam krivičnog postupka

Postupak uopšte predstavlja način ostvarivanja određenog cilja, odnosno skup radnji koje se preduzimaju da bi se njima postigli odgovarajući efekti. Izvršenjem krivičnog djela stvara se između države i izvršioca djela jedan materijalnopravni odnos, što znači da se za državu stvara pravo i dužnost da prema izvršiocu, čija odgovornost bude utvrđena, primjeni krivični zakon, dok se istovremeno za osumnjičenog, odnosno optuženog rađa odgovarajuće pravo da njegova krivica bude utvrđena i sankcija eventualno određena i izvršena pod pretpostavkom i granicama određenim zakonom.²¹

Prema tome, krivični postupak je zakonom regulisano preduzimanje krivičnoprocesnih radnji od strane krivičnoprocesnih subjekata, i to sve s ciljem donošenja odluke suda o krivičnom djelu, odgovornosti učinioca, krivičnoj sankciji i drugim procesnim

²⁰ Ibid. str. 31

²¹ M. Simović, V. Simović, *cit. djelo*, str. 26

odnosima koji su u vezi s krivičnim djelom, a zahtijevaju učešće i odluku suda.²²

Krivični postupak započinje podnošenjem odgovarajućeg optužnog akta, odnosno pokreću ga ovlašćeni tužioci, koji sprovodi istražnu fazu, uz učešće sudije za prethodni postupak, a pretresnu fazu ovog postupka sprovodi sud, koji takođe sprovodi i postupak po pravnim lijekovima.

6.2. *Predmet krivičnog postupka*

Predmet krivičnog postupka je materija koja se u njemu pretresa, o čemu sud donosi svoju odluku.²³ Da bi se krivični postupak riješio potrebno je na određeni broj pitanja odgovoriti na odgovarajući način.

Krivični postupak se sastoji od: 1) *osnovnog, odnosno glavnog predmeta krivičnog postupka*, i 2) *sporednog predmeta krivičnog postupka*.

1) *Osnovni, odnosno glavni predmet krivičnog postupka* odnosi se na krivično djelo i izvršioca. Dakle, krivični postupak treba da utvrdi postojanje krivične odgovornosti učinjocu, te ispunjenost zakonskih uslova za primjenu krivične sankcije. Ovo praktično znači da krivičnog postupka ne može biti bez osnovnog predmeta, a o osnovnom predmetu može se donijeti odluka samo u krivičnom postupku,²⁴ koji se označava kao krivična stvar (*causa criminalis*).

2) *Sporedni predmet krivičnog postupka* rješava se uz osnovni predmet tog postupka, jer između njih postoji veza, s tim da krivični postupak nije prevashodno posvećen tim pitanjima. Ovdje se rješavaju pitanja koja su vezana za troškove ovog postupka, imovinskopravni zahtjevi koji su nastali iz krivičnog postupka o kome se raspravlja, a odnose se na naknadu štete, zatim za

²² S. Brkić, *Krivično procesno pravo II*, Novi Sad, 2013, str. 3-5

²³ S. Kosanović, *cit. djelo*, str. 36

²⁴ M. Grubač, *Krivično procesno pravo*, Beograd, 2014, str. 14

povraćaj stvari, te poništaj pravnog posla, ukoliko je takav zahtjev postavljen od strane ovlašćenog lica.

Krivični postupak mora imati najmanje jedan osnovni, odnosno glavni predmet s tim da ih može biti i više. Takođe uz osnovni predmet može postojati jedan ili više sporednih predmeta postupka. Ukoliko postoji između predmeta međusobna veza (koneksitet) sprovodi se jedinstven krivični postupak, a sud će obuhvatiti sve u jednoj presudi.

U teoriji postoji podjela na: *homogeni koneksitet*, kada postoji veza između više krivičnih predmeta, i *heterogeni koneksitet*, kada postoji veza između predmeta krivične i nekrivične pravne prirode.²⁵

Postoje različiti vidovi homogenog koneksiteta, i to: 1) *subjektivni koneksitet*, 2) *objektivni koneksitet*, i 3) *mješoviti koneksitet*.

1) *Subjektivni koneksitet* podrazumijeva pokretanje krivičnog postupka protiv istog okrivljenog lica, ali za više krivičnih djela koje je učinio. U ovom slučaju vezu određuje subjekt izvršenja.

2) *Objektivni koneksitet* postoji ukoliko je za jedno krivično djelo optuženo više saučesnika. U ovom slučaju vezu određuje krivično djelo.

3) *Mješoviti koneksitet* postoji ako je više lica okrivljeno za više krivičnih djela. U ovom slučaju postoji međusobna veza i isti dokazi, ali se veza ostvaruje i preko samog oštećenog, jer su prema njemu izvršena sva krivična djela, a dokazi su isti.

Dakle, povezanost krivičnih predmeta na ovaj način omogućava spajanje pojedinih krivičnih djela u jedinstven postupak, primjenu posebnih odredaba o vanrednoj nadležnosti i izbor vrste postupka, kod skraćenog postupka i postupka prema maloljetnicima.²⁶ Spajanje postupaka je obavezno samo u slučaju podnošenja pritužbe, dok pritužbu može podnijeti okrivljeni prema tužiocu do kraja glavnog pretresa, te se u takvim slučajevima

²⁵ S. Kosanović, *cit. djelo*, str. 37

²⁶ M. Grubač, *cit. djelo*, 2014, str. 16

donosi jedna presuda. Prema tome, samo u ovakvim slučajevima je spajanje postupka obavezno, dok je u svim ostalim slučajevima spajanje koneksnih stvari fakultativno i zavisi od ocjene cjelishodnosti, koju donosi sud.²⁷

Heterogeni koneksitet ispoljava se u slučaju povezivanja predmeta koji po svojoj prirodi pripadaju različitim materijama, tako da je s krivičnim predmetom u vezi predmet koji pripada drugoj, nekrivičnoj pravnoj materiji.²⁸ Dakle, zakon omogućava da se uz osnovni ili glavni predmet krivičnog postupka mogu rješavati određeni imovinsko-pravni zahtjevi (povraćaj stvari, poništaj određenog pravnog posla i naknada štete), kao i prejudicijalna pitanja, odnosno pravna pitanja koja sama za sebe nisu predmet krivičnog postupka, ali bez čijeg rješenja nije moguće odlučiti o glavnom pitanju krivičnog postupka, odnosno donijeti osuđujuću presudu.²⁹

6.3. Vrste krivičnog postupaka

Kao što je poznato predmeti suđenja su različiti, pa je potrebno razlikovati i procedure koje su karakteristične za krivična djela. Razlikujemo krivična djela prema svojstvima izvršilaca i prema dokazima koji se mogu u postupku koristiti. To je jedini način da se može obezbijediti efikasno postupanje koje odgovara kako opštim interesima, tako i interesima lica koja imaju svojstvo okriviljenog u postupku. Njihova prava i slobode upravo zavise od procesne djelatnosti državnih organa.

Danas u našem pravu postoje tri vrste krivičnih postupaka a to su: 1) *opšti (redovni) krivični postupak*; 2) *posebni krivični postupak*, i 3) *pomoćni krivični postupci*.

²⁷ M. Grubač, *cit. djelo*, 2014, str. 16

²⁸ S. Kosanović, *cit. djelo*, str. 37

²⁹ D. Krapac, *Krivično procesno pravo*, Zagreb, 2007, str. 99

1) Opšti (redovni) krivični postupak. Ovaj postupak je predviđen za suđenje punoljetnim izvršiocima krivičnih djela gdje je propisana kazna zatvora.

2) Posebni krivični postupak. Kod ovog postupka, kao i kod opšteg, rješava se krivična stvar, te se donosi odluka o djelu, učiniocu i sankciji. Razlika između redovnog i posebnog krivičnog postupka se ogleda u vrsti i težini krivičnih djela. U prilagođavanju tim zahtjevima modeliraju se posebni krivični postupci kao što su: *skraćeni postupak i postupak prema maloljetnicima*.

- *Skraćeni postupak* je predviđen za lakša krivična djela za koja je predviđena novčana kazna ili kazna zatvora sa kraćim trajanjem. Teško se može zaključiti da je sumarni postupak adekvatan za krivična djela za koja je predviđena kazna zatvora sa dužim trajanjem, odnosno teško se može takav postupak riješiti u pojednostavljenoj proceduri.

- *Postupak prema maloljetnicima* uređen je posebnim zakonima u entitetima Bosne i Hercegovine i Distriktu Brčko³⁰. Ovaj postupak je specifičan zbog posebnih psihofizičkih karakteristika maloljetnih lica.

3) Pomoći krivični postupci služe za rješavanje određenih procesnih pitanja od čijeg rješavanja zavisi uspješno sprovođenje i okončanje krivičnog postupka. Pomoćnim postupcima je regulisana primjena samo određenih krivičnopravnih i krivičnoprocesnih instituta, kao i učešće naše ili strane države u međunarodnoj borbi protiv kriminaliteta.³¹ U pomoćne postupke spadaju: postupak za opozivanje uslovne osude, postupak za preinačenje odluke o kazni, postupak za puštanje na uslovni otpust, postupak za rehabilitaciju, postupak za prestanak mjera bezbjednosti ili pravne posljedice osude, postupak za ostvarivanje prava lica neosnovano lišenog slobode ili neosnovano osuđenog, postupak za pružanje

³⁰ Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku („Sl. novine FBiH“, broj 7/14 i 74/20); Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku („Sl. glasnik RS“, broj 13/10, 61/13 i 68/20), i Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku („Sl. glasnik BD BiH“, broj 44/11)

³¹ Z. Jekić, *Krivično procesno pravo*, Beograd, 1994, str. 22

međunarodne pravne pomoći i postupak za izdavanje potjernice i objave.

6.4. *Osnovni istorijski tipovi krivičnih postupaka*

Ako posmatramo istorijski, nastanak i razvoj krivičnog procesnog prava bio je pod uticajem širih društvenih zbivanja, odnosno bio je uslovljen društveno-ekonomskim i političkim prilikama, kako u društvu u cjelini, tako i u pojedinim državama. Pored toga, jasnije je izražen kada je u pitanju formiranje i preoblikovanje procesa nego kada su u pitanju druge pravne grane. Može se konstatovati da su u svom „istorijskom razvoju krivično djelo i krivični postupak prešli put od privatne stvari stranaka, do krivičnog djela i krivičnog postupka kao institucija javnog poretku.“³²

U borbi države protiv kriminaliteta javljaju se dvije nepodudarne tendencije, i to: 1) prva tendencija svoj izraz nalazi u nastojanju za što većom efikašnošću krivičnog gonjenja, čiji je cilj da ni jedan učinilac krivičnog djela ne ostane nekažnjen, 2) druga se ogleda u neophodnosti vođenja računa i o krivičnom postupku i o ustavom zagarantovanim slobodama i pravima građana, što znači da efikasnost krivičnog gonjenja treba da bude usklađena sa zakonom predviđenim ograničenjima sloboda i prava građana.³³

Ako krivično procesno pravo posmatramo sa njegovog opšteg istorijskog razvoja, ono, u pravilu, obuhvata tri modela krivičnog postupka, i to: 1) *optužni ili akuzatorski model krivičnog postupka*, 2) *istražni ili inkvizitorski model krivičnog postupka*, i 3) *mješoviti ili akuzatorsko-inkvizitorski model krivičnog postupka*.

³² B. Đurđić, *Krivično procesno pravo*, Niš, 2014, str. 21

³³ S. Bejatović, *cit. djelo*, 2014, str. 70

6.4.1. Optužni ili akuzatorski model krivičnog postupka

Optužni ili akuzatorski krivični postupak je najstariji sistem krivičnog postupka kroz istorijskom razvoju krivičnog procesnog prava. Prijeklo vodi iz orijentalnog prava, dok je oblikovan u Staroj Grčkoj i Rimu. Ovakav model krivičnog postupka bio je prisutan još u epohi robovlasničkog društva, odnosno u Atini i Rimu, ali i u ranom feudalizmu,³⁴ i održao se do III vijeka, da bi u Rimu isčezao.

Akuzatorski postupak se „vraća“ padom Zapadnog rimskog carstva, kada varvarski narodi formiraju svoje države i donose svoj model optužnog postupka, koji se u tim državama zadržao do kraja XIII vijeka. U Engleskoj, kao i u drugim državama anglo-američke pravne tradicije, ovaj model krivičnog postupka sačuvan je trajno, a u kontinentalnu Evropu je prešao tek krajem XVIII vijeka pretrpivši određene promjene.

Optužni ili akuzatorski tip krivičnog postupaka oblikovan je kao spor između dvije ravnopravne stranke pred sudom, a karakterišu ga sljedeća svojstva, i to:

1) pokretanje i trajanje postupka zavisilo je uglavnom od tužioca, dok je sud raspravljao o krivičnoj stvari samo na prijedlog tužioca, odnosno cijeli tok postupka bio je uslovjen voljom tužioca. U akuzatorskom modelu postupak je bio isti i za krivične i za građanske stvari.

2) U različitim vremenskim periodima najprije se moglo pojaviti samo jedno lice koje je oštećeno krivičnim djelom, preduzimajući gonjenje po privatnoj tužbi. Tek kasnije u razvijenijim društвima u svojstvu tužioca mogao se pojaviti bilo koji građanin (svako iz naroda) i podnijeti tzv. popularnu tužbu.

3) Na drugoj strani bio je optuženi, koji je bio ravnopravan sa tužiocem. Obaveza optuženog je bila u tome da se morao odazvati pozivu suda, te se tako upustiti u proces koji je svojom tužbom pokrenuo ovlašćeni tužilac. Takođe, optuženi je imao obavezu da

³⁴ T. Tranovski, *Istorija sudskog uređenja i postupaka*, Beograd, 1935, str. 179-180

se izjasni da li optužbu smatra osnovanom ili ne, ali nije imao obavezu da daje bilo kakvu izjavu o navodnom krivičnom djelu. Oputženi je imao pravo da na glavnem pretresu podnosi i izvodi sve dokaze kojima je osporavao tužbu.

4) Teret dokazivanja je bio na tužiocu, u toku izlaganja privodio je svjedočke koje je ispitivao i pružao druge dokaze. Imao je pravo da sasluša i optuženog. Nakon izlaganja tužioca, okrivljeni i njegov branilac imali su pravo da iznesu svoju odbranu, odnosno privodili su i ispitivali svoje svjedočke i pružali druge dokaze.

5) Sud je bio u pasivnom položaju, te je bio vezan prijedlozima stranaka o vrsti i izvođenju dokaza. Sud je mogao zabraniti postavljanje spornih, odnosno sugestivnih pitanja. Obaveza suda je bila da se stara o redu u postupku, tj. da se stranke pridržavaju propisa koji se odnose na to raspravljanje, te da se ponašaju u skladu sa propisima o dokazivanju. Sud je donosio presudu na osnovu dokaza izvedenih na glavnem pretresu.

6) Krivični postupak se odvijao na glavnom pretresu, što znači da nije bilo prethodnog postupka u kome bi sud pribavljao dokaze. Glavni pretres je bio javan i usmen.

7) Sudska odluka – presuda o datoј krivičnoj stvari donosila se većinom glasova, te je mogla da bude osuđujuća ili oslobođajuća, a sud nije imao obavezu obrazlaganja presude.

8) Ovaj sistem krivičnog postupka bio je predviđen i sprovodio se samo protiv robovlasnika, dok su robovi bili obespravljeni, a od strane robovlasnika su bili kažnjavani i bez sudskog postupka.

Danas čisti akuzatorski postupak postoji samo u Engleskoj.

6.4.2. Istražni ili inkvizitorski model krivičnog postupka

Afirmaciji istražnog, odnosno inkvizitorskog postupka doprinijela je najviše hrišćanska katolička crkva,³⁵ kojoj je pripadala krivična jurisdikcija u odnosu na duhovna lica, na lica koja su koristila zemlju u crkvenom vlasništvu, kao i na lica koja su izvršila krivična djela protiv vrijednosti hrišćanske religije.³⁶ Inkvizitorski postupak je uveden postepeno, tj. dugo vremena je postojao uporedo sa akuzatorskim postupkom, a svoj konačni izgled dobija tokom XIII vijeka, kao suprotnost akuzatorskom krivičnom postupku.

Karakteristike inkvizitorskog krivičnog postupka su:

1) U inkvizitorskom krivičnom postupku ne postoje stranke, jer sve tri osnovne procesne funkcije, odnosno potužba, obrana i suđenje u rukama jednog organa – suda. Dakle, crkva je uobličila svoj tip krivičnog postupka, koji se razlikovao od optužnog. Pokretanje postupka je u rukama subjekta koji, pored toga, obavlja i funkciju presuđenja, što znači da se procesna inicijativa nije mogla zasnovati na *popularnoj* tužbi, već se krivični postupak pokrećao po službenoj dužnosti, tj. nije zavisilo od volje oštećenog, dok je dokazni materijal morao prikupljati i ispitivati crkveni organ.

2) Optuženi u inkvizitorskom postupku je bio potpuno obespravljen i više je smatran objektom nego subjektom. Okrivljeni je imao samo onoliko prava, odnosno njegova prava su svedena na minimum kako se ne bi ugrozili interesi crkve. Što znači da je imao onoliko prava koliko mu sud pruži po nekom svom osjećanju pravednosti, dok branilac okrivljenog faktički nije ni postojao. Optužena lica su smatrana kao lica koja su „skrenula sa puta božanskog učenja i pala u grijeh“.³⁷ Krivični postupak je vođen sa ciljem dokazivanja krivice okrivljenog, te bi pravo na odbranu ometalo ostvarenje tog cilja.

³⁵ Č. Stefanović, B. Đurđić, *Krivično procesno pravo*, Niš, 2006, str. 30

³⁶ S. Kosanović, *cit. djelo*, str. 32

³⁷ T. Vasiljević, *cit. djelo*, str. 19

3) Krivični postupak kod inkvizitorskog modela, sastojao se od *istrage (inquisitio) i suđenja*, pri čemu je težište bilo na istrazi, dok su glavni pretres, odnosno suđenje i presuda bili u suštini samo okončanje istrage, njen privezak.³⁸

U inkvizitorskom postupku bila je odvojena *funkcija gonjenja (istrage) i funkcija suđenja*. Stvoren je posebni crkveni organ koji je preuzeo dužnost krivičnog gonjenja krivičnih djela iz crkvene jurisdikcije.

Istraga je glavna faza krivičnog postupka, a sprovodi je istražitelj, odnosno inkvirent. U istrazi okrivljeni je imao svojstvo osumnjičenog, koji tokom ispitivanja nije znao za šta je optužen, a nije znao ni koje mu se djelo stavlja na teret. Okrivljeni je u toku procesa upoznavan sa djelom koje mu se stavlja na teret. U ovom krivičnom postupku priznanje okrivljenog bio je najjači dokaz, odnosno kraljica dokaza (*regina probandi*), što je istražitelje podsticalo da po svaku cijenu od okrivljenog izvuku priznanje. Neke kazne u ovom krivičnom postupku nisu mogle biti izrečene bez priznanja okrivljenog. Zakon je dozvoljavao istražitelju da može mučenjem (torturom) doći do priznanja od okrivljenog ukoliko je to potrebno, što je širom Evrope dovelo do osude nevinih ljudi na smrt na osnovu iznuđenih priznanja.

Suđenje je druga, odnosno završna faza i odvijalo se pred sudskim vijećem, pri čemu je inkvirent sačinjavao zapisnik kojim opisuje preduzete procesne radnje. Nakon završetka istražnih aktivnosti, inkvirent spis predmeta šalje sudskom vijeću na odlučivanje. Ni optuženi, a ni svjedoci nisu mogli prisustvovati suđenju (suđenje je bilo tajno), dok su se odluke donosile isključivo na osnovu spisa predmeta. U suđenju je važilo načelo da ono čega nema u spisima, to i ne postoji (*quat non est in actis non est in mundo*). Sud nije mogao da osudi okrivljenog ako prethodno nije prikupljena zakonom predviđena količina dokaza određenog kvaliteta. Sud je mogao donijeti tri vrste presuda, i to: osuđujuću, oslobođajuću, i presudu kojom se osumnjičeni „otpušta ispod suđenja“ (*absolutio ab instantia*), zbog nedostatka dokaza, odnosno

³⁸ S. Bejatović, *cit. djelo*, 2014, str. 73

da je okrivljeni i dalje ostajao pod sumnjom, što znači da se postupak može uvijek nastaviti. Za razliku od akuzatorskog postupka, u ovom postupku odluka suda se mogla preispitati na višoj instanci.

6.4.3. Mješoviti (savremeni) ili akuzatorsko-inkvizitorski model krivičnog postupka

U Evropi mješoviti krivični postupak javlja se nakon Francuske buržoaske revolucije (1789.), čime se stvaraju uslovi za novi, odnosno treći model krivičnog postupka koji je nastao kao mješavina akuzatorskih i inkvizitorskih elemenata. Nastao je spajanjem, odnosno povezivanjem akuzatorskih i inkvizitorskih procesnih formi.³⁹

Prvi puta je ovaj model krivičnog postupka zakonski uređen Napoleonovim Zakonikom iz 1808. godine,⁴⁰ koji će poslužiti kao model drugim evropskim, kao i mnogim vanevropskim državama u XIX vijeku, a koji se uz određene promjene, usavršavanje i razradu osnovnih principa zadržao i danas.⁴¹

Osnovne karakteristike ovog sistema krivičnog postupka su:

- 1) Mješoviti krivični postupak je optužno-raspravni krivični postupak, u kome su funkcije optužbe, odbrane i presuđenja strogogodvojene, odnosno povjerene posebnim subjektima.
- 2) U ovom postupku funkcije gonjenja su odvojene od funkcije utvrđenja činjenica u pripremnom postupku.
- 3) Položaj okrivljenog karakteriše, prije svega, prepostavka njegove nevinosti i pravo na odbranu.
- 4) Osumnjičeni ili optuženi ima pravo na branioca, pravo da zna koje mu se djelo stavlja na teret, kojim dokazima raspolaže

³⁹ M. Damaška, *Models of Criminal Procedure*, Zagreb, 2001, str. 478 – 507

⁴⁰ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 68

⁴¹ S. Bejatović, *cit. djelo*, 2014, str. 74-75

optužba, zatim optuženi ima pravo da se brani čutanjem, pravo na predlaganje i izvođenje dokaznih radnji, pravo da prisustvuje prilikom preuzimanja dokaznih radnji, te pravo na razgledanje spisa predmeta.

5) Sud je aktivni vršilac funkcije suđenja, donosi presudu na osnovu dokaza koji su iznijeti na glavnem pretresu, a ne na osnovu onoga što je utvrđeno u pripremnom postupku.

6) Stranke imaju pravo da ispituju svjedoke i vještake na glavnem pretresu.

7) Cijeli krivični postupak podijeljen je na: *pripremni krivični postupak i glavni krivični postupak*.

Pripremni krivični postupak je tajan i pravo na odbranu je ograničeno, a ima zadatku razjašnjavanja krivične stvari do stepena vjerovatnoće, što opet stvara prostor tužiocu da donosi adekvatne odluke o daljnjoj slobodnoj slobodi krivičnog postupka.

Glavni krivični postupak se odvija pred sudom i u njemu se utvrđuju i u potpunosti rasvjetljavaju sve pravno relevantne činjenice u konkretnoj krivičnoj stvari. Donošenje odluke o konkretnoj krivičnoj stvari dolazi poslije završnog glavnog pretresa.

6.4.4. Istoriski razvoj krivičnog procesnog prava u Bosni i Hercegovini

Proučavanje istorijskog razvoja krivičnog procesnog prava na našim prostorima odvijalo se u skalu sa razvojem krivičnog procesnog prava kontinentalne Evrope. Krivično procesno pravo naše države prošlo je kroz tri sistema krivičnog procesnog prava, i to: optužni-akuzatorski, istražni-inkvizitorski, i savremenimješoviti sistem. Ako posmatramo sa aspekta vremena u kojem se pojavilo, može se reći da je krivično procesno pravo Bosne i Hercegovine prošlo kroz četiri etape.

Prvu etapu čini period od 1992. i 1993. godine, odnosno započinje procesom „nasljeđivanja“ pravnih propisa bivše

Jugoslavije. U tom periodu dolazi do ugrađivanja krivičnog zakonodavstva nekadašnje Jugoslavije u krivičnopravni sistem Bosne i Hercegovine, koji postaje sastavni dio pravnog, odnosno krivičnopravnog sistema Bosne i Hercegovine. Nakon osamostaljenja dolazi do djelimičnog modificiranja krivičnog postupka, s tim da to nije za posljedicu mijenjanje principijelnih stavova u pogledu osnovnih krivičnoprocesnih načela i ustanova.⁴²

U Bosni i Hercegovini se preduzimaju intenzivniji reformski koraci u sistemu krivičnog pravosuđa i krivičnom zakonodavstvu nakon potpisivanja Dejtonskog sporazuma (Opštег okvirnog mirovnog sporazuma za BiH) iz novembra 1995. godine.

U drugoj etapi dolazi do donošenja novog Krivičnog zakona u Federaciji Bosne i Hercegovine, kao i Zakona o krivičnom postupku i Zakona o izvršenju krivičnih sankcija, koji stupaju na pravnu snagu krajem 1998. godine. U Republici Srpskoj 1997. godine sa ograničenim izmjenama donijet je Krivični zakon i Zakon o krivičnom postupku. U Brčko distriktu BiH 2000. godine donijeti su Krivični zakon i Zakon o krivičnom postupku.

Treća etapa započinje u novembru 2000. godine donošenjem Zakona o sudu BiH⁴³, od kada dolazi do razvoja krivičnog procesnog prava i krivičnog pravosuđa Bosne i Hercegovine, ali i krivičnog pravosuđa u širem smislu riječi. Osnovano je javno Tužilaštvo BiH, a u avgustu 2002. godine donijeti su određeni propisi koji se označavaju kao zakoni za borbu protiv korupcije i organizovanog kriminaliteta. Donijeti su i Krivični zakon BiH⁴⁴, Zakon o krivičnom postupku BiH⁴⁵, kao i Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka⁴⁶. Istovremeno

⁴² H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 74

⁴³ Zakon o Sudu BiH („Sl. glasnik BiH“, broj 29/00, 16/02, 24/02, 03/03, 37/03, 42/03, 04/04, 09/04, 35/04, 61/04, 32/07, 49/09 – prečišćen tekst, 74/09 i 97/09)

⁴⁴ Krivični zakon BiH („Sl. glasnik BiH“, br. 03/03, 32/03 - ispr, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 8/10, 47/14, 22/15, 40/15, 35/18 i 46/21)

⁴⁵ Zakon o krivičnom postupku BiH („Sl. glasnik BiH“, br. 03/03, 32/03 - ispr, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 29/07, 53/07, 58/08, 12/09, 16/09, 53/09 - dr. zakon, 93/09, 72/13 i 65/18)

⁴⁶ Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka („Sl. glasnik BiH“, br. 21/03, 61/04 i 56/05)

odvijaju se aktivnosti na reformi krivičnog zakonodavstva u entitetima i Distriktu Brčko.

Četvrta etapa započinje 2009. godine kada je bila izražena potreba da se različiti oblici kriminaliteta, kao i efikasnije suzbijanje kriminaliteta „pokriju“ odgovarajućim pravnim normama. Prva oblast koja je izdvojena iz procesnog zakonodavstva i uređena odvojenim zakonodavstvom jeste međunarodna saradnja u krivičnim stvarima i pružanje međunarodne krivične pomoći.⁴⁷ Druga oblast obuhvata maloljetničku delinkvenciju, maloljetničko pravosuđe i zaštitu djece i maloljetnika u krivičnom postupku.

7. Povezanost krivičnog procesnog prava sa nekim drugim granama prava

Krivična stvar kao predmet krivičnog procesnog prava veoma je složena društvena pojava. Tako da krivični sud mora u toku njenog rasvjetljavanja da riješi mnoga pitanja, i to pitanja koja spadaju u domet regulisanja krivičnog procesnog prava, ali i pitanja koja se odnose na druge grane prava. Kažnjiva djela se dijele na *krivična djela, prekršaje i disciplinske povrede*, iz čega je proistekla podjela kaznenih postupaka na: *krivični postupak; prekršajni postupak, i disciplinski postupak*.

U krivičnom postupku dolazi do konkretizacije apstraktnih normi krivičnog zakona, kao i do donošenja odgovarajuće sudske odluke koja se odnosi na izvršenje krivičnog djela. U prekršajnom ili disciplinskom postupku se raspravlja o pomenutim kažnjivim djelima, te se na taj način utvrđuje postojanje određenog kažnjivog ponašanja i na kraju izriču odgovarajuće kazne ili druge mjere.

Da bi se riješio neki događaj iz prošlosti, potrebni su rezultati nekih vanpravnih naučnih disciplina. To su one naučne discipline čija znanja možemo koristiti radi uspješnog rasvjetljavanja krivične

⁴⁷ Zakon o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima („Sl. glasnik BiH“ br. 53/09 i 58/13)

stvari, pa se danas široko primjenjuju u okviru određenih vještačenja (npr. sudska psihologija, sudska psihijatrija, sudska medicina i dr.). Iako se krivični sud koristi rezultatima drugih grana prava i određenih vanpravnih naučnih disciplina, krivično procesno pravo kao grana pozitivnog prava, ipak, nije u istoj zavisnosti od svih ovih naučnih disciplina. U ovom poglavlju biće razmotrene veze i dodirne tačke između krivičnog procesnog prava sa jedne strane, i krivičnog materijalnog prava, ustavnog prava i građanskog procesnog prava, s druge strane. Pored toga, biće razmotrena veza između krivičnog procesnog prava i sljedećih vanpravnih naučnih disciplina – kriminalistika, sudska psihologija, kao i neke medicinske discipline.

7.1. *Odnos krivičnog procesnog i krivičnog materijalnog prava*

Krivično pravo shvaćeno kao sistem zakonskih normi i kao dio pozitivnog prava, predstavlja krivično pravo u *objektivnom smislu*, dok krivično pravo u *subjektivnom smislu* jeste pravo na kažnjavanje (*ius puniendi*), koje pripada samo državi.⁴⁸ Dakle, krivičnim pravom se utvrđuju uslovi za primjenu kazni i drugih krivičnih sankcija prema učiniocima krivičnih djela. Krivično pravo treba da bude posljednje sredstvo u zaštiti određenih vrijednosti, odnosno u suzbijanju kriminaliteta, pa se u tom smislu govori o supsidijarnosti krivičnog prava, ili o principu da je krivično pravo *ultima ratio* u suzbijanju društveno opasnih ponašanja.⁴⁹

Može se reći da postoji tjesna funkcionalna veza, odnosno povezanost između krivičnog procesnog prava i krivičnog prava, što krivičnom procesnom pravu omogućuje ispunjavanje osnovnog cilja krivičnog prava – pravo na kažnjavanje (*ius puniendi*). Iako su tjesno povezani, ova dva prava su i relativno samostalna, što se ogleda u činjenici da svaka od ove dvije grane prava ima svoj predmet, sadržinu i zadatak. U svojoj funkcionalnoj povezanosti

⁴⁸ Z. Stojanović, *Krivično pravo, Opšti deo*, Beograd, 2013, str. 22

⁴⁹ M. Škulić, *cit. djelo*, 2017, str. 29

krivično pravo, s jedne strane, određuje predmet krivičnog procesnog prava, jer krivična stvar može biti samo onaj događaj koji u sebi sadrži krivično djelo predviđeno u krivičnom zakonu i učinioca tog djela, dok krivično procesno pravo, s druge strane, uređuje krivični postupak u kome jedino može doći do rasvjetljenja i rješenja krivične stvari, a time i do realizacije prava na kažnjavanje.⁵⁰

7.2. Krivično procesno pravo i ustavno pravo

Ustavno pravo, kao osnovna grana prava, predstavlja sistem pravnih normi koje utvrđuju politički oblik društva, odnosno države, sistem vlasti i odnose u njemu, kao i položaj čovjeka u njemu.⁵¹ Prema tome, ustav je najviši, ali i osnovni zakon i sva pozitivna prava imaju svoje izvorište u njemu i samim tim moraju biti u skladu sa njim.

Krivično procesno pravo ostvaruje veoma jaku vezu sa ustavnim pravom. Nivo povezanosti krivičnog procesnog prava i ustavnog prava je očigledan s obzirom da se krivičnoprocesnim pravom uređuje, s jedne strane, odvijanje krivičnog postupka u slučaju sumnje da je izvršeno krivično djelo i, s druge strane, donošenje meritorne odluke kojom se ograničavaju osnovna ljudska prava kao izraz državnog prava na kažnjavanje.⁵²

Ustav poklanja veliku pažnju zaštiti ljudskih prava i sloboda, te ukazuje na garantovana prava i slobode u jednoj državi, s tim da utvrđuje i ograničenja, odnosno lišenja određenih prava i sloboda, ali istovremeno utvrđuje i odgovarajuću podjelu vlasti na zakonodavnu, izvršnu i sudsку pred kojom se odvija krivični postupak. Prema tome, ustavne norme obavezuju zakonodavca u smislu zaštite osnovnih prava i sloboda čovjeka i djeluju ograničavajuće u odnosu na pravo države na kažnjavanje, posebno kada se radi o ljudskom dostojanstvu u krivičnom postupku, ostvarivanje prava na pravičan postupak, zaštitu lične slobode,

⁵⁰ S. Bejatović, *cit. djelo*, 2014, str. 58

⁵¹ J. Đorđević, *Ustavno pravo*, Beograd, 1986, str. 5

⁵² H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 34

zaštitu prava na privatnost kao i ulaganje pravnog lijeka. Dakle, krivično procesno pravo je izgrađeno na načelima koja su sadržana u ustavu, pa prema tome i mora biti u skladu sa njim, dok ustavno pravo dobija svoju konkretizaciju kao i svoju realizaciju kroz krivično procesno pravo.

Ustavni sud Bosne i Hercegovine predstavlja najvišu sudsку instancu u odnosu na redovne sudove i garant je zaštite prava i sloboda ustanovljenih Ustavom.

7.3. Krivično procesno pravo i građansko procesno pravo

Krivično procesno pravo i građansko procesno pravo su dvije samostalne grane pozitivnog prava, kod kojih postoji čitav niz sličnosti. Obje grane prava odnose se na regulisanje odgovarajućeg sudskeg postupka, gdje procesne radnje preduzimaju određeni procesni subjekti, te se donose sudske odluke. Krivičnim procesnim pravom uređuje se krivični postupak, dok se građanskim procesnim pravom uređuju parnični, vanparnični i izvršni postupak. Ovo znači da se krivičnim procesnim normama izvršiocu krivičnog djela izriče krivičnopravna sankcija od strane nadležnog suda, dok građansko parnično procesno pravo obuhvata pravila koja se odnose na postupanje suda u građanskim predmetima, što znači da uređuje odnose nastale u okviru imovinskopopravnih i drugih građanskopopravnih sporova fizičkih i pravnih lica. Zajedničko im je da i u jednom, ali i u drugom procesnom pravu, pravo na odlučivanje pripada sudu, tako da se može reći da se oba procesna prava svrstavaju u granu sudskega prava. Zajednička načela su im načelo utvrđivanja istine, slobodne ocjene dokaza, neposrednosti ili usmenosti. Takođe su im zajednička dokazna sredstva izjave osoba ili isprave, te nastupanje pravosnažnosti sudskega odluka.

Osnovna razlika između krivičnog procesnog prava i građanskog procesnog prava sastoji se u njihovom predmetu. Predmet krivičnog procesnog prava je **krivična stvar (causa criminalis)**, dok je kod građanskog procesnog prava **građanska**

stvar (*causa civilis*). Dalje, pokretanje krivičnog postupka je obaveza tužioca koji će da preduzme krivično gonjenje ako postoje dokazi da je učinjeno krivično djelo za koje se goni po službenoj dužnosti. Pokretanje građanskog parničnog postupka pred sudom zavisi od volje nosioca subjektivnih prava.

8. Povezanost krivičnog procesnog prava sa nekim vanpravnim disciplinama

Krivično procesno pravo ostvaruje veoma intenzivne odnose sa određenim vanpravnim disciplinama. Krivično procesno pravo je vrsta pravne nauke, ali se u krivičnom postupku zahtijeva primjena čitavog niza saznanja nekih vanpravnih nauka, kao što su kriminalistika, sudska psihologija, kriminologija, penologija, medicinske discipline i dr.

8.1. Krivično procesno pravo i kriminalistika

Odredbama Zakona u krivičnom postupku se utvrđuju potrebni zakonski uslovi za vršenje određenih krivičnoprocesnih radnji, među kojima su sa stanovišta utvrđivanja činjenica u krivičnom postupku, prije svega, važne radnje dokazivanja.⁵³ Krivično procesno pravo predstavlja tipičnu normativnu nauku, a za kriminalistiku se može reći da predstavlja realnu nauku. Međutim, obje ove nauke su krivične nauke i veoma usko su međusobno povezane. Kriminalistika je nauka koja pronalazi, usavršava i primjenjuje određene naučne ili na praktičnom iskustvu zasnovane metode i sredstva koja su najpodesnija da se krivično djelo otkrije i razjasni, otkrije i učini dostupnim izvršilac i obezbijede činjenice koje mogu da posluže kao dokaz, kao i da se spriječi izvršenje planiranih krivičnih djela.⁵⁴ Ona se tradicionalno shvata kao policijska nauka

⁵³ M. Škulić, *cit. djelo*, 2017, str. 46

⁵⁴ N. Korajlić, A. Dautbegović, *Osnovi kriminalistike*, Travnik, 2012, str. 15

čiji je osnovni zadatak prikupljanje dokaza, razrješavanje krivičnog djela i otkrivanje ili identifikacija izvršilaca krivičnih djela.⁵⁵ Kriminalistika se dijeli na kriminalističku tehniku, kriminalističku taktiku, kriminalističku metodiku i kriminalističku strategiju.⁵⁶

Veza između krivičnog procesnog prava i kriminalistike se naročito ogleda u tome što se procesnim normama određuje pravni okvir ili forma za preduzimanje procesnih radnji, dok kriminalistika daje materijalni i realni sadržaj tim istim krivičnoprocesnim radnjama.⁵⁷

8.2. Krivično procesno pravo i sudska psihologija

Subjekti koji vrše određene radnje u krivičnom postupku nužno doživljavaju različita psihička zbivanja, što je posebno karakterstično za sve vrste davaoca iskaza, a naročito prilikom preduzimanja radnji koje se svode na iskazivanje, kao što je to na primjer, slučaj sa saslušanjem okrivljenog ili ispitivanjem svjedoka.⁵⁸ Ovdje se može govoriti o dva pojma iskaza, jednom koji je procesnopravni i drugom koji je psihološki pojam.⁵⁹

Da bi se iskaz mogao ispravno uzeti, razumjeti i ocijeniti, potrebno je određeno znanje iz opšte i posebne psihologije, kako sudu, tako i drugim učesnicima u krivičnom postupku. Sudska psihologija predstavlja nauku koja se bavi proučavanjem svih psihičkih zbivanja čije je upoznavanje korisno za uspješno vršenje pravosudnih funkcija, pa i za uspješnu primjenu prava.⁶⁰ Saznanja sudske psihologije su posebno bitna u pogledu vrednovanja izvedenih dokaza, što je usko povezano i sa primjenom načela

⁵⁵ N. Stanković, *Krivično pravo, Opšti dio*, Evropski univerzitet Brčko distrikt, Brčko, 2016, str. 37

⁵⁶ Ibid. str. 37

⁵⁷ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 36-37

⁵⁸ M. Škulić, *cit. djelo*, 2017, str. 35

⁵⁹ N. Delić, *Psihologija iskaza pojedinih učesnika u krivičnom postupku*, Beograd, 2003, str. 27.

⁶⁰ M. Aćimović, *Psihologija zločina i suđenja*, Beograd, 1988, str. 9

slobodne ocjene dokaza, naročito kad su u pitanju dokazi koji proizlaze iz iskaza datih u postupku.

8.3. Krivično procesno pravo i kriminologija

Kriminologija je nauka koja se bavi proučavanjem svih vrsta kriminala i zločina kao posebne društvene pojave. Nastala je u uskom krugu naučnika koji su se bavili sociologijom i pravom. U sistem nauke uvrštena je tek osamdesetih godina XIX vijeka, iako su ljudi o fenomenu zločina i kriminala uopšte razmišljali od najstarijih perioda.⁶¹ Iako postoje različita mišljenja o njenom predmetu i zadatku, njenom pojmu, sistemu i nekim drugim pitanjima, kriminologija se može definisati kao samostalna nauka koja, koristeći saznanja i istraživačke postupke nauka o čovjeku i društvu, empirijski proučava kriminalni fenomen, odnosno zločin, njegovog izvršioca i žrtvu, kriminalitet i način na koji društvo reaguje na kriminalno ponašanje.⁶²

Iz svega navedenog se može zaključiti da neke njene grane (npr. kriminalna fenomenologija, kriminalna etiologija i kriminalna terapeutika), imaju bliske dodirne tačke i sa krivičnim procesnim pravom. Posebno treba istaći da se u posljednjih pedesetak godina javlja u okviru kriminologije posebna oblast koja se bavi proučavanjem žrtava krivičnog djela, a koju nazivamo viktimalogija i ona izučava odnos žrtve i kriminalca. U krivičnom procesnom pravu prisutan je zahtjev za što svestranijim izučavanjem ličnosti učinioca krivičnog djela, zato što je to jedan od veoma važnih preduslova za izricanje adekvatne krivične sankcije, a na taj način i jedan od osnovnih preduslova za uspješnu resocijalizaciju u postupku njenog izvršenja.⁶³

⁶¹ N. Stanković, *Kriminologija*, Evropski univerzitet Brčko distrikt, Brčko, 2017, str. 13

⁶² M. Milutinović, *Kriminologija*, Beograd, 1979, str. 3-18

⁶³ S. Bejatović, *cit. djelo*, 2014, str. 62

8.4. Krivično procesno pravo i penologija

Penologija je samostalna naučna disciplina, odnosno nauka o izvršenju krivičnih sankcija koje je izrekao sud u krivičnom postupku. To je nauka o postupanju sa delinkventima, koja nastoji da u skladu s normama i principima koje nalaže pravo i pravna nauka, kao i u skladu s dostignućima drugih društvenih i prirodnih nauka, pronađe najbolja sredstva i načine tog postupanja, radi što uspešnije resocijalizacije i socijalne rehabilitacije delinkvenata i sprečavanja delinkventnog ponašanja uopšte.⁶⁴

I pored toga što je penologija samostalna naučna disciplina, vezana je, odnosno u uzajamnoj je zavisnosti sa krivičnim pravom, ali i sa krivičnim procesnim pravom. Postojanje penologije bi bilo bespredmetno ukoliko ne bi postojala ova dva prava, iz prostog razloga što su predmeti izvršenja upravo one krivične sankcije koje su predviđene krivičnim zakonom i koje su izrečene određenom licu u krivičnom postupku. Zavisnost krivičnog procesnog prava i krivičnog prava ogleda se u tome što se penologija stara o sprovođenju izrečene sankcije u život, a time i o postizanju resocijalizacije osuđenog. Na taj način ona je u isto vrijeme i posljednja etapa u ostvarivanju krivičnopravne zaštite.⁶⁵ Tako da izvršenje krivičnih sankcija na neki način čini sastavni dio krivičnog procesnog prava.

8.5. Krivično procesno pravo i neke medicinske discipline

U cilju utvrđivanja određenih značajnih činjenica u krivičnom postupku, odnosno za potrebe krivičnog postupka vrši se vještačenje, koristeći se ekspanzivnim razvojem novih tehnologija, stručnih i naučnih disciplina.

⁶⁴ S. Konstantinović-Vilić, M. Kostić, *Penologija*, Niš, 2006, str. 24

⁶⁵ S. Bejatović, *cit. djelo*, 2014, str. 59

U okviru vještačenja posebno mjesto zauzimaju medicinske ekspertize, koje vrše ljekari, odnosno sudskomedicinski vještaci. U sudskomedicinsku djelatnost spadaju analiza i obrada svih medicinskih pitanja koja su predmet pravnog spora, radi utvrđivanja istinitosti u događaju. Vještačenje se vrši na živim osobama, kada se radi o tjelesnim povredama, ali i na leševima (identifikacija ili sudskomedicinska obdukcija), biološkim tragovima (krvi i krvnih mrlja, sperme), itd.

Predmet sudske medicine ima veliki značaj u onim krivičnim postupcima čiji je predmet takvo krivično djelo, koje zahtijeva da se radi utvrđivanja određenih činjenica obave sudskomedicinska vještačenja.

9. Izvori krivičnog procesnog prava

Krivično procesno pravo nastaje normativnom aktivnošću nadležnih državnih organa, u obliku zakona, drugih propisa i opštih akata. Krivično procesno pravo je zakonsko pravo, pa samim tim i njegovi izvori su zakonski propisi donijeti od strane zakonodavnih organa. Izvori krivičnog procesnog prava su zakonski i podzakonski propisi i međunarodni ugovori. Otvara se pitanje šta se sve može smatrati zakonom, da li onaj izvor koji je to u *formalnom smislu* ili onaj koji je izvor prava u *materijalnom smislu*.

Konkretni izvori krivičnog procesnog prava BiH mogu biti *unutrašnji i međunarodni*, ali mogu u zavisnosti u kojoj je mjeri njihov sadržaj posvećen regulisanju krivičnog postupka biti još i *glavni i sporedni izvori* krivičnog procesnog prava. *Glavni unutrašnji izvor zakonskog ranga* našeg krivičnog procesnog prava čine zakoni: Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine (skraćeno: ZKP BiH), Zakon o krivičnom postupku Federacije BiH (skraćeno: ZKP FBiH)⁶⁶, Zakon o krivičnom postupku Republike

⁶⁶ Zakon o krivičnom postupku FBiH objavljen je u „Službenim novinama FBiH“, broj 35/03, 56/03-ispr, 78/04, 28/05, 35/06, 27/07, 9/09, 12/10, 8/13, 59/14 i 74/20.

Srpske (skraćeno: ZKP RS)⁶⁷, Zakon o krivičnom postupku Brčko distrikta BiH (skraćeno:ZKP BDBiH)⁶⁸.

Kada se radi o *glavnem unutrašnjem izvoru podzakonskog ranga*, oni su brojni, a tu spadaju naročito: pravilnik o unutrašnjem sudskom poslovanju, Upustvo o primjeni pravila u postupku ekstradicije za nadležne institucije BiH, Federacije BiH, RS i BDBiH, odluka o naknadi troškova krivičnog postupka prema Zakonu o krivičnom postupku BiH, pravilnik o kućnom redu u ustanovama za izdržavanje krivične sankcije, mjere pritvora ili drugih mjera BiH itd.⁶⁹

Glavni međunarodni izvori krivičnog procesnog prava su: Univerzalna deklaracija o pravima čovjeka iz 1948. godine, Evropska konvencija o ljudskim pravima iz 1950. godine sa dodatnim protokolima, Međunarodni ugovor o građanskim i političkim pravima iz 1966. godine sa dopunskim protokolima iz 1989. godine, Konvencija protiv mučenja i drugih surovih, nehumanih ili ponižavajućih postupanja ili kažnjavanja iz 1984. i 1987. godine, Konvencija o pravima djeteta iz 1989. godine,⁷⁰ zatim i drugi fakultativni protokol uz MPGPP, čiji je cilj ukidanje smrtne kazne⁷¹ i druge konvencije.

Sporedni unutrašnji izvori krivičnog procesnog prava BiH mogu biti ustavnog i zakonskog karaktera (Ustav BiH, Ustav Federacije BiH, ustavi kantona, Ustav RS i Statut BDBiH). Zakoni koji regulišu druga pravna područja, ali u sebi sadrže i pojedine odredbe krivičnog procesnog prava i odnose se na organizaciju organa krivičnog postupka (sudova, tužilaštava, ovlašćenih službenih lica, advokature i sl.) spadaju u ovu grupu, a naročito: Zakon o Sudu BiH, Zakon o Tužilaštvu BiH, Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka, Zakon o programu zaštite svjedoka, Zakon o Visokom sudskom i tužilačkom vijeću BiH, Zakon

⁶⁷ Zakon o krivičnom postupku RS objavljen je u „Službenom glasniku RS“, broj 53/12, 91/17, 66/18 i 15/21.

⁶⁸ Zakon o krivičnom postupku BD BiH objavljen je u „Službenom glasniku BD BiH“, broj 34/13 – prečišćen tekst, 27/14, 3/19 i 16/20.

⁶⁹ M. Simović, *Krivično procesno pravo*, Banja Luka, 2009, str. 35

⁷⁰ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 51-52

⁷¹ „Službeni glasnik BiH“ broj 31/00 – Međunarodni ugovori.

o imunitetu BiH, Zakon o policijskim službenicima BiH, Zakon o državnoj agenciji za istrage i zaštitu, Zakon o ustupanju predmeta od strane Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju Tužilaštvu BiH i korišćenju dokaza pribavljenih od strane Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju u postupcima pred sudovima u BiH i dr.⁷²

Međunarodni sporedni (dopunski) izvori krivičnog procesnog prava su: razna pravila i konvencije, npr. Standardna minimalna pravila UN za primjenu sudskega postupaka prema maloljetnicima iz 1985. godine; Konvencija o pranju, traganju, privremenom oduzimanju i oduzimanju prihoda stečenih krivičnim djelom iz 1990. godine; Statut Međunarodnog krivičnog suda za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava na području bivše Jugoslavije iz 1991. godine; Konvencije UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminala; Konvencija o pravima djeteta iz 1989. godine; Konvencija UN protiv nezakonitog prometa opojnih droga i psihotropnih supstanci iz 1988. godine; Evropska konvencija o međusobnom pružanju pravne pomoći u krivičnim stvarima od 20. aprila 1959. godine; Evropska konvencija o ekstradiciji od 13. decembra 1957. godine sa dodatnim protoklima iz 1975. i 1978. godine; Evropski sporazum o dostavljanju molbi za pravnu pomoć, i dr.

10. Dejstvo krivičnog procesnog prava

Krivično procesno pravo, kao i druga pozitivna prava, nije univerzalno, već je ograničeno, što znači da važi samo u određenom vremenu, na određenoj teritoriji, odnosi se na određeni krug lica i predmete na koje se primjenjuje. Kada se posmatra sa aspekta predmeta na koje se primjenjuje, tu se misli prvenstveno na privredne prestupe, prekršaje ili disciplinske prestupe kod kojih se prilikom suđenja supersidijarno ili dopunski primjenjuju neki dijelovi ili

⁷² M. Simović, *cit. djelo*, str. 35-36

neke odredbe pojedinih zakona koji čine izvore krivičnog procesnog prava.⁷³

10.1. Vremensko dejstvo krivičnog procesnog prava

Osnovno pitanje koje se ovdje postavlja jeste od kada počinje, odnosno u kom momentu počinje i u kom momentu prestaje da važi krivičnoprocesni zakon. Kao i svaki drugi zakon, odnosno propis, tako i krivičnoprocesni zakon proizvodi svoje dejstvo u određenom vremenskom periodu. Važi pravilo *tempus regit actum*, što znači da se zakoni primjenjuju od momenta stupanja na snagu do momenta kada oni prestaju da važe. To znači da jedan zakon, po pravilu, prestaje da važi onda kada bude zamijenjen drugim zakonom u krivičnom postupku. Dakle, ukidanje zakona može da bude izričito ili prečutno. Izričito ukidanje zakona postoji onda kada se prelaznim i završnim odredbama novog donijetog zakona izričito naglasi da stupanjem na snagu tog zakona prestaje da važi dotadašnji zakon. Prečutno ukidanje zakona postojaće kada se novim zakonom u potpunosti reguliše materija koja je bila predmet regulisanja ranijeg zakona.

Isto tako bitno je napomenuti da ukidanje zakona može biti potpuno ili samo djelimično. Kada se radi o vremenskom važenju zakona u odnosu starog i novog zakona, postavlja se pitanje koji će se zakon primjenjivati za rasvjetljenje i rješenje krivičnih stvari čije je rješavanje započeto po starom zakonu. Novi procesni zakon primjenjuje se i na sve procesne radnje u nezapočetim ili već započetim postupcima, koje treba preduzeti poslije njegovog stupanja na snagu, tako da sve procesne radnje, izvedene po starom zakonu, u potpuno dovršenim ili nedovršenim postupcima, ostaju na snazi.⁷⁴

⁷³S. Bejatović, *cit. djelo*, 2014, str. 37

⁷⁴M. Grubač, *Krivično procesno pravo, Uvod i procesni subjekti*, Beograd, 2004, str. 49.

Od ovog pravila postoje i izuzeci kada je u pitanju pravni lijek i postupak po pravnom lijeku, kada je krivična stvar presuđena u prvoj ili nekoj višoj instanci, a odluka koja se mogla pobijati pravnim lijekom ili još nije dozvoljena, ili je dozvoljena, a rok nije protekao, ili po pravnom lijeku nije odlučeno - *pravo na izjavljivanje pravnog lijeka se računa i dalji postupak se sprovodi primjenom starog, a ne novog krivičnoprocesnog zakona.*⁷⁵

Ako je na dan stupanja na snagu zakona o krivičnom postupku bio u toku neki rok, on će se računati po *dosadašnjem zakonu o krivičnom postupku*, ako je to s obzirom na dužinu roka, za stranke povoljnije. I ovaj je izuzetak u interesu stranaka, da ne bi triple štetne posljedice nezavisno od sopstvene krivice.⁷⁶

10.2. Prostorno dejstvo krivičnog procesnog prava

U pogledu prostornog važenja krivičnog procesnog prava, važe ista pravila kao i kod većine drugih zakona, što znači da važi osnovni teritorijalni princip (*locus regit actum*). Domaći krivičnoprocesni zakon primjenjuje se u postupku pred domaćim sudovima bez obzira na to da li je krivično djelo izvršeno u zemlji ili u inostranstvu, da li je okrivljeni domaći državljanin ili stranac i da li je krivično djelo izvršeno prema domaćem ili stranom pravnom dobru ili vrijednosti.⁷⁷

Prema tome, Zakon o krivičnom postupku BiH primjenjuje se u postupcima pred Sudom BiH, Zakon o krivičnom postupku FBiH primjenjuje se na teritoriji FBiH, Zakon o krivičnom postupku RS primjenjuje se na teritoriji RS, Zakon o krivičnom postupku Brčko distrikta BiH na području Brčko distrikta BiH.

Dakle, sud i drugi organi koji učestvuju u postupku moraju preduzimati radnje i voditi postupak za sva krivična djela iz svoje nadležnosti prema odredbama domaćeg procesnog

⁷⁵ S. Kosanović, *cit. djelo*, str. 52

⁷⁶ M. Grubač, *Krivično procesno pravo*, Beograd, 2009, str. 52

⁷⁷ Ibid. str. 52.

zakonodavstva. Što znači da krivičnoprocesnu sankciju može izvršiocu krivičnog djela izreći samo nadležan sud u postupku koji je pokrenut i sproveden po tom zakonu.

Kada se radi o izvršavanju pravosnažne krivične presude stranog suda, presuda se ne izvršava neposredno, već što se tiče sankcije, zamjenjuje presudom domaćeg suda, pa se onda presuda domaćeg suda neposredno izvršava.

U postupku pružanja međunarodne krivičnopravne pomoći, takođe će se primjenjivati teritorijalni princip, jer se krivičnoprocesne radnje izvode prema domaćim procesnim normama.

Pod državnom teritorijom se podrazumijeva kopno, odnosno suhozemna teritorija, ali i obalno more, vodene površine unutar državnih granica, kao i vazdušni prostor iznad njih, a taj se pojam proširuje i pravilima o principu zastave broda, odnosno mjestom registracije vazduhoplova.

10.3. Dejstvo krivičnog procesnog prava u odnosu na subjekte

Krivično procesno pravo u BiH važi za sva lica na koja se mogu primijeniti krivični zakoni, bez obzira da li se radi o domaćem ili stranom državljaninu, ali i za osoba bez državljanstva, te je nebitno da li se te osobe nalaze u zemlji ili inostranstvu. Međutim, postoje izuzeci od ovog pravila, odnosno postoji određena kategorija lica protiv kojih se uopšte ne može voditi krivični postupak, ili se može voditi, ali pod određenim uslovima. Radi se o osobama koje uživaju *krivični materijalnopravni imunitet*, odnosno *krivičnoprocesni imunitet*.

Krivični materijalnopravni imunitet isključuje postojanje krivičnog djela i kažnjivosti određene osobe, dok *krivičnoprocesni imunitet* isključuje krivično gonjenje, što znači zabranu pokretanja i

vođenja krivičnog postupka, ali i zabranu vršenja pojedinih krivičnoprocesnih radnji ili zabranu lišavanja slobode.⁷⁸

Imunitet možemo podijeliti na *unutrašnji* i *međunarodnopravni* (diplomatski).

Unutrašnji imunitet pripada poslanicima i sudijama, tako da je potrebno prethodno odobrenje nadležnog državnog organa za krivično gonjenje pojedinih lica da bi tužilac uopšte mogao sprovesti istragu, ali i da bi mogao podići optužnicu.

Međunarodnopravni imunitet pripada šefovima stranih država, diplomatskim i konzularnim predstavnicima. Imunitet podrazumijeva zabranu pokretanja krivičnog postupka u zemlji u kojoj vrše svoju misiju. Lica koja uživaju ovaj imunitet ne mogu ga se odreći, jer to nije lična privilegija, nego mu je dat radi vršenja njegove funkcije.

⁷⁸ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 55

GLAVA II - OSNOVNA NAČELA KRIVIČNOG PROCESNOG PRAVA

1. Uopšte o osnovnim krivičnoprocesnim načelima	63
2. Načela krivičnog gonjenja	64
2.1. Načelo akuzatornosti	64
2.1.1. Vrste optužnih akata u krivičnom postupku	66
2.2. Načelo oficijelnosti krivičnog gonjenja	67
2.3. Načelo legaliteta krivičnog gonjenja	68
2.4. Načelo oportuniteta krivičnog gonjenja	69
2.5. Načelo <i>ne bis in idem</i>	71
3. Dokazna načela	72
3.1. Načelo neposrednosti u izvođenju i ocjeni dokaza	72
3.2. Načelo slobodne ocjene dokaza	75
3.3. Načelo pretpostavke nevinosti <i>in dubio pro reo</i>	76
4. Načela vođenja krivičnog postupka	78
4.1. Načelo forme vođenja krivičnog postupka	78
4.1.1. Načelo raspravnosti (kontradiktornosti)	78
4.1.2. Načelo usmenosti	80
4.1.3. Načelo javnosti u krivičnom postupku	81
5. Načela donošenja sudskeih odluka	84
5.1. Načelo zbornosti	85
5.2. Načelo slobodnog uvjerenja organa postupka	86
5.3. Načelo pravnog lijeka	87

1. Uopšte o osnovnim krivičnoprocesnim načelima

Krivičnoprocesna načela nastaju i razvijaju se kako bi ostvarila različite i vrlo značajne zadatke u vezi sa krivičnim postupkom, bez obzira da li o krivičnom postupku govorimo na nacionalnom ili međunarodnom nivou (*in abstracto* ili *in concreto*). Smatra se da u krivičnom procesnom pravu egzistira određen broj načela na kojima se zasniva sistem krivičnog postupka, koji inspirišu organizaciju postupka i uređenje pojedinih procesnih instituta, a to su osnovna načela krivičnog procesa, nekada izraz političkih tendencija, nekada rezultat stručnog i pravno-tehničkog iskustva, ili što je najčešće, predstavljaju kombinaciju jednih i drugih faktora.⁷⁹

U teoriji krivičnog procesnog prava pojam krivičnoprocesnih principa nije definisan na jedinstven način, pa se tako po jednom shvatanju princip određuje kao osnovna ili opšta ideja, a po drugom kao određena postavka za sagledavanje i rješenje jedne problematike. Princip se zatim definiše i kao sam po sebi određeni zahtjev, a može se odrediti i u vidu „definicije za pravnike“, po kojoj krivičnoprocesni principi predstavljaju „postavke na kojima je zasnovano i pomoću kojih je izgrađeno krivičnoprocesno pravo“.⁸⁰ Procesne maksime su se razvile na stotinama godina dugoj tradiciji i povezano se odnose kako na omogućavanje djelovanja pravila pravne države, tako i na zaštitu građanskih prava, vitalnih ljudskih prava i onih tekovina koje se smatraju obilježjima pravne države.⁸¹

Pravna načela se, uopšte posmatrano, objašnjavaju kao apstraktne norme koje su izvedene iz niza manje apstraktnih normi i koje važe za čitav niz slučajeva obuhvaćenih nižim normama, a stvaraju se na osnovu normi koje važe za više ustanova.⁸² Definicija koja se može smatrati prihvatljivom je da se pod principom ili

⁷⁹ T. Vasiljević, *cit. djelo*, str. 56

⁸⁰ D. Dimitrijević, *cit. djelo*, 1967, str. 37

⁸¹ M. Škulić, *cit. djelo*, 2017, str. 50

⁸² R. Lukić, *cit. djelo*, str. 215-216

načelom krivičnog postupka podrazumijeva institut ili odredba koja generalno utvrđuje način, odnosno formu postupanja za cijeli postupak, dijelove postupka, ili više određenih slučajeva, pri čemu se naglašava da među principima postoje oni koji su osnovni, odnosno elementarni, bitni, koji su nužno uvijek prisutni, ali ima i onih koji su rukovodni, tj. usmjeravajući, tako da se povrede osnovnih principa redovno procesno sankcionisu, dok povrede rukovodnih načela, po pravilu, ne podrazumijevaju posebno sankcionisanje.⁸³

Jedan od osnovnih zadataka teorije krivičnog procesnog prava je da sistematski prikaže materiju tog prava, te da na taj način omogući pravnicima koji primjenjuju krivično procesno pravo, da imaju jasan pregled čitavog tog pravnog područja, pri čemu „postavljenje tih načela pridonosi boljem shvatanju toga prava“.⁸⁴ Prema tome, može se reći da se krivičnoprocesnim načelima temelji i gradi krivični postupak i u tom smislu ta načela predstavljaju opšta pravila pri njegovom uređivanju i funkcionisanju.

2. Načela krivičnog gonjenja

U načela krivičnog gonjenja spadaju: 1. načelo akuzatornosti (optužno načelo); 2. načelo legaliteta (obligatornosti) oficijelnog krivičnog gonjenja; 3. načelo oportuniteta, i 4. načelo *ne bis in idem*.

2.1. Načelo akuzatornosti

Načelo akuzatornosti ili optužno načelo (*accusare*), smatra se jednim od osnovnih krivičnoprocesnih načela. Osnovno procesno značenje načela akuzatornosti se ogleda u pravilu da „procesna inicijativa“, odnosno pokretanje krivičnog postupka ne

⁸³ B. Petrić, *Priročnik za primenu zakona o krivičnom postupku*, Beograd, 1985, str. 9

⁸⁴ M. Škulić, *cit. djelo*, 2017, str. 51

spada u nadležnost ili procesnu mogućnost suda.⁸⁵ Ovim načelom se rješava pitanje pokretanja i trajanja krivičnog postupka do konačnog rješenja krivične stvari, što znači da nema suda bez tužioca, da nema postupka bez optužbe, odnosno ukoliko nema optužbe sud ni u kom slučaju ne može pokrenuti niti voditi krivični postupak po službenoj dužnosti. Prema ovom načelu, krivični postupak se pokreće i vodi samo po zahtjevu tužioca (*nemo iudex sine actore*), što znači da nema suda bez tužioca, odnosno da nema postupka bez optužbe.

Tužilac funkciju krivičnog gonjenja ostvaruje tako da pokreće krivični postupak, zastupa optužbu pred nadležnim sudom i preduzima druge potrebne i zakonom propisane krivičnoprocesne radnje. Prema tome, omogućeno je odvajanje funkcija – optužbe, odbrane i suđenja. Tužilac postavlja tezu – optužbu, optuženi suprotstavlja antitezu – odbranu, dok sud donosi konačnu sintezu – odluku.⁸⁶

Ove tri funkcije su u inkvizitorskom postupku bile spojene, tako da je na taj način omogućeno da tužilac postavlja optužbu (teza), optuženi suprotstavlja odbranu (antiteza), a sud donosi konačnu odluku (sintezu).⁸⁷

Kao druga osnovna krivičnoprocesna funkcija izdvaja se funkcija presuđenja, i ona je povjerena суду, kao posebnom subjektu. Dakle, суд ima funkciju, koja se ogleda u presuđenju konkretne krivične stvari, s tim da суд nema inicijativu za pokretanje krivičnog postupka niti ima inicijativu za održanje krivičnog postupka u toku.

Kada govorimo o *mješovitom krivičnom* postupku funkcija presuđenja je takođe na суду, s tim da uloga суда nije pasivna, odnosno суд preuzima inicijativu za prikupljanje i izvođenje dokaza kao i određene aktivnosti u postupku utvrđivanja činjenica. Ово наčelo predstavlja kombinaciju ustanova akuzatorskog postupka u

⁸⁵ Ibid. str. 53

⁸⁶ B. Petrić, *cit. djelo*, str. 13

⁸⁷ Ibid. str. 13

većoj mjeri i istražnog postupka u manjoj mjeri, uz korišćenje njihovih dobrih strana.

Treća funkcija je funkcija odbrane, koju vrši osumnjičeni, odnosno optuženi uz pomoć branioca. Dakle, osumnjičeni, odnosno optuženi ima procesni položaj stranke koja u krivičnom postupku raspolaže pravom na odbranu. Prema tome, krivični postupak ima prirodu spora koji se odvija između dvije ravnopravne stranke pred nepristrasnim sudom.⁸⁸

U BiH prema odredbi čl. 16. ZKP BiH; čl. 17. ZKP FBiH; čl. 16. ZKP RS; čl. 16. ZKP BD BiH, krivični postupak se može pokrenuti i voditi samo na zahtjev tužioca. Dakle, sud nema inicijativu za pokretanje krivičnog postupka niti ima inicijativu za održanje krivičnog postupka u toku. Sud mora da dokazuje materijalnu istinu, a odluka se zasniva na potpuno i tačno utvrđenim činjenicama.

Pred Evropskim sudom za ljudska prava često je predmet rasprave načelo akuzatornosti, te se naglašava da ovo načelo podrazumijeva da u svakom krivičnom postupku mora postojati određeni optužni akt, i to tokom cijelog krivičnog postupka, odnosno kako na početku, tako i u toku trajanja, dok se optuženoj osobi mora obezbijediti pravo na odbranu. Da bi se ocijenilo da li je krivični postupak sproveden u razumnom roku, potrebno je da postoji optužni akt iz koga se može vidjeti kada je zaista krivični postupak započeo.

2.1.1. Vrste optužnih akata u krivičnom postupku

Postojanje optužnog akta ovlašćenog tužioca je osnovni formalni uslov za pokretanje i vođenje opštег krivičnog postupka, kao i posebnih krivičnih postupaka, ali samo ukoliko postoji odgovarajuća odluka suda.⁸⁹ Optužni akt u opštem krivičnom

⁸⁸ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 99

⁸⁹ M. Škulić, *cit. djelo*, 2017, str. 57

postupku je optužnica, dok je optužni akt u skraćenom postupku optužni prijedlog.

Takođe u nekim posebnim krivičnim postupcima postoje posebni optužni akti, kao što su: 1) u postupku prema maloljetnicima, 2) zahtjev za pokretanje pripremnog postupka, 3) prijedlog vijeću za maloljetnike za izricanje krivične sankcije maloljetniku.

Kada se radi o postupku za primjenu mjera bezbjednosti medicinskog karaktera, optužni akt je prijedlog sudu da se okriviljenom izrekne mjera bezbjednosti obaveznog psihijatrijskog liječenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi, odnosno obavezno psihijatrijsko liječenje na slobodi.

2.2. Načelo oficijelnosti krivičnog gonjenja

Načelo oficijelnosti krivičnog gonjenja istorijski potiče iz inkvizicionog krivičnog postupka, što u osnovi podrazumijeva dužnost tužioca da preduzme krivično gonjenje kada su izvršena krivična djela za koja se gonjenje preduzima po službenoj dužnosti, ukoliko su za to ispunjeni stvarni i pravni uslovi. Dakle, zasniva se na pravilu da određeni državni organi započinju i sprovode krivični postupak po službenoj dužnosti i to isključivo u društvenom interesu, bez obzira na to da li povrijeđeno lice, odnosno lice koje je oštećeno krivičnim djelom to traži ili ne.

Načelo oficijelnosti je pravo tužioca da preduzme krivično gonjenje po svojoj odluci u vršenju službe, nezavisno od stava oštećenog lica, koji može biti i protiv krivičnog gonjenja. Ovo načelo nije vezano samo za pokretanje krivičnog postupka, već se širi na cijeli tok krivičnog postupka, jer postupak za ostvarivanje krivičnopravnog zahtjeva države protiv izvršioca krivičnog djela pokreće i vodi državni organ *ex officio*.⁹⁰

⁹⁰ G. Tomašević, *Kazneno procesno pravo*, Split, 1998, str. 107

Dakle, sam postupak počinje na inicijativu tužioca, s tim da daljnji postupak sud sprovodi po službenoj dužnosti, ali cijeli postupak, odnosno od njegovog početka pa do okončanja postupka, obilježen je aktivnom ulogom javnog tužioca u duhu načela oficijelnog postupanja.

Načelo dispozitivnosti je suprotno načelu oficijelnosti, što znači da se pravo krivičnog gonjenja prepušta volji oštećenog, tako da oštećeni to gonjenje ostvaruje privatnom tužbom. Za odeđena krivična djela koja su u nadležnosti tužioca potrebna je prethodna saglasnost oštećenog iako ova krivična djela spadaju u grupu krivičnih djela za koje se krivično gonjenje preduzima po službenoj dužnosti.

2.3. *Načelo legaliteta krivičnog gonjenja*

Načelo legaliteta je dužnost tužioca da preduzme krivično gonjenje kada su izvršena krivična djela za koje se gonjenje preduzima po službenoj dužnosti, ako su ispunjeni zakonski uslovi, bez obzira na njegov stav o tome da li je ili nije potrebno krivično gonjenje. Dakle, tužilac je dužan po zakonu preuzeti krivično gonjenje uvijek kada su za to ispunjeni propisani uslovi, što znači da pokretanje krivičnog postupka ne zavisi od volje tužioca, odnosno pokretanje postupka nije na tužiocu mogućnost već je dužnost.⁹¹

Tužilac je dužan preuzeti krivično gonjenje u svakom slučaju kada postoje osnovi sumnje da je izvršeno krivično djelo (čl. 35. st. 2. tač. a) i b) i čl. 216. ZKP BiH; čl. 45. st. 2. tač. a) i b) i čl. 231 ZKP FBiH; čl. 43. st. 2. tač. a) i b) i čl. 224. ZKP RS; čl. 35. st. 2. tač. a) i b) i čl. 216. ZKP BD BiH).

Takođe za ostvarenje načela legaliteta krivičnog gonjenja potrebno je da postoje:

⁹¹ T. Vasiljević, *cit. djelo*, str. 121

-dokazi na kojima se temelje osnovi sumnje da je određeno lice učinilo krivično djelo;

-da se radi o krivičnom djelu koje se goni po službenoj dužnosti, i

-nepostojanje zakonskih smetnji za krivično gonjenje, odnosno da nije došlo do smrti osumnjičenog ili zastarjelost krivičnog gonjenja.

Odstupanja od načela legaliteta u krivičnom postupku postoje u postupku prema maloljetnicima, u postupku protiv pravnih lica, kod ustupanja krivičnog gonjenja stranoj državi, kao i u postupku ekstradicije.

2.4. Načelo oportuniteta krivičnog gonjenja

Načelo oportuniteta je suprotno principu načela legaliteta krivičnog gonjenja. Prema načelu oportuniteta tužilac je ovlašćen da procjenjuje cjelishodnost, odnosno korisnost krivičnog gonjenja, pa ima mogućnost da ne preduzme krivično gonjenje ni onda kada su svi zakonski uslovi ispunjeni, ukoliko procijeni da postoje razumno razlozi koji opravdavaju njegovu odluku o izostanku krivičnog gonjenja u konkretnom slučaju.⁹²

Načelo oportuniteta krivičnog gonjenja podrazumijeva da se ne preduzima krivično gonjenje, bez obzira što su u konkretnom slučaju ispunjeni zakonski uslovi za to, ako to nije u državnom, odnosno javnom interesu. Ovi razlozi se vezuju za ličnost izvršioca ili se tiču samog krivičnog djela. Primjena načela oportuniteta propisano je za sljedeća krivična djela:

-Za krivična djela za koja se gonjenje preduzima po odobrenju nadležnog državnog organa. Dakle, tužilac ne može pokrenuti, odnosno nastaviti istragu niti podići optužnicu dok ne

⁹² S. Kosanović, *cit. djelo*, str. 68

podnese dokaz da je odobrenje dato (čl. 209. ZKP BiH; čl. 223. ZKP FBiH; čl. 213. ZKP RS; čl. 209. ZKP BD BiH);

-Za krivična djela čiji su izvršioc maloljetne osobe, s obzirom da tužilac može odlučiti da ne preduzima krivično gonjenje i pored postojanja zakonskih uslova za pokretanje krivičnog postupka;

-Za krivična djela izvršena van teritorije BiH, zbog postojanja posebnih uslova;

-Za krivična djela kao oblik međunarodne krivičnopravne pomoći, čije se gonjenje može ustupiti stranoj državi pod zakonom propisanim uslovima;

-Za krivična djela, za koja je glavni tužilac dao svjedoku imunitet, i

-Za krivična djela o kojima se raspravlja u postupku protiv pravnog lica, kada okolnosti slučaja ukazuju da to ne bi bilo cjelishodno, jer je doprinos pravnog lica u izvršenju krivičnog djela neznatan, kada pravno lice nema imovine za pokrivanje troškova krivičnog postupka, kada je protiv pravnog lica započet stečajni postupak, kada je izvršilac krivičnog djela jedini vlasnik pravnog lica protiv kojeg bi krivični postupak inače bio pokrenut.

Načelo mutabiliteta podrazumijeva pravo tužioca da odustane od krivičnog gonjenja ako smatra da više ne postoje zakonski uslovi za krivično gonjenje. Tužilac može da odustane od krivičnog gonjenja do završetka glavnog pretresa u prvostepenom postupku, a u postupku pred vijećem apelacionog odjeljenja kada je to predviđeno zakonom.

Načelo imutabiliteta znači da tužilac ne može da odustane od krivičnog gonjenja, već mora u postupku ostati do kraja, sve dok se ne doneše meritorna sudska odluka o predmetu suđenja.⁹³

⁹³ M. Grubač, *Krivično procesno pravo*, Beograd, 2006, str. 143.

2.5. Načelo ne bis in idem

Načelo *ne bis in idem* prema međunarodnim standardima (čl. 14. st. 7. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima i čl. 4. prot. br. 7. Evropske konvencije o ljudskim pravima) označava da se istom licu ne može dva puta suditi za isto krivično djelo. Ovo načelo znači da se isto lice u istoj krivičnoj stvari ne može pojaviti (istovremeno ili sukcesivno) dva ili više puta u svojstvu tužioca ili osumnjičenog, odnosno optuženog, kako onda kada je stvar pravosnažno presuđena (to je dejstvo *res iudicata* koje nastupa kao posljedica materijalne pravosnažnosti sudske odluke), tako i onda kada bi po istoj stvari, koja još nije pravosnažno raspravljena, trebalo da se vodi istovremeno, između istih stranaka, više procesa. To praktično znači da se ovo načelo tiče ne samo pravosnažno presuđene stvari, nego i postupka u toku (*litispendentio*).⁹⁴ Prema tome, načelo *ne bis in idem* u suštini predstavlja zabranu ponovnog suđenja u istoj krivičnoj stvari.

Da bi se ovo načelo moglo primijeniti, moraju biti ispunjena dva kumulativna uslova. Prvo, da je krivični postupak već vođen protiv određenog lica za određeno krivično djelo, a drugi uslov da je već donijeta pravosnažna sudska odluka u tom krivičnom predmetu. Oba ova uslova moraju biti ostvarena, odnosno mora postojati pravosnažnost, tj. da se obje pravosnažnosti ne mogu pobijati žalbom ili kada žalba nije dopuštena.

Primjena ovog načela ima i određene izuzetke, što znači da se može otvoriti ponovno razmatranje određenog predmeta ako postoje dokazi o novim ili novootkrivenim činjenicama, ili ako je u prethodnom postupku došlo do bitnih povreda koje su mogle uticati na rješenje slučaja (čl. 4. st. 2. Prot. br. 7. Evropske konvencije o ljudskim pravima).

⁹⁴ M. Simović, V. Simović, *Krivično procesno pravo*, Banja Luka, 2011, str. 98-99.

Načelo *ne bis in idem* se ne odnosi na slučajeve idealnog sticaja, tj. kada su jednim ponašanjem ispunjena obilježja različitih kažnjivih djela.⁹⁵

Kada se radi o Međunarodnom krivičnom sudu za bivšu Jugoslaviju, načelo *ne bis in idem* govori iz asimetričnosti perspektive⁹⁶ člana 10. Statuta Međunarodnog suda. Sudovi su vezani načelom *ne bis in idem*, te ne mogu ponovo suditi licu koje je osuđeno u postupku pred Međunarodnim sudom, s tim da Međunarodni sud nije vezan načelom *ne bis in idem* i može ponoviti postupak u određenim slučajevima (npr. ukoliko je neki drugi sud koji je donio presudu kvalifikovao djelo kao obično, a ne kao krivično djelo, a to djelo je iz nadležnosti Međunarodnog suda; ukoliko postupak pred drugim sudom nije bio nezavisan i nepristrasan; ako je postupak bio usmjeren na zaštitu optuženog od međunarodne krivične odgovornosti, i ukoliko tužilac nije postupao sa potrebnom revnošću).⁹⁷

3. Dokazna načela

U dokazna načela spadaju: 1) načelo neposrednosti u izvođenju i ocjeni dokaza; 2) načelo slobodne ocjene dokaza, i 3) načelo pretpostavke nevinosti *in dubio reo*.

3.1. Načelo neposrednosti u izvođenju i ocjeni dokaza

Načelo neposrednosti označava da između izvora saznanja i krivičnog suda nema posrednika i da sud odlučuje prvenstveno na osnovu onoga što u pogledu činjenica sam utvrđi.⁹⁸ Ovo praktično

⁹⁵ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 136

⁹⁶ N. Milićević, *Ljudska prava*, Sarajevo, 2007, str. 105

⁹⁷ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 137

⁹⁸ Z. Jekić, *Krivično procesno pravo*, Beograd, 2003, str. 168

znači da se načelom neposrednosti rješava pitanje načina na koji sud saznaje sadržinu kako pojedinih dokaza, tako i dokaznog materijala kao cjeline, odnosno sudija na temelju svog sopstvenog utiska koji je zadobio u odnosu na optuženog i dokaznih sredstva zasniva svoju presudu. Prema tome, načelo neposrednosti u našem krivičnoprocesnom zakonodavstvu prisutno je tokom cijelog krivičnog postupka, s tim da do njegove primjene dolazi najviše na glavnom pretresu.

Krivično procesno pravo u BiH propisuje da sud zasniva presudu samo na činjenicama i dokazima koji su iznijeti na glavnom pretresu (čl. 281. st. 1. ZKP BiH; čl. 296. st. 1. ZKP FBiH; čl. 295. st. 1. ZKP RS; čl. 281. st. 1. ZKP BD BiH). Prema tome, načelo neposrednosti ogleda se u zahtjevu da izlaganja stranaka, izvođenja dokaza i sve druge radnje potrebne za formiranje odluke, moraju biti izvedene pred sudom koji će donijeti odluku, i tako sud prima, bez posredovanja drugih organa, čulne utiske o cijelokupnom procesnom materijalu na kojem će se zasnovati njegova odluka.⁹⁹

Iz svega ovoga proizlazi da samo oni dokazi koji su izvedeni tokom glavnog pretresa, tj. na njemu relevantnim procesnim formama potvrđeni, mogu biti dokazna podloga za presudu kojom se pretres okončava. Drugim riječima „sve što tokom glavnog pretresa nije stiglo na sto, se u presudi gura pod tepih“.¹⁰⁰

Svi dokazi koji su iznijeti u nekim ranijim fazama, bez obzira što postoji zapisnik o saslušanju svjedoka u istrazi, svjedok će ponovo biti ispitivan na glavnom pretresu, odnosno svjedok će biti ispitivan po pravilima direktnim, unakrsnim i dodatnim ispitivanjem.

Kada se radi o dokazivanju ispravama, one se moraju prezentovati na sudu u originalnom obliku, dok se predmeti krivičnog djela, a koji služe kao dokaz u krivičnom postupku, na glavnom pretresu razgledaju kako bi se utvrdio njihov sadržaj (čl. 277. i 289. st. 2. ZKP FBiH; čl. 277. i 289. st. 2. ZKP RS; čl. 262. i 274. st. 2. ZKP BD BiH).

⁹⁹ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 116

¹⁰⁰ H. Putzke, J. Scheinfeld, *Strafprozessrecht*, Baden-Baden, 2005, str. 137

U teoriji razlikujemo:

Formalnu neposrednost ili neposrednost u užem smislu – sud mora u dokaznom postupku sam ostvariti kontakt sa izvornim dokazom, i

Materijalnu neposrednost ili neposrednost u širem smislu – sud ne smije zamijeniti izvorni dokaz izvođenjem nekog drugog dokaza. Za sprovođenje ovog načela utvrđena su osnovna pravila, i to:

- Presuda se može zasnivati samo na dokazima koji su neposredno izvedeni na glavnom pretresu. Izuzetno se presuda može zasnivati i na zapisnicima o radnjama koje su preduzete u toku istrage, koji su pročitani na glavnom pretresu, ako se radi o umrlim licima, duševno oboljelim licima, licima koja se ne mogu pronaći, licima koja se na glavnom pretresu koriste pravom na čutanje.
- Optuženi, svjedok ili vještak dužni su da se odazovu pozivu suda.
- Zabранa suđenja u odsustvu stranaka, što je posebno naglašeno za optuženog (čl. 247. ZKP BiH; čl. 262. ZKP FBiH; čl. 262. ZKP RS; čl. 247. ZKP BD BiH).
- Obavezno prisustvo svih članova sudskega vijeća na glavnom pretresu (čl. 238. ZKP BiH; čl. 253. ZKP FBiH; čl. 253. ZKP RS; čl. 238. ZKP BD BiH).
- Potreban je kontinuitet glavnog pretresa i koncentracija procesnih radnji na glavnom pretresu, odnosno da radnje moraju biti preduzete u kontinuitetu i koncentrisano, radnje se moraju preduzeti u tačno određenom stadiju postupka.¹⁰¹
- Presuda se izriče i objavljuje istog dana kada je završen glavni pretres, s tim da se objavljivanje presude može odložiti za najviše tri dana (čl. 286. st. 1. ZKP BiH; čl. 301, st. 1. ZKP FBiH; čl. 300. st. 1. ZKP RS; čl. 286. st. 1. ZKP BD BiH).

¹⁰¹ M. Grubač, *cit. djelo*, 2006, str. 212

- Objavljena presuda mora se pismeno izraditi u roku od 15 dana od dana objavljanja, dok u složenim predmetima, izuzetno u roku od 30 dana (čl. 289. st. 1. ZKP BiH; čl. 304. st. 1. ZKP FBiH; čl. 303. st. 1. ZKP RS; čl. 289. st. 1. ZKP BD BiH).
- Drugostepeni sud može odrediti održavanje pretresa i neposredno izvesti i ocijeniti sve dokaze koji su potrebni za donošenje nove odluke – o posrednom izvođenju dokaza u žalbenom postupku (čl. 317. st. 2. ZKP BiH; čl. 332. st. 2. ZKP FBiH; čl. 332. ZKP RS; čl. 317. st. 2. ZKP BD BiH).

Do odstupanja od načela neposrednosti najčešće dolazi iz razloga procesne ekonomije uslijed čega ovim izuzecima treba prići s velikom opreznošću.

3.2. Načelo slobodne ocjene dokaza

Načelo slobodne ocjene dokaza se često povezuje sa maksimom o „čvrstim, odnosno strogim dokazima“, pa se tako ističe da sud može prije svega izvoditi dokaze kroz katalog zakonom predviđenih dokaznih sredstava, a da je pri tom slobodan u njihovoj ocjeni.¹⁰²

Teško je u krivičnom postupku imati, odnosno koristiti stroge (čvrste) dokaze, tako da načelo slobodne ocjene dokaza predstavlja pravilo dokazivanja koje sudiji ostavlja mogućnost da dokaze vrednuje po svom uvjerenju, s tim da ima obavezu da u obrazloženju presude prezentuje valjane razloge za takvu ocjenu. Ocjena dokaza treba da obuhvata njihovu logičku i psihološku ocjenu na osnovu zakonitosti ljudskog mišljenja i iskustva organa krivičnog gonjenja. Takođe se slobodna ocjena dokaza može sagledati i u drugostepenom postupku, jer se u obrazloženju presude iznosi na osnovu čega se uzima da je neka činjenica dokazana, odnosno da nije dokazana, te način na koji se došlo do

¹⁰² M. Škulić, *cit. djelo*, 2017, str. 66

takvog zaključka (čl. 290. st. 6-10. ZKP BiH; čl. 305. st. 1-10. ZKP FBiH; čl. 304. st. 1-10. ZKP RS; čl. 290. st. 1-10. ZKP BD BiH).

Ipak, načelo slobodne ocjene dokaza ne predstavlja apsolutnu slobodu, što ne znači da u postupcima nema dokaznih pravila. Nije sve prepusteno sudiji, postoje i određena opšta pravila vrednovanja dokaza, ali postoje i određene dokazne zabrane. Da bi se ostvarila slobodna ocjena dokaza, ona mora biti povezana sa valjanim razlozima i argumentima koji idu u prilog zauzetom stavu izraženom u presudi. Prema tome, dokazi se mogu uzimati pojedinačno, ali i u međusobnoj vezi, moraju se analizirati nepristrasno, te moraju imati jasan stav zašto je sud stekao iznijeto uvjerenje, pa stoga ocjena dokaza može biti tačna ili pogrešna.

Što se tiče krivičnog zakonodavstva Bosne i Hercegovine, načelo slobodne ocjene dokaza se ne odnosi samo na sud, nego i tužioca i druge organe koji učestvuju u krivičnom postupku, tj. imaju pravo da ocjenjuju postojanje ili nepostojanje činjenica (čl. 15. ZKP BiH; čl. 16. ZKP FBiH; čl. 15. ZKP RS; čl. 15. ZKP BD BiH).

3.3. Načelo pretpostavke nevinosti in dubio pro reo

Načelo *in dubio pro reo* je usko povezano sa načelom slobodne ocjene dokaza. Može se reći da ovo načelo praktično funkcionalno proizlazi iz njega. Pitanje koje se postavlja jeste kako sud treba da postupi ako se u pogledu relevantnih činjenica, za koje treba utvrditi potpunu izvjesnost, takva izvjesnost ne uspije postići, odnosno ako ostanu nedokazane, tj. sumnjive. Po ovom načelu optuženom pripadaju određene pogodnosti, kao i povlastice, a sve u cilju poboljšanja njegovog procesnog položaja, odnosno određuju se kao *favor defensionis*, pogodnost odbrane.

U slučaju sumnje poznati princip *in dubio pro reo* ide u korist osumnjičenog, odnosno optuženog, svodi se na to da se činjenice koje terete optuženog, ako se ne uspiju dokazati (ne postigne se potpuna izvjesnost), smatra se kao i da ne postoje. Prepostavlja se, dakle, kao da je u korist osumnjičenog, odnosno optuženog u

pogledu njih dokazano protivno.¹⁰³ Zato se kaže da je načelo *in dubio pro reo* u izvjesnoj mjeri i segment načela poštenog vođenja krivičnog postupka, kao osnovnog principa savremene krivične procedure u demokratskim pravnim sistemima.¹⁰⁴

U BiH je prihvaćeno načelo prepostavke nevinosti (presumpcija nevinosti), koja je određena međunarodnim dokumentima (čl. 14. st. 2. MPGPP i čl. 6. st. 2. EKLJP). Svako se smatra nevinim za krivično djelo dok se pravosnažnom presudom suda ne utvrdi njegova krivica (čl. 3. st. 1. ZKP BiH; čl. 3. st. 1. ZKP FBiH; čl. 3. st. 1. ZKP RS; čl. 3. st. 1. ZKP BD BiH). Pravilo nalaže da svako ko je osumnjičen za krivično djelo, ima pravo da se smatra nevinim dok se na zakonit način ne utvrdi njegova krivica. Dakle, sudija mora uvijek, kada se činjenica koja ide na štetu osumnjičenog, odnosno optuženog nađe u neotklonjivoj sumnji, uzeti da ona nije utvrđena i obrnuto, za slučaj sumnje u pogledu činjenice koja ide u korist osumnjičenog, odnosno optuženog, mora da uzme da je utvrđena.¹⁰⁵

Načelom *in dubio pro reo* doprinosi se ostvarenju opštег koncepta „pravednog suđenja“ u krivičnim predmetima, te se presumpcija nevinosti prihvata u toku cijelog krivičnog postupka, s tim da se odnosi i na radnje koje mu prethode, a kojima državni organi prikupljaju podatke o krivičnom djelu.¹⁰⁶

Konsekventna primjena pravila *in dubio pro reo* podrazumijevala bi izricanje presude „u korist“ optuženog, što u slučaju dileme kod pravno relevantnih činjenica predviđenih materijalnim krivičnim pravom uključuje ne samo blažu kaznu, nego i oslobođajuću presudu, i to u onim slučajevima u kojima glavni pretres nije mogao razjasniti dilemu oko pitanja da li je optuženi učinio krivično djelo iz optužbe.¹⁰⁷ Ukoliko sud nije u mogućnosti da utvrdi istinu, na šta je inače obavezan, logično je da optuženi zbog

¹⁰³ M. Grubiša, *Činjenično stanje u krivičnom postupku*, Zagreb, 1980, str. 57-58

¹⁰⁴ M. Simović, V. Simović, *cit. djelo*, 2013, str. 351

¹⁰⁵ M. Grubač, *cit. djelo*, 2004, str. 91

¹⁰⁶ B. Pavišić, *Komentar zakona o kaznenom postupku*, Rijeka, 2003, str. 13-16

¹⁰⁷ M. Simović, V. Simović, *cit. djelo*, 2013, str. 352

toga ne smije da trpi nikakve štetne posljedice i da odluka suda u toj situaciji mora biti u korist optuženog.¹⁰⁸

Dakle, sud će uvijek donijeti oslobođajuću presudu, ne samo kada je dokazana nevinost optuženog, već i onda kada nije dokazana njegova krivica. Optuženi smije bit oglašen krivim, samo ako sud nema nikakvu sumnju u odnosu na njegovu krivicu.¹⁰⁹

4. Načela vođenja krivičnog postupka

Načela vođenja krivičnog postupka mogu se podijeliti na: 1) načela koja se odnose na formu u kojoj se vodi postupak; 2) načela koja se odnose na sudske odluke, i 3) načela koja se odnose na cilj i osnovni način vođenja krivičnog postupka.

4.1. Načelo forme vođenje krivičnog postupka

U načela vođenja krivičnog postupka spadaju: 1) načelo raspravnosti; 2) načelo usmenosti, i 3) načelo javnosti.

4.1.1. Načelo raspravnosti (kontradiktornosti)

Ovo pravilo potiče još iz antičkih vremena i ono omogućava da se, u raznovrsnim situacijama u kojima je moguće, čuju različita mišljenja, odnosno različiti pogledi u odnosu na sporni predmet ili situaciju. Načelo kontradiktornosti je jedno od osnovnih krivičnoprocesnih načela, a vezano je za načelo akuzatornosti. Načelo kontradiktornosti se često označava i kao raspravno načelo.

¹⁰⁸ Đ. Lazić, *In dubio pro reo u krivičnom postupku*, Beograd, 1985, str, 157-159.

¹⁰⁹ R. Schmidt, *Strafrecht*, Bremen, 2005, str. 19.

Načelo kontradiktornosti omogućava strankama da iznose svoje stavove i prijedloge, kao i da se izjašnjavaju o stavovima i prijedlozima koje iznosi protivna strana, prije nego što sud doneše odluku povodom onog što je predmet raspravljanja u postupku (*audiatur et altera pars*). Ovo načelo umnogome doprinosi utvrđivanju istine u krivičnom postupku, odnosno svestranom, potpunom i zakonitom ostvarivanju krivičnoprocesnog zadatka, što znači da se u postupku o raspravljanju krivične stvari čuje i druga strana. U našem krivičnoprocesnom pravu, ovo načelo prisutno je tokom cijelog krivičnog postupka, s tim da se različito primjenjuje u pojedinim fazama, ali tako da se u svim fazama postupka „čuje“ i riječ druge strane.

Glavni pretres počinje čitanjem optužnice, potom slijedi provjeravanje kod optuženog da li je razumio ono što mu se stavlja na teret, kao i iznošenje (u sumarnom obliku) dokaza koji je potkrepljuju. Potom optuženi ili njegov branilac mogu izložiti koncept odbrane (čl. 260. ZKP BiH; čl. 275. ZKP FBiH; čl. 275. ZKP RS; čl. 260 ZKP BD BiH).

Kao što je ranije već istaknuto načelo kontradiktornosti (raspravnosti) prisutno je u svim fazama krivičnog postupka, ali je najzastupljenije u osnovnoj fazi krivičnog postupka, u stadijumu glavnog pretresa, odnosno fazi suđenja u užem smislu, u odnosu na koje ovo načelo predstavlja jedan od najdominantnijih krivičnoprocesnih principa.¹¹⁰ Dakle, stranke pred sudom iznose dvije suprotne teze, tezu optužbe i tezu odbrane, a sud ima obavezu da ih sasluša prije donošenja odluke o konkretnom krivičnom zahtjevu. Ovim načelom, krivični postupak ima konstrukciju spora između ravnopravnih stranaka pred nepristrasnim sudom, s tim da se ovim načelom omogućava i potpunije ostvarenje načela istine. Prema tome, sud je u okviru ovog oblika postupka i načela kontradiktornosti pasivan i svoju odluku donosi samo na osnovu dokaznog materijala kojeg su stranke predložile i izvele pred njim. Dokazna inicijativa je u rukama tužioca, odnosno optuženog i stranke same iznose dokaze kojima potkrepljuju svoje tvrdnje direktno ispitujući svjedočke ili vještake koje su predložile, dok

¹¹⁰ M. Škulić, *cit. djelo*, 2017, str. 76.

suprotna stranka ima pravo spomenuta dokazna sredstva ispitati unakrsno.¹¹¹ Na sudu je da održava disciplinu, upravlja postupkom, te da se stara da se stranke pridržavaju pravila postupka koja se odnose na spomenuto raspravljanje.¹¹²

Kontradiktornost predstavlja mogućnost i pravo stranaka i obavezu suda da svakoj stranci obezbijedi da se izjasni o svakom dokazu, činjenici i svakom prijedlogu suprotne stranke (teza – antiteza), te da izloži svoj stav i ponudi zaključak, iako konačan zaključak daje sud.¹¹³

Ovo načelo je prisutno i u žalbenom postupku, tj. u postupku po pravnim lijekovima, stoga se primjerak žalbe protiv prvostepene presude uvijek dostavlja protivnoj stranci koja može u određenom roku po prijemu žalbe podnijeti sudu odgovor na žalbu.

4.1.2. Načelo usmenosti

Načelo usmenosti se smatra jednim od načela koja određuju načine izvođenja krivičnoprocesnih radnji koje preovladavaju u krivičnom postupku. Načelo usmenosti odnosi se na oblik u kojem se preuzimaju krivičnoprocesne radnje, odnosno ovim načelom rješava se pitanje načina preuzimanja krivičnoprocesnih radnji, što znači da se preuzimaju usmeno, živom riječju, glasom ili pokretom.

Krivičnoprocesne radnje preuzimaju se usmeno čak i onda kada je preuzimanje izvjesnih radnji ostvareno pismeno, što znači da će se optuženi saslušati usmeno, svjedok ima dužnost da svjedoči usmeno, da će se optužnica, kao i pismeni nalaz vještaka na glavnem pretresu čitati, odnosno da će se iznijeti usmeno. Odstupanja od ovih pravila su moguća u slučajevima kada se radi o određenim fizičkim nedostacima (gluhoća ili nijemost) optuženog ili svjedoka. Prema tome, sve što se desi u procesu mora se iznijeti usmeno, pa i samo vijećanje, glasanje do objavljivanja presude.

¹¹¹ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 102

¹¹² M. Grubač, *cit. djelo*, 2006, str. 131

¹¹³ B. Petrić, *cit. djelo*, str. 14

Ovo praktično znači da ono što nije izgovoren, nije se ni desilo, kao da ne postoji, tj. nema značaja. Dakle, princip usmenosti ima prednost životnosti, svježine i brzine, s tim da ga takođe prati i opasnost da se nešto prečuje ili zaboravi.¹¹⁴

U našem krivičnom postupku ovo načelo dominira u krivičnim procedurama, i kao takvo zastupljeno je u svim fazama postupka. Na kraju se može zaključiti da sve na čemu sud zasniva svoju presudu, mora biti usmeno iznijeto ili saopšteno na glavnom pretresu, čime se otklanjaju protivrječnosti, nejasnoće i olakšava utvrđivanje istine.¹¹⁵

4.1.3. Načelo javnosti u krivičnom postupku

Načelo javnosti je predviđeno najvažnijim međunarodnopravnim izvorima koji se odnose na krivični postupak. Kada se govori o javnosti, ona može biti *opšta (pravo građana da prisustvuju suđenju)*, i *stranačka (pravo stranaka da prisustvuju radnjama u krivičnom postupku, kao što su pretresanje stana i sl.)*. Načelo javnosti u krivičnom postupku izražava se kroz pravo građana da budu obaviješteni o toku pokrenutog krivičnog postupka, što je ujedno i jedan važan element većine ustavnopravnih garancija u nacionalnim pravnim sistemima. Dakle, pravo građana je da budu obaviješteni šta se zbiva u tom postupku, da suđenje koje je pod javnim nadzorom bude fer, da se prava optuženog ne krše i da sud postupak vodi nepristrasno,¹¹⁶ što je ujedno ovom načelu i garantna funkcija u smislu pravilnosti, nepristrasnosti i objektivnosti suđenja.

Za ovo načelo se može reći još da je ono, osim što je krivičnoprocesno načelo, ujedno i političko, ustavno ili načelo međunarodnog prava čovjeka.¹¹⁷ Istovremeno se osigurava povjerenje u sudski sistem i omogućava pravo na pravičan

¹¹⁴ C. Roxin, *Strafverfahrensrecht*, München, 1998, str. 110

¹¹⁵ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 123

¹¹⁶ A. Cassese, *International Criminal Law*, London, 2002, str. 397

¹¹⁷ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 140

postupak i ostvarenje njegovog cilja, a javno objavljivanje presuda je u interesu ostvarivanja načela javnosti. Javnost krivičnog postupka se ogleda u pravu svakog građanina, ne samo stranaka, već i drugih lica koja inače nisu direktno i vitalno zainteresovana za ishod postupka, da prisustvuju suđenju, te da o postupku budu obaviješteni,¹¹⁸ s tim da se saznanje može steći neposrednim prisustvom izvođenju procesnih radnji ili posredno, najčešće preko sredstava javnog informisanja. Javnost se obavještava o krivičnom postupku koji je u toku, ali se to radi diskretno i uz sve obzire koje nalaže poštovanje presumpcije nevinosti. Ovo praktično znači da se osoba u toku trajanja postupka ne smije prikazivati kao kriminalac, niti je dopušteno u javnosti stvarati sud o njenoj krivici, odnosno informisanje javnosti kroz medije mora biti objektivno i bez prejudiciranja raspleta i ishoda u konkretnom krivičnom predmetu. Kada se govori o načelu javnosti, onda se misli na opštu javnost koja je ostvarena na glavnem pretresu pred prvostepenim sudom, kao i u postupku po pravnom lijeku (čl. 234-237. ZKP BiH; čl. 249-252. ZKP FBiH; čl. 250-252. ZKP RS; čl. 234-237. ZKP BD BiH).

Dakle, opšta javnost karakteristična je za glavni pretres. Glavnom pretresu mogu prisustvovati lica starija od 16 godina. Lica mlađa od 16 godina ne mogu prisustvovati glavnom pretresu bez obzira da li je on javan ili je javnost isključena. Prisustvo ove kategorije lica glavnom pretresu moglo bi imati štetne posljedice po takva lica, pa im se stoga prisustvo zabranjuje.

Takođe lice mlađe od 16 godina koje prisustvuje glavnom pretresu kao svjedok ili oštećeni udaljiće se iz sudnice čim njegovo prisustvo više ne bude potrebno. U nekim slučajevima, vijeće može odlučiti da se isključi javnost u vrijeme kada se saslušava kao svjedok lice koje je mlađe od 14 godina. U sudnici je zabranjeno filmsko ili televizijsko snimanje. Izuzetno, takvo snimanje može odobriti predsjednik suda na glavnem pretresu, s tim da se pojedini dijelovi glavnog pretresa ne snimaju (čl. 241. st. 3. ZKP BiH; čl. 256. st. 3. ZKP FBiH; čl. 256. st. 3. ZKP RS; čl. 241. st. 3. ZKP BD BiH).

¹¹⁸ M. Škulić, *cit. djelo*, 2017, str. 77

Samo pod zakonom propisanim uslovima sa glavnog pretresa se može isključiti opšta javnost. Isključenje javnosti je izuzetno i u skladu sa pravilima o isključenju javnosti iz međunarodnog prava o pravima čovjeka (čl. 6. st. 1. EKLJP). Propisani su uslovi za isključenje opšte javnosti sa sudskih rasprava, što znači da se presuda javno izriče, s tim da se novinari i javnost mogu isključiti sa čitavog ili dijela suđenja. Odluku o isključenju javnosti donosi vijeće suda, bilo po službenoj dužnosti ili po prijedlogu stranaka ili branioca, ali uvijek po njihovom saslušanju. Odluka o isključenju javnosti se donosi u vidu rješenja, sa obrazloženim razlozima za isključenje javnosti i koje mora biti javno objavljeno. Prema tome, opšta javnost se može isključiti samo u slučajevima predviđenim zakonom, onda kada je to potrebno radi zaštite posebnih interesa, i to u sljedećim slučajevima:

- radi zaštite interesa državne bezbjednosti;
- radi zaštite čuvanja državne, vojne, službene ili važne poslovne tajne;
- radi čuvanja javnog reda;
- radi zaštite morala u demokratskom društvu;
- radi zaštite ličnog i intimnog života optuženog;
- radi zaštite ličnog i intimnog života oštećenog;
- radi zaštite interesa maloljetnika, i
- radi zaštite interesa svjedoka.

Sud može dopustiti da glavnom pretresu na kojem je opšta javnost isključena budu prisutna službena lica, naučni i javni radnici, a na zahtjev optuženog to se može dopustiti njegovom bračnom paru, odnosno vanbračnom drugu i bliskim srodnicima. Sud, odnosno vijeće suda ima obavezu da upozori lica prisutna glavnom pretresu na kojem je javnost isključena da su dužni da kao tajnu čuvaju sve ono što su na pretresu saznali i da neovlašćeno davanje tajne predstavlja krivično djelo (čl. 236. ZKP BiH; čl. 251. ZKP FBiH; čl. 252. ZKP RS; čl. 236. ZKP BD BiH).

Udaljavanje iz sudnice lica koja remete red i procesnu disciplinu, odnosno zaštitu prava na pravedno, dostojanstveno i javno suđenje ne predstavlja isključenje javnosti. Isključenje javnosti se ne odnosi na stranke, branioca, oštećenog, zakonskog zastupnika i punomoćnika.

Stranačka javnost je prisutna samo u prethodnom postupku ili istrazi. Razlog prisustva samo stranačke javnosti, ali ne i opšte javnosti, objašnjava se kao osiguranje efikasnosti u rasvjetljavanju konkretog kriminalnog događaja ili kao zaštita prava osumnjičene osobe, te primjene načela presumpcije nevinosti.

5. Načela donošenja sudskih odluka

Odlučivanje u krivičnom postupku pripada суду, и то у границама njegove stvarne i mjesne nadležnosti. Само је власт суда у доношењу судских оdluka потпуна, односно суд доноси све odluke u postupku, kako o pojedinim pitanjima, tako i o osnovnoj, главној ствари,¹¹⁹ jer се управо судском odlukom konačno rješava krivičnopravni zahtjev koji је nastao izvršenjem krivičnog djela. Донашење odluka u krivičnom postupku је posebna vrsta procesnih radnji, које предузимају органи који учествују у krivičnom postupku. Sud u krivičnom postupku odluke donosi u obliku: presude, rješenja i naredbe.

Presuda је најважнија odluka koja se donosi u krivičном postupku иnjom se odlučuje o osnovном i sporednim предметима krivičnog postupka.

Rješenjem se raspravlja o pitanjima која су vezana uz materijalnopravne или процеснопрavne аспекте krivične stvari i која се постављају у toku postupка, односно одређivanje пртвора, обустављање postupka nakon povlaчења optužnice od strane tužиоца, prekid postupka zbog duševног оболjenja osumnjičеног, односно optužеног u toku postupка, обустављање postupka u

¹¹⁹ T. Vasiljević, *cit. djelo*, str. 409

slučaju smrti osumnjičenog, odnosno optuženog, dopuštanje ponavljanja krivičnog postupka, oduzimanje predmeta koji se po krivičnom zakonu moraju oduzeti.

Naredbom se rješavaju pitanja vezana uz tok krivičnog postupka, odnosno naredba o sprovođenju istrage, naredba o obustavi istrage ili preuzimanje određenih procesnih radnji, kao što je naredba o dovođenju ili naredba o pretresanju i sl.

U ovu grupu načela naročito spadaju: načelo većinskog odlučivanja ili zbornosti, načelo slobodnog uvjerenja organa postupka i načelo pravnog lijeka.

5.1. Načelo zbornosti

Ovo načelo još nazivamo načelom većinskog odlučivanja. Ovdje se radi, u stvari, o osnovnom organizacionom obliku suda u postupku po određenoj krivičnoj stvari.¹²⁰ Sud je dužan da kao nezavisan i nepristrasan organ u krivičnom postupku odluči da li je optuženi izvršio krivično djelo koje mu se stavlja na teret, kao i da izrekne odgovarajuću sankciju predviđenu zakonom ukoliko se ispostavi osnovanost optužbe. U Bosni i Hercegovini je organizacija sudova takva da u krivičnim predmetima sude sudovi redovne (opšte) nadležnosti, ali u okviru tih sudova izdvajaju se krivična odjeljenja po funkcionalnoj nadležnosti. U prvom stepenu sudi vijeće krivičnog odjeljenja suda sastavljeno od trojice sudija, dok u drugom stepenu sudi vijeće drugostepenog suda sastavljeno isto tako od trojice sudija (član 24 ZKP BiH, čl. 25 ZKP FBiH, čl. 24 ZKP RS, čl. 23 ZKP BD BiH). U vijeću ne postoji volja pojedinog člana kolegijuma koja bi sama za sebe bila dovoljno da proizvede pravno dejstvo, već je relevantna volja cijelog kolegijuma. Ta se volja formira putem vijećanja i glasanja i manifestuje se u kolektivnoj odluci kao rezultat saradnje svih članova kolegijuma.¹²¹ Od ovog pravila postoji i izuzetak kada sudi sudija pojedinac. Uglavnom se

¹²⁰ M. Škulić, *cit. djelo*, 2017, str. 79

¹²¹ M. Grubač, B. Vučković, *Komentar Zakonika o krivičnom postupku Crne Gore*, Tivat, 2010, str. 91

tu radi o krivičnim djelima za koja je propisana kazna zatvora do 10 godina ili novčana kazna kao glavna kazna (u Republici Srpskoj do 5 godina).

5.2. Načelo slobodnog uvjerenja organa postupka

Sudija, odnosno drugi subjekt krivičnog postupka koji donosi odgovarajuće odluke u krivičnom postupku, ne može imati slobodno uvjerenje ukoliko nema pravo da slobodno ocjenjuje dokaze, dok se sa druge strane, dokazi ne mogu slobodno ocjenjivati, ukoliko subjekt odlučivanja nema mogućnost sticanja slobodnog uvjerenja, odnosno slobodnog rasuđivanja o tome šta je dokaz u konkretnom krivičnom postupku, koji će se dokazi izvoditi u krivičnom postupku i koliko će im se vjere pokloniti, odnosno koji stepen dokaznog kredibiliteta će biti dat određenim činjenicama.¹²²

Slobodno uvjerenje organa postupka ima značaja za donošenje bilo koje odluke u krivičnom postupku, i to kako meritornih odluka kojima se suštinski rješava predmet krivičnog postupka, kao što su presude, koje jedino krivični sud može donijeti, tako i tzv. formalnih odluka, kojima se predmet postupka rješava na temelju utvrđivanja nekog čisto formalnog osnova za donošenje određene odluke, ali se i rješenja koja se odnose na upravljanje postupkom takođe zasnivaju na slobodnom uvjerenju subjekta odlučivanja.¹²³ Proces presuđenja krivične stvari, odnosno donošenja presude, kao najvažnije odluke u krivičnom postupku, vezuje se za načelo slobodnog uvjerenja, koje se označava kao „načelo slobodnog sudijskog uvjerenja“. Težište načela slobodnog „sudijskog“ uvjerenja je, u prvom redu, na otklanjanju bilo kakvih pravila o vrijednosti dokaza.¹²⁴ Može se reći da u savremenom krivičnom postupku, ne postoje zakonska pravila kojima bi se određivala vrijednost pojedinih dokaznih sredstava u apstraktnom smislu, niti obaveznom izvođenju dokaza, tačno određenim

¹²² Ibid. str. 80-81

¹²³ Ibid. str. 81

¹²⁴ Z. Jekić, *cit. djelo*, 2003. str. 185

zakonskim sredstvima, mada sudije kada odlučuju o predmetu krivičnog postupka, obavezno rješavaju pitanje vrijednosti dokaza, s tim da to čine na osnovu svoje slobodne ocjene dokaza, što u svakom slučaju važi i za ostale učesnike krivičnog postupka koji imaju mogućnost da donose određene krivičnoprocesne odluke.

Dakle, sud izvedene dokaze, a koji su od značaja za donošenje sudske odluke, ocjenjuje po slobodnom sudijskom uvjerenju, dok presudu ili rješenje koje odgovara presudi, sud je obavezan zasnivati samo na činjenicama u čiju je tačnost potpuno uvjeren.

5.3. Načelo pravnog lijeka

Načelo pravnog lijeka označava da se protiv sudske odluke, odnosno presude kojom se rješava predmet krivičnog postupka, uvijek može uložiti žalba, tj. redovan pravni lijek. Pravni lijekovi su vrsta pravnih sredstava kojima stranke i druga ovlašćena lica u krivičnom postupku, pobijaju odluku suda u krivičnoj stvari koju smatraju nepravičnom ili nezakonitom, tražeći od suda pravnog lijeka da je izmijeni ili ukine.¹²⁵

Pravni lijekovi (*enlg. legal remedies, njem. Rechtsmittel, lat. remedia iuris*) su procesne radnje subjekata u krivičnom postupku kojima se pobija sudska odluka s ciljem da se ukine ili izmijeni donošenjem nove odluke.¹²⁶ Pravo na žalbu se garantuje ustavom, a posebno je bitno u slučajevima lišenja slobode koja je propisana i međunarodnopravnim propisima. Dakle, pravo na žalbu protiv presude mora bez izuzetka inicijalno postojati, ali to ne znači da se to pravo mora u svakom slučaju koristiti. Takođe, pravo na žalbu ne postoji protiv svih odluka koje se donose u krivičnom postupku (npr.

¹²⁵ B. Pavišić, V. Grozdanić, *Osnove krivičnog prava i krivičnog postupka*, Rijeka, 2001, str. 290

¹²⁶ T. Bubalović, *Pojam, opravdanje i cilj pravnih lijekova u krivičnom postupku*, Sarajevo, 2004, str. 156

žalba se nikada ne može izjaviti protiv naredbe, ali ni protiv nekih rješenja).

Povreda prava u vidu uskraćenja prava na žalbu je moguća samo zloupotrebom službenog položaja nekog službenog lica, a sam takav postupak predstavlja krivično djelo.¹²⁷

¹²⁷ B. Petrić, *cit. djelo*, str. 23

GLAVA III - PROCESNI SUBJEKTI U KRIVIČNOM POSTUPKU

1. Pojam i podjela subjekata krivičnog postupka	91
2. Osnovni i sporedni krivičnoprocesni subjekti	91
2.1. Glavni (osnovni) procesni subjekti	91
2.1.1. Sud	92
2.1.1.1. Organizacija sudova u BiH	93
2.1.1.2. Sudija	95
2.1.2. Tužilac	97
2.1.2.1. Tužilaštvo	99
2.1.2.2. Organizacija tužilaštva	102
2.1.3. Osumnjičeni, odnosno optuženi i njegova odbrana	104
2.1.3.1. Pravo na odbranu	108
2.1.3.2. Pravo na branioca	112
2.2. Sporedni procesni subjekti	114
2.2.1. Oštećeni u krivičnom postupku	114
2.2.1.1. Pojam oštećenog	114
2.2.1.2. Prava i dužnosti oštećenog u krivičnom postupku	115
2.2.1.3. Dužnosti oštećenog	116
2.2.1.4. Oštećeni kao aktivno i pasivno dokazno sredstvo	117
2.2.2. Organ starateljstva	118
2.2.3. Ostali učesnici u postupku	119
2.2.3.1. Zastupnici procesnih subjekata	119
2.2.3.2. Pomoćnici procesnih subjekata	119
2.2.3.3. Ostala lica u krivičnom postupku	120

1. Pojam i podjela subjekata krivičnog postupka

Pod pojmom procesnih subjekata podrazumijevaju se organi i lica koji su nosioci krivičnoprocesnog odnosa. Prema prvom shvatanju u krivičnoprocesne subjekte spadaju samo oni učesnici u krivičnom postupku koji stupaju u krivičnoprocesne odnose, odnosno oni koji ostvaruju funkciju suđenja, krivičnog gonjenja i odbrane, dok drugo shvatanje proširuje pojam krivičnoprocesnog subjekta na svakog ko u postupku ima bilo kakva prava i dužnosti. Na strani procesnih stranaka može se pojaviti više lica, kako na strani tužioca tako i na strani oštećenog, ali takođe na strani optuženog može postojati više saoptuženih, odnosno saizvršilaca ili saučesnika.¹²⁸

2. Osnovni i sporedni krivičnoprocesni subjekti

Postojanje procesnih subjekata je neophodno da bi se mogao zasnovati, a onda i trajati i okončati se krivičnoprocesni odnos. Krivičnoprocesne subjekte možemo podijeliti na: *glavne (osnovne) procesne subjekte i sporedne procesne subjekte.*

2.1. *Glavni (osnovni) procesni subjekti*

U glavne ili osnovne procesne subjekte spadaju: sud, tužilac, i osumnjičeni, odnosno optuženi.

¹²⁸ M. Simović, V. Simović, *cit. djelo*, 2011, str. 96

2.1.1. Sud

Pojam „sud“ ima dva značenja. Prvo značenje je ono koje sud ima gledajući sa ustavnog ili organizacijskog aspekta, dok je su u procesnom smislu organ koji je ovlašćen da raspravlja pojedinu krivičnu stvar. Sudovi su samostalni i nezavisni, koji odlučuju o konkretnim pravnim stvarima povodom kojih je nastala potreba za pravnom zaštitom. Sud obavlja sudsку funkciju kao jednu od bitnih funkcija organizovanog ljudskog društva. Vršeći sudsку vlast sudovi štite prava i slobode zagarantovane ustavom i zakonom, te obezbjeđuju ustavnost i zakonitost i osiguravaju jedinstvenu primjenu zakona, ravnopravnost i jednakost svih pred zakonom.

Sudska vlast je nezavisna od zakonodavne i izvršne. Sudija sudi i presuđuje samo na osnovu ustava i zakona, drugih opštih akata i po svojoj savjesti, te je u svom radu nezavisan. Sudovi u svom radu postupaju nepristrasno i odluke donose u razumnom roku. Prema tome, sudovi su srž sistema krivičnog pravosuđa. Bez njihovog učešća ne mogu se odvijati istrage, postupak optuživanja, glavni pretres ili postupak po pravnim lijekovima (stadiji krivičnog postupka), niti se bez njih mogu preduzimati brojne konkretnе aktivnosti (npr. pritvaranje, pregovaranje o krivnji ili izvršenje presude).¹²⁹

U Bosni i Hercegovini sudsку funkciju obavljaju sudovi, koji su ustanovljeni zakonima, a zakonima se utvrđuje i njihova nadležnost, sastav i organizacija, kao i postupak, kako bi se osigurala jednakost u postupanju, te načelo pravičnosti kao jedno od osnovnih načela u postupku pred sudom. Sudovi su nezavisni, samostalni, i sude na osnovu zakona u skladu sa nadležnostima utvrđenim ustavom i zakonskim propisima (čl. IV. Ustava BiH, čl. IV. C.1.1, V.4.11. ili VI.7. Ustava FBiH, čl. 121-128. Ustava RS i čl. 62. Statuta BD BiH).

Krivični sud ne postoji kao neki organizovano odvojeni i samostalni oblik pravosuđa, nego je sud jedinstven. Ovo znači da u

¹²⁹ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 157

njegovu nadležnost ulaze krivični, građanski i drugi zakonom određeni predmeti.

Pravosudna funkcija je u osnovi državna aktivnost upravljenja na primjenu važećih propisa koji se odnose na vršenje ove funkcije u odgovarajućoj proceduri. Osnovna funkcija suda u krivičnom postupku je da kao nezavisan i nepristrasan organ u zakonom propisanom postupku odluči da li je optuženi izvršio krivično djelo koje mu tužilac stavlja na teret, te u slučaju osnovanosti optužnog akta izrekne krivičnopravnu sankciju predviđenu materijalnim krivičnim pravom.

2.1.1.1. *Organizacija sudova u BiH*

Sudsku funkciju u krivičnom postupku na nivou BiH obavlja Sud BiH. Osnivanje Suda BiH, organizacija i djelokrug rada uređen je Zakonom o Sudu BiH¹³⁰. Sud BiH, gledano u organizacionom smislu čine odjeljenja i to: Krivično, Upravno i Apelaciono odjeljenje. Sud BiH ima zajednički sekretarijat, registar Odjela I i Odjela II, Krivičnog i Apelacionog odjeljenja.

Krivično odjeljenje Suda BiH sastoji iz tri odjela, i to:

- a) Odjel I za ratne zločine;
- b) Odjel II za organizovani kriminalitet, privredni kriminalitet i korupciju, i
- c) Odjel III za sva ostala krivična djela u nadležnosti Suda BiH, odnosno za opšti kriminalitet.

Apelaciono odjeljenje sastoji se iz tri odjela, i to:

- a) Odjel I odlučuje po žalbama na odluke Odjela I Krivičnog odjeljenja;
- b) Odjel II odlučuje po žalbama na Odluke II Krivičnog odjeljenja, i

¹³⁰ Zakon o Sudu BiH objavljen je u "Službenom glasniku BiH" broj 29/00, 16/02, 24/02, 03/03, 37/03, 42/03, 04/04, 09/04, 35/04, 61/04, 32/07, 49/09 – prečišćen tekst, 74/09 i 97/09.

- c) Odjel III odlučuje po žalbama na odluke Odjela III Krivičnog odjeljenja, na odluke Upravnog odjeljenja, i donosi rješenja po prigovorima koji se odnose na izborna pitanja.

U entitetima i Brčko distriktu nadležni su sudovi opšte, odnosno redovne nadležnosti, i to:

- a) U FBiH opštinski sudovi, kantonalni sudovi i Vrhovni sud FBiH;
- b) U RS, osnovni sudovi, okružni sudovi i Vrhovni sud RS, i
- c) U Brčko distriktu BiH Osnovni i Apelacioni sud BD BiH.

Opštinski, odnosno osnovni sudovi, kao i Osnovni sud Brčko distrikta BiH sude samo u prvom stepenu za krivična djela iz svoje nadležnosti.

Kantonalni i okružni sudovi obavljaju funkciju presuđenja u prvom stepenu za krivična djela određene težine, ali i u postupku po pravnom lijeku koji je uložen na odluke opštinskog, odnosno osnovnog suda kao prvostepenog.

Vrhovni sud FBiH, Vrhovni sud RS, kao i Apelacioni sud Brčko distrikta BiH odlučuju u drugom stepenu o žalbama protiv prvostepenih presuda, kao i u trećem stepenu u određenim slučajevima kada je to zakonom propisano.

Kao što je ranije već istaknuto, krivični sudovi u sudskom sistemu ne postoje, kao samostalni i posebni, nego se pod krivičnim sudom ustvari podrazumijeva određeno sudske vijeće, odnosno sudija koji raspravlja o krivičnom djelu i njegovom izvršiocu.¹³¹

Teoretski gledano, krivično pravosuđe može biti definisano subjektivno – prema organima koji vrše ovu funkciju, i formalno – s obzirom na akte koji se donose.¹³²

¹³¹ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 160

¹³² V. Rakić, *Pravosudno organizaciono pravo*, Beograd, 2012, str. 102

2.1.1.2. Sudija

Propisima o obavljanju sudske funkcije utvrđeni su, između ostalog, uslovi za izbor i razrješenje sudije kako bi se obezbijedila njegova apstraktna sposobnost da nepristrasno, pravično i bez vanjskih uticaja vrši funkciju presuđenja. Za sudiju može biti izabran državljanin Bosne i Hercegovine koji ispunjava opšte uslove za rad u državnim organima, koji je završio pravni fakultet, položio pravosudni ispit i koji je stručan, osposobljen i dostojan sudske funkcije, i da ima potrebno radno iskustvo u pravnoj struci. Sudije postavlja i razrješava Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine.

Nezavisnost sudije znači da su sudije u svome radu nezavisne, odnosno da na njihov rad ne može niko uticati. Zabранa uticaja na rad suda i sudije ne odnosi se samo na državne organe, nego i na sve druge, kako političke partije, tako i na sredstva informisanja i javno mnjenje, ali i na stranke u postupku, kao i dr.

Pravo svakog čovjeka da o krivičnoj optužbi protiv njega raspravi nezavisan, nepristrasan i zakonom ustanovljen sud propisano je članom 6 stav 1 Evropske konvencije o ljudskim pravima, a sudija ima apstraktну sposobnost da nepristrasno, odnosno pravično i bez bilo kakvih uticaja vrši funkciju presuđenja.

Dešava se da nepristrasno i pravično suđenje bude dovedeno u pitanje u određenom krivičnom predmetu. U cilju obezbjeđenja sudske nepristrasnosti i samostalnosti, krivično procesno pravo predviđa ustanovu izuzeća. Izuzeće sudije predstavlja njegovo izuzimanje od suđenja ili vršenja drugih procesnih radnji u određenom krivičnom predmetu zbog postojanja razloga koji dovode u sumnju njegovu nepristrasnost i objektivnost.¹³³ Razlozi za izuzeće sudije su navedeni u zakonima o krivičnom postupku, pri čemu se cijene sljedeći kriterijumi, i to:

¹³³ B. Pavišić, *Komentar zakona o kaznenom postupku*, Rijeka, 2005, str. 60-61

-kada je sudija oštećen krivičnim djelom (čl. 29 tač. a) ZKP BiH; čl. 39 tač. a) ZKP FBiH; čl. 37 tač. a) ZKP RS, i čl. 29 tač. a) ZKP BD BiH);

-kada se nalazi u sasvim određenim i vrlo bliskim vezama i odnosima sa drugim, taksativno navedenim učesnicima u postupku (čl. 29 tč. b) i c) ZKP BiH; čl. 39 tač. b) i c) ZKP FBiH; čl. 37 tač b) i v) ZKP RS, i čl. 29 tač. b) i c) ZKP BD BiH), i

-kada je u istom krivičnom predmetu učestvovao u ranijim stadijima postupka tako što je obavljao određene procesne zadatke (čl. 29 tač. d) i e) ZKP BiH; čl. 39 tač. d) i e) ZKP FBiH; čl. 37 tač. g) i d) ZKP RS, i čl. 29 tač. d) i e) ZKP BD BiH).¹³⁴

Ovdje se govori o relativnoj nesposobnosti sudije za suđenje (*iudex inhabilis*).

Takođe, sudija ne može vršiti sudijske dužnosti ako postoje okolnosti koje izazivaju razumnu sumnju u njegovu nepristrasnost (čl. 29. tač. f) ZKP BiH; čl. 39. tač. f) ZKP FBiH; čl. 37. tač. đ) ZKP RS, i čl. 29. tač. f) ZKP BD BiH). Zakon u ovom primjeru ne navodi te okolnosti, nego samo određuje intenzitet koji te okolnosti moraju imati da bi dovele u pitanje sudijsku nepristrasnost (*iudex suspectus*).

Uslov za izuzeće sudije mora se cijeniti u svakom konkretnom slučaju. U navedenim situacijama, kada su se stekli zakonski razlozi, sudija će biti izuzet od vršenja sudijske dužnosti u određenom predmetu. Postupak za izuzeće se pokreće po službenoj dužnosti, ali se može pokrenuti i na zahtjev stranaka ili branioca. Kada se postupak pokreće po službenoj dužnosti, postupak za izuzeće pokreće sam sudija, i to u slučajevima ako postoji neki od gore taksativno navedenih razloga. Sudija će da postupi na isti način u slučajevima ako smatra da postoje okolnosti koje izazivaju razumnu sumnju u njegovu pristrasnost. Zahtjev za izuzeće mogu podnijeti kako stranke, tako i branilac, uz određene zakonske uslove. Izuzeće je u javnom interesu i zato ga može tražiti

¹³⁴H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 184

bilo koja stranka, osim oštećenog, jer on nije stranka u postupku. Može se u zahtjevu tražiti izuzimanje cijelog suda, odnosno cijelog vijeća, a može se tražiti poimenično određenog sudije koji u predmetu postupa. Zahtjev se mora podnijeti do početka glavnog pretresa, s tim da se zahtjev može podnijeti i kasnije, odnosno u svim fazama postupka, ako se radi o razlozima koji su nabrojani u tačkama od a) do b), odnosno od a) do d) zakona o krivičnom postupku.

U zahtjevu o izuzeću stranka i branilac su dužni da navedu okolnosti zbog kojih smatraju da postoje neki od zakonskih osnova za izuzeće, s tim da ne mogu u zahtjevu isticati razloge koji su već isticani u ranije odbijenom zahtjevu za izuzeće.

Postupak o izuzeću i zamjeni, vodi se u okviru krivičnog postupka, odnosno to je, može se reći, neka vrsta posebnog upravnog postupka. Tako da će o izuzeću sudije ili predsjednika suda odlučivati opšta sjednica. Prije donošenja rješenja o izuzeću potrebno je pribaviti izjavu sudije ili predsjednika suda čije se izuzeće traži, a po potrebi sprovešće se i druge radnje. Protiv rješenja (pozitivnog ili negativnog) žalba nije dopuštena. U donošenju tog rješenja ne može učestvovati sudija čije se izuzeće traži.

2.1.2. Tužilac

Tužilac je stranka u krivičnom postupku, ali i državni organ. Javni tužilac je primarno ovlašćen za krivično gonjenje, kada se radi o krivičnim djelima koja se po zakonu gone po službenoj dužnosti. Zadatak tužioca je da goni učinioce krivičnih djela, s tim da određena prava tužilac ima i kada su u pitanju drugi postupci (npr. parnični, prekršajni i upravni).

Odmah po saznanju da postoje osnovi sumnje da je učinjeno krivično djelo, tužilac preduzima mjere u cilju njegovog otkrivanja i sprovođenja istrage, pronalaženja osumnjičenog, rukovođenja i nadzora nad istragom, kao i upravljanja aktivnostima ovlašćenih

službenih lica vezanim za pronalaženje osumnjičenog i prikupljanje izjava i dokaza.¹³⁵ Prema tome, ovlašćeni tužilac ima funkciju krivičnog gonjenja, te zahtijeva od suda da u krivičnom postupku utvrdi da li je izvršeno krivično djelo, da li je optužena osoba izvršilac tog djela i da li je kriva.

Takođe tužilac od suda traži ukoliko se dokaže krivica, da se na izvršioca krivičnog djela, pod zakonskim uslovima, primijene krivičnopravne sankcije. Može se zaključiti da je krivični postupak u svom početku, trajanju i okončanju u potpunosti vezan za zahtjev ovlašćenog tužioca.

Istorijski gledano organizacija, kao i nosioci funkcije krivičnog gonjenja su se mijenjali. Danas je funkcija krivičnog gonjenja javna funkcija i ostvaruje se u javnom interesu, tj. u interesu države. Takođe postoje krivična djela gdje se radi o ličnim interesima građana, tako da država tu nema interesa da preduzima krivična gonjenja. Gonjenja za takva krivična djela po službenoj dužnosti, a protiv volje oštećenog, moglo bi imati više štete nego koristi, te za takva krivična djela funkciju krivičnog gonjenja vrši tužilac, ali tek onda ako postoji prijedlog oštećenog. Postoje i takva krivična djela gdje su povrijedeni prava i interesi oštećenog, ali država nema interes za ostvarivanje funkcije krivičnog gonjenja za ta djela. Takva krivična djela se vode po privatnoj tužbi i tu se javlja privatni tužilac.

Neki pravni sistemi ne poznaju mogućnost da se za krivična djela koja se gone *ex officio* pojavi supsidijarni tužilac, a neki opet takvu mogućnost predviđaju.

Kada se radi o našem pravu, funkcija krivičnog gonjenja povjerena je samo javnom, odnosno državnom tužiocu, pa i onda kada se oštećeni pojavljuje kao tužilac, kada je nadležni tužilac odustao od krivičnog gonjenja. Naše materijalno krivično pravo poznaje samo krivična djela koja se gone po službenoj dužnosti.

Kao i kod izuzeća sudije, a cilju obezbjeđenja što potpunije objektivnosti i nepristrasnosti u radu ovog državnog organa,

¹³⁵ D. Novosel, M. Pejčić, *Državni advokat kao gospodar novog prethodnog krivičnog postupka*, Zagreb, 2009, str. 422-470

zakonom je predviđen institut izuzeća javnog tužioca. O izuzeću javnog tužioca, po pravilu, odlučuje viši javni tužilac, dok o izuzeću zamjenika javnog tužioca odlučuje javni tužilac.

2.1.2.1. *Tužilaštvo*

U vrijeme stvaranja absolutne monarhije u Francuskoj nastala je ustanova javnog ili državnog tužilaštva. Zadatak tužilaštva je bio da brine o fiskalnim interesima kralja i vlastelina pred civilnim i krivičnim sudovima. Tužilaštvo je posebni državni organ koji vrši funkciju krivičnog gonjenja i druga zakonom predviđena prava i dužnosti s ciljem suzbijanja kriminaliteta. Tužilaštvo se razlikuje od suda po tome što, kao prvo, ne vrši sudsku funkciju, a kao drugo nije nezavisno kao sud. Sud je zakonom definisan kao samostalni i nezavisni organ, dok je tužilaštvo kao samostalni organ. Prema tome, tužilaštvo je državni organ posebne vrste u kojem se prepliću elementi izvršne i sudske vlasti, ali je istovremeno i stranka u postupku i državni organ.

Organizacija tužilaštava u Bosni i Hercegovini uređena je posebnim zakonima o tužilaštvu i prilagođena je organizaciji sudova. Postavljena je tako da postoje: 1) Tužilaštvo BiH; 2) Federalno i kantonalna tužilaštva u FBiH; 3) Republičko i okružna tužilaštva u RS, i 4) Tužilaštvo BD BiH.

Tužilaštvo u vršenju funkcije krivičnog gonjenja mora uvažavati osnovna prava i slobode čovjeka, ali i zahtjev efikasnosti krivičnog pravosuđa. Tužilaštvo se osniva i ukida zakonom.

Tužilaštvo BiH je organ koji je nadležan za sprovođenje istrage za krivična djela za koja je nadležan Sud BiH, te za gonjenje učinilaca pred Sudom BiH u skladu sa Zakonom o krivičnom postupku BiH i drugim primjenjivim zakonima (čl. 12 stav 1 ZoT BiH¹³⁶). Imajući u vidu zakonske odredbe, Tužilaštvo BiH je samostalan i poseban organ BiH, a osnovan je sa ciljem da

¹³⁶ Zakon o Tužilaštvu BiH objavljen je u „Službenom glasniku BiH“, broj 24/02, 42/03, 03/03, 37/03, 42/03, 09/04, 35/04, 61/04, 49/09 – prečišćen tekst i 97/09.

obezbijedi efikasno ostvarivanje nadležnosti države BiH, te poštovanje ljudskih prava i zakonitosti na njenoj teritoriji (čl. 1 - 2 ZoT BiH).

Tužilaštvo BiH je, pored navedenog, organ koji je nadležan za primanje zahtjeva za međunarodnu pravnu pomoć u krivičnim stvarima, u skladu sa zakonima, multilateralnim i bilateralnim sporazumima i konvencijama, uključujući i zahtjeve za izručenje ili predaju traženih lica od strane sudova ili organa na teritoriji BiH i drugih država, odnosno međunarodnih sudova ili tribunalova.

U sklopu Tužilaštva BiH osniva se:

- 1) Odjel I ili Posebni odjel za ratne zločine;
- 2) Odjel II ili Posebni odjel za organizovani kriminalitet, privredni kriminalitet i korupciju, i
- 3) Odjel III za sva ostala krivična djela u nadležnosti Tužilaštva BiH.

Poslove Tužilaštva BiH obavljaju glavni tužilac BiH, njegovi zamjenici, te određeni broj tužilaca BiH. Kada se radi o zakonskim ovlašćenjima zamjenika, ona su ista kao i zakonska ovlašćenja glavnog tužioca, ali su i odgovorni za radnje koje preuzimaju.

Federalno tužilaštvo je samostalni državni organ koji se osniva i ima nadležnost za cijelu teritoriju Federacije BiH.¹³⁷ Poslove Federalnog tužilaštva vrši glavni federalni tužilac, kao i zamjenici glavnog federalnog tužioca i federalni tužioci. Glavni federalni tužilac ima pravo nadzora rada kantonalnih tužilaštava u cilju garantovanja zakonitosti i efikasnosti postupka. Kantonalna tužilaštva su dužna na zahtjev glavnog federalnog tužioca dostaviti izvještaje o predmetima s detaljnim opisom preuzetih mjera. Takođe, glavni kantonalni tužilac ima obavezu da najmanje jednom u šest mjeseci federalnom tužiocu podnese izvještaj o stanju kriminaliteta, te se na taj način preko federalnog tužilaštva obavještava javnost. Kantonalno tužilaštvo zastupa glavni kantonalni tužilac pred opštinskim i kantonalnim sudom.

¹³⁷ Član 1 Zakona o Federalnom tužilaštvu FBiH („Službene novine FBiH“, br. 19/03)

Federalno tužilaštvo ima prвostepenu nadležnost za sproveđenje istražnih radnji i gonjenje potencijalnih učinilaca krivičnih djela terorizma, međukantonalnog kriminala, nezakonite trgovine drogama ili organizovanog kriminala. Federalno tužilaštvo zastupa pred Vrhovnim sudom FBiH glavni federalni tužilac, kao i pred drugim sudovima Federacije.

Kantonalna tužilaštva su samostalni državni organi koje zastupaju glavni kantonalni tužioci pred opštinskim i kantonalnim sudom. Uspostavljaju jurisdikciju na cijeloj teritoriji kantona. Glavni kantonalni tužioci i zamjenici glavnih kantonalnih tužilaca, ali i kantonalni tužioci obavljaju funkciju tužilaštva. Kantonalna tužilaštva vode istragu i gone lica za koja sumnjaju da su učinioi krivičnih djela, privrednih prestupa, te vrše i druge poslove određene zakonom. Glavni tužioci izdaju obavezne instrukcije, kako zamjenicima glavnih tužilaca, tako i tužiocima vezano za njihove aktivnosti. Tužilaštva mogu putem sredstava informisanja ili na neki drugi način da obavještavaju javnost, ali i organe vlasti kao i organizacije o stanju kriminaliteta u kantonima.

Javna tužilaštva u Republici Srbiji su samostalni državni organi koji u okviru propisanih prava i dužnosti preduzimaju zakonom određene mjere u pogledu otkrivanja gonjenja učinilaca krivičnih djela i ulažu pravne lijekove radi zaštite zakonitosti.¹³⁸ Funkciju tužilaštva u RS vrši glavni republički javni tužilac, zamjenik glavnog republičkog javnog tužioca, zamjenik glavnog republičkog javnog tužioca – specijalni tužilac, kao i republički javni tužilac u Republičkom javnom tužilaštvu. Pored toga, funkciju tužilaštva vrše i glavni okružni javni tužilac, njegov zamjenik, kao i okružni javni tužilac u okružnim javnim tužilaštvinama.

Glavni republički tužilac ima pravo nadzora rada okružnih tužilaštava u cilju garantovanja zakonitosti i efikasnosti postupka. Glavni okružni tužioci su dužni na zahtjev glavnog okružnog tužioca dostaviti izvještaje o predmetima s detaljnim opisom preduzetih mјera.

¹³⁸ Član 2 Zakona o javnim tužilaštvinama RS (“Službeni glasnik RS”, broj 69/16)

Tužilaštva putem sredstava informisanja ili na neki drugi način obavještavaju javnost, ali i organe vlasti kao i organizacije o stanju kriminaliteta RS. Glavni republički tužilac ima pravo i obavezu da, u okviru ostvarivanja svojih funkcija, na vlastitu inicijativu ili na zahtjev, izvijesti Narodnu skupštinu RS, Vladu RS i predsjednika RS o primjeni krivičnog zakonodavstva u RS-u, kao i o radu tužilaštava.

Tužilaštvo Brčko distrikta BiH je samostalni državni organ koji zastupa postupa pred Osnovnim i Apelacionim sudom Brčko distrikta BiH. Uspostavlja jurisdikciju na cijeloj teritoriji Distrikta.¹³⁹

Funkciju tužilaštva Brčko distrikta BiH ostvaruje glavni tužilac, zamjenik glavnog tužioca i tužioci Tužilaštva. Glavni tužilac predstavlja tužilaštvo i rukovodi njegovim radom, te povjerava poslove i zadatke zamjenicima glavnog tužioca, kao i tužiocima. Za svoj rad zamjenici glavnog tužioca, kao i tužioci u pogledu izvršavanja tih poslova odgovorni su glavnom tužiocu.

Zakonima o tužilaštvu uređena su pitanja organizacije tužilaštva, njihova stvarna i mjesna nadležnost, kao i njihova hijerarhijska podijeljenost na viša i niža tužilaštva. Visoko sudsko i tužilačko Vijeće BiH imenuje i razrješava kako glavne tužioce, tako i njihove zamjenike i tužioce. Tužilaštvo je stvarno i mjesno nadležno da postupa pred odgovarajućim sudom za čije je područje osnovano tužilaštvo. Stvarna i mjesna nadležnost tužilaštava podudara se sa stvarnom i mjesnom nadležnošću sudova uopšte.

2.1.2.2. Organizacija tužilaštva

Tužilaštvo je organizovano prema određenim načelima, i to: načelo jedinstva tužilaštva, načelo ustavnosti i zakonitosti, načelo monokratskog uređenja, načelo hijerarhijskog uređenja, načelo devolucije, načelo supstitucije i dr.

¹³⁹ Član 3 Zakona o Tužilaštvu Brčko distrikta BiH („Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, broj 19/07)

Tužilaštvo BiH nije uređeno kao jedinstvena organizacija za cijelu teritoriju države. Tužilaštva nisu vertikalno povezana, od najnižih do najvišeg, kako bi Tužilaštvo BiH bilo hijerarhijski nadređeno svim tužilaštvima u BiH. Tužilaštvu se mora obezbijediti samostalnost u vršenju njegove funkcije, odnosno mora se eleminisati svaki uticaj na rad tužilaštva, a posebno uticaj organa državne vlasti. Niko nema pravo da utiče na tužilaštvo u vršenju njegove ustavne i zakonske funkcije.

Načelo jedinstva tužilaštva. Na nivou države Bosne i Hercegovine, kao što je naprijed navedeno, ne primjenjuje se ovo načelo. O jedinstvu tužilaštva može se govoriti samo na nivou entiteta. Federalni tužilac je na čelu federalnog tužilaštva u ovom entitetu, dok su kantonalna tužilaštva na nižem nivou u toj Ijestvici. To se isto može reći i za RS, gdje je Republičko javno tužilaštvo na čelu Ijestvice, dok su okružna tužilaštva na nižoj poziciji. Prema tome, tužilaštvo BiH nije nadređeno tužilaštvima u Bosni i Hercegovini. Ovdje se može govoriti o principu organizacionog jedinstva, što bi značilo da tužilaštva u svakom entitetu čine jedinstvenu organizaciju u kojoj su kantonalna, odnosno okružna tužilaštva podređena Federalnom, odnosno Republičkom tužilaštву.¹⁴⁰

Načelo ustavnosti i zakonitosti. Svako tužilaštvo vrši svoju funkciju prema ustavnim normama i zakonskim propisima, kao i odgovarajućim međunarodnim dokumentima. Tužilaštvo mora uvijek da preduzme krivično gonjenje kada su ispunjeni zakonski uslovi, odnosno kada postoje dokazi da je izvršeno krivično djelo.

Načelo monokratskog uređenja odnosi se na način i oblik vršenja funkcije krivičnog gonjenja onog tužioca koji se nalazi na čelu određene tužilačke organizacije. Iz hijerarhijske strukture tužilaštva proizlazi princip monokratskog uređenja. Tužilaštvo je uređeno monokratski, jer u njemu samo jedno lice predstavlja ovaj državni organ, odnosno tužilac se nalazi na čelu tužilaštva i on lično odgovara za svoj rad. Takođe funkciju krivičnog gonjenja može vršiti neposredno sam ili te aktivnosti može povjeriti svojim zamjenicima,

¹⁴⁰ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 195-196

tj. tužiocima. Zamjenici tužioca ili tužioc i mogu dobiti uputstva od glavnog tužioca za obavljanje tih poslova, ali aktivnosti na ostvarivanju funkcije krivičnog gonjenja vrše sami, te su odgovorni za zakonito preuzimanje tih poslova i zadataka.

Načelo hijerarhijskog uređenja znači da stalno postoji prisutan odnos podređenosti nižeg tužioca prema višem tužiocu, odnosno nadređenosti višeg tužioca nižem tužiocu. Viši tužilac može da ukaže na određene nedostatke u radu nižeg tužioca, s tim da može davati i obavezna upustva za pravilno ostvarivanje funkcije krivičnog gonjenja. Hijerarhijsko načelo ne obuhvata samo vertikalnu strukturu tužilačke ljestvice, nego se primjenjuje i unutar određenog tužilaštva. Iz hijerarhijskog načela uređenja mogu se izvući načelo devolucije i načelo supstitucije.

Načelo devolucije ogleda se pravu neposredno višeg javnog tužioca da preduzme funkciju krivičnog gonjenja, odnosno pojedine radnje iz nadležnosti nižeg javnog tužioca. Prema tome, viši tužilac može preuzeti sve radnje na koje je ovlašćen niži javni tužilac, te nije dužan davati objašnjenja za primjenu ovog načela, kako nižem tužilaštvu tako ni sudu, s tim da je viši tužilac vezan načelom legliteta krivičnog gonjenja.

Načelo supstitucije je pravo višeg tužioca da ovlasti nižeg javnog tužioca da preduzme funkciju krivičnog gonjenja, odnosno pojedine radnje iz nadležnosti drugog nižeg, inače po zakonu nadležnog javnog tužioca. To bi, u stvari, bila zamjena po zakonu nadležnog tužioca drugim nadležnim tužiocem, s tim da je i ovdje viši tužilac vezan načelom legaliteta krivičnog gonjenja.

2.1.3. Osumnjičeni, odnosno optuženi i njegova odbrana

Osumnjičeni, odnosno optuženi je fizičko lice (izuzetno pravno lice), koje se na osnovu određenih dokaza povezuje sa izvršenim krivičnim djelom. *Osumnjičeni* je lice za koje postoje osnovi sumnje da je učinilo krivično djelo (čl. 20 stav 1 tač. a) ZKP BiH). Pojam *optuženog* odnosi se na lice protiv kojeg je potvrđena

jedna ili više tačaka u optužnici (čl. 20 stav 1 tač. b) ZKP BiH). Svojstvo *osuđenog* lica pripada onom licu za koje je pravosnažnom odlukom utvrđeno da je krivično odgovoran za određeno krivično djelo (čl. 20 stav 1 tačka c) ZKP BiH). Svojstvo *oslobodjenog* lice dobija kada stupa na pravnu snagu izrečena mu oslobađajuća presuda.

Optuženi je procesni subjekt prema kome se vodi krivični postupak zbog osnovane sumnje da je izvršio krivično djelo, a sve u cilju utvrđivanja da li je to lice učinilo krivično djelo, da li je za to krivično djelo odgovorno, te ukoliko su ti uslovi ispunjeni, da mu se izrekne odgovarajuća krivična sankcija.

Kada se radi o stranačkoj sposobnosti, svaki izvršilac krivičnog djela ne može biti osumnjičen, odnosno optužen. Prema tome, krivični postupak se ne može voditi protiv osobe koja uživa krivični materijalnopravni imunitet, odnosno krivičnoprocesni imunitet. Takođe krivični postupak se ne može voditi ni protiv osobe koja u vrijeme izvršenja krivičnog djela nije navršila 14 godina života, odnosno protiv djeteta, a niti protiv lica koja su nakon izvršenja krivičnog djela oboljela od kakvog trajnog duševnog oboljenja. Kao osumnjičeni, odnosno optuženi može se pojaviti kako fizičko lice, tako i pravno lice, s tim da ima stranačku sposobnost i protiv koje postoji određena vrsta sumnje (osnovi sumnje, odnosno osnovana sumnja) o izvršenju krivičnog djela. Krivični postupak se može voditi samo protiv živog osumnjičenog, odnosno optuženog, a ukoliko smrt osumnjičenog, odnosno optuženog nastupi u toku postupka, postupak će se obustaviti rješenjem suda u svakoj fazi postupka (čl. 205 ZKP BiH). Izuzetak od ovog pravila postoji u slučaju ponavljanja krivičnog postupka u korist umrlog-osuđenog. Zahtjev za ponavljanje krivičnog postupka (rehabilitacija) poslije smrti osuđenog mogu podnijeti tužilac, kao i njegov zakonski zastupnik, bračni, odnosno vanbračni drug, roditelj ili dijete i usvojilac, odnosno usvojenik (čl. 329 ZKP BiH).

Kao i svaka druga stranka u postupku tako i osumnjičeni, odnosno optuženi mora imati određena prava i dužnosti.

Osumnjičeni, odnosno optuženi ima sljedeća prava, i to:

-pravo da bude obaviješten u što kraćem roku o razlozima zbog kojih je dobio status osumnjičenog, odnosno optuženog;

-pravo da bude ispitan u prisustvu branioca kojeg sam izabere (u prethodnom postupku i na glavnom pretresu), kako bi naveo dokaze koji mu idu u korist, ali i da bude upoznat sa dokazima koji ga terete;

-pravo na šutnju, odnosno da nije dužan iznijeti svoju odbranu, a niti odgovarati na postavljena pitanja, jer je teret dokazivanja na onome ko tvrdi drukčije, a ukoliko se odluči na davanje iskaza, nema obavezu da govori istinu. U slučaju davanja lažnog iskaza za osumnjičenog, odnosno optuženog nije predviđena krivična odgovornost;

-pravo na odgovarajuće vrijeme radi pripremanja odbrane, što znači da se osumnjičenom, odnosno optuženom mora dati dovoljno vremena za pripremanje odbrane;

-pravo da u toku istrage razmatra spise, te da razgleda pribavljenе predmete koji mu idu u korist osim onih spisa i predmeta čije bi otkrivanje moglo dovesti u opasnost cilj istrage, a nakon podizanja optužnice okrivljeni ima pravo uvida u sve spise i dokaze;

-pravo da uzme branioca po slobodnom izboru koji će mu pomagati u odbrani od optužbe, te pravo na nesmetan kontakt branioca i osumnjičenog, odnosno optuženog, putem razgovora ili dopisivanja. Osumnjičeni, odnosno optuženi ima pravo braniti se sam ili uz stručnu pomoć branioca koga sam izabere, ili u slučaju da sam ne izabere branioca, branilac će mu se postaviti po službenoj dužnosti kada je to određeno zakonom;

-pravo da predlaže dokaze, odnosno prethodne prigovore na optužnicu, na samom glavnom pretresu ostvaruje pravo odbrane, može da traži izuzeće predsjednika vijeća ili sudije;

-pravo da prisustvuje suđenju, odnosno da učestvuje u izvođenju dokaza, da ispituje svjedoke i vještake (direktno i unakrsno), kao i da može izjavljivati sve pravne lijekove predviđene zakonom;

-pravo da u toku postupka prije glavnog pretresa pregovara sa tužiocem o uslovima priznavanja krivice za djelo za koje se osumnjičeni, odnosno optuženi tereti.

-pravo osumnjičenog, odnosno optuženog da se odrekne prava na žalbu, ili da odustane od već izjavljene žalbe na presudu. Samo u slučajevima kada je optuženom izrečena kazna dugotrajnog zatvora, protiv njegove volje u njegovu korist mogu izjaviti žalbu lica koja inače protiv presude mogu izjaviti žalbu, a to su zakonski zastupnik, bračni odnosno vanbračni drug optuženog, roditelj ili dijete, usvojilac, odnosno usvojenik.

Osumnjičeni, odnosno optuženi u krivičnom postupku ima sljedeće dužnosti, i to:

-dužnost da stупи у поступак и омогући поступак против себе, односно да буде пасивно доказно средство. Мора поштovati заhtjeve tužioca da se njegov slučaj rasvijetli у складу са законом, te izvršiti наређења tužioca i суда која се тичу руковођења поступком. Мора дозволити тјесни пregled, лиčni pretres, вještačenje или анализу dezoksiribonukleinske kiseline (DNK). Тјесни пregled osumnjičenog, odnosno optuženog може се предузети и без njegovog пристанка ако је потребно utvrditi чинjenice важне за krivični postupak. Pored тога, узimanje крви и друге лекарске радње, које се по правилма медицинске науке предузимају ради анализе и utvrđivanja других важних чинjenica за krivični postupak, могу се предузети и без пристанка osumnjičenog, odnosno optuženog ako zbog тога не би nastupila каква штета по njegovo здравље;

-да се на уредно достављен poziv odazove суду. У случају да уредно позвани optuženi не дође, а свој изостанак не opravda, ili ако се nije moglo izvršiti уредно достављање poziva, a из околности очигледно proizlazi da optuženi izbjegava prijem poziva, naredbu за dovođenje може izdati суд. Osumnjičeni, odnosno optuženi mora da поштује суд, red i процесну disciplinu, dok у случају nepoштovanja суда, судија, odnosno predsjednik vijeća може naređiti да се optuženi udalji из суднице. Zakonom je забранjeno да се prema osumnjičenom, odnosno optuženom primijene

medicinske intervencije ili da mu se daju takva sredstva kojima bi se uticalo na njegovu volju prilikom davanja iskaza.

2.1.3.1. *Pravo na odbranu*

Osnovno pravo osumnjičenog, odnosno optuženog u savremenom krivičnom postupku jeste njegovo pravo na odbranu. U modernim evropskim i drugim državama odbrana ima značaj prirodnog prava čovjeka, što je prihvaćeno i u Bosni i Hercegovini. Pravo na odbranu je najznačajnije pravo osumnjičenog, odnosno optuženog i iz toga prava izvode se i druga prava. Prava koja se garantuju osumnjičenom, odnosno optuženom za ostvarivanje funkcije odbrane, predviđena su međunarodnim dokumentima u okviru međunarodnog prava o pravima čovjeka, ustavnim dokumentima i procesnim zakonima.

Odbrana je procesna aktivnost kojom se vrši potpuno ili djelimično pobijanje optužbe, utvrđivanje činjenica *in favorem* osumnjičenog, odnosno optuženog, kao i primjena onih pravnih propisa koje su za njega najpovoljnije.¹⁴¹ Pravo na odbranu, odnosno potreba za odbranom postoji i kada osumnjičeni, odnosno optuženi nema šta istaći protiv optužbe. Pravo na odbranu je samo i isključivo pravo, a ono se nikada ne može transformisati u dužnost, što znači da je osumnjičeni, odnosno optuženi potpuno sloboden u izboru da li će se aktivno braniti ili li će se opredijeliti za potpunu procesnu neaktivnost - „odbranu čutanjem“, što, u stvari, predstavlja izostanak aktivne odbrane.¹⁴²

Opravdanje odbrane u toku krivičnog postupka je višestruko, odnosno odbrana je garancija zakonitosti sudskih odluka i pravilnosti pravosuđa uopšte, što je u interesu društvene zajednice, prije svih. Odbranom osumnjičenog, odnosno optuženog pruža mu

¹⁴¹ M. Grubač, *cit. djelo*, 2006, str. 180

¹⁴² M. Škulić, *cit. djelo*, 2017, str. 131

se zaštita ne samo od tužioca, već i od eventualne pogrešne i nezakonite odluke suda.¹⁴³

Krivični postupak poznaje dvije vrste odbrane, i to: *materijalna ili lična i formalna ili stručna*.

Materijalna ili lična odbrana je ona odbrana koju osumnjičeni, odnosno optuženi vrši sam, ali ovu odbranu vrše i organi koji učestvuju u krivičnom postupku, kao i druga osumnjičenom, odnosno optuženom bliska lica. Sud je dužan da na glavnem pretresu s jednakom pažnjom ispituje i utvrđuje kako činjenice koje terete osumnjičenog, odnosno optuženog, tako i one koje mu idu u korist, te da svakoj strani pruži jednake mogućnosti u pogledu pristupa dokazima i njihovom izvođenju na glavnom pretresu, kao i da otklanja sve što odgovlači postupak, a ne doprinosi razrješenju stvari. Tužilac ostvaruje materijalnu ili ličnu odbranu, jer je dužan s jednakom pažnjom da ispituje i utvrđuje kako činjenice koje su *in peius* osumnjičenog, odnosno optuženog, tako i one koje su *in favorem*. Aktivnosti tužioca su u javnom interesu, što praktično znači da tužilac mora nastojati da se postupak odvija po zakonu i da odluke koje se donose budu zakonite. Tužilac ima mogućnost, odnosno može uložiti žalbu kako na štetu, tako i u korist optuženog, a može da podnese zahtjev za ponavljanje postupka takođe *in favorem* osuđene osobe.¹⁴⁴ Materijalnu ili ličnu odbranu ostvaruju i drugi organi koji učestvuju u krivičnom postupku po službenoj dužnosti, tako što će ga podučiti o njegovim procesnim pravima u postupku kako bi mogao ostvariti funkciju odbrane kao jednu od osnovnih krivičnoprocесnih funkcija. Pravo na materijalnu ili ličnu odbranu pripada i najbližim srodnicima osumnjičenog, odnosno optuženog, jer te osobe mogu uzeti branioca osumnjičenom, odnosno optuženom, imaju pravo i da svjedoče u krivičnom postupku, mogu izjaviti žalbu u korist optuženog, te podnijeti zahtjev za ponavljanje krivičnog postupka u korist osuđenog poslije njegove smrti.

¹⁴³ M. Grubač, *cit. djelo*, 2004, str. 205

¹⁴⁴ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 213

Materijalna odbrana nije dovoljna da bi se obezbijedili ciljevi krivičnog postupka i zakonom predviđeni položaj osumnjičenog, odnosno optuženog.¹⁴⁵ Osumnjičeni, odnosno optuženi uglavnom nije sposoban da sam vrši svoju odbranu, stoga ima pravo i da se brani uz stručnu pomoć branioca. Odbranu koju osumnjičenom, odnosno optuženom pruža branilac kojeg te osobe same izaberu ili ga postavi sud ako ga sam osumnjičeni, odnosno optuženi ne uzme kad je zakonom određeno da je odbrana obavezna, naziva se *formalna ili stručna odbrana*.¹⁴⁶ Može se reći da je branilac stručni pomoćnik koji pomaže osumnjičenom, odnosno optuženom kako u pronalaženju i utvrđivanju činjenica koje su *in favorem*, tako i u primjeni najpovoljnijih propisa za osumnjičenog, odnosno optuženog, ali i korišćenju procesnih prava.¹⁴⁷

Zakon poznaje tri vrste formalne odbrane i to: *obaveznu odbranu, fakultativnu odbranu i odbranu siromašnih*.

Obavezna odbrana. Pravo svakog osumnjičenog, odnosno optuženog je da ima branioca za svako krivično djelo, a da li će to pravo koristiti zavisi od njegove volje. Međutim, formalna odbrana je u nekim slučajevima obavezna, i to naročito onda kada se radi o osumnjičenim, odnosno optuženim licima koja su očigledno bespomoćna i nesposobna da se sama brane ili za neka teška krivična djela za koja je propisana kazna zatvora od deset godina ili teža kazna. Formalna odbrana je obavezna i onda kada osumnjičeni, odnosno optuženi ima neke nedostatke koji ga čine nesposobnim da se brani (npr. gluhi je ili nijem, neuračunljiv). U ovakvim slučajevima ako osumnjičeni, odnosno optuženi sam ne uzme branioca, obaveza suda je da postavi branioca po službenoj dužnosti.

Do pune odbrane osumnjičenog, odnosno optuženog može doći jedino ako te osobe, uz prava koja im pripadaju, imaju mogućnost angažovanja osobe koja je po svojoj stručnosti u istoj ravni sa tužiocem tako da se uspostavlja stvarna ravnoteža između

¹⁴⁵ M. Simović, *Krivično procesno pravo*, Bihać, 2013, str. 190

¹⁴⁶ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 214

¹⁴⁷ N. Matovski, *Branilac u krivičnom postupku*, Vranje, 1984, str. 85-96

dvije suprotstavljene stranke u krivičnom postupku, između tužioca i osumnjičenog, odnosno optuženog.¹⁴⁸

Pravo na formalnu ili stručnu odbranu (čl. 6. st. 3. tč. c) EKLJP) obuhvaćeno je međunarodnim pravima čovjeka. Pravo osumnjičenog, odnosno optuženog je da se brani uz pomoć branioca kojeg izabere po vlastitom izboru, a ukoliko nema dovoljno sredstava da ga plati, obaveza države je da mu se branilac dodijeli po službenoj dužnosti. Pravo na odbranu uz pomoć branioca moguće je ostvariti u toku cijelog postupka (čl. 39. st. 1. ZKP BiH; čl. 53. st. 1. ZKP FBiH; čl. 47. st. 1. ZKP RS; čl. 39. st. 1. ZKP BD BiH).

Lice lišeno slobode odmah se obavještava, prije prvog ispitivanja, da ima pravo uzeti branioca kojeg može po svojoj volji izabrati, a u slučaju da ne može snositi troškove odbrane da će mu se, na njegov zahtjev, postaviti branilac po službenoj dužnosti. Takođe maloljetnik mora imati branioca, od prvog ispitivanja od strane tužioca ili ovlašćenog službenog lica, kao i tokom trajanja postupka.

Formalna ili stručna odbrana u krivičnom postupku prepušta se advokaturi kao nezavisnoj javnoj službi, čija se organizacija, djelokrug rada te druga važna pitanja uređuju posebnim zakonima o advokaturi, institucijama za pravnu pomoć, tj. nadležnim organima za pružanje besplatne pravne pomoći korisnicima, u obimu i oblicima utvrđenim posebnim zakonima. Zakonom o pružanju besplatne pravne pomoći BiH propisani su oblici ostvarivanja besplatne pravne pomoći, subjekti za pružanje, kao i korisnici besplatne pravne pomoći, uslovi i način ostvarivanja, finansiranje i kontrola pružanja besplatne pravne pomoći pred organima i institucijama Bosne i Hercegovine.¹⁴⁹

Fakultativna odbrana nije obavezna po zakonu, što znači da je osumnjičeni, odnosno optuženi može slobodno koristiti ako to želi u toku cijelog krivičnog postupka.

¹⁴⁸ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 216

¹⁴⁹ Zakon o pružanju besplatne pravne pomoći objavljen je u „Službenom glasniku BiH“, broj 83/16.

Odrana siromašnih je predviđena u slučajevima kada ne postoje uslovi za obaveznu odbranu, a postupak se vodi za krivično djelo za koje je propisana kazna zatvora tri godine ili teža kazna, ili kada to zahtijevaju interesi pravičnosti bez obzira na propisanu kaznu, osumnjičenom, odnosno optuženom će se, na njegov zahtjev, postaviti branilac, ako prema svom imovnom stanju ne može snositi troškove odbrane.¹⁵⁰

Zahtjev za postavljanje branioca zbog slabog imovnog stanja podnosi osumnjičeni, odnosno optuženi. Nakon utvrđenog imovinskog stanja od strane suda, sud će donijeti odluku o zahtjevu bez odlaganja.

2.1.3.2. *Prava branioca*

Branilac je pravno obrazovano lice, tj. advokat koji zastupa interes osumnjičenog, odnosno optuženog u krivičnom postupku. U našem krivičnoprocesnom pravu jedan osumnjičeni, odnosno optuženi može imati više branilaca, s tim da se po zakonu smatra da je odbrana obezbijeđena ukoliko u postupku učestvuje jedan od branilaca. Od više branilaca, samo jedan ima status glavnog branioca, o čemu se osumnjičeni, odnosno optuženi mora izjasniti. Kada u odbrani osumnjičenog, odnosno optuženog učestvuje više branilaca, svaki od njih je ovlašćen da samostalno preduzima sve radnje na koje je ovlašćen po zakonu, s tim da je u takvim slučajevima potrebna saradnja branilaca. Prava i dužnosti branioca u krivičnom postupku su ista bez obzira da li je u krivični postupak uključen na osnovu punomoći ili rješenja suda.¹⁵¹

U krivičnom postupku, odbrana je procesna aktivnost suprostavljanja optužbi, odnosno potpunom ili djelimičnom negiranju izvršenja krivičnog djela, a konkretno se svodi na poricanje izvršenja ili na neprihvatanje odgovornosti za ono što je učinjeno.¹⁵² Branilac mora, zastupajući osumnjičenog, odnosno

¹⁵⁰ M. Simović, *cit. djelo*, 2013, str. 192

¹⁵¹ O. Jašarević, *Krivično procesno pravo*, Travnik, 2012, str. 134

¹⁵² T. Vasiljević, *cit. djelo*, str. 163

optuženog preuzimati sve neophodne radnje s ciljem utvrđivanja činjenica, prikupljanja dokaza koji idu u korist osumnjičenog, odnosno optuženog, ali i zaštitie njihovih prava. Branilac nema obavezu da bude objektivan u postupanju, može da prešuti činjenice koje idu na štetu osobe koju brani, s tim da ne smije sprečavati sud ili tužioca te druge organe u postupku da utvrđuju takve postupke.¹⁵³

Prava branioca se mogu predstaviti na sljedeći način, i to:

-prije donošenja naredbe o sproveđenju istrage branilac može prikupljati podatke o dokazima koji su u korist osobe protiv koje se očekuje pokretanje krivičnog postupka, kako bi u eventualnom krivičnom postupku mogao raspolagati dokazima koji su *in favorem* osumnjičenog, odnosno optuženog;

-u toku sproveđenja istrage branilac ima pravo prisustvovati ispitivanju osumnjičenog, tj. ima pravo prisustvovati ne samo prvom, već i svakom narednom ispitivanju osumnjičenog u toku istrage.

-branilac ima pravo prisustvovati pretresanju stana, prostorija, pokretnih stvari ili osoba, s tim da zakon predviđa da se pretresanje može izvršiti i bez prisustva branioca ukoliko to zahtijevaju izuzetne okolnosti.

Branilac pored prava ima i određene obaveze koje su utvrđene kako procesnim normama, tako i propisima o advokaturi ili kodeksom advokatske etike. Dužnosti branioca su sljedeće, i to:

-branilac je dužan da prihvati odbranu i pruži pravnu pomoć osumnjičenom, odnosno optuženom bez obzira da li je riječ o fakultativnoj, obligatornoj ili odbrani osoba sa slabim imovnim stanjem.

-branilac je dužan da čuva kao tajnu sve ono što je saznao od osumnjičenog, odnosno optuženog, tj. da prešuti činjenice koje idu na štetu osumnjičene, odnosno optužene osobe.

¹⁵³ N. Matovski, *cit. djelo*, str. 140-177

Branilac će se isključiti od vršenja funkcije stručne odbrane u slučajevima kada zloupotrebljava kontakt sa osumnjičenim, odnosno optuženim koji je u pritvoru kako bi osumnjičeni, odnosno optuženi učinio krivično djelo ili ugrozio bezbjednost ustanove u kojoj se pritvor izvršava. Od isključenja branioca u krivičnom postupku treba razlikovati razrješenje postavljenog branioca, o čemu odluku, takođe donosi sud. Sud će obavjestiti advokatsku komoru o razrješenju, odnosno isključenju postavljenog branioca koji neodgovorno vrši svoju dužnost, radi pokretanja disciplinskog postupka pred advokatskom komorom (čl. 49 ZKP BiH; čl. 63 ZKP FbiH; čl. 57 ZKP RS; čl. 49 ZKP BD BiH).

2.2. Sporedni procesni subjekti

Pored glavnih procesnih subjekata mogu se javiti i sporedni procesni subjekti. Ti sporedni procesni subjekti imaju određena ovlašćenja u krivičnom postupku, osim prava procesnog raspolaganja. U krivičnom postupku sporedni procesni subjekti su: *oštećeni* (na strani tužioca), *pravno ili fizičko lice* (na strani osumnjičenog, odnosno optuženog) i *organ starateljstva* (na strani suda).¹⁵⁴

2.2.1. Oštećeni u krivičnom postupku

2.2.1.1. Pojam oštećenog

Oštećeni je prema zakonu fizičko ili pravno lice (čl 20 tač. h. ZKP BiH; čl. 21 tač. h. ZKP FBiH; čl. 20 tač. ž. ZKP RS; čl. 20 tač. h. ZKP BD BiH), čija su lična ili imovinska prava povrijeđena ili ugrožena krivičnim djelom. Kao rezultat protivpravne djelatnosti može slijediti povreda ili ugrožavanje zaštićenog dobra, dok prema prirodi prava, to mogu biti lična ili imovinska prava. Prema tome,

¹⁵⁴ M. Simović, *Krivično procesno pravo*, Banja Luka, 2009, str. 131

oštećeni nije samo lice čije je lično ili imovinsko pravo povrijeđeno ili ugroženo, već on ima i značajnu ulogu u krivičnom postupku, često i kao svjedok u dokaznom postupku, jer je u nekim slučajevima najbolje i najneposrednije upoznat sa situacijom, kako onom koja je prethodila izvršenju krivičnog djela, tako i onoj kada je došlo do njegovog izvršenja.¹⁵⁵

Oštećeni se može pojaviti u nekoliko osnovnih procesnih svojstava, tako da se ona mogu kombinovati (npr. oštećeni kao mogući tužilac, kao svjedok s tim da može podnijeti i imovinskopravni zahtjev i slično). Da bi jedno lice steklo svojstvo oštećenog u krivičnom postupku, neophodno je da se u tom postupku pojavi u zakonom predviđenom roku, i to neposredno ili posredno preko zakonskog zastupnik ili punomoćnika. Takođe ošećeni može biti i lice koje nije pretrpilo nikakav štetu u građanskopravnom smislu, pa mu ne pripada imovinskopravni zahtjev.¹⁵⁶ U slučaju da imovinskopravni zahtjev postoji, bez značaja je da li je on postavljen u krivičnom ili parničnom postupku. Prema našem krivičnoprocesnom zakonodavstvu oštećeni je skoro sasvim isključen od aktivnog učestvovanja u postupku, pa se može reći da je oštećeni sveden na položaj svjedoka. Oštećeni ima i određena prava, ima funkciju pomaganja krivičnog gonjenja, te mu se omogućava da izrazi svoje interes. Moramo razlikovati pojам oštećenog u krivičnoprocesnom od onog u krivičnopravnom smislu. Naime, krivičnoprocesni pojам oštećenog je širi.

2.2.1.2. Prava i dužnosti oštećenog u krivičnom postupku

U krivičnom postupku oštećeni ima određena prava i dužnosti koja se vežu uz njegovo svojstvo, s obzirom da je oštećeni najčešće žrtva krivičnog djela. Svoja prava oštećeni u krivičnom postupku može ostvariti sam, kao i uz pomoć zakonskog zastupnika, odnosno punomoćnika.

¹⁵⁵ M. Simović, V. Simović, *cit. djelo*, 2011, str. 134

¹⁵⁶ D. Brnetić, *Analiza normativnog uređenja pravnog statusa žrtava i svjedoka*, Zagreb, 2009, str. 485-512

Prava koja oštećeni ima u krivičnom postupku su:

- a) Pravo na podnošenje prijave o izvršenom krivičnom djelu;
- b) Pravo na postavljanje imovinskopravnog zahtjeva;
- c) Pravo da bude obaviješten o nesprovodenju istrage, kao i o razlozima za to;
- d) Pravo na ulaganje pritužbe uredu tužioca;
- e) Pravo da bude upoznat od strane suda o rezultatima pregovaranja o krivici;
- f) Pravo da bude obaviješten i da bude prisutan saslušanju svjedoka ili vještaka ili rekonstrukciji događaja;
- g) Pravo da prisustvuje glavnom pretresu, i onda kada se isključi javnost;
- h) Pravo da nakon završenog dokaznog posupka na glavnom pretresu, bude pozvan od strane suda radi davanja svoje završne riječi, i to poslije tužioca;
- i) Pravo da ga sudija, odnosno predsjednik vijeća po objavlјivanju presude pouči o pravu na žalbu, kao i pravo na odgovor na žalbu;
- j) Pravo da mu se dostavi ovjeren prepis presude;
- k) Pravo da bude saslušan kao svjedok u istrazi i na glavnom pretresu;
- l) Pravo da izjavi žalbu na odluku suda o troškovima krivičnog postupka i imovinskopravnog zahtjeva;
- m) Prava u postupku prema maloljetnicima;
- n) Pravo u okviru međunarodne krivičnopravne pomoći prema propisima o međunarodnoj pomoći u krivičnim stvarima, itd.

2.2.1.3. *Dužnosti oštećenog*

Kao što oštećeni ima prava u krivičnom postupku, tako ima i određene dužnosti, a to su:

- a) Obavezu da se odazove sudu ukoliko je pozvan kao svjedok. Na oštećenog će se primjenjivati sve dužnosti koje su vezane za položaj svjedoka u krivičnom postupku,

- s tim da postoje neka pravila koja se odnose samo na oštećenog, a radi se o posebnim kategorijama oštećenih ili o određenim krivičnim djelima;
- b) Obavezu da bude pasivno dokazno sredstvo;
 - c) Obavezu da položi zakletvu ukoliko ga saslušavaju kao svjedoka, ukoliko ne postoje zakonski razlozi za oslobođanje od te dužnosti, i
 - d) Obavezu da poštuje sud, red i procesnu disciplinu. Sud može oštećenog, u slučaju nepoštovanja suda, nakon upozorenja, udaljiti iz sudnice, a može ga i novčano kazniti.

2.2.1.4. Oštećeni kao aktivno i pasivno dokazno sredstvo

Saslušanje oštećenog u svojstvu svjedoka kao aktivno dokazno sredstvo predstavlja vrlo važan izvor saznanja o pravno-relevantnim činjenicama koje se utvrđuju u krivičnom postupku. Pojava oštećenog kao svjedoka u krivičnom postupku je fakultativna (ne i obligatorna), što zavisi od više faktora, kao što su:

- a) Da li je oštećeni bio prisutan izvršenju krivičnog djela,
- b) Da li zna ko je izvršilac krivičnog djela,
- c) Da li je video izvršioca krivičnog djela, i sl.¹⁵⁷

Za saslušanje oštećenog kao svjedoka, osim u zakonom predviđenim slučajevima, važe opšta pravila o saslušanju svjedoka. S obzirom na to da je oštećeni zainteresovan za ishod postupka, prilikom njegove izjave, a sa stanovišta sudske psihologije, potrebno je pri ocjeni njegove izjave voditi računa. S druge strane, treba uzeti u obzir i to da postoji mogućnost zastrašivanja oštećenog od strane osumnjičenog, odnosno optuženog.

Kada se radi o maloljetnim svjedocima, kao specifičnim kategorijama oštećenih krivičnim djelom, postupat će se obazrivo tako da saslušanje ne bi štetno uticalo na psihičko stanje

¹⁵⁷ Z. Simić-Jekić, *Krivično procesno pravo SFRJ*, Beograd, 1985, str. 98-101

maloljetnika. Saslušanje se treba izvršiti uz pomoć pedagoga ili nekog drugog stručnog lica (čl. 86 st. 4. ZKP BiH; čl. 100 st. 4. ZKP FBiH; čl. 151 st. 4. ZKP RS; čl. 86 st. 4. ZKP BD BiH).

Kada se radi o položaju svjedoka kao pasivnog dokaznog sredstva, oštećeni može biti podvrgnut određenim radnjama i protiv njegove volje, kao što su:

- a) vještačenje duševnog stanja oštećenog, radi procjene sposobnosti percepcije, pamćenja i reprodukcije oštećenog;
- b) vještačenje tjelesnih povreda, koje je obavezno kod povrede ili ugrožavanja tjelesnog integriteta oštećenog, i
- c) uzimanje krvi radi analize, te druge ljekarske radnje koje su neophodne u konkretnom predmetu.

2.2.2. Organ starateljstva

Kao sporedni procesni subjekt, organ starateljstva ima značajna prava, a naročito pravo da bude uvijek obaviješten o obustavi krivičnog postupka prema maloljetniku (čl. 361 ZKP BiH), da bi preuzeo mjere staranja. Tužilac je obavezan da obavijesti organ starateljstva o svakom pokretanju postupka prema maloljetniku (čl. 347 st. 2. ZKP BiH), kao i o prijedlogu za obustavljanje postupka. Organ starateljstva ima pravo da se upozna s tokom postupka, da u toku postupka stavlja prijedloge i da ukazuje na činjenice i dokaze koji su od važnosti za donošenja odluka.

Organ starateljstva može prisustovati, odnosno poziva se na glavni pretres, te za njega ne važi odredba o isključenju javnosti u postupku prema maloljetnicima, niti organ starateljstva može biti udaljen sa glavnog pretresa. Takođe ima pravo da sudu predlaže izmjenu odluke o izrečenoj vaspitnoj mjeri, odnosno obustavljanju njenog izvršenja.

2.2.3. Ostali učesnici u postupku

U krivični postupak uključena su i druga lica. Procesni subjekti stupaju u krivičnoprocесни правни однос, dok ostali učesnici ne stupaju u ovaj однос, него у krivični postupak ulaze да би испунили одређене задатке чје је испуњење услов за несметан развој krivičног postupka. Та лица су subjekti општег правног porekla, те по том основу им припадају одређена права и обавезе, али они нису subjekti krivičног процесноправног односа.¹⁵⁸ У ову категорију улазе заступници процесних stranaka, помоћници процесних subjekata, као и остала лица која учествују у krivičном postupku.

2.2.3.1. Zastupnici procesnih subjekata

Правило је да странке, које нису процесно sposobне, морaju бити заступане путем законских заступника. Исто тако, ако јесу процесно sposobне, не морaju радити уопште или под одређеним условима радити лично, већ се могу послужити punomoćnicima. У неким случајевима могућа је и процесна замјена при којој одређено лице иступа у поступку у своје име, али у интересу одређеног процесног subjekta.¹⁵⁹

2.2.3.2. Pomoćnici procesnih subjekata

Pomoćnici процесних subjekata, односно суда, туžиoca, и osumnjičenog, односно optuženog pomažу tim subjektima. Dakle, помоћници су државни органи или квалификована fizička и правна лица која се у поступку angažуju да би omogućila или olakšala preduzimanje процесних radnji, а по облику и начину који су regulisani zakonom. Помоћници процесних subjekata могу се podijeliti на sljedeće kategorije, и то: *pomoćnici suda i pomoćnici процесних subjekata*.

¹⁵⁸ M. Grubač, *cit. djelo*, 2004, str. 226

¹⁵⁹ M. Simović, *cit. djelo*, 2013, str.214-215

U ulozi pomoćnika suda mogu se pojaviti:

-ministarstvo unutrašnjih poslova, policijski organi, Državna agencija za istrage i zaštitu BiH, Granična policija BiH, vojna policija, sudska i finansijska policija, carinski organi, poreski organi;

-organi starateljstva;

-stručna lica koja sud angažuje za svoje potrebe, a koja pomažu na osnovu svog posebnog stručnog znanja ili vještine, daju savjete, instrukcije i drugi vid pomoći;

-zapisničar je lice koje procesne radnje u pisanoj formi utvrđuje i označava;

-tumači su lica koja prevode izjave u pisanoj formi ili usmeno pojedinih učesnika u postupku na jezik u službenoj upotrebi na sudu i obrnuto, kao i

-lica koja u sudu rade u svojstvu sudske pripravnika - saradnika ili savjetnika (pored sudija u sudovima postoji potreban broj sudskega pomoćnika, tj. stručnih saradnika i sudskega pripravnika).

2.2.3.3. Ostala lica u krivičnom postupku

Osim do sada spomenutih, u krivičnom postupku učestvuju i treća lica, koja su *aktivni učesnici krivičnog postupka* (npr. svjedoci, vještaci), i lica koja su *pasivni učesnici* (npr. publika, izvještači sa suđenja, odnosno novinari ili stručna lica koja prate tok postupka).

Ovdje se mogu spomenuti još i stručna lica, odnosno posmatrači koji su za ishod postupka pravno nezainteresovani. Oni predstavljaju neku vrstu spontane ili organizovane javne kontrole sudskega rada i tome slično.¹⁶⁰ Mogu se označiti još i kao „treća lica u krivičnom postupku“.

¹⁶⁰ M. Grubač, *cit. djelo*, 2004, str. 211

3. Stranačka sposobnost

Za zasnivanje krivičnoprocesnog odnosa stranka mora imati stranačku sposobnost (*legitimatio ad causam*). Stranačka sposobnost jeste apstraktna pravna mogućnost da neko bude tužilac ili osumnjičeni, odnosno optuženi u krivičnom postupku, što znači da bi stranka mogla zasnovati procesnopravni odnos, mora imati ovu vrstu sposobnosti. Tužilac ima sposobnost kao stranka u postupku samim tim što je državni organ, izabran je u zakonom sprovedenom postupku, koji garantuje da samostalno može da obavlja krivičnoprocesne radnje u određenom tužilaštvu. Oštećeni je lice čija su lična ili imovinska prava povrijedena ili ugrožena izvršenjem krivičnog djela, pa je zakonom ovlašćen da postupa na tužilačkoj strani.

Na strani osumnjičenog, odnosno optuženog stranačku sposobnost može da ima svako lice koje prema odredbama materijalnog krivičnog prava može da bude podvrgnuto krivičnom postupku i krivičnim sankcijama koje se u tom postupku izriču.¹⁶¹ Tu sposobnost imaju fizička i pravna lica, ali osumnjičeni, odnosno optuženi ne može biti svaki izvršilac krivičnog djela. Sposobnost da bude optužen nema svaki izvršilac krivičnog djela, što znači da prema maloljetnom licu (dijete) starosti ispod 14 godina ne mogu se primjeniti nikakve sankcije, kao ni prema licu koje uživa krivični materijalnopravni imunitet, odnosno krivičnoprocesni imunitet.

Izvršilac krivičnog djela, koji u trenutku izvršenja krivičnog djela (*tempore criminis*) nije bio uračunljiv, može biti optužen u postupku, odnosno mora se pojaviti kao stranka, jer u materijalnom krivičnom pravu postoji pretpostavka uračunljivosti koja se može pobijati samo u krivičnom postupku u kojem taj izvršilac mora biti stranka. Krivica ovog lica će izostati ako se utvrdi da nije bio uračunljiv u vrijeme izvršenja krivičnog djela i prema njemu se ne može primjeniti krivična sankcija.

¹⁶¹ S. Kosanović, *cit. djelo*, str. 89

4. Procesna sposobnost

Za zasnivanje krivičnoprocesnog odnosa stranka mora imati i procesnu sposobnost (*legitimatio processum*), što znači da je stranka sposobna da u krivičnom postupku preduzima krivičnoprocesne radnje.

Tužilac ima procesnu sposobnost zbog toga što je imenovan na funkciju tužioca u određenom tužilaštvu. Za osumnjičenog, odnosno optuženog stranačka sposobnost podrazumijeva i procesnu sposobnost, a ako je maloljetan ili neuračunljiv, odbranu vrši uz stručnog branioca. Neuračunljivost se cjeni prema momentu izvršenja krivičnog djela, kao što je ranije već navedeno. Ostvarivanje prava i vršenje dužnosti u krivičnom postupku je lično, pa je zastupanje moguće samo ako je zakonom dozvoljeno¹⁶², odnosno otklanja se kroz institut obavezne odbrane.

¹⁶² T. Vasiljević, *cit. djelo*, str. 64

GLAVA IV - PREDMET KRIVIČNOG POSTUPKA

1. Uopšte o predmetu krivičnog postupka	125
2. Osnovni (glavni) predmet krivičnog postupka	125
3. Sporedni predmet krivičnog postupka	126
3.1. Imovinskopravni zahtjev	127
3.2. Prethodna (prejudicijalna) pitanja	128
3.3. Troškovi krivičnog postupka	129

1. Uopšte o predmetu krivičnog postupka

Predmet krivičnog postupka je materija o kojoj se raspravlja u krivičnom postupku i povodom koje sud treba da doneše meritornu odluku. Sprovođenjem krivičnog postupka sud se posvećuje rješavanju krivične stvari, a tu sadržinski spadaju krivično djelo i krivac.¹⁶³ Predmet se u teoriji označava i kao objekat postupka. Svaki krivični postupak mora imati bar jedan osnovni ili glavni predmet, uz eventualno jedan ili više sporednih predmeta.¹⁶⁴

S obzirom na karakter pitanja koja se rješavaju u krivičnom postupku i koja su, prema tome, istovremeno i predmet odlučivanja krivičnog suda, moguće je govoriti o osnovnom i sporednom predmetu krivičnog postupka.

U osnovnom predmetu krivičnog postupka se raspravlja o krivičnoj stvari. Pored toga, u krivičnom postupku se raspravljaju i sporedni predmeti, kao što su: imovinskopopravni zahtjev koji nastaje zbog izvršenja krivičnog djela, troškovi krivičnog postupka, kao i prethodna pitanja.

Druga kažnjiva djela, kao što su prekršaji ne mogu biti predmet raspravljanja u krivičnom postupku, nego se o njima raspravlja u prekršajnom postupku.

2. Osnovni (glavni) predmet krivičnog postupka

Predmet krivičnog postupka je procesna materija o kojoj se donosi odluka. Prema tome, sud u krivičnom postupku, pod zakonskim uslovima, utvrđuje postojanje krivičnog djela i krivične odgovornosti izvršioca, te odlučuje o primjeni krivičnopopravne sankcije na izvršioca krivičnog djela, što znači da je osnovni (glavni)

¹⁶³ S. Kosanović, *cit. djelo*, str. 173

¹⁶⁴ M. Grubač, *cit. djelo*, 2014, str. 14

predmet krivičnog postupka krivična stvar (*causa criminalis*), kao događaj u stvarnosti koji ukazuje na mogućnost postojanja određenog krivičnog djela i njegovog izvršioca, zbog čega se vodi krivični postupak.¹⁶⁵

Bez glavnog predmeta ne može biti ni krivičnog postupka. Glavni predmet predstavlja osnovnu svrhu vođenja same procedure. U odnosu na druga pitanja koja se postavljaju, odnosno koja je moguće postaviti u krivičnom postupku, glavni predmet ima karakter primarnosti.¹⁶⁶ Dakle, u krivičnom postupku se utvrđuje da li radnja osumnjičenog, odnosno optuženog objektivno predstavlja krivično djelo, da li je krivično djelo izvršio osumnjičeni, odnosno optuženi koji je preuzeo radnju, da li je za učinjeno krivično djelo odgovoran i da li su se stekli uslovi za izricanje krivične sankcije.

3. Sporedni predmet krivičnog postupka

Sporedni predmeti krivičnog postupka su pitanja koja se odnose na materiju koja ima odgovarajuće značenje u konkretnom postupku i povezana je na određeni način sa glavnim predmetom krivičnog postupka, ali ipak ne spada neposredno u problematiku krivičnog djela o kome se donosi odluka u krivičnom postupku.¹⁶⁷ Prema tome, sporedni predmet krivičnog postupka je stvar koja pripada drugoj grani prava, a ne krivičnom pravu, i koja se u krivičnom postupku ne javlja obavezno, već eventualno, i to uz osnovni predmet postupka.¹⁶⁸

Kada govorimo o sporednim predmetima krivičnog postupka u odnosu na glavni predmet postupka, sporedni predmeti predstavljaju svojevrsna pridodata pitanja u odnosu na glavnu krivičnu stvar. Nekada se krivična i nekrivična stvar spajaju tako što se donosi zajednička odluka o njima u krivičnom postupku, pa se u

¹⁶⁵ G. Tomašević, *cit. djelo*, str. 23

¹⁶⁶ M. Škulić, *cit. djelo*, 2017, str. 163

¹⁶⁷ Ibid. str. 164

¹⁶⁸ M. Grubač, *cit. djelo*, 2014, str. 14

presudi istovremeno odlučuje o krivičnom djelu, o odgovornosti učinjoca i o krivičnoj sankciji, i obavezno o troškovima postupka. Međutim, ponekad se odlučivanje o sporednom zahtjevu prepušta drugom organu.¹⁶⁹ Odluka o sporednom zahtjevu se može donijeti samo ako se to ne bi nepovoljno odrazilo na rješavanje osnovnog predmeta, s obzirom da se krivična stvar jedino u ovom postupku može riješiti. Sporedni predmeti krivičnog postupka su: 1) imovinskopravni zahtjev, 2) prethodna, odnosno prejudicijalna pitanja, i 3) troškovi krivičnog postupka.

3.1. Imovinskopravni zahtjev

O imovinskopravnom zahtjevu raspravlja se u krivičnom postupku. Iz same činjenice da je učinjeno krivično djelo, odnosno protivpravno djelo koje je zakonom propisano kao krivično djelo, proizlazi niz posljedica, od kojih su neke krivičnopravne i u vezi kojih se vodi krivični postupak, ali su neke posljedice građanskopravnog karaktera, a učinjeno krivično djelo može proizvesti i druge pravne efekte.¹⁷⁰

Imovinskopravni zahtjev predstavlja procesno traženje koje se odnosi na naknadu štete, povraćaj stvari ili poništaj određenog pravnog posla. Mnogobrojne posljedice izvršenog krivičnog djela manifestuju se, prije svega, u šteti nanijetoj dobrima drugih pravnih i fizičkih lica. Da bi se uopšte rješavao imovinskopravni zahtjev, moraju se ispuniti određene pretpostavke, odnosno da je imovinskopravni zahtjev nastao izvršenjem krivičnog djela, da je ovlašćeno lice postavilo prijedlog, te da predloženi (adhezioni) postupak neće odugovlačiti postupak u krivičnoj stvari.

Zakon o krivičnom postupku dozvoljava da imovinskopravni zahtjevi budu postavljeni uz osnovni predmete i u krivičnom postupku. Takvo pridruživanje počiva na okolnosti da su često pravno relevantne činjenice krivičnog djela i krivice istovremeno

¹⁶⁹ S. Kosanović, *cit. djelo*, str. 174

¹⁷⁰ M. Škulić, *cit. djelo*, 2017, str. 165

pravno relevantne činjenice za građanskopravnu, najčešće odštetu odgovornost učinioca krivičnog djela.¹⁷¹ Mogućnost ostvarivanja imovinskopravnog zahtjeva u krivičnom postupku ima višestruke prednosti, koje se ogledaju u tome da je postupak jeftiniji iz razloga što se umjesto dva odvojena postupka vodi jedan jedinstven. Na ovaj način se žrtvi krivičnog djela brže omogućuje obeštećenje, nego kada bi žrtva morala čekati na pravosnažno okončanje krivičnog postupka, pa da tek onda može protiv osuđenog učinioca krivičnog djela pokrenuti građansku parnicu. Dokle god traje raspravljanje pred sudom u krivičnom postupku, nije moguće u pogledu istog zahtjeva pokrenuti i parnični postupak. Isto tako dok traje parnični postupak, ne može se tražiti od suda u krivičnom postupku da raspravlja o istom imovinskopravnom zahtjevu o kojem se raspravlja u parničnom postupku.

Zahtjev se podnosi organu postupka, najkasnije do završetka postupka pred prvostepenim sudom. Ukoliko ovlašćeno lice zahtjev nije podnijelo do podizanja optužbe, sud će obavijestiti ovlašćeno lice da ga može podnijeti do završetka glavnog pretresa. Takođe ovlašćena osoba ima pravo izbora postupka za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva, ali ima pravo i prenošenja ostvarivanja ovog zahtjeva iz jednog postupka u drugi.

Rješavanje imovinskopravnog zahtjeva u krivičnom postupku ima i štetnih posljedica po krivični postupak, pošto dovodi do odugovlačenja postupka o glavnoj stvari, pa glavni predmet bude potisnut u drugi plan, što ujedno dovodi i do toga da sam postupak izgubi svoja krivičnopravna obilježja.

3.2. *Prethodna (prejudicijalna) pitanja*

Prethodna (prejudicijalna) pitanja takođe spadaju u sporedni predmet krivičnog postupka, i ona uvijek moraju po svom karakteru da budu pravna, što znači da ona nikada nisu činjenične prirode. U svakom postupku, pa i u krivičnom, za rješavanje prethodnih pitanja

¹⁷¹ D. Krapac, *cit. djelo*, 2007, str.137

nadležan je sud u nekom drugom postupku (npr. parničnom ili vanparničnom, izvršnom postupku), s tim da to može da bude i drugi državni organ, odnosno upravni organ.

Prethodna pitanja su pravna pitanja koja sama po sebi nisu predmet krivičnog postupka, ali bez njihovog rješenja nije moguće odlučiti o glavnom pitanju krivičnog postupka, a samim tim nije moguće donijeti osuđujuću presudu. Da li se radi o prethodnom pitanju u svakom konkretnom slučaju procjenjuje, odnosno odlučuje o tome sud, po službenoj dužnosti ili na prijedlog stranke i branioca.

Prema našem zakonu, krivični sud ima ovlašćenje da sam riješi svako prethodno (prejudicijalno) pitanje koje nije riješio sud u drugom postupku ili drugi državni organ, s tim da nije obavezan da ga sam raspravi.¹⁷² Odluke drugih državnih organa u odnosu na prethodno pitanje nisu obavezujuće za krivični sud u pogledu rješavanja glavnog predmeta u krivičnom postupku, i takva odluka neće uticati na odluku krivičnog suda u pogledu da li je učinjeno određeno krivično djelo.

3.3. *Troškovi krivičnog postupka*

Troškovi krivičnog postupka su materijalni izdaci koji su neophodni da bi procesni subjekti i druga lica mogla vršiti radnje na koje su zakonom ovlašćena. To su novčani izdaci koji su neophodni za uspješno vođenje krivičnog postupka, povodom krivičnog postupka, odnosno od njegovog započinjanja, pa do njegovog pravosnažnog okončanja. U troškove krivičnog postupka takođe su uključeni i oni troškovi koji su nastali u postupku po pravnom lijeku.

Lica ovlašćena za podizanje imovinskopravnog zahtjeva mogu predložiti određivanje privremenih mjera osiguranja zahtjeva prema odredbama koje važe za izvršni postupak. U praksi se najčešće predlažu i primjenjuju privremene mjere kao što su: zabrana raspolaganja, otuđenja ili opterećenja pokretne stvari,

¹⁷² M. Simović, V. Simović, *cit. djelo*, 2013, str. 250

čuvanje pokretne stvari i zabrana otuđenja ili opterećenja nepokretne stvari, uz zabilješku te zabrane u zemljišnoj knjizi.

O troškovima krivičnog postupka se uvijek odlučuje po završetku krivičnog postupka, u zavisnosti od njegovog ishoda, ali se troškovi krivičnog postupka isplaćuju unaprijed kako bi krivični postupak mogao započeti i teći. Odluka o troškovima krivičnog postupka je sastavni dio izreke presude, odnosno rješenja kojim se obustavlja krivični postupak.

Kad sud optuženog oglasi krivim, izreći će u presudi da je dužan da nadoknadi troškove krivičnog postupka. Lice koje je optuženo za više krivičnih djela neće se osuditi na naknadu troškova u pogledu djela za koja je oslobođeno optužbe, ukoliko se ti troškovi mogu izdvojiti iz ukupnih troškova. U presudi kojom je više optuženih oglašeno krivim, sud će odrediti koliki će dio troškova snositi svaki od njih, a ako to nije moguće osudiće sve optužene da solidarno snose troškove. Plaćanje paušalnog iznosa odrediće se za svakog optuženog posebno.

Kad se obustavi krivični postupak ili kad se donese presuda kojom se optuženi oslobađa optužbe ili kojom se optužba odbija, izreći će se u rješenju, odnosno presudi da troškovi krivičnog postupka, kao i nužni izdaci optuženog i nužni izdaci i nagrada branioca padaju na teret budžetskih sredstava.

GLAVA V - MJERE ZA OSIGURANJE PRISUSTVA OSUMNJIČENOG / OPTUŽENOG

1. Uopšte o mjerama za osiguranje prisustva osumnjičenog, odnosno optuženog i uspješno vođenje krivičnog postupka	133
1.1. Poziv	134
1.2. Dovođenje	135
1.3. Mjere zabrane	136
1.3.1. Zabrana napuštanja boravišta	137
1.3.2. Zabrana putovanja	138
1.3.3. Dužnost lica da se povremeno javlja određenom organu	138
1.3.4. Privremeno oduzimanje vozačke dozvole	140
1.4. Jemstvo	140
1.5. Pritvor	143
1.5.1. Opšte pravo zadržavanja i lišavanja slobode	144
1.5.2. Pojam i vrste pritvora	145
1.5.3. Osnovi za određivanje pritvora	146
1.5.4. Nadležnost za određivanje pritvora	147
1.5.5. Odluka o pritvoru	148
1.5.6. Trajanje pritvora	149
1.5.7. Ukipanje pritvora	151
1.5.8. Izvršenje pritvora i smještaj pritvorenika	152
1.5.9. Pravo na naknadu štete kod neosnovanog lišavanja slobode	153

1. Uopšte o mjerama za osiguranje prisustva osumnjičenog, odnosno optuženog i uspješno vođenje krivičnog postupka

Za normalno vođenje krivičnog postupka potrebno je osigurati prisustvo osumnjičenog, odnosno optuženog, svjedoka, vještaka, te određenih stvari koje služe kao dokazi za presudu. Mjere za obezbjeđenje prisustva osumnjičenog, odnosno optuženog i nesmetano vođenje krivičnog postupka predstavljaju određene vidove procesne prinude kojima se stvaraju uslovi za redovan tok postupka. U krivičnom postupku moraju prisustovati određeni subjekti. Sudija i tužilac prisustvuju po službenoj dužnosti, dok se prisustvo ostalih krivičnoprocesnih subjekta postiže redovnim nametanjem opšte dužnosti odazivanja pozivu. U nekim slučajevima za prisustvo određenih lica, kao i za obezbjeđenje stvari mogu se koristiti mjere procesne prinude. Mjere prinude, iako značajno ograničavaju ličnu slobodu građana i slobodu raspolaganja stvarima, primjenjuju se samo izuzetno, ako dužnost odazivanja pozivu suda i izdavanja stvari ne bude ispunjeno dobrovoljno.¹⁷³

Mjere za osiguranje prisustva osumnjičenog, odnosno optuženog mogu biti legitimne tek nakon pravosnažne osuđujuće presude, dok se prije toga primjena prinude zasniva samo na vjerovatnoći da je građanin prema kome se primjenjuje, učinilac krivičnog djela i da je krivično odgovoran. Cilj radnje procesne prinude nisu krivičnopravne sankcije, nego je to isključivo sprečavanje neispunjerenja procesnih dužnosti učesnika postupka, odnosno uspješno vođenje krivičnog postupka.

Mjere koje se mogu preduzeti prema osumnjičenom, odnosno optuženom radi obezbjeđenja njegovog prisustva i za nesmetano vođenje krivičnog postupka su sljedeće, i to:

- 1) poziv;

¹⁷³ D. Đorđević, *Mere za obezbjeđenje prisustva okrivljenog u toku krivičnog postupka*, Kopaonik, 2006, str.189

- 2) dovođenje;
- 3) mjere zabrane (prilaženja, sastajanja ili komuniciranja sa određenim licem, posjećivanje određenih mesta, napuštanje boravišta, stana);
- 4) jemstvo, i
- 5) pritvor.

Pri određivanju mjere nadležni organ se mora držati uslova predviđenih u zakonu za svaku pojedinu mjeru posebno, što znači da će se uvijek primjenjivati blaža mjera ukoliko se svrha sa njima može postići, a mjere se ukidaju (zamjenjuju drugom blažom) po službenoj dužnosti kada se steknu uslovi.

1.1. *Poziv*

Poziv je prva i najblaža mjera za obezbjeđenje prisustva osumnjičenog, odnosno optuženog i drugih subjekata u krivičnom postupku. Poziv je rutinska mjera kojom se obezbjeđuje prisustvo u krivičnom postupku osumnjičenog, odnosno optuženog koji se nalazi na slobodi. Poziv se daje u pisanom obliku, rijetko u usmenom. To je, u stvari, pisana naredba tužioca, odnosno suda kojom se nalaže određenom licu da dođe u određeni dan i sat na određeno mjesto radi preduzimanja određene procesne radnje, pod prijetnjom zakonske sankcije u slučaju nedolaska. Do podizanja optužnice osumnjičenog će pozivati tužilac, a nakon podizanja optužnice pozivanje vrši sud. Pozivanje koje je izvršeno usmeno, zabilježiće se u zapisniku koji će pozvano lice potpisati, osim ako je to pozivanje zabilježeno u zapisniku na glavnom pretresu i smatra se da je time izvršeno punovažno dostavljanje.

Ovom mjerom obezbjeđuje se prisustvo i drugih subjekata u krivičnom postupku, kao što su oštećeni, svjedok, vještak, stručno lice, tumač, zakonski zastupnik i punomoćnik, ali i građani od kojih ovlašćena službena lica prikupljaju obavještenja u istrazi.

Protiv poziva žalba nije dopuštena, ali ukoliko je poziv bio nepravilan, u tom slučaju neodazivanje pozivu ne može proizvesti štetne posljedice, odnosno primjenu procesnih mjera (prinudno dovođenje). Ukoliko pozvani nije u stanju odazvati se pozivu zbog bolesti ili druge neotklonjive smetnje, biće ispitan u mjestu gdje se nalazi ili će mu se obezbijediti prevoz do zgrade suda ili drugog mjesto gdje se radnja preduzima.

Neodazivanje na uredan poziv osumnjičenog, odnosno optuženog, može imati za posljedicu da sud naredi njegovo prinudno dovođenje, a ukoliko uredno pozvani optuženi očigledno izbjegava da dođe na glavni pretres, sudija, odnosno predsjednik vijeća ga može pritvoriti i taj pritvor može trajati do objavljivanja presude, ali najduže do 30 dana.

1.2. Dovođenje

Dovođenje je radnja procesne prinude koja se preduzima prema osumnjičenom, odnosno optuženom kako bi se osiguralo njegovo prisustvo radi uspješnog vođenja krivičnog postupka. Dovođenje je naredba za lišavanje slobode, ali ne i naredba za zatvaranje.¹⁷⁴ Dovođenje predstavlja sankciju izvršenja za neuspjelo pozivanje i zbog toga se kaže da je to realni poziv.¹⁷⁵

Naredbu za dovođenje izdaje uglavnom sud, s tim da sud naročito cijeni opravdanost razloga neodazivanja na poziv, te okolnosti koje upućuju na uporno izbjegavanje prijema poziva. U izuzetnim slučajevima naredbu za dovođenje može izdati i tužilac ukoliko osumnjičeni, odnosno optuženi koji je uredno pozvan ne dođe, a svoj izostanak ne opravda. Ova prinudna mjera, odnosno dovođenje može se odrediti kako prema osumnjičenom, odnosno optuženom, tako i prema svjedoku i vještaku. Takođe naredba za

¹⁷⁴ T. Vasiljević, *cit. djelo*, str. 375

¹⁷⁵ M. Grubač, *cit. djelo*, 2004, str. 315

dovođenje može se izdati i bez prethodnog pozivanja, ali samo u slučaju kada je protiv njega određen pritvor.

Za dovođenje (*fakultativno*) moraju se ispuniti zakonske pretpostavke, a to su:

- ako je donijeto rješenje o pritvoru;
- ako uredno pozvani osumnjičeni, odnosno optuženi ne dođe, a svoj izostanak ne opravda, i
- ako se nije moglo izvršiti uredno dostavljanje poziva, a iz okolnosti očigledno proizlazi da osumnjičeni, odnosno optuženi izbjegava da primi poziv.

Obavezno izdavanje naredbe za dovođenje predviđeno je u slučaju ako je optuženi uredno pozvan, a na glavni pretres ne dođe, niti svoj izostanak opravda. Ukoliko osumnjičeni, odnosno optuženi do privođenja opravda izostanak, sudija, odnosno predsjednik vijeća će opozvati naredbu o prinudnom dovođenju.

Naredba za dovođenje izdaje se u pisanoj formi. U naredbi treba da stoji ime i prezime lica koje treba dovesti, mjesto i godina njegovog rođenja, zakonski naziv krivičnog djela koje mu se stavlja na teret, razlog zbog koga se naređuje dovođenje, te službeni pečat sa potpisom sudske policije, odnosno tužioca koji naređuje dovođenje. Naredba za dovođenje se, po pravilu, izvršava odmah, ali organ koji je naredbu izdao može odrediti i drugačije. Pravni lijek protiv naredbe o dovođenju nije dopušten, dok naredbu za dovođenje izvršava sudska policija, koja mora predočiti naredbu osumnjičenom, odnosno optuženom.

1.3. Mjere zabrane

U treću vrstu mjera procesne prinude za osiguranje prisustva osumnjičenog, odnosno optuženog i uspješno vođenje krivičnog postupka spadaju mjere zabrane. Mjere zabrane se odnose na više različitih, ali i međusobno povezanih zabrana, tj. naredbi koje se mogu odrediti osumnjičenom, odnosno optuženom licu. Koje su to mjere zakon taksativno navodi, odnosno mjere koje se mogu

povezati u određene grupe prema cilju koji se želi njima postići, a to su:

- 1) zabrana napuštanja boravišta;
- 2) zabrana putovanja (privremeno oduzimanje putnih isprava);
- 3) dužnost lica da se povremeno javlja određenom organu;
- 4) zabrana posjećivanja određenih mesta;
- 5) zabrana sastajanja sa određenim licima, i
- 6) privremeno oduzimanje vozačke dozvole.

Zakonom je predviđeno da se mjere zabrane mogu osumnjičenom, odnosno optuženom izricati kako pojedinačno, tako i u pluralitetu, odnosno kombinacijom mjera koje omogućavaju izbjegavanje teže mjere, ukoliko se ista svrha može postići blažom mjerom.

1.3.1. Zabrana napuštanja boravišta

Zabrana napuštanja boravišta je takođe jedna od mjera procesne prinude kojom se stvara obaveza za osumnjičenog, odnosno optuženog da ne napušta mjesto boravišta, tj. teritoriju BiH. Razlog za određivanje mjere zabrane napuštanja boravišta je da bi se tom mjerom osumnjičenom, odnosno optuženom bez odobrenja zabranilo napuštanje boravišta ili teritorije BiH, kako bi se na taj način obezbijedilo prisustvo osumnjičenog, odnosno optuženog, te omogućilo nesmetano vođenje krivičnog postupka.

Mjera zabrane napuštanja mesta boravišta izriče se zbog postojanja okolnosti koje ukazuju na to da bi osumnjičeni, odnosno optuženi mogao pobjeći, sakriti se, otići na nepoznato mjesto ili u inostranstvo. Dakle, razlog za određivanje mjere zabrane napuštanja boravišta je sličan razlogu zbog kojeg se osumnjičenom, odnosno optuženom određuje pritvor. Mjera zabrane napuštanja boravišta osumnjičenom, odnosno optuženom može se

kombinovati sa drugim ograničenjima, kao što su: zabrana putovanja, dužnost lica da se povremeno javlja određenom organu, zabrana posjećivanja određenih mesta, zabrana sastajanja sa određenim licima, privremeno oduzimanje vozačke dozvole.

1.3.2. Zabrana putovanja

Sud može, bilo kao dodatnu mjeru uz zabranu napuštanja boravišta, bilo kao zasebnu mjeru, narediti privremeno oduzimanje putnih isprava uz zabranu izdavanja novih putnih isprava, kao i zabranu korišćenja lične karte za prelazak državne granice BiH. Naredbu izvršava policijski organ, odnosno sudska policija. U slučaju da osumnjičeni, odnosno optuženi odbije da preda putne isprave i ličnu kartu, naredba će se prinudno izvršiti.

Osumnjičenom, odnosno optuženom se izdaje potvrda o oduzetim dokumentima, a za ličnu kartu se izdaje posebna potvrda ili karta koja zamjenjuje ličnu kartu, s tim da se ta podvrda ili karta ne može koristiti za prelazak državne granice.

1.3.3. Dužnost lica da se povremeno javlja određenom organu

Obaveza osumnjičenog, odnosno optuženog da se povremeno javlja određenom organu takođe je jedna od mjera procesne prinude kojom se stvara obaveza za osumnjičenog, odnosno optuženog, te se na taj način obezbjeđuje prisustvo osumnjičenog, odnosno optuženog i omogućava nesmetano vođenje krivičnog postupka.

1.3.1 Zabrana prilaženja, sastajanja ili komuniciranja sa određenim licem, i zabrana posjećivanja određenih mesta

Zabrana *prilaženja, sastajanja ili komuniciranja* sa određenim licem, i zabrana *posjećivanja* određenih mesta ima supstitutivni karakter u odnosu na pritvor koji bi se mogao odrediti samo radi sprečavanja koluzione opasnosti ili iz preventivnih razloga.¹⁷⁶

Zabrana *prilaženja* određuje se onda kada postoji opasnost da bi osumnjičeni, odnosno optuženi mogao ugroziti fizički integritet drugog lica.

Zabrana *sastajanja* osumnjičenog, odnosno optuženog je mjera kojom se on sprečava da nepovoljno utiče na druga lica u vezi s krivičnim postupkom koji se vodi protiv njega, kao i mjera onemogućavanja dogovora kojim bi se znatno otežalo dokazivanje. U rješenju kojim se izriče ova mjera zabrane, sud će odrediti razdaljinu ispod koje se osumnjičeni, odnosno optuženi ne smije približiti određenom licu.

Zabrana *komuniciranja* je mjera kojom se osumnjičenom, odnosno optuženom nastoji onemogućiti veza sa drugim licima povodom konkretnog krivičnog postupka.

Zabrana *posjećivanja* određenih mesta je jedna od procesnih mjera prema osumnjičenom, odnosno optuženom koja se donosi na prijedlog tužioca do potvrđivanja optužnice, a nakon toga sud o ovoj mjeri odlučuje po sopstvenoj inicijativi, odnosno po službenoj dužnosti. U rješenju kojim izriče ovu mjeru zabrane, sud će odrediti mjesto i područje te udaljenosti ispod koje im se osumnjičeni, odnosno optuženi ne smije približiti.

Ove mjere se donose iz razloga što se smatra da bi osumnjičeni, odnosno optuženi mogao ometati krivični postupak uticajem na lice koje je oštećeno krivičnim djelom, na lice koje može svjedočiti u krivičnom postupku, na lice koje je sa osumnjičenim,

¹⁷⁶ M. Škulić, *cit. djelo*, 2017, str. 139

odnosno optuženim učestvovalo u izvršenju krivičnog djela i na lice koje je došlo do stvari poteklih iz krivičnog djela.

Mjere mogu trajati dok za to postoji potreba, a najduže do pravosnažnosti presude i najkasnije do upućivanja lica na izdržavanja kazne, ukoliko je tom licu izrečena kazna zatvora. Sud u svako doba može naložiti provjeru zabrane i zatražiti izvještaj od organa nadležnog za njihovo izvršenje. Mjerama zabrane se ne može ograničiti osumnjičenom, odnosno optuženom da živi u svom stanu i da se nesmetano viđa s članovima porodice, bliskim srodnicima i svojim braniocem.

1.3.4. Privremeno oduzimanje vozačke dozvole

Privremeno oduzimanje vozačke dozvole može se odrediti i kao samostalna mjera ako se postupak alternativno vodi, a vrijeme za koje je vozačka dozvola oduzeta osumnjičenom, odnosno optuženom uračunava se u izrečenu kaznu oduzimanja vozačke dozvole ili mjeru bezbjednosti zabrane upravljanja motornim vozilom. Izricanje mjeri privremenog oduzimanja vozačke dozvole prati specificiranje kategorije za koje će vozačka dozvola biti privremeno oduzeta, a sudsko rješenje o ovoj mjeri sadrži i lične podatke osumnjičenog, odnosno optuženog, a po potrebi i ostale podatke.¹⁷⁷

1.4. Jemstvo

Jemstvo je mjera procesne prinude koja ima supstitutivni karakter u odnosu na pritvor. Realizuje se tako što osumnjičeni, odnosno optuženi ili drugo lice svojom imovinom garantuje da će se na ovaj način obezbijediti prisustvo osumnjičenog, odnosno optuženog i omogućiti nesmetano vođenje krivičnog postupka.

¹⁷⁷ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 258-259

U interesu zaštite prava na ličnu slobodu i sigurnost i ostvarivanja načela srazmjernosti članom 5. st. 3. EKLJP predviđena je mogućnost puštanja lica iz pritvora na slobodu, u zavisnosti od garancija o pojavljivanju na suđenju. Takođe, EKLJP raspravlja i kriterijume za određivanje visine jemstva, ističući da sud ne smije nametati licu veće opterećenje od onog potrebnog za razuman stepen sigurnosti, te da se moraju imati na umu finansijska situacija osumnjičenog, odnosno optuženog i/ili njegovi odnosi sa licem koje u njeno ime uplaćuje jemstvo.

Jemstvo je isključivo zamjena za najtežu mjeru koja se može primjeniti prema osumnjičenom, odnosno optuženom. Cilj jemstva je da se izbjegne pritvor određen zbog opasnosti od bjekstva prema osumnjičenom, odnosno optuženom koji je po tom osnovu određen. Jemstvo se plaća kao zaloga da osumnjičeni, odnosno optuženi kojem se pritvor ima odrediti ili mu je pritvor već određen samo zbog bojazni da će pobjeći (jemstvo je uvijek opcija, gdje se pritvor opravdava opsanošću od bijega), može se ostaviti na slobodi, ili pritvorenog pustiti na slobodu ako on lično ili ko drugi za njega pruži jemstvo da do kraja krivičnog postupka neće pobjeći, a sam osumnjičeni, odnosno optuženi obeća da se neće kriti i da bez odobrenja neće napustiti svoje boravište.

Jemstvo se određuje samo na inicijativu osumnjičenog, odnosno optuženog ili neke druge osobe, tako da sud po službenoj dužnosti ne može predložiti ovu mjeru. Jemstvo je mjera slična zabrani napuštanja boravišta, jer predstavlja djelimično ograničenje slobode. Jemstvo se ne može dati ako u konkretnom slučaju stoje drugi zakonski razlozi za određivanje pritvora. Prema tome, i kada ima uslova za određivanje jemstva, ova mjera nije obavezna. Jemstvo se određuje prema ocjeni suda, zavisno od okolnosti svakog pojedinačnog slučaja. Jemstvo nije isključeno ni za jednu kategoriju osumnjičenih, odnosno optuženih, a ni po težini krivičnog djela. Jemstvo uvijek glasi na novčani iznos, koji sud određuje prema stepenu opasnosti od bjekstva, prema ličnim i porodičnim prilikama osumnjičenog, odnosno optuženog, kao i prema imovnom stanju lica koje daje jemstvo.

Jemstvo se sastoji u moraloj obavezi i materijalnoj garanciji osumnjičenog, odnosno optuženog ili drugog lica. Moralna obaveza se sastoji u davanju izjave – obećanja osumnjičenog, odnosno optuženog da se neće kriti i da bez odobrenja suda neće napustiti boravište. Kada posmatramo s aspekta materijalne garancije postoje dvije osnovne vrste jemstva i to: *stvarno i lično*.

Stvarno jemstvo (cautio realis) sastoji se u polaganju gotovog novca, papira od vrijednosti, dragocjenosti ili drugih pokretnih stvari veće vrijednosti koje se lako mogu unovčiti i čuvati ili u stavljanju hipoteke na nepokretna dobra onog ko daje jemstvo.

Lično jemstvo (cautio personalis) sastoji se u ličnoj obavezi jednog ili više lica da će u slučaju da osumnjičeni, odnosno optuženi prekrši obećanje dato prilikom određivanja jemstva, platiti utvrđeni iznos jemstva.

Stvarno jemstvo može dati osumnjičeni, odnosno optuženi ili neko treći, dok lično jemstvo može dati samo neko treći.

U toku istrage rješenje o jemstvu i o njegovom ukidanju donosi sudija za prethodni postupak, poslije podizanja optužnice sudija za prethodno saslušanje, a nakon dostavljanja predmeta sudiji, odnosno vijeću u svrhu zakazivanja glavnog pretresa taj sudija, odnosno predsjednik vijeća.¹⁷⁸

Rješenje kojim se određuje jemstvo i kojim se jemstvo ukida donosi se po saslušanju tužioca. Na rješenje o jemstvu pravo žalbe imaju stranke, branilac, kao i lice od kojeg je potekao prijedlog.

Jemstvo prestaje na dva načina tzv. propašću ili oslobođanjem od jemstva. Jemstvo propada ako osumnjičeni, odnosno optuženi pobjegne, i ono uvijek propada u cjelini, a vrijednost koja predstavlja predmet jemstva pripada budžetu BiH. Jemstvo koje je oglašeno propalim vraća se ako se krivični postupak obustavi, ili ako se doneše oslobođajuća presuda ili presuda kojom se optužba odbija.

¹⁷⁸ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 262

Jemstvo postaje slobodno, odnosno ukida se u sljedećim slučajevima: ako više ne postoje razlozi za pritvor, ako se prema osumnjičenom, odnosno optuženom odredi pritvor, donošenjem pravosnažne odluke kojom se postupak obustavlja ili presudom. Ukoliko se postupak završi presudom kojom se optuženi osuđuje na kaznu zatvora, jemstvo se ukida tek kada osuđeni počne izdržavanje kazne.

1.5. *Pritvor*

Pritvor spada u najtežu mjeru procesne prinude, odnosno predstavlja poseban oblik preventivnog lišenja slobode u toku krivičnog postupka. Pritvor se primjenjuje onda kada postoji osnovana sumnja da je izvršeno krivično djelo, a realizuje se lišenjem slobode osumnjičenog, odnosno optuženog iz razloga propisanih zakonom, a sve u cilju da bi se obezbijedilo njegovo prisustvo i omogućilo nesmetano vođenje krivičnog postupka. Osim što pritvor omogućava prisustvo osumnjičenog, odnosno optuženog i omogućava nesmetano vođenje krivičnog postupka, u nekim slučajevima preventivno lišavanje slobode ima za cilj da sprijeći uznemirenje javnosti do koga bi moglo doći ako bi lice koje je izvršilo teško krivično djelo ostalo poslije izvršenog djela na slobodi.¹⁷⁹

Pravo na slobodu i ličnu sigurnost uživa zaštitu međunarodnog prava o pravima čovjeka (čl. 9. MPGPP i čl. 5. EKLJP), sa ciljem da se osigura da niko neće biti proizvoljno lišen slobode. Prema Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima, pravo na slobodu isuviše je važno za demokratsko društvo, a pojedinac to pravo ne može izgubiti samo zato što se dobровoljno podvrgao lišavanju slobode. Lišenje slobode u skladu sa EKLJP nije kazna (mada je osumnjičeni, odnosno optuženi doživljava kao kaznu), niti neka mjera odmazde. Može se reći da je to mjera koja obezbjeđuje prisustvo osumnjičenog, odnosno optuženog i uspješno vođenje krivičnog postupka.

¹⁷⁹ T. Vasiljević, *cit. djelo*, str. 380

Dakle, pritvor je najteža mjera procesne prinude, koja dolazi u obzir samo ako se interesi krivičnog postupka ne mogu zaštititi nekom drugom blažom mjerom procesne prinude. Po zakonu ne postoje slučajevi u kojima je preventivno lišenje slobode obavezno, nego je obaveza suda da u svakom konkretnom predmetu cijeni da li će ga odrediti.

Pritvor se sastoji u fizičkom ograničenju slobode kretanja na određeno vrijeme, tj. lišenje slobode osumnjičenog, odnosno optuženog koje je obezbijeđeno stražom ili drugom vrstom nadzora uz sprovodenje određenog režima izvršenja pritvora i postupanja sa pritvorenicima.

1.5.1. Opšte pravo zadržavanja i lišavanja slobode

Od pritvora kao mjere za obezbjeđenje prisustva osumnjičenog, odnosno optuženog treba razlikovati druge slučajeve lišenja slobode, ali bez učešća suda, bez zatvaranja i bez rješenja. Lišenje slobode osumnjičenog, odnosno optuženog po pravilu prethodi određivanju pritvora. Lišenje slobode i zadržavanje, kao kratkotrajna i privremena mjera, predstavlja oduzimanje slobode licu zbog sumnje da je izvršilo krivično djelo.¹⁸⁰

Dato je ovlašćenje policijskim organima da liše slobode neko lice, i to najduže na 24 sata, nakon čega to lice mora biti sprovedeno tužiocu. Kada se radi o krivičnim djelima terorizma, lice se mora sprovesti tužiocu najkasnije u roku od 72 sata. Lišenje slobode dolazi u obzir samo ako postoje osnovi sumnje da je to lice učinilo krivično djelo i ako postoji ma koji zakonski razlog za pritvor.¹⁸¹

Upotreba sile prilikom dovođenja dopuštena je u skladu sa zakonom, a o privedenom licu policijski organ mora obavijestiti tužioca, kao i o razlozima i vremenu lišenja slobode. Cilj ovog lišenja slobode osumnjičenog, odnosno optuženog jeste da se omogući

¹⁸⁰ B. Pavišić, *cit. djelo*, 2005, str. 126-127

¹⁸¹ Razlozi za određivanje pritvora uređeni su članom 132 Zakona o krivičnom postupku BiH.

njegovo prisustvo, kako bi tužilac mogao da ga ispita i doneše odluku da li će postaviti zahtjev za određivanje pritvora. Lice lišeno slobode mora biti poučeno da nije dužno dati iskaz niti odgovarati na postavljena pitanja, da ima pravo na branioca kojeg može sam da izabere, takođe ima pravo da njegova porodica, konzularni službenik strane države čiji je državljanin ili neka druga osoba koju on odredi bude obaviještena o njenom lišavanju slobode, te da bude ispitana od strane tužioca bez odlaganja, a najkasnije u roku od 24 sata. U slučaju da lice lišeno slobode zbog imovnog stanja nije u mogućnosti da snosi troškove obrane, postavit će mu se branilac po službenoj dužnosti. U slučaju da lice lišeno slobode ne bude sprovedeno tužiocu u roku od 24 sata, odnosno 72 sata kada je u pitanju terorizam, biće pušteno na slobodu.

Sudija za prethodni postupak će odmah, a najkasnije u roku od 24 sata (izuzetno 72 sata), donijeti odluku o određivanju pritvora ili puštanja na slobodu. U slučaju da sudija za prethodni postupak ne prihvati prijedlog tužioca za određivanje pritvora, donijeće rješenje kojim se prijedlog odbija i lice lišeno slobode se odmah pušta na slobodu. Na ovakvo rješenje tužilac može uložiti žalbu, s tim da žalba ne zadržava izvršenje rješenja. Takođe sudija za prethodni postupak može donijeti rješenje kojim se određuje pritvor. Protiv tog rješenja lice lišeno slobode može izjaviti žalbu, s tim da žalba ne zadržava izvršenje rješenja. O žalbi, i jednoj i drugoj, odlučuje vijeće od trojice sudija koje je dužno donijeti odluku u roku od 48 sati od prijema žalbe u sudu. Licu koje je bilo lišeno slobode, to vrijeme će se uračunati u vrijeme trajanja pritvora, a nakon izrečene presude i u izrečenu kaznu zatvora.

1.5.2. Pojam i vrste pritvora

Pritvor je preventivno lišenje slobode lica za koje postoje osnovi sumnje da je izvršilo krivično djelo koje određuje sud, na tačno predviđeno vrijeme, kada se ispune zakonom propisani uslovi, a radi postizanja određenih procesnih i vanprocesnih

ciljeva.¹⁸² Pritvor predstavlja najtežu od predviđenih prinudnih mjera, kojom se istovremeno obezbjeđuje prisustvo osumnjičenog, odnosno optuženog i uspješno vođenje krivičnog postupka. Pritvor podrazumijeva veći stepen ograničenja slobode osumnjičenog, odnosno optuženog koji se manifestuje u lišavanju slobode za određeno vrijeme, s tim da druge mjere prinude nemaju taj stepen, odnosno ogledaju se u ograničavanju kretanja ili komuniciranja ili bavljenja određenim poslovnim aktivnostima.

Prema tome, određivanje pritvora motivisano je i preventivnim djelovanjem prema osumnjičenom, odnosno optuženom da ne bi učinio novo krivično djelo ili da ne dovrši pokušano djelo, odnosno zaštitom sigurnosti građana i imovine. Upravo težina ove mjere čini je izuzetnom. Samo sud određuje pritvor i dužinu trajanja, s tim da ta dužina mora biti svedena na najkraće nužno vrijeme. Potrebna je brzina u postupanju svih organa koji učestvuju u krivičnom postupku, kao i organa koji im pružaju pravnu pomoć. Ustanovljena je i obaveza sudskog nadzora nad trajanjem ove mjere, kontrole zakonitosti i opravdanosti pritvora, kao i izdržavanja ove mjere. Pritvor se može odrediti ili produžiti samo pod uslovima propisanim u zakonu i samo ako se isti cilj ne može ostvariti drugom mjerom. Naš zakon propisuje samo jednu vrstu pritvora – *fakultativni ili mogući*, te ne poznaje *obavezni ili obligatori* pritvor.

1.5.3. Osnovi za određivanje pritvora

Osnovni razlog za određivanje pritvora jeste postojanje osnovane sumnje da je osumnjičeni, odnosno optuženi učinio krivično djelo. Razlozi za pritvor povezani su sa nesmetanim vođenjem krivičnog postupka i određuje se u slučajevima kada se osumnjičeni, odnosno optuženi krije ili ako postoje druge okolnosti koje ukazuju na opasnost od bjekstva, ukoliko postoji osnovana bojazan da će uništiti, sakriti, izmijeniti ili falsifikovati dokaze ili tragove važne za krivični postupak ili ako naročite okolnosti ukazuju

¹⁸² M. Simović, V. Simović, *cit. djelo*, 2011, str. 282

da će ometati krivični postupak uticajem na svjedoke, saučesnike ili prikrivače.

Pritvor se ima odrediti i onda ako naročite okolnosti opravdavaju bojazan da će ponoviti krivično djelo, ili će dovršiti pokušano krivično djelo, ili će učiniti krivično djelo kojim prijeti, a za ta krivična djela može se izreći kazna zatvora od tri godine ili teža kazna.

Pored navedenog, pritvor će se odrediti u okolnostima ako se radi o krivičnom djelu za koje se može izreći kazna zatvora deset godina ili teža kazna, a koje je posebno teško s obzirom na način izvršenja ili posljedicu krivičnog djela, a puštanje na slobodu bi rezultiralo stvarnom prijetnjom narušavanja javnog reda. Između svih uslova koji treba kumulativno da se ispune da bi se mogao odrediti pritvor po ovom osnovu, najobjektivniji i bolje rečeno jedini uslov koji je objektiviziran jeste visina zakonom predviđene kazne za učinjeno djelo, a to je kazna od 10 godina ili teža kazna.¹⁸³ Da bi se pritvor odredio, dovoljno je uz opšti uslov, ispunjenje bilo kojeg od dva navedena osnova.

1.5.4. Nadležnost za određivanje pritvora

U skladu sa međunarodnim pravom o pravima čovjeka (čl. 9. st. 3. MPGPP i čl. 5. st. 3. EKLJP) određivanje pritvora je u isključivoj nadležnosti sudske instance, jer svako ko je liшен slobode mora odmah biti izведен pred sudiju ili drugo službeno lice zakonom ovlašćeno da vrši sudsku vlast.¹⁸⁴ Kao što je ranije već istaknuto, određivanje pritvora osumnjičenom, odnosno optuženom u isključivoj je nadležnosti suda, ali je isto tako u nadležnosti suda da produžava i ukida pritvor. Pritvor se može odrediti u istrazi, nakon potvrđivanja optužnice, ali i nakon izricanja presude. Pritvor uvijek određuje sud, i to rješenjem, a na prijedlog tužioca, što znači ukoliko nema prijedloga tužioca nije moguće ni odrediti pritvor.

¹⁸³ M. Simović, V. Simović, *cit. djelo*, 2013, str. 503

¹⁸⁴ H. Sijerčić- Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 269

Nadležnost za određivanje pritvora u istrazi pripada sudiji za prethodni postupak, a nakon potvrđivanja optužnice o određivanju pritvora odlučuje sudija za prethodno saslušanje. Nadležnost za produženje pritvora pripada vijeću. Pritvor nakon izricanja prvostepene presude, kada sud izrekne presudu na kaznu zatvora određuje sudija, odnosno vijeće koje je izreklo presudu.

Kontrola opravdanosti pritvora se vrši po isteku svaka dva mjeseca od dana donošenja posljednjeg rješenja o pritvoru.¹⁸⁵

1.5.5. Odluka o pritvoru

Pritvor određuje ili produžava sud odlukom koja je u formi rješenja, a nakon što sud prethodno sasluša osumnjičenog, odnosno optuženog na okolnosti razloga zbog kojih tužilac pritvor predlaže. Rješenje o pritvoru predaje se licu na koje se odnosi u momentu pritvaranja, dok u spisima se mora naznačiti sat lišenja slobode, kao i sat predaje rješenja. Rješenje o pritvoru, pored imena i prezimena lica koje se pritvara, treba da sadrži krivično djelo koje se stavlja na teret osumnjičenom, odnosno optuženom, zakonski osnov za pritvor, obrazloženje, pouku o pravu na žalbu, službeni pečat i potpis sudije koji određuje pritvor.

Pritvoreno lice protiv rješenja o pritvoru može podnijeti žalbu vijeću od trojice sudija, i to u roku od 24 sata od prijema rješenja. Međutim, žalba ne zadržava izvršenje rješenja, jer u protivnom bi postojala opasnost da pritvoreno lice izvršenje rješenja osujeti bjekstvom.

Sud određuje pritvor, ali ima i obavezu da vrši sudsку kontrolu trajanja pritvora, da procjenjuje postojanje razloga zbog kojih je pritvor određen, te da pritvor ukine po službenoj dužnosti ako više ne postoji zakonski osnov za njegovu primjenu, a pritvorenu osobu odmah pusti na slobodu. Sud može rješenjem da ukine pritvor i prije isteka roka trajanja pritvora. Protiv tog rješenja

¹⁸⁵ M. Simović, V. Simović, *cit. djelo*, 2013, str. 511

tužilac može podnijeti žalbu vijeću od trojice sudija koje je dužno donijeti odluku u roku od 48 sati. Kod produženja pritvora tužilac je dužan podnijeti obrazložen prijedlog za produženje pritvora sudu i to najkasnije pet dana prije isteka roka iz rješenja o pritvoru.

1.5.6. Trajanje pritvora

Pitanje trajanja pritvora jedno je od krucijalnih pitanja ove mjere, pa samim tim je i trajanje pritvora različito u pojedinim fazama krivičnog postupka. Rokovi trajanja pritvora određuju se kroz stadijume krivičnog postupka i to: 1) *trajanje pritvora u istrazi*, 2) *trajanje pritvora nakon potvrđivanja optužnice*, i 3) *pritvor poslije izricanja prvostepene presude*.

1) *Trajanje pritvora u istrazi* zavisi od težine krivičnog djela, odnosno da li se postupak vodi za krivično djelo za koje se može izreći kazna do deset godina ili teža kazna. Kada se radi o krivičnim djelima gdje je zaprijećena *kazna zatvora do deset godina*, pritvor može trajati najduže tri mjeseca. Prvom odlukom o pritvoru, odnosno rješenjem sudije za prethodni postupak može se odrediti pritvor u trajanju od najduže mjesec dana od dana lišenja slobode. Poslije tog roka osumnjičeni se može zadržati u pritvoru samo na osnovu rješenja o produženju pritvora. Odlukom vijeća pritvor se može produžiti osumnjičenom za još najviše dva mjeseca po obrazloženom prijedlogu tužioca. Protiv rješenja vijeća dopuštena je žalba o kojoj odlučuje vijeće drugostepenog suda, s tim da žalba ne zadržava izvršenje rješenja. Prema tome, za određena krivična djela najduže trajanje pritvora u istrazi je tri mjeseca.

Ukoliko se radi o krivičnim djelima za koja se može izreći kazna zatvora *deset godina ili teža kazna* i ako postoje naročito važni razlozi, pritvor se može produžiti, po obrazloženom prijedlogu tužioca, i to za još najviše tri mjeseca.¹⁸⁶ Tako da pritvor u istrazi

¹⁸⁶ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 272

može trajati najduže šest mjeseci. I protiv rješenja vijeća dopuštena je žalba koja ne zadržava izvršenje rješenja.

Izuzetno, i u naročito složenim predmetima vezanim za krivično djelo za koje se može izreći kazna dugotrajnog zatvora, pritvor se može ponovo produžiti za još najviše tri mjeseca, i to dva puta uzastopno, a na obrazloženi prijedlog tužioca za svako produženje, koje treba da sadrži izjavu kolegijuma Tužilaštva BiH o posebnim mjerama da bi se istraga okončala. Prema tome, u pogledu najdužeg trajanja pritvora u složenim predmetima zakonodavac ističe da je to dvanest mjeseci.

Ukoliko se do isteka navedenih rokova ne potvrdi optužnica, osumnjičeni će se pustiti na slobodu. Takođe i protiv ovog rješenja dopuštena je žalba o kojoj odlučuje vijeće drugostepenog suda, a žalba ne zadržava izvršenje rješenja.

2) Trajanje pritvora nakon potvrđivanja optužnice predviđeno je u odgovarajućim vremenskim intervalima koji se vežu uz težinu učinjenog krivičnog djela, pa pritvor može trajati najduže, i to:

-u slučaju krivičnog djela za koje je predviđena kazna zatvora do pet godina, pritvor može trajati najduže *jednu godinu*;

-u slučaju krivičnog djela za koje je propisana kazna zatvora do deset godina, pritvor može trajati najduže *jednu godinu i šest mjeseci*;

-u slučaju krivičnog djela za koje je predviđena kazna zatvora preko deset godina, ali ne i kazna dugotrajnog zatvora, pritvor može trajati najduže *dvije godine*;

-u slučaju krivičnog djela za koje je propisana kazna dugotrajnog zatvora, pritvor može trajati najduže *tri godine*.

Kontrola opravdanosti pritvora se vrši po isteku svaka dva mjeseca od dana donošenja posljednjeg rješenja o pritvoru. Ukoliko za to vrijeme ne bude izrečena prvostepena presuda, pritvor će se ukinuti i optuženi pustiti na slobodu. Dakle, trajanje pritvora od tri godine ne može se produžiti ni u kom slučaju, što znači da je to maksimalno vrijeme trajanja pritvora od potvrđivanja optužnice do

izricanja prvostepene presude.¹⁸⁷ Protiv svakog rješenja o produženju pritvora žalba se može izjaviti, s tim da ne zadržava njegovo izvršenje.

3) *Pritvor poslije izricanja prvostepene presude.* Poslije izricanja prvostepene presude sud može optuženom odrediti, odnosno produžiti pritvor za još najduže devet mjeseci, a u složenim predmetima iz važnih razloga za još najduže šest mjeseci. Ako za to vrijeme ne bude izrečena drugostepena presuda kojom se prvostepena presuda preinačuje ili potvrđuje, pritvor će se ukinuti i optuženi pustiti na slobodu. Ukoliko se optuženi nalazi u pritvoru, a presuda kojom mu je izrečena kazna zatvora je postala pravosnažna, ostat će u pritvoru do upućivanja na izdržavanje kazne, a najduže do isteka trajanja izrečene kazne.¹⁸⁸ Ukoliko u propisanim rokovima bude izrečena drugostepena odluka kojom se prvostepena presuda ukida, pritvor može još trajati najduže jednu godinu od izricanja drugostepene odluke.

Neophodno je vršiti kontrolu osnovanosti određivanja pritvora, odnosno kontrolu opravdanosti njegovog daljeg trajanja. U tom smislu optuženi može podnositи prijedloge za njegovo ukidanje, a sud mora ocijeniti da li i dalje postoje razlozi za određivanje pritvora i o tome donijeti odgovarajuću odluku.¹⁸⁹

1.5.7. Ukidanje pritvora

Trajanje pritvora mora biti svedeno na najkraće nužno vrijeme. Svako obezbjeđenje prisustva osumnjičenog, odnosno optuženog radi uspješnog vođenja krivičnog postupka, na neki način je manje ili veće ograničavanje slobode, a naročito određivanjem pritvora, gdje sud mora da u svakom konkretnom slučaju pravilno procijeni. Sud takođe mora da procijeni i kada su se stekli uslovi za ukidanje pritvora, odnosno kada se ostvari njegova svrha. Ukoliko se osumnjičeni, odnosno optuženi nalazi u

¹⁸⁷ M. Simović, V. Simović, *cit. djelo*, 2013, str. 516

¹⁸⁸ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 274

¹⁸⁹ M. Simović, V. Simović, *cit. djelo*, 2013, str. 516

pritvoru, dužnost je svih organa koji učestvuju u krivičnom postupku i onih koji pružaju pravnu pomoć da posebno hitno postupaju, kako bi pritvor bio sveden na najkraće nužno vrijeme.¹⁹⁰

Prema stavu koji zauzima Evropski sud za ljudska prava optuženi koji se nalazi u pritvoru ima pravo da se njegovom suđenju da prvenstvo u odnosu na suđenje licu koje se brani sa slobode. Pored toga, Sud je stava da se suđenjem u razumnom roku smatra vrijeme između hapšenja i donošenja prvostepene presude.

Pritvor se može ukinuti u svakom stadijumu postupka, ukoliko su prestali uslovi za njegovo određivanje, ili su protekli rokovi njegovog najdužeg trajanja, ili kao posljedica izricanja određenih presuda.¹⁹¹ Pritvor će se uvijek ukinuti ako je optuženi oslobođen od optužbe ili je optužba odbijena, osim iz razloga nенадлежности суда, ili ako je oglašen krivim, a oslobođen od kazne, ili je osuđen samo na novčanu kaznu, ili je uslovno osuđen, ili je zbog uračunavanja pritvora kaznu već izdržao. O ukidanju pritvora mora se donijeti rješenje bez obzira po kom se osnovu pritvor ukida.

1.5.8. Izvršenje pritvora i smještaj pritvorenika

Osnovni stav zakonodavca u postupku sa pritvorenicima sastoji se u tome da se u toku izdržavanja pritvora ne smije vrijeđati ličnost i dostojanstvo pritvorenika, te da se prava i slobode pritvorenika mogu ograničiti samo u mjeri potrebnoj da se ostvari svrha radi koje je određen pritvor, spriječi bjekstvo pritvorenika i izvršenje krivičnog djela i otkloni opasnost po život i zdravlje ljudi.¹⁹² Zakoni o krivičnom postupku sadrže odredbe o izvršenju pritvora i postupanje s pritvorenicima. Upotreba prinudnih sredstava pri izvršenju pritvora od strane ovlašćenih lica sudske policije kao i straže ustanove dozvoljena je samo u slučajevima određenim zakonom.

¹⁹⁰ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 274

¹⁹¹ M. Simović, *cit. djelo*, 2009, str. 287

¹⁹² Ibid. str. 288

Prostorije u koje se smještaju pritvorenici moraju biti određene veličine, odnosno moraju ispunjavati potrebne zdravstvene uslove, s tim da se u te prostorije ne smiju smještati lica različitog pola, kao ni lica koja bi zbog zajedničkog boravka mogao štetno uticati na vođenje krivičnog postupka. Pritvorenici imaju pravo na kontakt sa vanjskim svijetom i braniocem, pravo na posjetu, dok strani državljanji imaju pravo na posjete svojih diplomatskih i konzularnih predstavnika ili predstavnika države koja štiti njihove interese, u skladu sa međunarodnim pravom i internim propisima kojima se reguliše pritvor, osim u slučajevima kad sudija za prethodni postupak doneše pisano odluku o zabrani određenih posjeta zbog njihovog štetnog djelovanja na tok postupka.¹⁹³

Pritvorenik ima pravo na neprekidni noćni odmor svakog dana u trajanju od najmanje osam časova, kretanje na slobodnom vazduhu svakog dana u trajanju od najmanje dva sata, ima pravo na slanje molbi, pritužbi i žalbi, te komunikacije sa braniocem. Rad pritvorenika, odnosno radna obaveza pritvorenika vezana je samo za održavanje čistoće u prostoriji u kojoj boravi. Pritvorenik je dužan da se pridržava režima koji je propisan kućnim redom, a nepoštovanje povlači disciplinsku odgovornost, odnosno kaznu ograničenja posjeta, s tim da se to ne odnosi na posjete branioca.

1.5.9. Pravo na naknadu štete kod neosnovanog lišavanja slobode

U našem procesnom pravu propisan je poseban postupak za naknadu štete u slučaju neosnovanog lišavanja slobode. Pravo na naknadu štete u slučaju neosnovanog lišavanja slobode predviđeno je članom 5 EKLJP, kao i procesnim normama u državama članicama Vijeća Evrope.¹⁹⁴

¹⁹³ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 277

¹⁹⁴ Ibid. str. 275

GLAVA VI - RADNJE U KRIVIČNOM POSTUPKU

1. Pojam radnje u krivičnom postupku	157
2. Oblik i forma radnje u krivičnom postupku	159
3. Mjesto vršenja radnji u krivičnom postupku	162
4. Vrijeme vršenja radnji u krivičnom postupku.....	163
4.1. Povraćaj u pređašnje stanje	165
5. Sadržaj radnji u krivičnom postupku	166
6. Sprečavanje i otklanjanje nepravilnih procesnih radnji	167

1. Pojam radnje u krivičnom postupku

Svojstvo krivičnopravne „dinamike“ u odnosu na krivičnopravnu „statiku“, koja je karakteristična za materijalno krivično pravo, krivično procesno pravo duguje činjenici da je sam postupak (*processus, procedere*), sazdan od čitavog niza različitih radnji krivičnoprocesnih subjekata.¹⁹⁵ Krivičnoprocesne radnje su zakonom o krivičnom postupku uređene djelatnosti krivičnoprocesnih subjekata koji su nadležni ili ovlašćeni da ih vrše, zahvaljujući čemu ti subjekti ostvaruju svoja prava i dužnosti u krivičnom postupku, a u cilju uticanja na njegovo započinjanje, odvijanje ili okončanje, te ostvarivanje određenih procesnih i pravnih efekata, radi donošenja odgovarajućih odluka u krivičnom postupku.¹⁹⁶ Kompletan krivični postupak je u sadržinskom smislu skup ili sistem određenih krivičnoprocesnih radnji koje se preduzimaju u toku trajanja krivičnog postupka.

Procesne radnje predstavljaju aktivnosti koje procesni subjekti (određeni državni organi i lica), preduzimaju u toku trajanja krivičnog postupka.¹⁹⁷ Prema tome, krivičnoprocesne radnje se preduzimaju sa ciljem razjašnjavanja pitanja koja se odnose na krivično djelo i njegovog učinioca, te izricanje krivičnopravne sankcije ako su za to ispunjeni zakonski uslovi.¹⁹⁸ Procesne radnje su vrsta pravnih radnji zbog toga što proizvode pravne posljedice i regulisane su pravom, te služe ciljevima procesa. Ponekad se ističe da se krivičnoprocesne radnje ogledaju u činjenjima ili nečinjenjima krivičnoprocesnih subjekata,¹⁹⁹ s tim da nečinjenje nije krivičnoprocesna radnja, nego je, u stvari, njeno nevršenje. Krivičnoprocesne radnje doprinose upravljanju i razvijanju krivičnog postupka, dok se druge odnose na donošenje odluka i konačno raspravljanje određenog krivičnog predmeta.

¹⁹⁵ M. Škulić, *cit. djelo*, 2017, str. 275

¹⁹⁶ Ibid. str. 275

¹⁹⁷ T. Vasiljević, *cit. djelo*, str. 233

¹⁹⁸ M. Grubač, *cit. djelo*, 2006, str. 202

¹⁹⁹ D. Dimitrijević, *Krivično procesno pravo*, Beograd, 1965, str. 129

Krivičnoprocesne radnje preduzimaju krivičnoprocesni subjekti, pa se prema tome te radnje mogu podijeliti na: *radnje suda i radnje stranaka, kao i na radnje ostalih, sporednih krivičnoprocesnih subjekata.*

Radnje suda su sljedeće, i to:

-radnje procesne prinude;

-radnje dokazivanja;

-radnje odlučivanja, i

-radnje rukovođenja postupkom, koje se opet dijele se na radnje utvrđivanja činjenica, radnje procesne prinude, te ostale radnje kojima se upravlja postupkom.

Radnje stranaka i radnje ostalih sporednih krivičnoprocesnih subjekata su mnogobrojne i raznovrsne, s tim da se mogu podijeliti na sljedeće, i to:

-radnje ovlašćenih tužilaca (radnje optuženja);

-radnje okrivljenog, odnosno radnje odbrane (vrši osumnjičeni, odnosno optuženi), i

-radnje trećih lica (svjedoci, vještaci i sl.).

Pravo na odbranu je isključivo pravo osumnjičenog, odnosno optuženog što znači da ne predstavlja njegovu dužnost, već on može da se brani aktivno, da daje izjave, ulaže žalbe, ali se može braniti i pasivno, tj. može da čuti, ne odgovara na postavljena pitanja i sl. Pravo na kažnjavanje pripada samo državi, pa u vezi sa tim procesne radnje, i po formi i po sadržini izvode na način propisan zakonom, tako da zakon propisuje i mjere kojima se sprečava nastajanje neperfektnih procesnih radnji.

Postoje mnoge klasifikacije procesnih radnji. Prema nekim teoretičarima procesne radnje se mogu podijeliti na dozvoljene i

nedozvoljene, s tim da nedozvoljene radnje mogu biti one koje su izričito zabranjene i procesne radnje koje nisu izričito zabranjene.²⁰⁰

2. Oblik i forma radnje u krivičnom postupku

Zadatak krivičnog procesnog prava je da propisuje oblik ili formu (način) radnji koje se preduzimaju u slučaju sumnje da je izvršeno krivično djelo.²⁰¹ Da bi procesna radnja postigla određeni rezultat u postupku, ona mora biti preduzeta na način kako to određuje zakon. Preduzimanje procesnih radnji u propisanom obliku, odnosno formi sastoji se u obezbjeđenju kvalitetnog dokaznog materijala, zatim obezbjeđenju nesmetanog i stvarnog vršenja prava koja su priznata procesnim subjektima, kao što su pravo na odbranu, pravo na privatnost ili zaštitu lične slobode, te postizanje najboljih procesnih rezultata na efikasan način.²⁰² Sud uvijek mora cijeniti da li su rezultati tih radnji zakoniti dokazi, odnosno da li su pribavljeni na zakonit način, što znači da sud ni u kom slučaju ne može zasnovati svoju odluku na dokazima koji su pribavljeni na nezakonit način, posebno imajući u vidu načelo zakonitosti dokaza propisano zakonima o krivičnom postupku. Samo preduzimanjem procesnih radnji na formalan, odnosno pravno valjan način utvrđuju se činjenice važne za konkretni krivični postupak i omogućava se primjena prava na tako utvrđene činjenice.²⁰³

Za neke procesne radnje uopšte nije propisan oblik ili forma preduzimanja. U tom slučaju procesna radnja se preduzima na način koji je najpogodniji za postizanje cilja, u skladu sa opštim odredbama o načinu preduzimanja procesnih radnji i u skladu sa osnovnim procesnim i pravnim načelima.²⁰⁴

²⁰⁰ Ibid. str. 140

²⁰¹ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 285

²⁰² M. Ilić, *Krivično procesno pravo*, Beograd, 2001, str. 125-126

²⁰³ G. Tomašević, *cit. djelo*, str. 271

²⁰⁴ T. Vasiljević, *cit. djelo*, str. 256

Osnovna načela krivičnog postupka koja se odnose na formu procesnih radnji su: 1) načelo usmenosti; 2) načelo pismenosti; 3) načelo javnosti; 4) načelo neposrednosti; 5) načelo procesne ekonomije, i 6) načelo lojalnosti i poštenja učesnika u postupku i suzbijanje zloupotrebe njihovih procesnih prava.

1) *Načelo usmenosti* sastoji se u tome da stranke i branilac i drugi učesnici u postupku svoje izjave, prijedloge i dokaznu građu daju usmeno sudu. I njima se isto tako pruža mogućnost da se o njoj usmeno izjasne.²⁰⁵ Načelo usmenosti naročito dolazi do izražaja na glavnem pretresu, ali je prisutno i u ranijim stadijima krivičnog postupka (npr. kod podnošenja usmenog zahtjeva za izdavanje naredbe za pretresanje, sudska odluka se može zasnovati samo na onom što je usmeno izloženo i pretreseno pred sudom i sl.).

2) *Načelo pismenosti* postoji kada stranke i branilac izjave i prijedloge podnose sudu u pisanoj formi, dok se dokazna građa za sudsku odluku zasniva na spisima predmeta.

3) *Načelo javnosti* podrazumijeva pravo građana, odnosno stranaka, branioca i drugih da mogu neposredno prisustvovati izvođenju procesnih radnji, kao i da o preduzimanju radnji budu obaviješteni preko sredstava javnog informisanja. Ovo znači da opšta i stranačka javnost pod zakonskim uslovima može prisustvovati procesnim radnjama, kao i da sud ima obavezu javnog raspravljanja kako bi zainteresovana lica to pravo mogla koristiti. Prema tome, postupak pred sudom mora biti dostupan javnosti, za šta je uslov da je on usmen i otvoren. Iz međunarodnih dokumenata proističe da je javnost glavnog pretresa jedno od osnovnih načela krivičnog postupka (čl. 6. st. 1. EKLJP; čl. 14. st. 1. MPGPP). Javnost postupka je u interesu društvene zajednice, ali i stranaka i branioca, kao jedan vid kontrole nad radom suda i drugih učesnika u postupku čime se doprinosi kvalitetu sudskih odluka. Javnost

²⁰⁵ M. Simović, *cit. djelo*, 2009, str. 162

podstiče povoljnu društvenu atmosferu u otkrivanju i prijavljivanju krivičnih djela.²⁰⁶

4) *Načelo neposrednosti* ima nesumnjiv značaj, iako u zakonu nije posebno formulisano. Pojavilo se u evropsko-kontinentalnim pravnim sistemima, kao reakcija na inkvizitorski postupak u kojem je sudija onaj koji donosi odluku na osnovu zapisnika iz istrage koji imaju karakter vanrednog dokaznog sredstva. Načelo neposrednosti odnosi se na način na koji se sud i drugi procesni subjekti upoznaju sa procesnom sadržinom, što znači da se dokazi na glavnom pretresu i pri donošenju presude moraju, u načelu, ocjenjivati u njihovom izvornom, odnosno primarnom obliku, a ne posredno iz drugih izvora, kao što su svjedoci po čuvenju, čitanje zapisnika umjesto neposrednog ispitivanja svjedoka i sl.²⁰⁷

Prema tome, načelo neposrednosti određuje da se dokazi moraju izvoditi pred sudom bez posredovanja drugog organa.²⁰⁸ Dakle, sud mora uvijek u dokaznom postupku ostvariti kontakt sa izvornim dokazom, što znači da ne smije izvođenje dokaza prepustiti nekom drugom organu, a potom čitati zapisnik koji je on o tom dokazu sastavio.²⁰⁹ Prema načelu neposrednosti ne smije se ni jedan izvorni dokaz zamijeniti izvođenjem nekog drugog dokaza, što znači da se uvijek mora nastojati pribaviti izvorni dokaz koji bi se na pretresu izveo, što je jedna od garancija dobrog suđenja.

5) *Načelo procesne ekonomije* sastoji se u postavljanju krivičnog postupka tako da se sa što manjim gubitkom vremena, sa što manje rada, sa manje troškova ostvari neposredni cilj svake procesne radnje, ali isto tako i konačni cilj dobijanja pravilne, odnosno pravične presude.²¹⁰ Sud je dužan da postupak sprovede bez odgovlačenja, što je propisano i rokovima u kojima je sud dužan donijeti odluku. Da li će sud moći sprovesti ekonomično postupanje najvećim dijelom zavisi od organizacije rada u суду.

²⁰⁶ M. Grubač, *cit. djelo*, 2006, str. 205

²⁰⁷ V. Bayer, *Jugoslovensko krivično procesno pravo*, Zagreb, 1982, str. 196

²⁰⁸ B. Pavišić, V. Grozdanić, *cit. djelo*, str. 197

²⁰⁹ D. Krapac, *cit. djelo*, 2007, str. 90

²¹⁰ T. Vasiljević, *cit. djelo*, str. 253

6) *Načelo lojalnosti i poštenja učesnika u postupku i suzbijanje zloupotrebe njihovih procesnih prava* znači da su stranke i njihovi zastupnici dužni da u vršenju svojih procesnih aktivnosti postupaju ne samo ispravno, u skladu sa zakonom, nego i pošteno, bez zloupotreba.²¹¹ Iako sve procesne stranke imaju svoje posebne ciljeve koji se ne slažu sa ciljem postupka, stranke i drugi učesnici, uključujući i osumnjičenog, odnosno optuženog, moraju prema postupku biti lojalni.²¹² Sud je dužan, imajući u vidu ovo načelo, da onemogući svaku zloupotrebu prava koja pripadaju licima koja učestvuju u postupku, sredstvima koja mu stoje na raspolaganju. Zloupotreba prava stranaka nastaje zbog toga što se objektivni ciljevi postupka i subjektivni ciljevi stranaka u postupku ne slažu.²¹³ Sud teži pravilnoj presudi, čemu bi trebalo da i stranke, pa i branilac teže, ali to se ne događa uvijek. Sud, tužilac i drugi organi koji učestvuju u krivičnom postupku su dužni da sa jednakom pažnjom ispituju i utvrde kako činjenice koje terete osumnjičenog, odnosno optuženog, tako i one koje mu idu u korist. Suzbijanje procesnih zloupotreba zakon vrši propisivanjem uslova za nastupanje određenih procesnih mjera, te kroz forme podnesaka, ali i procesnim sankcijama.

3. Mjesto vršenja radnji u krivičnom postupku

Mjestom vršenja krivičnoprocesne radnje smatra se ona lokacija, odnosno ono mjesto na kojoj će procesna radnja biti preduzeta i gdje ona proizvodi određeno procesno i pravno dejstvo u krivičnom postupku. Po pravilu je to sjedište suda, odnosno određene prostorije u sudskoj zgradbi, poslovni prostor, stan osumnjičenog, odnosno optuženog ili svjedoka, dio područja na otvorenom, a može biti i van naselja, ali se ne može određivati po proizvoljnem nahođenju suda. Ponekad je neophodno određenu procesnu aktivnost preuzeti i na drugom mjestu, a uvijek kada za

²¹¹ M. Simović, *cit. djelo*, 2009, str. 171

²¹² M. Grubač, *cit. djelo*, 2006, str. 213

²¹³ T. Vasiljević, *cit. djelo*, str. 254

to postoje opravdani razlozi koji se tiču izvršenja krivičnog djela, npr. uviđaj ili rekonstrukcija se vrše na mjestu događaja, pretresanje stana se svakako mora obaviti van službenih prostorija, vještačenje se vrši na licu mjesta, u stručnoj ustanovi, odnosno laboratoriji, sudu ili, pak, u stanu vještaka, dok se obdukcija i ekshumacija leša, psihijatrijski pregled ili posmatranje obavlaju u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi i dr. Svaki organ, pa i sud preduzima radnje u okviru svoje teritorijalne nadležnosti ili u svom sjedištu, dok se van područja nadležnog organa procesne radnje na državnoj teritoriji BiH preduzimaju putem pravne pomoći, a kada se radi o inostranstvu preko ustanova međunarodne krivičnopravne pomoći. Pružanje pravne pomoći i službena saradnja sprovode se bez naknade.

4. Vrijeme izvršenja radnji u krivičnom postupku

Iz razloga efikasnosti krivičnoprocesne radnje se vrše kako na određenom prostoru, tako i u određenom vremenu, a brzina igra veoma važnu ulogu u krivičnom postupku. U krivičnoprocesnom pravu rok je određeni razmak vremena u kojem se krivičnoprocesna radnja mora, može ili ne smije preuzeti.²¹⁴ Procesne radnje ne trpe odlaganje, tako da se obavljaju svakog radnog dana, s tim da se po potrebi mogu obavljati i noću, u neradne dane, pa i praznikom. Svaki duži protek vremena otežava razjašnjavanje krivičnog djela i postizanje ciljeva krivičnog postupka, imajući u vidu postulat da je „vrijeme koje prolazi – istina koja izmiče“.²¹⁵

Da bi se blagovremeno i efikasno preduzimale radnje u krivičnom postupku, cijelokupan krivični postupak je podijeljen na etape i procesne cjeline, pa se mogu razlikovati zakonom određeni procesni stadijumi i faze tog postupka. Rok je vremenski period u kojem ovlašćena osoba treba da obavi određenu procesnu radnju, odnosno u kojem je zabranjeno preduzimati konkretnu procesnu

²¹⁴ S. Bejatović, *cit. djelo*, 2014, str. 246

²¹⁵ E. Locard, *Traité de Criminalistique*, Lion, 1932, str. 71

aktivnost koja se može preuzeti tek protekom roka. Zajednički cilj svih rokova u krivičnom postupku je stvaranje uslova za efikasnije vršenje ovlašćenja koja pripadaju strankama.

Rokovi se mogu podijeliti na: *zakonske i sudske*.

Zakonski rokovi, čije je trajanje neposredno određeno u zakonu, se ne mogu produžiti, odnosno ne mogu ih mijenjati učesnici u krivičnom postupku, pa se rok predviđen zakonom može produžiti samo kada to sam zakon izričito dopušta. Zakonski rokovi se ne mogu ni skraćivati, ali je skraćivanje dozvoljeno ukoliko to zahtijeva osumnjičeni, odnosno optuženi, a u pitanju je rok koji je zakonom određen radi zaštite prava odbrane i drugih procesnih prava osumnjičenog, odnosno optuženog.²¹⁶ Štetne posljedice propuštanja zakonskog roka mogu se odstraniti kroz ustanovu povraćaja u pređašnje stanje.

Sudske rokove određuje sud sudsakom odlukom na osnovu ovlašćenja koja sudija ima u zakonu, i oni se mogu kada za to postoje uslovi, produžiti odlukom suda.

Rokovi se još dijele i na: *subjektivne*, koji počinju teći od dana saznanja za određenu okolnost i *objektivne*, gdje se rok nastupanja računa od dana nastupanja određenog događaja.

Računanje rokova je uređeno zakonom i rokovi se računaju na identičan način bez obzira da li se radilo o zakonskim ili sudske rokovima. Rokovi se određuju na sate, dane, mjesecce i godine. Rokovi određeni na dane, mjesecce ili godine počinju teći prvog narednog dana od dana dostavljanja ili saopštenja, bez obzira da li je to neradni ili praznični dan. Ako posljednji dan roka pada na državni praznik ili u subotu ili nedjelju ili neki drugi dan kada državni organ ne radi, rok ističe protokom prvog narednog radnog dana. Ukoliko je rok određen na sate, za početak roka uzima se prvi naredni sat od sata kad je dostavljanje ili saopštavanje izvršeno. Kod računanja rokova, u jedan dan se računaju 24 sata, a mjesec se računa po kalendarskom vremenu. Rok teče samo ukoliko je dostavljanje ili saopštenje uredno.

²¹⁶ Z. Jekić, M. Škulić, *Krivično procesno pravo*, Istočno Sarajevo, 2005, str. 184

4.1. Povraćaj u pređašnje stanje

Povraćaj u pređašnje stane (*restitutio in intergrum*) je pravno sredstvo kojim se krivičnoprocesnom subjektu pod odgovarajućim zakonskim uslovima, odnosno odlukom suda otvara mogućnost, mogućnost obavljanja propuštene procesne radnje koja je nastupila zbog njegove opravdanog propuštanja prekluzivnog roka. Pri tome sud ocjenjuje da li postoji krivica učesnika u postupku uslijed koje je došlo do gubitka prava na vršenje procesne radnje. Ovo je izuzetna mјera i ona je dozvoljena za samo određene procesne radnje i učesnike postupka. Cilj ustanove povraćaja u pređašnje stanje je da se odstrane štetne posljedice propuštanja zakonskog roka. Povraćaj u pređašnje stanje opravdava se razlozima pravičnosti, ali je isto tako pogodno sredstvo za odgovrilačenje postupka i procesne zloupotrebe.²¹⁷

Povraćaj u pređašnje stanje optuženi može tražiti kod propuštanja žalbe na presudu ili rješenje o primjeni mјere sigurnosti ili vaspitne mјere ili o oduzimanju imovinske koristi, ako je propuštanje nastalo iz opravdanih razloga. Molbu za povraćaj u pređašnje stanje može podnijeti optuženi u roku od osam dana od dana prestanka uzroka zbog kojeg je propušteno ulaganje žalbe (subjektivni rok), dok nakon proteka roka od tri mjeseca od dana propuštanja ne može se tražiti povraćaj u pređašnje stanje. Ovaj rok predstavlja svojevrsni rok zastarjelosti (objektivni rok).²¹⁸

O molbi za povraćaj u pređašnje stanje odlučuje sudija ili predsjednik vijeća koje je donijelo presudu ili rješenje. Molba za povraćaj u pređašnje stanje, po pravilu, ne zadržava izvršenje presude, odnosno rješenja o primjeni mјere bezbjednosti ili vaspitne mјere ili mјere oduzimanja imovinske koristi, ali sud nadležan za rješavanje molbe može odlučiti da se sa izvršenjem zastane do donošenja odluke po molbi. Poslije tog momenta pristupa se izvršenju, bez čekanja na pravosnažnost rješenja o odbijanju.²¹⁹

²¹⁷ M. Simović, *cit. djelo*, 2009, str. 186

²¹⁸ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 292

²¹⁹ M. Simović, *cit. djelo*, 2009, str. 187

5. Sadržaj radnji u krivičnom postupku

Zakon o krivičnom postupku, u pravilu, ne određuje sadržaj procesnih radnji, jer to zavisi od njihove prirode, a vrlo je važna i veza koja se uspostavlja prema kriminalistici kao teorijskoj i praktičnoj disciplini koja sistematski istražuje primjenu naučnih metoda i pravila iskustva u otkrivanju i razrješavanju krivičnih djela, pronalaženju njihovih učinilaca i sprečavanju tih pojava.²²⁰ U teoriji krivičnog procesnog prava u vezi sa sadržajem procesnih radnji razmatraju se pitanja svijesti i volje, sile, prijetnje, prevare, kao i zablude.²²¹

Dva elementa – svijest i volja su neophodna za gradnju pojma procesne radnje, što znači da procesnopravno dejstvo može imati samo ona procesna radnja koja je svjesna i voljna.²²² Nasuprot tome, za radnju koja je preduzeta pod uticajem sile ili prijetnje ili drugih sredstava kojima se može uticati na volju osobe, smatra se da ne može imati procesnopravne efekte (npr. kod ispitivanja osumnjičenog, odnosno optuženog zabranjena je upotreba sile, prijetnje, prevare, narkotika, te sredstava koja mogu uticati na slobodu odlučivanja i izražavanja volje prilikom davanja izjave ili priznanja).

Zabluda ne dovodi u pitanje pravnu valjanost preduzete procesne radnje, jer je nebitno da li je onaj ko je preuzeo radnju htio ostvariti neki cilj ili ne,²²³ mada će zbog zablude procesna radnja izgubiti efekte ako ga sud, tužilac, odnosno neki drugi organ koji učestvuje u postupku nisu poučili o pravima koja mu po zakonu pripadaju, kao i o posljedicama propuštanja radnje osumnjičenog, odnosno optuženog ili drugog lica koje učestvuje u postupku, a koje bi iz neznanja moglo propustiti neku radnju u postupku ili se iz neznanja ne bi koristilo svojim pravima.

²²⁰ D. Krapac, *cit. djelo*, 2007, str. 216

²²¹ M. Grubač, *cit. djelo*, 2006, str. 201

²²² Ibid. str. 201

²²³ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 294

6. Sprečavanje i otklanjanje nepravilnih procesnih radnji

U krivičnom procesnom pravu susrećemo veći broj krivičnoprocesnih radnji, što je posljedica brojnosti subjekata koji – učestvujući u krivičnom postupku – preduzimaju (imaju pravo i dužnost preduzimanja) određene krivičnoprocesne radnje.²²⁴ Procesne radnje se razlikuju po sadržini i stoga zakon nema opštih odredaba o tome, dok u pogledu forme treba da odgovara opisu koji daje zakon. Procesne radnje mogu imati pravne posljedice samo ako su preduzete u skladu sa zakonom i zato zakon propisuje formu ili oblik procesnih radnji, način njihovog preduzimanja, ali i druge uslove koji se moraju ispuniti kako bi procesna radnja imala određene procesne efekte.²²⁵ Zakon može da toleriše nepravilnosti, ali se može tražiti i njihovo popravljanje, može se tražiti i ponavljanje i u krajnjem slučaju može doći i do poništenja rezultata takvih procesnih radnji. Može se reći da se stav prema ovim pitanjima mijenja, pa postoje *procesne mjere i procesne sankcije*.

Procesne mjere su usmjerenе na popravljanje nepravilnih procesnih radnji, a one su:²²⁶

a) konsolidacija, odnosno konvalidacija procesne radnje koja je izvršena nepravilno na način da joj se naknadnim postupanjem daje punovažnost, bez uklanjanja njenog nedostatka.²²⁷

b) uklanjanjem materijalnih greški u preduzetoj radnji, kako bi preduzeta radnja ostala na snazi. U pitanju su pogreške u imenima i brojevima, kao i druge očigledne pogreške u pisanju i računanju. Nedostatke u obliku i nesaglasnosti pisano izrađene presude s izvornikom ispraviće posebnim rješenjem sudija, odnosno predsjednik vijeća na zahtjev stranke i branioca ili po službenoj dužnosti.

²²⁴ S. Bejatović, *cit. djelo*, 2014, str. 244

²²⁵ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 294

²²⁶ D. Krapac, *cit. djelo*, 2007, str. 230

²²⁷ T. Vasiljević, *cit. djelo*, str. 288

c) procesna radnja koja je preuzeta se opoziva ukoliko je nepravilna ili necjelishodna. U slučaju kada treba da se izvrši privođenje, a optuženi do privođenja opravda izostanak, u tom slučaju sudija, odnosno predsjednik vijeća će opozvati naredbu o prinudnom dovođenju.

d) procesna radnja može biti i preinačena, čime se želi postići zakonom propisani cilj, a može biti preinačena ako je naredbom zakazan glavni pretres, a da nije ostavljeno dovoljno vremena optuženom za pripremanje odbrane. Ta naredba se mora opozvati i izvršiti novo zakazivanje glavnog pretresa kako bi se optuženom osiguralo pravo na pravično suđenje.²²⁸

e) krivičnoprocesne radnje se mogu i ponoviti u slučajevima kada su nepravilne, odnosno kada osumnjičenog nije ispitao tužilac ili ovlašćeno službeno lice, nego je tu procesnu radnju preuzela za to neovlašćena osoba, ali i onda kada radnja uopšte nije ni preuzeta.

Procesne sankcije za radnje koje nisu preuzete u skladu sa unaprijed propisanim zakonskim uslovima su različite, jer su i radnje po svom značaju za odvijanje krivičnog postupka različite, kao što su različite i nepravilnosti do kojih dolazi prilikom preuzimanja procesnih radnji.²²⁹ Krivičnoprocesna teorija najčešće ističe sljedeće vrste procesnih sankcija, koje kako se to navodi, ne pogađaju krivičnoprocesnog subjekta koji preuzima takvu radnju, već samu radnju, odnosno njene rezultate ili posljedice, i to:²³⁰

a) *prekluzija* je sankcija koja se sastoji u zabrani da se izvrši određena procesna radnja koja nije obavljena u određenom roku ili da se kasnije izvrše radnje u postupku, ako prethodno nisu izvršene druge, npr. nakon potvrđivanja optužnice sud se više ne može oglasiti mjesno nenadležnim ili žalba na prvostepenu presudu može se podnijeti u roku od petnaest dana od dana dostavljanja prepisa

²²⁸ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 296

²²⁹ Ibid. str. 297

²³⁰ K. Šugman, *Dokazne prepovedi v kazenskom postupku*, Ljubljana, 2000, str. 243

presude, a nakon tog roka subjekti žalbe gube pravo da zahtijevaju preispitivanje prvostepene presude iz zakonom propisanih razloga.

b) neupotrebljivost radnje, tj. njenih rezultata ako se onaj ko je preduzimao radnju nije pridržavao zakonskih uslova i zakonom određene procedure.

c) nevaljanost radnje prisutna je kada neke radnje, kao i njihovi rezultati predstavljaju povod za ulaganje pravnih lijekova, odnosno neke nezakonite radnje neoborivo utiču na presudu iz razloga što se čine nepravilnim. Što znači da su bitne nepravilnosti osnov za ulaganje žalbe, u okviru koga je moguće ukidanje prvostepene presude i ponovno suđenje.

d) nedopustivost je procesna radnja koja se preduzima izvan zakonskih okvira, odnosno kao posljedica neispunjena propisanih uslova za podnošenje određenog zahtjeva, koja povlači odbacivanje postavljenog zahtjeva bez upuštanja u meritum iz razloga nedopuštenosti (npr. ulaganje žalbe na sudsku odluku protiv koje pravni lijek nije dopušten).

e) nepostojeće procesne radnje su takve radnje koje su preduzete, a da za to nisu postojale procesne pretpostavke, pa kao takve i nemaju pravni značaj, a niti odluke koje bi se temeljile na njima (npr. presuda koju je izreklo lice koje je prestalo da bude sudija).

GLAVA VII - ODLUKE U KRIVIČNOM POSTUPKU

1. Pojam i vrste odluka u krivičnom postupku	173
2. Donošenje, saopštavanje i dostavljanje odluka	176
3. Pravosnažnost odluke	177
4. Izvršnost odluke	178

1. Pojam i vrste odluka u krivičnom postupku

Radnje odlučivanja su procesne aktivnosti iz kojih proizlaze odluke koje se donose u krivičnom postupku. Odlučivanje je posebna vrsta procesne radnje krivičnog postupka, kojima sud, primjenom apstraktne norme zakona, ustanovljava šta je pravo u konkretnom slučaju.²³¹ Odluka donijeta u krivičnom postupku predstavlja formalizovani, odnosno procesno uobličen stav nadležnog ili ovlašćenog organa u odnosu na određeno procesno pitanje, ili određeni zahtjev stranke, odnosno drugog učesnika krivičnog postupka.²³² Prema tome, donošenje odluka u krivičnom postupku je posebna vrsta procesnih radnji koju preuzimaju organi koji učestvuju u krivičnom postupku, s tim da je to najčešće u nadležnosti suda, jer se odlukom suda konačno i rješava krivičnopravni zahtjev koji je nastao izvršenjem krivičnog djela.

Odlučivanje u krivičnom postupku pripada суду, ali u granicama njegove stvarne i mjesne nadležnosti. Ukoliko i drugi organi imaju posebno zakonsko ovlašćenje za donošenje nekih odluka, kao što su rješenja i naredbe, te odluke i naredbe ne obavezuju druge učesnike u postupku, nego, po pravilu, njih same. Odlučivanje u krivičnom postupku u odnosu na svoju prirodu, može biti *meritorno* - suštinsko i *formalno* – procesno.

Kod *meritornog odlučivanja* presudom se rješava suštinsko pitanje krivičnog postupka, a odnosi se na postojanje krivičnog djela i na krivičnu sankciju. U tom smislu sud može da doneše odluku kojom se zahtjev usvaja kao osnovan, ili odbija kao neosnovan.

Kod *formalnog odlučivanja* sud ne ispituje osnovanost samog zahtjeva, već utvrđuje postojanje konkretnih procesnih smetnji koje onemogućavaju suštinsko odlučivanje i isključuju krivično gonjenje, odnosno da li postoje zakonske prepreke koje onemogućavaju razmatranje njegove suštine.

²³¹ M. Grubač, *cit. djelo*, 2006, str. 324

²³² M. Škulić, *cit. djelo*, 2017, str. 289

U krivičnom postupku odluke se donose u tri oblika, i to: *a) presude, b) rješenja, i c) naredbe.*

a) Presuda je najvažnija odluka koja se donosi u krivičnom postupku, jer se njome odlučuje o osnovnim i sporednim predmetima krivičnog postupka. Donošenje presude je u isključivoj nadležnosti suda. Presuda suda mora biti zasnovana isključivo na dokazima koji su izvedeni na glavnom pretresu. Sud može, ako se u obzir uzme način rješavanja predmeta krivičnog postupka, donijeti jednu od tri moguće vrste sudske odluke, i to: presudu kojom se optužba odbija, presudu kojom se optuženi oslobođa od optužbe i presudu kojom se optuženi oglašava krivim. Ako se optužba odnosi na više krivičnih djela, za svako od krivičnih djela pojedinačno moguća je neka od označenih presuda, formalno objedinjenih jednom sudskom odlukom u pismenom otpravku.

Presude se mogu razlikovati i po tome što jedne pripadaju vrsti meritornih presuda, dok druge predstavljaju formalne presude. Takođe, u postupku izdavanja kaznenog naloga donosi se presuda kojom se izriče traženi nalog u skladu sa optužnicom, a za optuženog koji je u vrijeme izvršenja protivpravnog djela bio neuračunljiv, presudom se utvrđuje da je optuženi učinio protivpravno djelo u stanju neuračunljivosti.²³³ Moguće je donošenje presude i u stadijumu optuživanja, ukoliko dođe do prihvatanja izjave o priznanju krivice, odnosno sporazuma o priznanju krivice. Prema tome, donošenje presude, kao posebna i završna faza sudskog krivičnog postupka, obuhvata više raznovrsnih djelatnosti krivičnog suda.

Sa aspekta redoslijeda dolazi prvo do izricanja presude, potom do njenog objavljivanja, te pismene izrade i dostavljanja, a izuzetno može doći i do ispravljanja greške u presudi.²³⁴

b) Rješenje je odluka kojom se, po pravilu, ne raspravlja glavni predmet postupka, nego rješavaju pojedina procesna pitanja u toku ili, eventualno, po završetku postupka.²³⁵ Rješenja služe

²³³ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 302

²³⁴ S. Bejatović, *cit. djelo*, 2014, str. 459

²³⁵ M. Simović, *cit. djelo*, 2009, str. 292

donošenju presude, s tim da postoje i neka rješenja kojima se, kao i presudom, krivična stvar definitivno razrješava i postupak okončava. Sud najveći broj odluka kao proizvod krivičnog postupka donosi u obliku rješenja, jer se rješenjem obuhvataju različite procesne situacije, kao što su npr. određivanje pritvora, obustavljanje postupka zbog duševnog oboljenja osumnjičenog, odnosno optuženog u toku postupka, obustavljanje postupka u slučaju smrti osumnjičenog odnosno optuženog, dopuštanje ponavljanja krivičnog postupka, oduzimanje predmeta koji se po krivičnom zakonu moraju oduzeti itd.²³⁶

c) *Naredba* je svaka druga odluka koja u zakonu nije označena kao presuda ili rješenje.²³⁷ Naredbom se rješavaju pitanja vezana uz tok krivičnog postupka, odnosno preuzimanje određenih procesnih radnji, npr. naredba o sprovođenju istrage, naredba o obustavi istrage, naredba o dovođenju, naredba o pretresanju i sl. Naredbu najčešće izdaje tužilac, odnosno sud (sudija, predsjednik vijeća, a može izdati i vijeće). U odnosu na druge odluke, naredbe se ne mogu pobijati žalbom, ali je moguće uložiti prigovor. Naredbu, u pravilu, uslovljava procesna situacija, zato njena primjena može zahtijevati i opoziv naredbe.²³⁸ Za razliku od presude i rješenja koji imaju jasno vidljiva tri dijela (uvod, dispozitiv i obrazloženje), naredba nema izražena ova tri dijela. Naredbe su obično bez pisanih obrazloženja, osim kada to zakon propisuje, kao što je naredba sudske za prethodni postupak o određivanju i trajanju posebnih istražnih radnji. Naredba se izvršava odmah, ukoliko organ koji je naredbu izdao ne odredi drugačije.²³⁹

²³⁶ O. Jašarević, *cit. djelo*, str. 215

²³⁷ T. Vasiljević, *Komentar zakona o krivičnom postupku*, Beograd, 2003. str. 412

²³⁸ B. Pavišić, *cit. djelo*, 2005, str. 188

²³⁹ Vidi član 181 stav 1 Zakona o krivičnom postupku BiH

2. Donošenje, saopštavanje i dostavljanje odluka

Odluke se u krivičnom postupku donose u inokosnom i zbornom sastavu. U prvom slučaju znači da je odluku donijelo jedno lice, npr. sudija koji je vodio postupak, naredba tužioca o sproveđenju istrage i sl. U drugom slučaju odluku donosi vijeće sastavljeno od trojice sudija ili opšta sjednica, odnosno kolegijum sudija, vijećanjem i glasanjem u kome mora učestvovati svaki član vijeća. Vijećanjem i glasanjem rukovodi predsjednik vijeća. Predsjednik vijeća rukovodi vijećem i obavezno glasa posljednji, te je dužan obezbijediti da se sva pitanja svestrano i potpuno razmotre. Smatra se da je odluka donijeta kad je za nju glasalo više od pola svih članova vijeća.

Redoslijed glasanja je sljedeći: prvo se glasa o tome da li je sud nadležan, kao i o drugim prethodnim pitanjima. Tek se onda prelazi na rješavanje o glavnoj stvari, tj. da li je optuženi učinio krivično djelo i da li je kriv. Potom se glasa o kazni i drugim krivičnopravnim sankcijama, troškovima krivičnog postupka, imovinskopopravnom zahtjevu i ostalim pitanjima o kojima treba donijeti odluku. Ukoliko je lice izvršilo više krivičnih djela, glasat će se o krivičnoj odgovornosti i kazni za svako od tih djela i tek nakon toga glasat će se o jedinstvenoj kazni za sva djela. Ukoliko dođe do podjele glasova na više različitih mišljenja, gdje ni jedno od njih nema većinu, obavezno će se glasati dok se ne postigne većina. Ni jedan član vijeća ne može biti izuzet od glasanja o pitanjima koje postavi predsjednik vijeća. Tajnost je obavezna i kod vijećanja i glasanja. Negativan odgovor na bilo koje od postavljenih pitanja čini nepotrebним dalje vijećanje i glasanje. Tajnost glasanja i vijećanje obezbjeđuje se vođenjem posebnog zapisnika odvojenog od glavnog zapisnika o pretresu, o vijećanju i glasanju, a sama sadržina zapisnika nije dostupna strankama.

Glasanje se vrši usmeno, i to tako što prvo glasa sudija najmlađi po imenovanju. Ukoliko postoji izvjestilac, onda on glasa prvi, dok predsjednik vijeća uvijek glasa posljednji. Nakon vijećanja

i glasanja zapisnik se zatvara u poseban omot i može ga razgledati samo viši sud kada rješava o pravnom lijeku.

Odluke se, po pravilu, dostavljaju putem pošte, s tim da dostavljanje može biti i preko službene osobe organa koji je odluku donio ili neposredno kod tog organa. Za lica lišena slobode, kao i za lica koja uživaju pravo imuniteta u BiH, kao i državljanima BiH koja se nalaze u inostranstvu predviđeno je posebno dostavljanje.

3. Pravosnažnost odluke

Pravosnažnost suštinski predstavlja mogućnost jedne sudske odluke da ostvaruje određeno pravno dejstvo. Presude i rješenja u interesu pravne sigurnosti i stabilnosti moraju u određenom trenutku dobiti klauzulu pravosnažnosti. Kroz pravosnažnost sudska odluka dobija konačan sadržaj, a krivični postupak konačan završetak. Prema tome, pravosnažnost sudske odluke znači da je krivičnopravni zahtjev o kojem se raspravljalo – presuđena stvar (*res iudicata*), a pravosnažno presuđena stvar uzima se za istinu (*res iudicata pro veritate habetur*). Pravosnažnu sudsку odluku moraju poštovati svi i ona je obavezujuća kako za fizička, tako i za pravna lice, a njene posljedice mogu se protezati i izvan granica određene države u postupku njenog izvršenja putem međunarodne krivičnopravne pomoći.²⁴⁰

Prema kriterijumu sadržaja, pravosnažnost možemo podijeliti na: *formalnu i materijalnu pravosnažnost*.

Formalna pravosnažnost znači da sudske odluke ne mogu pobijati redovnim pravnim lijekom subjekti pravnog lijeka iz razloga što pravni lijek nije dopušten, ili zbog toga što se pravo na upotrebu pravnog lijeka više ne može koristiti, npr. nakon trećestepene presude, protekom roka za žalbu itd.

²⁴⁰ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 306

Materijalna pravosnažnost znači nemogućnost vođenja novog krivičnog postupka povodom istog krivičnog djela, odnosno načelo zabrane ponavljanja krivičnog postupka (*ne bis in idem*).

U krivičnom postupku obje navedene vrste pravosnažnosti nastupaju u istom trenutku. Kada je sudska odluka postala formalno pravosnažna, time je pravosnažno riješen i materijalnopravni odnos koji je predmet te sudske odluke.

Bez obzira na to da li se radilo o formalnoj ili materijalnoj, pravosnažnost još može biti i: *apsolutna i relativna*. *Apsolutna pravosnažnost* nastupa kada ni jedan procesni subjekt ne može više pobijati odluku redovnim pravnim lijekom, dok *relativna pravosnažnost* nastupa kada samo neki procesni subjekti mogu pobijati sudske odluke redovnim pravnim lijekom. Ovo znači da su neki od procesnih subjekata izgubili mogućnost ulaganja redovnog pravnog lijeka.

Pravosnažnost se još javlja kao potpuna (kada je izreka sudske odluke stupila na pravnu snagu u cijelini), i djelimična (kada je jedan dio izreke stupio na pravnu snagu, dok drugi to nije). Ukoliko je izjavljen redovni pravni lijek u pogledu dijela izreke presude kojom se optuženi oglašava krivim, a ne i u pogledu dijela izreke presude kojom se optuženi oslobađa od optužbe, onda dio presude kojom se optuženi oslobađa od optužbe postaje pravosnažan protekom roka za ulaganje pravnog lijeka.

4. Izvršnost odluke

Pravnim propisima se mora urediti i obezbijediti da se odluka donijeta u krivičnom postupku izvrši kad su za to ispunjeni zakonski uslovi.²⁴¹ Izvršnost sudke odluke predstavlja mogućnost da se ono pravo, čije je postojanje u odluci utvrđeno ili koje je odlukom nastalo, može efektivno ostvariti, odnosno zahtjev utvrđen odlukom treba da se izvršava, što istovremeno znači i da za određene subjekte

²⁴¹ M. Ilić, *cit. djelo*, str. 135

nastaju i odgovarajuća prava i dužnosti.²⁴² Krivični postupak je usmjeren na donošenje određenih vrsta odluka. Stoga se razlikuju i zakonska pravila koja se odnose na izvršnost vrsta odluka koje se donose u krivičnom postupku, a to su: presude, rješenja i naredbe.

Da bi se *presuda* mogla izvršiti potrebno je da su ispunjeni određeni uslovi. Kao prvo, neophodno je da presuda postane pravosnažna (da li na aktivan ili pasivan način); drugo, pravosnažna presuda mora biti dostavljena, i kao treće da ne postoje zakonske smetnje za njeno izvršenje. Postoji izuzetak u pogledu optuženog koji se poslije izricanja kazne zatvora nalazi u pritvoru. Na njegov zahtjev sudija, odnosno predsjednik vijeća će ga uputiti u ustanovu za izdržavanje kazne, bez obzira što presuda nije stupila na pravnu snagu.

Pravosnažnost i izvršnost, po pravilu, nastupaju istovremeno, što znači da sudska odluka ne može biti izvršena prije nego što stupa na pravnu snagu. Prema tome, pravosnažnost je jedan od uslova za izvršenje presude.

Pravosnažnost *rješenja* nastupa kada se ono ne može pobijati žalbom ili kada žalba nije dozvoljena, a rješenje je izvršno kada postane pravosnažno. Takođe i ovdje postoji izuzetak. Rješenje se može izvršiti i prije sticanja klauzule pravosnažnosti ako je to izričito propisano zakonom.

Naredba je izvršna odmah po donošenju, osim ako organ koji je naredbu izdao ne odredi drugačije.

Rješenja i naredbe izvršavaju organi koji su te odluke donijeli, ukoliko nije drugačije određeno. Žalba ne odlaže izvršenje rješenja, osim ako sud nije drugačije odredio. U slučaju da se pojavi sumnja u pogledu tumačenja sudske odluke, o tome odlučuje sud koji je donio pravosnažnu presudu.

²⁴² M. Škulić, *cit. djelo*, 2017, str. 291

GLAVA VIII - ČINJENICE U KRIVIČNOM POSTUPKU

1. Uopšte o činjenicama	183
2. Vrste činjenica	186
3. Utvrđivanje činjenica	189
4. Činjenice koje se ne utvrđuju u krivičnom postupku	190
5. Činjenice čije je dokazivanje nepotrebno	191
6. Dokazi i dokazivanje	191

1. Uopšte o činjenicama

Pravilno utvrđivanje činjenica u krivičnom postupku je osnovni i najvažniji zadatak sudova, a od pravilno utvrđenog činjeničnog stanja zavisi i pravilna primjena prava. Država ima pravo i dužnost na ostvarivanje krivičnopravnog zahtjeva, što zahtjeva i pravno uređen postupak u okviru kojeg će se utvrditi kako postojanje, tako i obim i kvalitet krivičnopravnog zahtjeva. Potrebno je da niko nevin ne bude osuđen, a da se izvršiocu krivičnog djela izrekne krivičnopravna sankcija pod zakonskim uslovima i na osnovu zakonom propisanog postupka. Da bi se mogao ostvariti društveno prihvatljiv cilj krivičnog postupka, potrebno je u krivičnom postupku istinito i potpuno utvrditi činjenice (utvrditi da li one postoje ili ne postoje), a koje su od značaja za donošenje zakonite odluke i na tako utvrđene činjenice pravilno primijeniti krivično materijalno i procesno pravo. Dakle, da bi sudska odluka bila zakonita, činjenice moraju biti pravilno utvrđene, a potom takve činjenice supsumirane pod krivičnopravne (materijalne i procesne) posljedice, što znači da činjenice koje se utvrđuju u krivičnom postupku imaju značaj za konkretni krivični predmet samo onda ako su istinito utvrđene.²⁴³

Sud, odnosno organ postupka je slobodnu u ocjeni dokaza, ali ne može koristiti svaki izvor saznanja kao dokazno sredstvo.²⁴⁴ Takođe sud ne može da upotrebljava usluge vraćare, odnosno lica koja posjeduju neke „natprirodne moći“ ili slične, već na prvi pogled absurdne metode i sredstva. Pored toga, ne smije da koristi ni neka druga sredstva, bilo što nisu dovoljno provjerena, odnosno apsolutno pouzdana (poligraf), bilo zato što se istovremeno smatraju nepouzdanim i nehumanim, kao što je narkoanaliza.²⁴⁵ Dokazivanje predstavlja samo sredstvo za utvrđivanje činjeničnog stanja, kao skupa činjenica na kojima se neposredno temelji primjena materijalnog ili formalnog krivičnog zakona u određenom krivičnom predmetu (pravno relevantne ili odlučne činjenice). Tako da se glavna aktivnost suda u krivičnom postupku svodi na

²⁴³ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 313

²⁴⁴ M. Škulić, *cit. djelo*, 2017, str. 176

²⁴⁵ Ž. Aleksić, *Naučno otkrivanje zločina*, Beograd, 1996, str. 299-336

utvrđivanje činjeničnog stanja potrebnog za odlučivanje.²⁴⁶ Zakoni o krivičnom postupku stoga naglašavaju da su sud, tužilac i drugi organi koji učestvuju u postupku, dužni s jednakom pažnjom da ispituju i utvrđuju kako činjenice koje terete osumnjičenog, odnosno optuženog, tako i one koje mu idu u korist. Utvrđivanje činjenica koje su bitne za finalno razrješenje krivičnopravnog zahtjeva veoma je složen zadatak, a kao razlozi za to se najčešće navode:

-krivično djelo je iznenadan događaj koji ide u prilog osumnjičenom, odnosno optuženom tako da je teško obezbijediti unaprijed sigurne dokaze. Kao takav ne ostavlja mogućnost učesnicima u budućem krivičnom postupku da unaprijed pripreme dokaze za svoje tvrdnje.

-krivično djelo je događaj iz prošlosti o kome se raspravlja u sadašnjosti.

-to je događaj za koji se u krivičnom postupku utvrđuje da li odgovara apstraktnoj pravnoj normi i koji se, shodno utvrđenom stanju, opredjeljuje kao konkretno krivično djelo.²⁴⁷

Dokazivanje je ograničeno u pogledu broja dokaznih sredstava i usmjereni na ona koja su subjektivna (svjedoci), te da pravilno i istinito utvrđivanje činjenica u krivičnom postupku treba dovesti u vezu i sa ličnim osobinama sudije, njegovim znanjem, odnosno iskustvom.²⁴⁸ Vječito pitanje je na kom nivou moraju biti utvrđene činjenice koje se odnose na krivično djelo i njegovog učinioca.²⁴⁹ Sud zasniva presudu samo na činjenicama i dokazima koji su iznijeti na glavnom pretresu, pri čemu je sud dužan svjesno ocijeniti svaki dokaz pojedinačno i u vezi sa ostalim dokazima i na osnovu takve ocjene izvesti zaključak je li neka činjenica dokazana. Sud ima pravo da ocjenjuje postojanje ili, pak, nepostojanje činjenica, s tim što će sud iznijeti koje činjenice i iz kojih razloga uzima kao dokazane ili nedokazane, dajući naročito ocjenu vjerodostojnosti protivrječnih dokaza, iz kojih razloga nije uvažio

²⁴⁶ M. Grubiša, cit. djelo, str. 173-176.

²⁴⁷ T. Vasiljević, cit. djelo, str. 292-294.

²⁴⁸ N. Luhman, *Legitimacija kroz proceduru*, Zagreb. 1992, str. 70-84.

²⁴⁹ B. Pavišić, cit. djelo, 2003, str. 368

pojedine prijedloge stranaka, iz kojih razloga je odlučio da se ne sasluša neposredno svjedok ili vještak čiji je iskaz pročitan, kojim razlozima se rukovodio pri rješavanju pravnih pitanja, a naročito pri utvrđivanju da li postoji krivično djelo i krivica optuženog i pri primjenjivanju određenih odredaba krivičnog zakona na optuženog i njegovo djelo.²⁵⁰

Ne osporava se primjena načela *in dubio pro reo*, odnosno ako nije dokazano da je optuženi učinio krivično djelo za koje se optužuje, sud donosi presudu kojom se optuženi oslobađa od optužbe, pri čemu je dužan obrazložiti iz kojih se razloga to čini. Može se reći da načelo *in dubio pro reo* ima dva pravila. Prvo pravilo odnosi se na činjenice koje koje idu na štetu optuženog i koje moraju biti utvrđene sa potpunom sigurnošću, jer ako postoji sumnja u odnosu na činjenice, one se ne mogu uzeti kao utvrđene, tj. smataraju se neutvrđenim. Drugo pravilo se veže uz činjenice koje idu u korist optuženom i te se činjenice uzimaju za utvrđene čak i onda ako su samo vjerovatne, tj. ako se sumnja u njihovo postojanje, pa čak i onda ako je postojanje činjenica na štetu optuženog vjerovatnije.²⁵¹ Dakle, sud prilikom odlučivanja o meritumu krivičnopravnog zahtjeva, mora potpuno utvrditi sve činjenice koje su vezane za presudu, a u slučaju sumnje da li postoji neka činjenica na štetu optuženog sud mora uzeti da ona ne postoji, odnosno ako je ta činjenica u korist optuženog, mora se uzeti da ona postoji.²⁵²

Sud može donijeti i druge odluke, ukoliko postoji određeni stepen sumnje ili vjerovatnosti, odnosno „osnovana sumnja“ da je učinjeno krivično djelo. Sud može donijeti rješenje o pritvoru, naravno uz postojanje i drugih posebnih uslova za pritvor, sud će izuzeti sudiju ako postoje okolnosti koje izazivaju „razumnu sumnju“ u njegovu nepristrasnost i sl. Naše procesno pravo osim суду omogućava i drugim krivičnoprocesnim subjektima utvrđivanje činjenica, kao i da preuzimaju određene procesne radnje i donose odgovarajuće odluke. I na kraju uvijek se postavlja pitanje na kojem

²⁵⁰ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 315

²⁵¹ Ibid. str. 316

²⁵² B. Pavišić, *cit. djelo*, 2005, str. 16-17

nivou moraju biti utvrđene činjenice koje se odnose na krivično djelo i njegovog učinioca?

2. Vrste činjenica

U krivičnom postupku se ne utvrđuju sve činjenice, iako su povezane sa krivičnim djelom i njegovim učiniocem, što znači da se utvrđuju samo one činjence na osnovu kojih će se primijeniti materijalno krivično pravo bitno za konkretan krivični događaj, kao i za norme procesnog krivičnog prava. U krivičnom postupku moraju se utvrditi *pravno relevantne činjenice* da bi se dobio odgovor na sljedeća pitanja:

-Da li je u konkretnom slučaju izvršeno krivično djelo?

-Da li je osoba prema kojoj je upravljen krivičnopravni zahtjev izvršila krivično djelo?

-Da li je kriva ili nije kriva za djelo koje joj se stavlja na teret?

-Da li se, u smislu materijalnog krivičnog prava, mogu primijeniti krivičnopravne sankcije.

Pravno relevantne činjenice možemo podijeliti na: *materijalnopravne relevantne činjenice i procesnopravne relevantne činjenice*.

Materijalnopravne relevantne činjenice. Od njih zavisi primjena odredaba opšteg dijela krivičnog zakona, odnosno način izvršenja krivičnog djela (krajnja nužda, podstrekavanje, umišljaj, nehat, sticaj krivičnih djela). Kada se radi o primjeni odredba posebnog dijela krivičnog zakona, misli se na zakonski opis krivičnog djela (npr. krađu čini onaj ko tuđu pokretninu oduzme drugom sa ciljem da njenim prisvajanjem pribavi sebi ili drugom protivpravnu imovinsku korist).

Procesnopravne relevantne činjenice su one činjenice od kojih zavisi primjena procesnog krivičnog zakona (npr. ulaganjem prethodnih prigovora na optužnicu privremeno se odlaže pozivanje

optuženog na izjašnjavanje o krivici, jer se ročište o izjašnjavanju o krivici zakazuje nakon donošenja odluke o prethodnim prigovorima²⁵³. Ili prije donošenja naredbe o sproveđenju istrage, tužilac utvrđuje činjenice koje ukazuju na postojanje osnova sumnje da je izvršeno krivično djelo, a sudija za prethodni postupak mora prije određivanja pritvora utvrditi postojanje osnovane sumnje da je određeno lice izvršilo krivično djelo, kao i činjenice koje se odnose na postojanje jednog ili više u zakonom taksativno navedenih osnova za pritvor.²⁵⁴

Indicije (indicium) se u krivičnom postupku takođe utvrđuju i one nisu pravno relevantne, ali na osnovu njihovog postojanja se logičkom argumentacijom dolazi do zaključaka o postojanju pravno relevantne činjenice. Dakle, da bi neka činjenica u krivičnom postupku poslužila kao indicija, odnosno da bi se iz nje moglo logičkim putem utvrditi postojanje pravno relevantne činjenice, ta indicija mora biti utvrđena, npr. ako je lice opaženo u blizini mjesta ubistva neposredno nakon što je ovo krivično djelo izvršeno, može se zaključiti da je ta osoba možda izvršila to krivično djelo, ukoliko se kod tog lica pronađu stvari koje pripadaju žrtvi (postojanje više indicija). U tom slučaju mogućnost prerasta u vjerovatnoću, s tim da, ipak, sa sigurnošću ne možemo tvrditi da je to lice izvršilo pomenuto krivično djelo, jer možda je ono samo šetalo u blizini događaja i pronašlo stvari koje je odbacio stvarni izvršilac krivičnog djela dok je bježao sa mjesta izvršenja.²⁵⁵ Pravilo je da mora postojati više indicija čije se značenje međusobno podudara. Izuzetno se može jedna značajna indicija uzeti u obzir pri odlučivanju (radi se o alibiju, odnosno o boravku osumnjičenog na „drugom mjestu“ u odnosu na mjesto izvršenja krivičnog djela).²⁵⁶ Indicije moraju djelovati kao čvrst zatvoren krug koji dozvoljava samo jedan zaključak u odnosu na relevantnu činjenicu i objektivno potpuno isključenje mogućnosti drugačijeg zaključka u odnosu na

²⁵³ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 317

²⁵⁴ V. Bayer, *Kazneno procesno pravo*, Zagreb, 1995, str. 160-171

²⁵⁵ B. Pavišić, D. Modly, P. Veić, *Kriminalistika*, Zagreb, 2006, str. 137-150

²⁵⁶ G. Tomašević, *cit. djelo*, str. 277

istu činjenicu.²⁵⁷ Prema tome, indicije se utvrđuju radi dokazivanja pravno relevantnih činjenica.

Pomoćne ili kontrolne činjenice su takve činjenice pomoću kojih se u krivičnom postupku provjerava vjerodostojnost dokaza koji pružaju saznanje o pravno relevantnim činjenicama i indicijama. Npr. u pismu osumnjičeni navodno priznaje da je izvršio krivično djelo, s tim da je to pismo falsifikovalo treće lice. Činjenica da li je pismo istinito ili falsifikovano je „pomoćna činjenica“, jer se njome utvrđuje vjerodostojnost izvora saznanja o pravno relevantnoj činjenici.²⁵⁸

Predmet utvrđivanja u krivičnom postupku u užem smislu jesu samo pravno relevantne činjenice konkretnog slučaja, dok su predmet utvrđivanja u tom postupku u širem smislu sve činjenice, a to su, pored pravno relevantnih, još i indicije i pomoćne činjenice, koje se utvrđuju smo zbog njihove veze sa pravno relevantnim činjenicama.²⁵⁹ Činjenično stanje je skup pravno relevantnih činjenica koje se utvrđuju u krivičnom postupku, odnosno skup činjenica na kojima se neposredno temelji primjena materijalnog ili procesnog krivičnog zakona u određenom krivičnom predmetu.²⁶⁰ Pojam „činjenično stanje“ pronalazimo u odredbi o izmjeni optužnice na glavnom pretresu²⁶¹, zatim kod žalbenog osnova pogrešno i nepotpuno utvrđeno činjenično stanje²⁶², preinačenja prvostepene presude povodom žalbe²⁶³, i ukidanja prvostepene presude²⁶⁴.

²⁵⁷ B. Pavišić, *cit. djelo*, 2005, str. 403

²⁵⁸ V. Bayer, *cit. djelo*, 1995, str. 169-170

²⁵⁹ V. Bayer, *cit. djelo*, 1980, str. 8

²⁶⁰ M. Grubiša, *cit. djelo*, str. 4

²⁶¹ Vidi čl. 275 ZKP BiH

²⁶² Vidi čl. 299 ZKP BiH

²⁶³ Vidi čl. 314 ZKP BiH

²⁶⁴ Vidi čl. 315 ZKP BiH

3. Utvrđivanje činjenica

Za potrebe rješavanja konkretnе krivične stvari utvrđuju se kako činjenice iz prošlosti, tj. činjenice koje su tada postojale, tako i činjenice iz sadašnosti, tj. činjenice koje postoje u vrijeme kad se utvrđuju.²⁶⁵ Da bi se neka činjenica utvrdila, potrebno je steći saznanje o tome da li ona postoji ili ne. U prilog osumnjičenom, odnosno optuženom u tom smislu ide i činjenica da se krivično djelo dešava najčešće iznenada, tako da je teško obezbijediti unaprijed sigurne dokaze. Pitanje koje se uvijek postavlja jeste ko utvrđuje činjenice u krivičnom postupku. Po nekima je to sud, s tim da bi drugi krivičnoprocesni subjekti trebali prikupljati podatke o njima, a onda je na sudu da utvrđuje određene činjenice. Drugi, pak, su mišljenja da u postupku utvrđivanja činjenica učestvuju svi krivičnoprocesni subjekti, dok činjenično stanje može da utvrdi samo sud, s obzirom na to da je sud taj koji u presudi daje konačnu ocjenu o postojanju, odnosno o nepostojanju određenih činjenica. Takođe postoje i mišljenja da činjenice utvrđuju organi koji učestvuju u krivičnom postupku i donose odluke, te i drugi državni organi koji učestvuju u postupku, stranke i vještaci.²⁶⁶

Dakle, činjenice u krivičnom postupku utvrđuju: *sud, tužilac, ovlašćena službena lica i vještaci*, tako da svaki od navedenih procesnih subjekata utvrđuje činjenice kako bi postigao zakonom određene ciljeve, s tim da državni organi imaju obavezu da sa jednakom pažnjom ispituju i utvrđuju kako činjenice koje terete osumnjičenog, odnosno optuženog, tako i one koje mu idu u korist.

²⁶⁵ S. Kosanović, *cit. djelo*, str. 231

²⁶⁶ Z. Dežman, A. Erbežnik, *Kazneno procesno pravo Slovenije*, Ljubljana, 2003, str. 533-536

4. Činjenice koje se ne utvrđuju u krivičnom postupku

Predmet utvrđivanja u krivičnom postupku su pravno relevantne činjenice, odnosno činjenice koje su bitne za donošenje pravilne i zakonite sudske odluke, indicije i pomoćne činjenice. Pravno relevantne činjenice se moraju utvrđivati u svakom konkretnom slučaju, dok se indicije i pomoćne činjenice utvrđuju onda kada je to neophodno za utvrđivanje pravno relevantnih činjenica. Predmet utvrđivanja činjenica u krivičnom postupku su samo one činjenice koje se u tom postupku smiju utvrđivati, jer postoji jedan broj činjenica koje se u krivičnom postupku ne utvrđuju. Prema pravnoj teoriji, te činjenice se dijele na: činjenice koje ne treba utvrđivati i činjenice koje sud ne smije utvrđivati.²⁶⁷

Činjenice koje ne treba utvrđivati su one koje su očite ili očigledne činjenice,²⁶⁸ te one notorne ili opštepoznate činjenice,²⁶⁹ kao i presumpcije ili prepostavljene činjenice.

Kada se radi o prirodnim presumpcijama, uračunljivost je jedan od uslova krivične odgovornosti. Uračunljivost je svojstvo normalnog i duševno zdravog čovjeka da ispravno rasuđuje, tj. da shvati značaj određenog djela, te da se u skladu sa tim i ponaša, što ga čini podobnjim da bude krivično odgovoran za krivično djelo.²⁷⁰ Uvijek se polazi od prepostavke uračunljivosti, pa stoga se ni ne definiše uračunljivost, nego neuračunljivost.²⁷¹ Uračunljivost se dokazuje samo kada se posumnja da je isključena ili smanjena uračunljivost osumnjičenog, odnosno optuženog, zbog ovisnosti od alkohola ili opojnih droga, ili ako zbog duševnih smetnji nije sposoban učestvovati u postupku, odredit će se psihijatrijsko vještačenje. Kada se radi o pravnim presumpcijama, one su određene zakonom u smislu da se prepostavlja postojanje

²⁶⁷ M. Grubač, *cit. djelo*, 2006, str. 236-240

²⁶⁸ B. Pavišić, *cit. djelo*, 2005, str. 404

²⁶⁹ G. Tomašević, *cit. djelo*, str. 278-280

²⁷⁰ N. Stanković, *Krivično pravo, Opšti dio*, Evropski univerzitet Brčko, 2016, str. 132

²⁷¹ Ibid. str. 132.

određenih činjenica. Prema tome, pravne ili zakonske presumpcije mogu biti neoborive, jer ne postoji mogućnost da se dokazuje suprotno (*presumptio iuris et de iure*), i privremene ili oborive, jer postoji takva mogućnost (*presumptio iuris tantum*).²⁷²

Procesna presumpcija nevinosti je tzv. privremena presumpcija, koja vrijedi dok se suprotno ne dokaže, s tim da se pravne ili zakonske presumpcije mogu odnositi na materijalnopravne ili procesnopravne propise. Može se zaključiti da presumpcije postoje u krivičnom procesnom pravu i imaju za cilj da olakšaju dokazivanje.

5. Činjenice čije je dokazivanje nepotrebno

To su pravno relevantne činjenice koje sud u svojoj presudi koristi kao utvrđene, iako ih u toku postupka posebno ne dokazuje, jer su dokazi sami po sebi, zbog svoje očiglednosti, notornosti ili iz drugih razloga.²⁷³ Na utvrđivanje takvih činjenica vršio bi se uzaludan posao, te suvišno trošio rad državnih organa, ali i slučaj bi gubio na preglednosti zbog nepotrebnih formalnosti.²⁷⁴

6. Dokazi i dokazivanje

Dokazna sredstva su izvori iz kojih se dobijaju dokazni osnovi, tj. izvori iz kojih se dobijaju činjenice koje služe kao podloga za izvođenje zaključaka o istinitosti ili neistinitosti onoga što je predmet dokaza.²⁷⁵ Dokazivanjem se utvrđuju činjenice o krivičnom djelu i njegovom učiniocu korišćenjem dokaza, što znači da se do saznanja o pravno relevantnim činjenicama, indicijama, kao i pomoćnim činjenicama dolazi na osnovu upotrebe dokaza ili

²⁷² H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 322

²⁷³ M. Simović, *cit. djelo*, 2011, str. 203

²⁷⁴ V. Bayer, *cit. djelo*, 1989, str. 27

²⁷⁵ T. Vasiljević, *cit. djelo*, str. 301

dokazivanjem. Pojam dokaza predstavlja jedno od najsloženijih teorijskih pitanja krivičnog procesnog prava, a ono podrazumijeva posredno utvrđivanje činjenica u postupku, odnosno obuhvata sve činjenice za koje sud smatra da su potrebne za donošenje pravilne i zakonite odluke. Dokazi predstavljaju podatke činjenične prirode, koji proizlaze iz krivičnoprocesnih radnji koje su preuzeli subjekti krivičnog postupka, na osnovu kojih se izvode krivičnopravno relevantni zaključci u pogledu bitnih elemenata krivičnog djela, te izbora, odnosno mjere konkretne krivične sankcije, kada su za to ispunjeni potrebni materijalni i procesni uslovi, ili se zahvaljujući tim podacima izvode krivičnopravno i krivičnoprocesno relevantni zaključci organa krivičnog postupka, a takvi zaključci suda se u procesnom smislu uobličavaju u okviru odluke kojom se na zakonski regulisan način rješava predmet krivičnog postupka.²⁷⁶

Pojam dokaza sastoji se iz tri elementa, i to: *predmet dokaza, dokazni osnov ili razlog, i dokazno sredstvo.*

Predmet dokaza je tvrdnja (*thesis probandi*) o postojanju (*probatio*), ili rjeđe o nepostojanju (*refutatio*) činjenice.²⁷⁷

Dokazni osnov ili razlog (*argumentum probatio*) je činjenica koja je već utvrđena iz koje se izvodi zaključak o postojanju ili nepostojanju činjenice koja se dokazuje.

Dokazno sredstvo (*media probandi*) su izvori iz kojih se dobijaju činjenice koje predstavljaju dokazni osnov. Dokazna sredstva su forme, odnosno procesni oblici u kojima se dokazni osnov pojavljuje (npr. ispitivanje osumnjičenog, odnosno optuženog, saslušanje svjedoka ili vještaka).²⁷⁸

Ukoliko bismo navedene pojmove povezali, npr. krivičnim djelom krađe, onda bi oni izgledali ovako:

²⁷⁶ M. Škulić, *cit. djelo*, 2017, str. 175

²⁷⁷ M. Simović, *cit. djelo*, 2009, str. 198

²⁷⁸ M. Grubač, *cit. djelo*, 2006, str. 401

-*Predmet dokaza* bi bila činjenica oduzimanja tuđe pokretnine s ciljem pribavljanja protivpravne imovinske koristi za sebe ili drugog;

-*Dokazni osnov* bi bio iskaz svjedoka da je zatekao optuženog pri oduzimanju pokretnine, a

-*Dokazno sredstvo* bi bio svjedok.²⁷⁹

Klasifikacija dokaza u teoriji krivičnog procesnog prava može se izvršiti prema određenim kriterijumima, i to na: *materijalne ili stvarne i personalne dokaze*.

Materijalni ili stvarni su predmeti pomoću kojih se utvrđuju činjenice u postupku.

Lični ili personalni dokazi sastoje se u izjavama lica koje se javljaju kao dokazno sredstvo.

Dokazi se još mogu podijeliti prema načinu utvrđivanja, i to na one koji se utvrđuju *neposredno* (dokazi u užem smislu riječi), i *posredno* (dokazi u širem smislu riječi).²⁸⁰

Dalje se mogu podijeliti na dokaze optužbe (na štetu osumnjičenog), i dokaze odbrane (u korist odbrane).

Pod *teretom dokazivanja (onus probandi)* podrazumijeva se dužnost i pravo određenih krivičnoprocesnih subjekata u krivičnom postupku da, s ciljem rasvjetljavanja i rješenja krivične stvari, predlažu izvođenje određenih dokaza i na taj način omoguće sudu donošenje adekvatne sudske odluke po toj krivičnoj stvari.²⁸¹ Sa aspekta tereta pružanja dokaza, postoje određeni krivičnoprocesni subjekti koji imaju dužnost i pravo pružanja dokaza, s tim da postoje i subjekti koji imaju samo pravo, ali ne i dužnost pružanja dokaza.

Ako gledamo istorijski, može se reći da su postojala različita shvatanja, kada je u pitanju dokazivanje. U akuzatorskom krivičnom postupku teret dokazivanja je bio isključivo na tužiocu (*actore*

²⁷⁹ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 327

²⁸⁰ D. Krapac, *Neposredni i posredni dokazi u krivičnom postupku*, Zagreb, 1982, str. 22

²⁸¹ S. Bejatović, *cit. djelo*, 2014, str. 282

incubit probatio), dok je sud bio pasivan, odnosno nije imao aktivnu ulogu u dokazivanju, dok je u inkvizitorskom postupku teret dokazivanja bio na суду. Teret dokazivanja u наšem krivičnom postupku, ali i u drugim procesnim sistemima je na tužiocu, odnosno na onome ko tvrdi suprotno. Pravo na pružanje dokaza pripada i osumnjičenom, odnosno optuženom, što ujedno predstavlja njegovo pravo na odbranu i pravo da u toku cijelog krivičnog postupka iznosi dokaze ukoliko to želi. U наšem krivičnom postupku sud ima aktivnu ulogu, odnosno pravo i dužnost da naredi izvođenje dokaza, da se stara o svestranom pretresanju predmeta te otklanjanju svega što odgovlači postupak, a ne doprinosi rješenju stvari, kao i o tome da ispitivanje svjedoka i izvođenje dokaza bude efikasno za utvrđivanje istine.

Radnja dokazivanja je složan i odgovoran zadatak, što znači da se dokazi prvo moraju pronaći, zatim obezbijediti, i potom procesualno fiksirati u smislu izvođenja dokaza, i prije ocjene dokaza prema slobodnom uvjerenju, provjeriti taj dokaz analizom sadržaja samog dokaza dovodeći ga u vezu sa drugim izvedenim dokazima.²⁸² U наšem krivičnom postupku sud ne može zasnovati svoju odluku na nezakonitim dokazima.²⁸³ Sud je dužan da vodi računa u toku cijelog krivičnog postupka da se dokazi moraju zasnivati na njihovoj zakonitosti.²⁸⁴ Dokazi pribavljeni na zakonom zabranjen način bili bi dokazi pribavljeni iznuđivanjem priznanja od osumnjičenog, optuženog ili bilo koje druge osobe koja učestvuje u postupku (prevarom, prinudom, primjenom medicinskih intervencija ili davanjem sredstava kojima se utiče na njihovu volju prilikom davanja izjave), što znači da bi bili pribavljeni povredama ljudskih prava i sloboda propisanih ustavom i međunarodnim ugovorima koje je BiH ratifikovala.²⁸⁵

Takođe se ne smije koristiti ni onaj dokaz koji je pribavljen na dozvoljen, odnosno zakonit način, ali se za taj dokaz saznalo iz dokaza koji je izvorno pribavljen na nezakonit način, što znači da se

²⁸² D. Dimitrijević, *Krivično procesno pravo*, Beograd, 1986, str. 183-184

²⁸³ M. Jurčević, *Položaj tužitelja u kaznenom postupku*, Sarajevo, 2003, str. 90-130

²⁸⁴ D. Dimitrijević, *cit. djelo*, 1986, str. 191

²⁸⁵ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 330-331

ne može zasnovati sudska odluka na ovom zakonitom dokazu, iz razloga što je pribavljen iz nezakonitog izvornog dokaza, bez obzira da li je na štetu ili u korist osumnjičenog, odnosno optuženog, kao i bez obzira da li su ti dokazi pouzdani, istiniti ili vjerodostojni.

GLAVA IX - PRETRESANJE STANA, PROSTORIJA, POKRETNIH STVARI I OSOBA

1. Pojam i vrste pretresanja	199
2. Pravni osnov i postupak pretresanja	200
2.1. Zapisnik o pretresanju	202
3. Pretresanje bez sudske naredbe i sudskih svjedoka	203

1. Pojam i vrste pretresanja

Radnjom pretresanja ograničava se osnovno čovjekovo pravo na poštovanje njegovog privatnog i porodičnog života. U jednu od čestih procesnih radnji spada pretresanje stana, prostorija i lica kojom se činjenice utvrđuju vlastitim opažanjem organa krivičnog postupka. Dakle, pretresanje je materijalno istraživanje nad licima ili stvarima u cilju pronalaženja tragova krivičnog djela ili predmeta važnih za krivični postupak (podrazumijevajući tu i leš), ili u cilju hvatanja osumnjičenog, odnosno optuženog.²⁸⁶ Što znači da pretresanje stana, prostorija, pokretnih stvari, ali i lica predstavlja važnu i u praksi čestu procesnu radnju kojom se činjenice utvrđuju vlastitim opažanjem organa krivičnog postupka, a preduzima se onda ako postoji dovoljno osnovana sumnja da će se prilikom pretresanja pronaći izvršilac krivičnog djela ili saučesnik, otkriti tragovi ili pronaći predmeti važni za krivični postupak.

Za pretresanje je uvijek potreban materijalni uslov, koji se svodi na ocjenu da je vjerovatno da bi se preduzimanjem te dokazne radnje ostvarili zakonom propisani ciljevi, a po izuzetku je moguće da se pretresanje obavi i mimo formalnog uslova, odnosno bez naredbe, kada za to postoji odgovarajuće zakonsko ovlašćenje, koje se svodi na postojanje nekog od zakonom propisanih razloga za takvo pretresanje.²⁸⁷

Pod standom se podrazumijeva svaka prostorija ili prostor u kome neko boravi, odnosno može boraviti makar i privremeno, dok se pod pojmom „ostale prostorije“ podrazumijevaju različiti poslovni prostori, barake, ali i prevozna sredstva koja ne služe za stanovanje, kao što su automobil, brod, željeznički vagon, avion. Pod pokretnim stvarima se podrazumijeva, između ostalog, i pretresanje kompjuterskih sistema, uređaja koji služe za pohranjivanje kompjuterskih i elektronskih podataka, kao i mobilnih telefonskih aparata.²⁸⁸

²⁸⁶ M. Simović, *cit. djelo*, 2009, str. 216

²⁸⁷ M. Škulić, *cit. djelo*, 2017, str. 245

²⁸⁸ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 337

Pretresanje stana, prostorija, pokretnih stvari i lica preduzima se kao hitna istražna radnja, s tim da se može preuzeti i u kasnijoj fazi krivičnog postupka. Pretresanje lica, odnosno lični pretres, predstavlja istraživanje na tijelu ili u tijelu ili na odjeći, obući i ličnom prtljagu određenog lica, kada je vjerovatno da je to lice učinilo krivično djelo ili da će se pretresanjem pronaći predmet ili tragovi krivičnog djela važni za krivični postupak, s tim da je obavezno pretresanje lica prilikom privođenja i lišenja slobode.²⁸⁹

2. Pravni osnov i postupak pretresanja

Pravni osnov za pretresanje stana, prostorija, pokretnih stvari ili lica je pismena i obrazložena *sudska naredba*. Sudska naredba za pretresanje predviđena je kako bi se zaštitilo pravo na privatnost i poštovanje privatnog života od nezakonitih zahvata državnih organa. Prema tome, da bi uopšte došlo do pretresanja potrebno je da se ispune određeni *materijalni i formalni uslovi*.

Materijalni uslov za pretresanje stana i drugih prostorija sadržan je u vjerovatnoći da će se pretresanjem pronaći: osumnjičeni, odnosno optuženi, tragovi krivičnog djela, odnosno predmeti važni za krivični postupak.

Formalni uslov za pretresanje se sastoji u neophodnosti postojanja naredbe suda, kojoj prethodi obavezna procesna inicijativa u vidu obrazloženog zahtjeva javnog tužioca ili zahtjev ovlašćenog službenog lica, koje je za postavljanje takvog zahtjeva dobilo odobrenje od tužioca. Obavezno je da se zahtjev za izdavanje naredbe za pretresanje podnosi u pisanoj formi, a samo izuzetno se podnosi usmeno ako postoji opasnost od odlaganja. Zahtjev koji je podnijet u pisanoj formi mora sadržavati sljedeće, i to: ko traži pretresanje, od koga se traži, činjenice koje upućuju na vjerovatnost da će se pretresanjem postići zakonom propisana svrha pretresanja, ako je u pitanju usmeni zahtjev za pretresanje,

²⁸⁹ M. Simović, *cit. djelo*, 2009, str. 216

traži se njegovo podnošenje pod zakonskim uslovima. Naredba suda za pretresanje uvijek je u pisanoj formi i mora obuhvatiti određenu sadržinu, odnosno iz sadržaja naredbe za pretresanje mora proisticati sljedeće: da naredbu za pretresanje izdaje sud, da se iz naredbe vidi ko je zahtjevao izdavanje naredbe, svrha pretresanja sa opisom nepokretnih ili pokretnih stvari i lica kod kojih se ili nad kojima se treba preduzeti pretresanje, uputstvo o vremenu izvršenju naredbe, a to je vrijeme između 6 časova i 21 čas, ili ovlašćenje da se naredba može izvršit u bilo koje vrijeme ako to sud izričito odredi, izričito ovlašćenje na pretresanje bez prethodne najave, uputstvo da se oduzeti predmeti donesu u sud bez odlaganja, te pouka o pravu na branioca, s tim da se pretresanje može izvršiti i bez prisustva branioca ako to zahtjevaju izuzetne okolnosti. Naredba za pretresanje mora se izvršiti najkasnije 15 dana od izdavanja naredbe nakon čega se bez odlaganja mora vratiti sudu.

Prije početka pretresanja ovlašćeno službeno lice mora onome kod koga će se ili na kome će se izvršiti pretresanje dati obavještenje o svojoj funkciji i razlogu dolaska i predati naredbu za pretresanje licu kod kojeg će se ili na kojem će se izvršiti pretresanje, te se lice kod kojeg će se ili na kojem će se izvršiti pretresanje poučiti da ima pravo na branioca ako to zahtjevaju izuzetne okolnosti. Ako je nakon toga ovlašćenom službenom licu pristup uskraćen, može upotrijebiti silu u skladu sa zakonom.

Prilikom pretresanja stana, drugih prostorija, pokretnih stvari i lica potrebno je obezbijediti prisustvo određenih lica, odnosno dva punoljetna građanina kao svjedoka, kako bi bila osigurana pravilnost i zakonitost pretresanja. Takođe i korisnik stana i drugih prostorija ima pravo, odnosno biće pozvan da prisustvuje pretresanju, a ako je odsutan, biće pozvan njegov zastupnik ili neko od odraslih članova domaćinstva ili komšija. Ukoliko navedena lica odbiju da prisustvuju pretresanju, to ne sprečava da se pretresanje izvrši.

Prije početka pretresanja svjedoci se upozoravaju da paze kako se pretresanje vrši, te da imaju pravo da prije potpisivanja zapisnika o pretresanju stave svoje prigovore ako smatraju da

sadržina zapisnika nije tačna. Prema licu koje odbije da bude svjedok pretresanju se ne mogu primijeniti sankcije koje su predviđene prema svjedoku koji odbija da vrši građansku dužnost svjedočenja. Svjedoci pri pretresanju ne mogu biti iz tužilaštva, iz suda, niti mogu biti službena lica, odnosno policajaci, što znači da svjedoci moraju biti van službe organa koji vrši pretresanje ili srodnog organa, kao i van službe ili organa lica kod kojeg se ili nad kojim se vrši pretresanje u konkretnom slučaju.²⁹⁰

2.1. *Zapisnik o pretresanju*

Zapisnik o pretresanju stana, prostorije ili lica mora se sastaviti odmah po obavljenom pretresanju, te mora biti potpisani od lica kod kojeg je ili na kojem se vrši pretresanje, kao i lica čija je prisutnost obavezna, odnosno lica koja su bila prisutna radi potvrđivanja zakonitih dokaza u postupku. Ukoliko lice kod kojeg je ili na kojem je izvršeno pretresanje odbije potpisati zapisnik o pretresanju, to će se zabilježiti u zapisniku. U zapisnik se takođe unose i tačno opisuju predmeti i isprave koje se oduzimaju, a to će se naznačiti i u potvrdi o oduzimanju predmeta koja će se odmah uručiti licu kojem su predmeti i isprave oduzeti. Dakle, prilikom vršenja pretresanja, oduzeće se privremeno samo oni predmeti i isprave koje su u vezi sa svrhom pretresanja u konkretnom slučaju (*corpora delicti*).

Ako se tokom pretresanja stana, ostalih prostorija ili lica pronađu predmeti koji nemaju veze sa krivičnim djelom zbog kojeg je izdata naredba za pretresanje, ali ti predmeti ukazuju na drugo krivično djelo, lice koje vrši pretresanje ovlašćeno je da privremeno oduzme i takve predmete. Ti predmeti će se opisati u zapisniku i privremeno oduzeti, s tim da će se o oduzimanju odmah izdati potvrda, o čemu se obavještava tužilac, koji treba da ustanovi da li ima osnova za pokretanje krivičnog postupka. Te predmete treba odmah vratiti ako tužilac ustanovi da nema osnova za pokretanje

²⁹⁰ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 346-347

krivičnog postupka, a ne postoji drugi zakonski osnov po kojem bi te predmete trebalo oduzeti.

Ovlašćena osoba je dužna odmah bez odlaganja nakon završenog pretresanja vratiti sudu naredbu i predati predmete i spisak privremeno oduzetih predmeta. Nakon prijema stvari oduzetih na osnovu naredbe za pretresanje, sud će zadržati predmete pod nadzorom suda do daljnje odluke ili odrediti da predmeti ostanu pod nadzorom podnosioca zahtjeva za izdavanje naredbe ili pod nadzorom ovlašćenog izvršioca naredbe.

3. Pretresanje bez sudske naredbe i sudskih svjedoka

Pretresanje bez naredbe suda je izuzetno, a zakon je propisao da javni tužilac ili ovlašćena službena lica policije mogu izuzetno bez naredbe suda ući u stan i druge prostorije i bez prisustva svjedoka preduzeti pretresanje stana i drugih prostorija ili lica koja se tu zateknu u sljedećim slučajevima: ako stanar toga stana to želi, ako neko zove u pomoć, ako je potrebno uhvatiti izvršioca krivičnog djela koji je na djelu zatečen, radi sigurnosti ljudi i imovine, ako se u stanu ili drugoj prostoriji nalazi lice koje se tu sklonilo od gonjenja. Pretresanje bez naredbe mogu sprovesti samo ovlašćena službena lica u sljedećim slučajevima: prilikom izvršavanja naredbe o dovođenju, prilikom lišavanja slobode, ako postoji sumnja da će lice sakriti, odbaciti ili uništiti predmete koje treba od njega oduzeti kao dokaz u krivičnom postupku.

Kada ovlašćena službena lica preduzmu pretresanje stana i drugih prostorija ili lica bez naredbe o pretresanju, dužna su da o tome odmah podnesu izvještaj tužilcu, koji će o tome obavijestiti sudiju za prethodni postupak, koji onda cijeni da li su bili ispunjeni uslovi za pretresanje. Izvještaj mora da sadrži razloge za pretresanje bez naredbe i bez prisustva svjedoka. Ukoliko sudija za prethodni postupak ocijeni da nisu bili ispunjeni zakonski uslovi za pretresanje, donijeće rješenje o izdvajajući zapisnika o pretresanju,

jer je dokazna radnja preduzeta suprotno zakonu, pa se na tako pribavljenim dokazima ne može zasnovati sudska odluka.

GLAVA X - PRIVREMENO ODUZIMANJE PREDMETA I IMOVINE

1. Uopšte o privremenom oduzimanju predmeta i imovine	207
2. Formalni uslov za privremeno oduzimanje predmeta i imovine	208
3. Postupak privremenog oduzimanja predmeta	209
4. Privremeno oduzimanje predmeta bez naredbe	209
5. Posebni slučajevi oduzimanja predmeta	210
5.1. Privremeno oduzimanje pisama, teleograma i drugih pošiljki	210
5.2. Privremeno oduzimanje finansijskih sredstava u vezi sa naredbom banci ili drugom pravnom licu	211
5.3. Tajni nadzor komunikacija-naredba operatoru telekomunikacija	212
5.4. Privremeno oduzimanje imovine radi obezbjeđenja	213
6. Postupak sa sumnjivim stvarima	215

1. Uopšte o privremenom oduzimanju predmeta i imovine

Figurativno rečeno, privremeno oduzimanje predmeta i imovine je pritvor prema imovini,²⁹¹ što je ujedno i ograničavanje prava na raspolaganje svojinom. To je mjeru procesne prinude, odnosno ovom se radnjom pribavljaju dokazi važni za vođenje krivičnog postupka, kao i donošenje sudske odluke; obezbjeđuje sigurnost ljudi i imovine, tj. sprečava se vršenje krivičnih djela (ukoliko bi izvršilac posjedovao opasnu stvar, mogao bi je i dalje koristiti za vršenje krivičnih djela ili za ponavljanje krivičnog djela), i omogućava efikasno odvijanje krivičnog postupka, s obzirom da privremeno oduzimanje predmeta, a naročito imovine, doprinosi efikasnijem odvijanju krivičnog postupka i uspješnijem suzbijanju kriminaliteta.²⁹²

Privremeno oduzimanje predmeta i imovine, kao radnja dokazivanja, specifična je za istragu, s tim da je njeno preuzimanje moguće i prije započinjanja istrage, kao hitne istražne radnje. Ovom radnjom pribavljaju se dokazi i predmeti koji služe pri utvrđivanju činjenica u krivičnom postupku, sprečava se vršenje novih krivičnih djela, onemogućava se korišćenje, odnosno otuđenje određene imovine. Samo pod zakonskim uslovima i u zakonom propisanom postupku mogu se preuzeti mjeru privremenog oduzimanja predmeta i imovine. Dakle, samo se na ovakav način pruža garancija građanima da će se njihova prava ograničiti samo toliko koliko je to neophodno radi uspješnog vođenja krivičnog postupka.

²⁹¹ M. Simović, *cit. djelo*, 2009, str. 223

²⁹² H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 353

2. Formalni uslov za privremeno oduzimanje predmeta i imovine

Formalni uslov za privremeno oduzimanje predmeta i imovine je postojanje sudske odluke u formi naredbe. Kada se radi o oduzimanju predmeta i imovine, zakon je postavio opšta pravila za njihovu primjenu uz istovremeno propisivanje specifičnosti za svaki pojarni oblik. Privremeno oduzimanje predmeta i imovine je u principu mjera procesne prinude, što znači da se ovom procesnom radnjom pribavljuju dokazi važni za vođenje krivičnog postupka. Takođe je predviđeno oduzimanje predmeta od kojih se sastoji imovinska korist pribavljenja krivičnim djelom. Naredbu za oduzimanje predmeta izdaje sud na prijedlog tužioca, odnosno na prijedlog ovlašćenog službenog lica koje je dobilo odobrenje od tužioca. Naredbu do podizanja optužnice izdaje sudija za prethodni postupak, od podizanja optužnice sudija za prethodno saslušanje, dok na glavnem pretresu naredbu izdaje sudija, odnosno predsjednik vijeća.

Oduzeti predmeti se pohranjuju i čuvaju u posebnoj prostoriji suda, s tim da sud može odrediti da privremeno oduzeti predmeti ostanu pod nadzorom podnosioca zahtjeva za izdavanja naredbe za pretresanje, ili pod nadzorom ovlašćenog izvršioca te naredbe.

Naredba mora da sadrži sljedeće obavezne elemente, i to:

- naziv suda;
- pravni osnov za privremeno oduzimanje predmeta;
- naznaku predmeta koji podliježu oduzimanju;
- ime lica od kojeg se oduzimaju predmeti;
- mjesto oduzimanja predmeta, i
- rok u kojem se predmeti imaju oduzeti.

Uzima se da je rok za izvršenje naredbe za privremeno oduzimanje predmeta prema zakonu najkasnije 15 dana od dana izdavanja njenog izdavanja.

3. Postupak privremenog oduzimanja predmeta

Privremeno oduzimanje predmeta je krivičnoprocesna radnja kojom se od fizičkih ili pravnih lica oduzimaju predmeti u postupku. Predaja predmeta predstavlja dužnost za lice koje ga drži, kao i da omogući pristup predmetima i da ih preda na zahtjev organa. Lice koje odbije da preda predmete može se kazniti novčanom kaznom. Nakon privremenog oduzimanja predmeta i dokumentacije, sačiniće se zapisnik u kome će se unijeti privremeno oduzeti predmeti, nakon čega će se o tome izdati potvrda. U slučajevima kada popis predmeta i dokumentacije nije moguć, predmet i dokumentacija će se staviti u omot i zapečatiti, a popis izuzetih predmeta se može napraviti naknadno. Pitanje konačne sudsbine privremeno oduzetih predmeta zavisi kako od razloga oduzimanja, tako i od činjenice neophodnosti potrebe držaoca za predmetom, ili ako prestanu razlozi zbog kojih su predmeti privremeno oduzeti, a ne postoje razlozi za njihovo trajno oduzimanje.²⁹³

Takođe se privremeno oduzeti predmeti mogu vratiti držaocu i prije prestanka razloga zbog kojeg je oduzet na njegov zahtjev, ukoliko su mu neophodno potrebni, uz obavezu da ga na zahtjev vrati organu postupka. Lice od kojeg se privremeno oduzimaju predmeti ima pravo žalbe, s tim da žalba nema suspenzivno dejstvo, odnosno bez obzira na uloženi pravni lijek, vrši se privremeno oduzimanje predmeta i dokumentacije.²⁹⁴

4. Privremeno oduzimanje predmeta bez naredbe

Predmeti se mogu oduzeti i onda kada ne postoji naredba o oduzimanju predmeta kao formalni uslov. Da bi se predmeti oduzeli bez naredbe, potrebno je da se radi o predmetima koje po krivičnom zakonu treba oduzeti ili koji mogu poslužiti kao dokaz u krivičnom postupku, ali i onda kada postoji opasnost od odlaganja. U

²⁹³ S. Bejatović, *cit. djelo*, 2014, str. 341-342

²⁹⁴ M. Simović, *cit. djelo*, 2009, str. 225

slučajevima kada se lice, koje se pretresa ili kod koga se pretresa, izričito usprotivi privremenom oduzimanju predmeta, tužilac će u roku od 72 sata od izvršenog pretresanja podnijeti zahtjev sudiji za prethodni postupak za naknadno odobrenje oduzimanja predmeta. Ukoliko sudija za prethodni postupak odbije zahtjev tužioca, oduzeti predmet ne može se koristiti kao dokaz u krivičnom postupku, ali ima i obavezu vraćanja spornog predmeta licu od kojeg je oduzet.

5. Posebni slučajevi privremenog oduzimanja predmeta

U posebne slučajeve privremenog oduzimanja ubrajaju se: 1) privremeno oduzimanje pisama, telegrama i drugih pošiljki koje su upućene osumnjičenom, odnosno optuženom; 2) privremeno oduzimanje finansijskih sredstava u vezi sa naredbom banci ili drugom pravnom licu; 3) naredba operatoru telekomunikacija, i 4) privremeno oduzimanje imovine radi obezbjeđenja.

5.1. *Privremeno oduzimanje pisama, telegrama i drugih pošiljki*

U okviru privremenog oduzimanja predmeta i imovine predviđeno je oduzimanje pisama, telegrama i drugih pošiljki, ali samo u dvije varijante, i to:

- a) kada su upućene osumnjičenom, odnosno optuženom, i
- b) kada ih on upućuje drugim licima, a čiji su prenosioci preuzeća i osobe koje vrše poslove poštanskog saobraćaja ili telekomunikacija.

Pored ovog uslova, za privremeno oduzimanje pisama, telegrama i drugih pošiljki traži se postojanje određenog

materijalnog i formalnog uslova.²⁹⁵ Naredbu za privremeno oduzimanje pisama, telegraama i drugih pošiljki može izdati samo sud na prijedlog tužioca. U slučajevima kada postoji opasnost od odlaganja, naredbu pored suda može izdati i tužilac, s tim da oduzete pošiljke ne može otvarati sve dok ne dobije odobrenje od suda. U protivnom pisma, telegrami i druge pošiljke ne mogu se koristiti kao dokaz u krivičnom postupku.

Pisma, telegrami i druge pošiljke koje osumnjičeni, odnosno optuženi i njegov branilac upućuju jedan drugom ne mogu ni pod kakvim uslovima biti predmet oduzimanja, odnosno ova komunikacija ne može biti prekinuta. U protivnom bi to predstavljalo kršenje prava na odbranu i prava na privatnost (čl. 6. st. 3. tač. c) i čl. 8 EKLJP). Prilikom otvaranja pošiljke, pored tužioca moraju prisustvovati dva svjedoka, te se obavezno sačinjava zapisnik.

5.2. Privremeno oduzimanje finansijskih sredstava u vezi sa naredbom banci ili drugom pravnom licu

Zakonodavac predviđa i posebne mjere kojima se privremeno ograničava pravo vlasništva nad novcem i finansijskim transakcijama kada su u pitanju određena krivična djela. Sud može na prijedlog tužioca, ako postoje osnovi sumnje da je neko lice izvršilo krivično djelo koje je povezano sa dobijanjem imovinske koristi, naređiti banci ili drugom pravnom licu koje vrši finansijsko poslovanje, dostavljanje podataka o bankovnim depozitima i drugim finansijskim transakcijama i poslovima tog lica, kao i lica za koja se osnovano vjeruje da su uključena u te finansijske transakcije ili poslove osumnjičenog, odnosno optuženog lica.²⁹⁶

Naređivanje spomenutih mera je dozvoljeno samo onda ako prikupljeni podaci mogu biti dokaz u krivičnom postupku. U hitnim slučajevima naredbu banci ili drugom pravnom licu može odrediti i tužilac, odnosno može naređiti ove mera s tim da odmah mora

²⁹⁵ G. Ilić, *Nepovredivost tajne pisama i drugih sredstava opštenja*, Beograd, 2003, str. 25

²⁹⁶ M. Simović, V. Simović, *cit. djelo*, 2013, str. 374

obavijestiti sud, a sudija za prethodni postupak može u roku od 72 sata izdati naredbu. Tužilac bez dobijene saglasnosti suda, dobijene podatke ne smije otvarati, a ukoliko ih ne dobije, tužilac će podatke vratiti bez prethodnog otvaranja. Kada se radi o finansijskim transakcijama, sud može preventivno djelovati, rješenjem naređiti pravnom ili fizičkom licu da privremeno obustavi izvršenje finansijske transakcije za koju postoji sumnja da predstavlja krivično djelo, odnosno da je namijenjena izvršenju krivičnog djela, da služi prikrivanju krivičnog djela ili da služi prikrivanju dobiti ostvarene krivičnim djelom.

Dakle, kako bi se spriječile kriminalne aktivnosti, sud određuje da se finansijska sredstva koja su namijenjena sumnjivim transakcijama, kao i gotovinski iznosi novca domaće i strane valute, privremeno oduzmu i pohrane na poseban račun, te čuvaju do završetka krivičnog postupka, odnosno dok se ne steknu uslovi za njihovo vraćanje. Žalba je dozvoljena, a žalbu mogu uložiti tužilac, vlasnik finansijskih sredstava ili gotovinskog novca domaće ili strane valute, osumnjičeni, odnosno optuženi, kao i pravno ili fizičko lice koje se bavi finansijskim transakcijama.

5.3. *Tajni nadzor komunikacija-naredba operatoru telekomunikacija*

Ispunjnjem uslova za primjenu posebnih dokaznih radnji uopšte, stiče se mogućnost određivanja mjere tajnog nadzora komunikacija. Posebne dokazne radnje su specifične po načinu pribavljanja dokaza, a primjenjuju se u posebnim postupcima za pojedinačna krivična djela određena zakonom. Na prijedlog tužioca sud može odrediti nadzor i snimanje komunikacije koja se obavlja putem telefona ili drugih tehničkih sredstava ili nadzor elektronske ili druge adrese osumnjičenog i zapljenu pisama i drugih pošiljki. U hitnim slučajevima ovu radnju može naređiti i tužilac (dobijeni podaci će se zapečatiti), s tim da je dužan odmah da obavijesti sudiju za prethodni postupak, koji će u roku od 72 sata odlučiti o

preduzetim mjerama. U slučaju da sud ne odobri naredbu tužioca, tužilac je dužan da podatke vrati bez prethodnog otvaranja.

Naredbu o tajnom nadzoru komunikacije izvršava policija, odnosno bezbjednosne agencije, a o njegovom sproveđenju sačinjavaju se dnevni izvještaji koji se zajedno sa prikupljenim snimcima komunikacije, pismima i drugim pošiljkama koje su upućene osumnjičenom ili koje on šalje, dostavljaju sudiji za prethodni postupak, a po potrebi i tužiocu.

Posebnost ove radnje se ogleda u mogućnosti proširenja tajnog nadzora komunikacije u toku njenog sproveđenja, i to u slučajevima kada se u toku sproveđenja tajnog nadzora komunikacije dođe do saznanja da osumnjičeni koristi drugi telefonski broj ili adresu. Organ koji izvršava naredbu proširiće tajni nadzor komunikacije i na taj telefonski broj ili adresu i o tome će odmah obavijestiti tužioca, a tužilac je dužan da odmah podnese prijedlog da se naknadno odobri proširenje tajnog nadzora komunikacije. O prijedlogu odlučuje sudija za prethodni postupak. Ukoliko sudija usvoji prijedlog, onda će naknadno odobriti proširenje tajnog nadzora komunikacije, a ako odbije prijedlog, materijal koji je prikupljen proširenjem se uništava.

Sa ovom radnjom se zadire u pravo na privatnost u širem smislu riječi. Zakon propisuje uslove o prikupljanju podataka o korišćenju telekomunikacijskih usluga i njihovom dostavljanju nadležnim organima. Operateri telekomunikacija ili druga pravna lica koja pružaju telekomunikacijske usluge, dužni su tužiocu i ovlašćenim službenim licima omogućiti sproveđenje naređenih mjera. Trajanje ovih mjera vremenski je ograničeno.

5.4. *Privremeno oduzimanje imovine radi obezbjeđenja*

Za privremeno oduzimanje imovine radi obezbjeđenja traži se ispunjenje određenih materijalnih i formalnih uslova. *Materijalni uslov* jeste da se radi o imovini koja se ima oduzeti po krivičnom zakonu, kao i da se takvom mjerom sprečava korišćenje, otuđenje

ili raspolaganje tom imovinom. *Formalni uslov* jeste prijedlog tužioca koji se podnosi sudu.

Međunarodni dokumenti koji se odnose na borbu protiv organizovanog i internacionalnog kriminaliteta nalažu državama uvođenje posebnih mjera kojima se u toku krivičnog postupka, odnosno prije njegovog pravosnažnog okončanja presudom kojom se optuženi oglašava krivim, privremeno oduzima imovina i tako onemogućava njeno buduće korišćenje ili otuđenje. Prema čl. 1. Protokola 1. EKLJP svako fizičko ili pravno lice ima pravo na neometano uživanje svoje imovine, te se ovo pravo može ograničiti samo u javnom interesu i pod uslovima predviđenim zakonom i opštim načelima međunarodnog prava. Evropski sud za ljudska prava je zauzeo stav da su takve mjere nužne u demokratskom društvu radi održavanja javnog reda i sprečavanja zločina, ali bi došlo do kršenja konvencijskih standarda onda ako se konfiskacija imovine nastavlja nakon što je domaći sud naložio njeno vraćanje.²⁹⁷

U BiH je, u cilju sprečavanja korišćenja, otuđenja ili raspolaganja imovinom koja se ima oduzeti po krivičnom zakonu, uvedena mjera privremenе zapljene takve imovine ili njenog privremenog oduzimanja radi obezbjeđenja. U toku istrage ovlašćeno službeno lice će, kada postoji opasnost od odlaganja, preduzeti mjere ograničenja prava vlasništva ili druga prava nad imovinom, ali o svemu mora odmah obavijestiti tužioca, a o preduzetim mjerama odlučuje sudija za prethodni postupak u roku od 72 sata od preuzimanja mjera. U slučaju da se uskrati odobrenje, preduzete mjere će se obustaviti, a oduzeti predmeti i imovina se moraju odmah vratiti licu od kojeg je oduzeta. Dakle, privremena mjera oduzimanja imovine se radi sa ciljem osiguranja i uspešnog vođenja krivičnog postupka.

²⁹⁷ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 367

6. Postupak sa sumnjivim stvarima

Sumnjive stvari su, u građanskopravnom smislu i po stavu zakonodavstva, tuđe stvari koje se nađu kod osumnjičenog, odnosno optuženog, a njihov vlasnik je nepoznat.²⁹⁸ U slučaju da se kod osumnjičenog nađe tuđa stvar, a da se ne zna čija je, organ koji vodi postupak opisaće tu stvar i opis objaviti na oglasnoj tabli opštine (ukoliko je stvar veće vrijednosti objavljivanje se može izvršiti i u dnevnom listu), na čijem području osumnjičeni, odnosno optuženi ima prebivalište i na čijem je području krivično djelo učinjeno,²⁹⁹ kako bi se na ovaj način saznalo za daljnja eventualna krivična djela osumnjičenog, odnosno optuženog, a isto tako i kako bi se vlasniku omogućilo da dođe do svoje stvari, odnosno kako bi se bar spriječilo nepravično obogaćenje osumnjičenog, odnosno optuženog. Pronađena stvar može, ali i ne mora biti u vezi sa krivičnim djelom za koje se vodi krivični postupak. Bitno je da je vlasnik te stvari nepoznat. Vlasnik stvari ima rok od jedne godine od dana objavljivanja oglasa da se javi organu koji vodi postupak. Ukoliko se u tom roku ne javi vlasnik, stvar će biti prodata, a novac dobijen prodajom postaće prihod budžeta. Ukoliko se, međutim, pojavi vlasnik stvari nakon objavljivanja oglasa, te se uz njegovu pomoć dođe do saznanja da je osumnjičeni, odnosno optuženi do predmeta došao krivičnim djelom, nema smetnje da se protiv osumnjičenog, odnosno optuženog pokrene postupak i za to djelo ukoliko nije nastupila zastara. Ako je pronađena stvar, podložna kvarenju, odnosno ako čuvanje te stvari iziskuje znatne troškove, bit će prodata, novac će se predati na čuvanje u sudski depozit, a ukoliko se u roku od jedne godine niko ne javi za stvari ili novac (koji se nalazi u depozitu), donijeće se rješenje da stvar postaje državna svojina, tj. da se novac unese u budžet. Takvo rješenje se ističe na oglasnoj tabli, jer je vlasnik nepoznat. Međutim, ukoliko se vlasnik pojavi, on u parnici ima pravo da traži povraćaj stvari ili novca dobijenog od prodaje stvari, i to do isteka roka zastarjelosti potraživanja, a koji teče od dana objavljivanja oglasa.

²⁹⁸ V. Đurić, *Krivično procesno pravo*, Niš, 2006, str. 93

²⁹⁹ M. Simović, V. Simović, *cit. djelo*, 2011, str. 231

GLAVA XI - ISKAZ OSUMNJIČENOG, ODNOŠNO OPTUŽENOG

1. Pojam saslušanja osumnjičenog, odnosno optuženog	219
2. Ispitivanje osumnjičenog	220
3. Ispitivanje osumnjičenog u istrazi	222
4. Ispitivanje optuženog na glavnom pretresu	224
5. Ocjena iskaza osumnjičenog, odnosno optuženog	225

1. Pojam saslušanja osumnjičenog, odnosno optuženog

Dokazivanje u krivičnom postupku odvija se u skladu sa osnovnim pravilima i dokaznim načelima, kao što je limitirano načelo istine, načelo *in dubio pro reo*, te slobodno sudijsko uvjerenje, koje se nužno ispoljava u okviru načela slobodne ocjene dokaza. Procesni položaj osumnjičenog, odnosno optuženog u krivičnom postupku je specifičan, i ogleda se u tome što mu istovremeno pripadaju dvije uloge, odnosno sa jedne strane on je procesni subjekt, i kao takvom mu pripadaju sve pravne i faktičke mogućnosti da u postupku ostvari svoje legitimne interese, ali sa druge strane on je lice čiji iskaz služi kao dokaz u krivičnom postupku. Iskaz osumnjičenog, odnosno optuženog koristi se kao važno sredstvo, ne samo zbog toga što u nekim slučajevima nema nikakvih drugih dokaza, već i zbog toga što može korisno poslužiti za provjeru vjerodostojnosti i istinitosti drugih dokaza.³⁰⁰

Prema tome, osumnjičeni, odnosno optuženi kao dokazno sredstvo predstavlja izvor saznanja o činjenicama koje su predmet utvrđivanja u postupku, što ga čini jednim od najvažnijih dokaza u krivičnom postupku. Do iskaza osumnjičenog, odnosno optuženog dolazi se dobrovoljnim izlaganjem osumnjičenog, odnosno optuženog ili ispitivanjem, odnosno saslušavanjem koje vrše organi postupka, dok je zabranjeno ekstremno ispitivanje uz primjenu sile. Sadržaj iskaza može biti priznanje (izjava kojom u cjelini ili djelimično iznosi činjenice koje predstavljaju zakonska obilježja krivičnog djela), poricanje onog što mu se optužbom stavlja na teret ili neka druga izjava kojom pristaje na tvrdnje optužbe o postojanju činjenica na njegovu štetu.³⁰¹

Osumnjičenom, odnosno optuženom u našem krivičnom procesnom pravu se mora omogućiti da se izjasni o svim činjenicama i dokazima koji ga terete i da iznese sve činjenice i dokaze koji mu idu u korist, s tim da osumnjičeni, odnosno optuženi

³⁰⁰ M. Grubač, *cit. djelo*, 2004, str. 301

³⁰¹ D. Krapac, *cit. djelo*, 2007, str. 397

nije dužan iznijet svoju odbranu niti odgovarati na postavljena pitanja. Osumnjičeni, odnosno optuženi ima pravo da ne pruža dokaze protiv sebe (*nemo tenetur se ipsum prodere vel accusare*), jer se to sukobljava sa nagonom čovjeka za samoodržanje i podržano je obavezom onoga ko ispituje da prije prvog ispitivanja, odnosno na početku ispitivanja, pouči lice da nije dužno dati iskaz, niti odgovarati na postavljena pitanja. Naše procesno pravo polazi od pravne pretpostavke da osumnjičeni, odnosno optuženi nije dužan da daje iskaz u krivičnom postupku koji se vodi protiv njega, što praktično znači da mu se omogućava da čuti i da mu se toleriše neistinitost u iskazu.³⁰² Iz prava osumnjičenog, odnosno optuženog da čuti ne mogu se izvlačiti nepovoljni zaključci, tj. zaključci koji bi bili štetni za ostvarivanje prava na odbranu.³⁰³ Takođe osumnjičeni, odnosno optuženi ne smije zloupotrebljavati pravo na odbranu kako bi vršio krivična djela, odnosno ne smije svojim izjavama nanositi štetu drugim licima. Gledano kroz istoriju krivičnog postupka uvijek se nastojalo doći do iskaza pretpostavljenog izvršioca krivičnog djela i smatralo se da je njegovo ispitivanje radnja bez koje se ne može okončati krivični postupak.³⁰⁴

2. Ispitivanje osumnjičenog

Ispitivanje osumnjičenog za organe krivičnog postupka predstavlja obavezu, dok za osumnjičenog njegovo pravo. Saslušanje se sadržinski sastoji u davanju izjave osumnjičenog u odnosu na krivično djelo za koje se tereti (*aktivna odbrana*), ili u njegovom uzdržavaju od davanja izjave (*pasivna odbrana*), ako se brani čutanjem, nakon što je upoznat sa svojim pravima i dužnostima u krivičnom postupku, te mu je data mogućnost da iskazuje.³⁰⁵

³⁰² S. Kosanović, *cit. djelo*, str. 235

³⁰³ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 375

³⁰⁴ M. Ilić, *cit. djelo*, str. 180

³⁰⁵ M. Škulić, *cit. djelo*, 2017, str. 202

Organj krivičnog postupka imaju obavezu da ispituju osumnjičenog, ali su takođe ovlašćeni da ga pozivaju, s tim da ga mogu i prinudno dovesti na ročište određeno za ispitivanje, ukoliko se osumnjičeni ne odazove uredno dostavljenom pozivu. Ovo znači da je osumnjičeni obavezан da se odazove uredno dostavljenom pozivu, pa i onda kada odluči da ne daje iskaz u postupku. Takođe je obavezан da saopšti svaku promjenu adresu ili namjeru da promijeni boravište. Prema osumnjičenom se mora ophoditi na pristojan način, uz puno poštovanje njegove ličnosti, odnosno njegovog ljudskog dostojanstva. Takođe se ne smije upotrijebiti sila, prijetnja, prevara, narkotici ili druga sredstva koja mogu uticati na slobodu odlučivanja i izražavanja volje prilikom davanja izjave ili priznanja. Ukoliko se iskaz od osumnjičenog pribavi na zabranjen način, na takvom iskazu ne može se zasnivati sudska odluka, a ukoliko bi sud i pored ove zabrane zasnovao svoju odluku na tako dobijenom iskazu, sud bi učinio apsolutno bitnu povredu odredaba krivičnog postupka, zbog čega bi se u žalbenom postupku presuda morala ukinuti.

Organj krivičnog postupka su dužni da osumnjičenom u momentu izlaganja omoguće da se izjasni o svemu što mu se stavlja na teret i da iznese činjenice koje mu idu u korist, odnosno koje mu služe za odbranu. Nakon davanja iskaza, organj krivičnog postupka će osumnjičenom postavljati pitanja kako bi iskaz upotpunili, odnosno kako bi ga dodatno razjasnili, s tim da pitanja moraju biti jasno formulisana, određena i razumljiva, bez pitanja koja sadrže obmanu, odnosno pitanja kojima se navodi na odgovor, kako bi osumnjičeni nešto priznao iako to nije učinio. Osumnjičeni se mora podučiti da ima pravo na branioca po svom izboru i da branilac može prisustvovati njegovom ispitivanju, kao i da ima pravo na branioca bez naknade u zakonom predviđenim slučajevima. Ukoliko je odbrana osumnjičenog obavezna, on se ni pod kojim uslovima ne može odreći prava na prisustvo branioca. Ako je osumnjičeni gluhi, pitanja će mu se postaviti pisano. Ako je nijem – pozvaće se da pisano odgovara, a ukoliko je slijep – prilikom saslušanja će mu se usmeno izložiti sadržaj pismenog dokaznog

materijala. Ako osumnjičeni ne razumije jezik na kome se postupak vodi, pitanja će mu se postaviti preko prevodioca.³⁰⁶

Saslušanje osumnjičenog je dokazna radnja koju sprovode tužilac ili sud. Ispitivanje se obavlja prema procesnim pravilima, uz procesne garancije o položaju osumnjičenog i ostvarivanju prava na odbranu. Osumnjičeni bi morao biti ispitan na početku istrage, ali i na njenom završetku.

3. Ispitivanje osumnjičenog u istrazi

Ispitivanje osumnjičenog u istrazi vrše tužilac ili ovlašćeno službeno lice u prostorijama tužilaštva, odnosno drugoj tužilačkoj prostoriji ili pritvoru, ali i na svakom drugom mjestu ukoliko to hitnost situacije zahtijeva. U toku istrage osumnjičeni može biti ispitivan više puta, što će zavisiti od konkretnog krivičnog djela, a i od same procjene tužioca. Vrijeme ispitivanja određuje tužilac, što znači da može da bude u svako doba dana i noći, ali i sve dane u sedmici. Osumnjičeni će se podučiti da je dužan odazvati se pozivu i odmah saopštiti svaku promjenu adrese ili namjeru da promijeni prebivalište, ali upozoriće se i na posljedice koje će snositi ako po tome ne postupi. Dužnost je tužioca da prije podizanja optužnice preduzme procesnu radnju kojom se dolazi do iskaza osumnjičenog, tj. da se optužnica ne može podići ako osumnjičeni nije ispitan, što znači da bi se osumnjičeni morao ispitati na početku istrage, ali i na njenom završetku.

Ispitivanje osumnjičenog se mora obaviti prema procesnim pravilima, što znači uz procesne garancije o položaju osumnjičenog, dok prilikom svakog ispitivanja osumnjičenog u istrazi može prisustvovati branilac, a u zakonom propisanim slučajevima i mora. Osumnjičenom se mora omogućiti da se nesmetano izjasni o svim činjenicama i dokazima koji ga terete i da iznese sve činjenice i dokaze koji mu idu u korist. Tužilac bi trebao da prikupi što više informacija, odnosno podataka koji se odnose na osumnjičenog.

³⁰⁶ S. Kosanović, *cit. djelo*, str. 237

Utoliko će biti u stanju da lakše i uspješnije sproveđe ispitivanje. Po pravilu se, ako je to moguće, prvo saslušavaju svjedoci, pa tek onda osumnjičeni. Ukoliko ima više osumnjičenih, onda je potrebno da se pravilno odredi redoslijed njihovih ispitivanja, s ciljem da se iskazi prethodno ispitanih iskoriste pri ispitivanju ostalih. Kod prvog ispitivanja tužilac ili ovlašćeno službeno lice će od osumnjičenog prikupiti lične podatke, te će mu saopštiti za koje krivično djelo se tereti, osnove sumnje protiv njega, ali će ga podučiti i o pravima odbrane, i to:

- a) da nije dužan iznijeti svoju odbranu niti odgovarati na postavljena pitanja;
- b) da ima pravo na čutanje i pravo da ne svjedoči protiv sebe;
- c) da može uzeti branioca po svom izboru kao i pravo na branioca bez naknade u slučajevima predviđenim zakonom;
- d) da može da se izjasni o djelu koje mu se stavlja na teret i iznijeti sve činjenice i dokaze koje mu idu u korist, i ako to učini u prisustvu branioca da je takav njegov iskaz dopušten kao dokaz na glavnem pretresu i da bez njegove saglasnosti može biti pročitan i korišćen na glavnom pretresu;
- e) da ima pravo da u toku istrage razmatra spise i razgleda pribavljenе dokaze koji mu idu u korist, osim ako je riječ o spisima i predmetima čije bi otkrivanje moglo dovesti u opasnost cilj istrage;
- f) da ima pravo na besplatne usluge prevodioca ako ne razumije ili ne govori jezik koji se koristi prilikom ispitivanja.³⁰⁷

O svakom ispitivanju osumnjičenog sačinjava se zapisnik, koji će se nakon sačinjavanja pročitati osumnjičenom i predati kopija zapisnika. Ispitivanje osumnjičenog se, po pravilu, snima audio i audiovizuelno. Originalnu snimljenu traku treba zapečatiti u

³⁰⁷ M. Simović, V. Simović, *cit. djelo*, 2013, str. 383-384

prisustvu osumnjičenog, s ovjerom potpisa organa krivičnog postupka i osumnjičenog.

4. Ispitivanje optuženog na glavnem pretresu

Za razliku od ispitivanja osumnjičenog u istrazi, zakoni o krivičnom postupku ne predviđaju poseban oblik izjašnjavanja optuženog na glavnem pretresu o činjenicama i dokazima koji ga terete, kao i o činjenicama i dokazima koji mu idu u korist.³⁰⁸ Sudija, odnosno predsjednik vijeća upozoriće optuženog na potrebu pažljivog praćenja toka pretresa i poučice ga da može iznositi činjenice i predlagati dokaze u svoju korist, da može postavljati pitanja saoptuženim, svjedocima i vještacima i da može davati obrazloženja u vezi sa njihovim izjavama. Takođe, sud će optuženom predočiti da nije dužan da iskazuje, ali da na taj način otežava prikupljanje dokaza u svoju odbranu, dok iskazivanjem optuženi pruža svoju odbranu na *aktivan* način, što se uzima u obzir i kod dokazivanja postojanja krivičnog djela, ali i kod utvrđivanja njegove krivične odgovornosti. Nedavanje iskaza predstavlja formu *pasivne* odbrane u krivičnom postupku i neće značiti otežavajuću okolnost, niti će uticati na izrečenu kaznu, odnosno nedavanje iskaza je pravo optuženog kojim se on može na željeni način koristiti bez posljedica. Ukoliko optuženi želi da da izjavu, nije dužan da govori istinu, niti će zbog neistine snositi bilo kakve procesne posljedice, niti će mu se to tretirati kao otežavajuća okolnost kod odlučivanja o krivičnoj sankciji. Ako je optuženi, koji je prethodno upozoren na prava odbrane, odlučio da iznese svoju odbranu i tako se izjasni o činjenicama i dokazima koji su na njegovu štetu ili njegovu korist, branilac može pristupiti direktnom ispitivanju. Nakon direktnog ispitivanja branioca, tužilac će unakrsno da ispituje optuženog, a onda slijedi dodatno ispitivanje od strane branioca. Optuženog, osim branioca i tužioca, može da ispita i sudija, odnosno predsjednik i članovi vijeća.

³⁰⁸ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 383-384

U toku ispitivanja optuženi ima pravo da uskrati odgovor na bilo koje pitanje postavljeno od strane branioca, tužioca ili suda. Ukoliko optuženi na glavnom pretresu prizna izvršenje krivičnog djela i potvrđuje svoje učešće u zajednički izvršenom krivičnom djelu, odnosno ako je to priznanje potpuno i u skladu s prije izvedenim dokazima, u dokaznom postupku izvešće se samo oni dokazi koji se odnose na odluku o krivičnopravnoj sankciji. Kada se radi o priznanju optuženog, koje je nepotpuno i ne odgovara ranije izvedenim dokazima, glavni pretres se nastavlja izvođenjem dokaza koji su potrebni za donošenje odluke o krivičnom djelu i njegovom učiniocu. Takođe se optuženi može saslušati i kao svjedok na glavnom pretresu, s tim da neće polagati zakletvu, odnosno neće davati izjavu.

5. Ocjena iskaza osumnjičenog, odnosno optuženog

Iskazu osumnjičenog, odnosno optuženog u teoriji i praksi pridavan je različit značaj, a naročito kada sadrži priznanje. Stavovi su se kretali od bezuslovne dokazne vrijednosti priznanja (*confessio est regina probationem*) do odricanja svake njegove dokazne vrijednosti.³⁰⁹ U našem zakonu, dokazna vrijednost iskaza osumnjičenog, odnosno optuženog kada sadrži priznanje cijeni se kao i svaki drugi dokaz u krivičnom postupku. Zakonodavac propisuje da se prilikom izjašnjavanja o krivici i razmatranja izjave o krivici, mora provjeriti dobrovoljnost priznanja, kao i da li postoji dovoljno dokaza o krivici optuženog.³¹⁰

Takođe, iskaz osumnjičenog može biti pun dokaz ili nemati nikakve dokazne vrijednosti, tako da sud, s obzirom na cjelokupan dokazni materijal, može oslobođiti optuženog koji je priznao, a osuditi optuženog koji nije priznao.³¹¹ Sud u praksi najčešće ne

³⁰⁹ M. Simović, V. Simović, *cit. djelo*, 2013, str. 387

³¹⁰ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 386

³¹¹ M. Simović, V. Simović, *cit. djelo*, 2013, str. 387

vjeruje odricanju, dok se vjeruje priznanju, s prepostavkom da niko normalan neće iskazivati na svoju štetu. Kada se radi o priznanjima, ona mogu biti *pogrešna i lažna*. Priznanja koja nastaju iz zablude o okolnostima slučaja ili zbog halucinacija nazivamo *pogrešnim priznanjima*. *Lažna priznanja* mogu biti različita, kao što su: profesionalni optuženici koji priznaju za nagradu, potom maloljetnici da bi svojim priznanjem spasili svoje roditelje od odgovornosti, ali može biti i obrnuto i slični slučajevi.

GLAVA XII – SVJEDOCI

1. Pojam svjedoka i svjedočenje	229
2. Dužnosti svjedoka	232
2.1. Dužnost odazivanja pozivu	232
2.2. Dužnost davanja iskaza	233
2.2.1. Oslobađanje od dužnosti svjedočenja	234
2.2.2. Djelimično oslobađanje od dužnosti svjedočenja	235
2.2.3. Imunitet svjedoka	236
2.2.4. Isključenje svjedoka zbog nesposobnosti	236
2.2.4.1. Apsolutna nesposobnost za svjedočenje	237
2.2.4.2. Relativna nesposobnost za svjedočenje	237
2.3. Dužnost polaganja zakletve	238
2.4. Dužnost davanja istinitog iskaza	239
3. Prava svjedoka	239
3.1. Zaštita svjedoka	240
3.1.1. Zaštita posebno osjetljivog svjedoka	240
3.1.2. Svjedok pod prijetnjom	242
3.1.3. Ugroženi svjedok	242
3.1.4. Zaštićeni svjedok	243
3.1.4.1. Uslovi i mogućnosti dobijanja statusa zaštićenog svjedoka	245
3.1.4.2. Način ispitivanja zaštićenog svjedoka	246
3.1.4.3. Zapisnik o saslušanju zaštićenog svjedoka	246
3.1.4.4. Program zaštite svjedoka	247

1. Pojam svjedoka i svjedočenje

Svjedok je fizičko lice koje nije okrivljeno, a koje posjeduje saznanje o činjenicama koje se utvrđuju u krivičnom postupku, zbog čega ga organi postupka pozivaju da u istrazi i na glavnom pretresu da o tim činjenicama svoj iskaz. Svrha vođenja svakog krivičnog postupka jeste razmatranje pitanja postojanja krivičnog djela i njegovog izvršioca, a kako bismo to utvrdili saslušavaju se lica koja raspolažu određenim saznanjem o pravno relevantnim činjenicama. Svjedok je lice koje ima saznanje o događaju koji predstavlja krivično djelo. On u toku postupka takođe može da bude ispitan i da da svoj iskaz o činjenicama koje zna. Za razliku od osumnjičenog, odnosno optuženog svjedok je, po pravilu, dužan da iskazuje i ima obavezu da govori istinu, a svjesno davanje lažnog iskaza predstavlja krivično djelo. Saslušavanje optuženog kao svjedoka u vlastitoj stvari nije uobičajeno u evropskom kontinentalnom i krivičnoprocesnom pravu.³¹² Ta mogućnost je prihvaćena u anglosaksonском, odnosno angloameričkom pravu.³¹³ Međutim, pred Međunarodnim krivičnim sudom optuženi može, ako to želi, svjedočiti u svoju odbranu, a što se tiče našeg procesnog prava ta mogućnost je otvorena izmjenama i dopunama procesnog zakonodavstva u 2008. i 2009. godini.³¹⁴

Svjedok se u teoriji često označava kao „lično dokazno sredstvo“.³¹⁵ Svjedok je dokazno sredstvo, njegov iskaz je dokazni osnov, a svjedočenje predstavlja procesnu radnju izvođenja dokaza koja se sastoji u saznavanju na zakonom utvrđen način dokaznih osnova sadržanih u dokaznom sredstvu.³¹⁶

Svjedočenje se sastoji u uzimanju iskaza od lica koje se smatra svjedokom, jer će vjerovatno dati sljedeća obavještenja:

³¹² B. Pavišić, *cit. djelo*, 2005, str. 316

³¹³ V. Bayer, *cit. djelo*, 1995, str. 295-297

³¹⁴ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 393

³¹⁵ G. Pfeifer, *Strafprozeßordnung und Gerichtverfassungsgesetz*, München, 1999, str. 64

³¹⁶ H. Sijerčić-Čolić, *Svjedok u kaznenom postupku*, Split, 1997, str. 2-16

- o krivičnom djelu i učiniocu (objektivni i subjektivni elementi koji se odnose na predmet krivičnog postupka), i
- o drugim činjenicama koje se utvrđuju u krivičnom postupku.

Takođe i lice koje je oštećeno krivičnim djelom može biti svjedok. Međutim, ako bi sudija, tužilac ili zapisničar morali biti saslušani u svojstvu svjedoka, oni u tom predmetu ne bi mogli dalje da vrše svoju osnovnu procesnu funkciju. Takođe i za vještaka vrijedi isto, tako da se za vještaka neće uzeti lice koje je saslušano kao svjedok.

Svjedočenje je zakonom regulisano iskazivanje pred sudom, tužiocem, kao i drugim organima koji učestvuju u postupku o čulnom opažanju činjenica koje su predmet utvrđivanja u krivičnom postupku. Predmet svjedočenja su čulna opažanja neke činjenice iz prošlosti, važne za krivični postupak. Kod iskaza svjedoka važno je imati u vidu odakle je svjedoku poznato to o čemu svjedoči. U svakom slučaju prednost treba davati činjenici koja je rezultat njegovog neposrednog opažanja. Ispitivanje svjedoka se smatra složenom radnjom, koja prepostavlja poznavanje ne samo procesnih odredbi koje regulišu tu materiju, nego i kriminalističke taktike i psihologije.³¹⁷

Prema našem procesnom pravu svjedoci se saslušavaju kada postoji vjerovatnoća da će svojim iskazom moći dati obavijesti o krivičnom djelu, izvršiocu i o drugim važnim okolnostima.³¹⁸ U krivičnom postupku u svojstvu svjedoka može se pojaviti svako lice bez obzira na njegovu starost. Zakon ne poznaje nikakva ograničenja u pogledu njegovih psihičkih i fizičkih nedostataka, pod uslovom da je sposoban da opaža činjenice u krivičnoj stvari i da ih kasnije reprodukuje. Prema tome, kao svjedok se može pojaviti svako lice, nije predviđena ni gornja, a ni donja starosna granica, može se pojaviti i ono lice sa poremećajima u psihičkim ili fizičkim

³¹⁷ B. Simović, *Pribavljanje i ocena iskaza pred policijom i na sudu*, Kragujevac, 1997, str. 77.

³¹⁸ Vidi član 81 Zakona o krivičnom postupku BiH

osobinama, ali će se dokazna vrijednost njihovih iskaza cijeniti prema načelu slobodne ocjene dokaza.

U krivičnom postupku i djeca mogu biti ispitana kao svjedoci, u zavisnosti od njihove razvijenosti i prirode okolnosti o kojima treba da svjedoče, što je faktičko pitanje. Prilikom ispitivanja djeteta kao svjedoka, zbog njegovog posebnog psihičkog stanja, potrebno je prilikom ispitivanja obezbijediti prisustvo pedagoga, psihologa, defektologa i druga stručna lica koja mogu dati orientaciju u ispitivanju. Ispitivanje djece koja su oštećena krivičnim djelom treba svesti na najmanju neophodnu mjeru zbog mogućnosti naknadnih trauma.

Razlikujemo sljedeće vrste svjedoka, i to:

- svjedoci koji su neposredno, na osnovu vlastitog čulnog zapažanja, stekli saznanja o činjenicama koje su predmet utvrđivanja u krivičnom postupku (svjedoci–očevici, neposredni svjedoci-*testis de audiatur* ili dokaz iz prve ruke);

- svjedoci koji su na posredan način saznali činjenice koje su predmet utvrđivanja u krivičnom postupku. Ovi svjedoci imaju saznanja koja crpe od drugih lica, odnosno na osnovu drugih zapažanja i izvora. Takve svjedoke nazivamo „svjedok po čuvenju“ (*testis de audiatur*).

Svjedoci se još mogu podijeliti i na sljedeće kategorije:

- svjedok djela, odnosno glavni svjedok, je onaj koji o događaju može nešto izjaviti, a

- dodatni, odnosno sporedni svjedok je onaj koji o okolnostima djela može dati samo takve navode koji su izvan izvršenog krivičnog djela.

Takođe se svjedoci mogu podijeliti i na dobronamjerne i svjedoke koji daju lažne iskaze, svjedoci optužbe (poziva ih tužilac) i svjedoke odbrane (poziva ih optuženi ili branilac).³¹⁹

³¹⁹ B. Pavišić, D. Modly, P. Veić, *cit. djelo*, str. 390 - 405

2. Dužnosti svjedoka

Svjedok u krivičnom postupku ima određene dužnosti, ali isto tako i određena prava. U procesne dužnosti svjedoka spadaju:

- 1) dužnost odazivanju pozivu;*
- 2) dužnost davanja iskaza;*
- 3) dužnost obavještavanja suda o promjeni adrese;*
- 4) dužnost polaganja zakletve, i*
- 5) dužnost davanja istinitog iskaza.*

2.1. Dužnost odazivanja pozivu

Svako ko je pozvan kao svjedok, dužan je da se odazove pozivu organa krivičnog postupka. Prva dužnost svjedoka je odazivanje pozivu, što praktično znači da svjedok treba u određeno vrijeme da bude na određenom mjestu, koje je označeno u pozivu, kao i da se tu zadrži sve dok organ krivičnog postupka ne izjavi, izričito ili konkludentnim radnjama, da je svjedok slobodan. Svako ko je pozvan kao svjedok, dužan je da se pozivu organa krivičnog postupka odazove, pa i na onu koju zakon izričito isključuje ili oslobađa od opšte dužnosti svjedočenja.

Kršenje spomenute dužnosti, odnosno neodazivanje svjedoka koji je uredno pozvan, a svoj izostanak nije opravdao ili se bez odobrenja udaljio sa mjesta gdje treba da bude ispitan, za posljedicu može imati izricanje novčane kazne ili prinudno dovođenje, te obavezu svjedoka da nadoknadi troškove dovođenja. Protiv rješenja kojim je izrečena novčana kazna može se podnijeti žalba o kojoj odlučuje vijeće od trojice sudija, s tim da žalba ne zadržava izvršenje rješenja.

U izuzetnim slučajevima naredbu o dovođenju svjedoka može izdati i tužilac, pod uslovom da svjedok koji je uredno pozvan

ne dođe, a svoj izostanak ne opravda, s tim da ovu naredbu mora odobriti sudija za prethodni postupak u roku od 24 sata od izdavanja naredbe.

Svjedoci koji se zbog bolesti, starosti ili drugih opravdanih razloga ne mogu odazvati pozivu, saslušaće se u mjestu gdje je to moguće, odnosno u svom stanu, bolnici ili putem tehničkih sredstava za prenos slike ili zvuka.

2.2. *Dužnost davanja iskaza*

Dužnost svjedočenja je kako pravna, tako i moralna obaveza. Lice pozvano da svjedoči dužno je da svjedoči, osim ako zakonom drugačije nije određeno, tj. izuzev u slučaju kad je po zakonu to lice isključeno kao svjedok, ili je oslobođeno dužnosti davanja iskaza. Veoma malo krivičnih djela je izvršeno bez prisustva trećih lica, a još je manji broj osumnjičenih o kojima neko lice ne može iznijeti neke podatke iz njihovog života.

Svjedok ima dužnost da odgovara na opšta pitanja, na osnovu kojih mu se utvrđuje identitet i eventualno postojanje zakonskih osnova za isključenje ili oslobođanje od dužnosti svedočenja.³²⁰ Poslije opštih pitanja svjedok se poziva da o predmetu iznese sve što mu je poznato, pri čemu ne smije ništa da prečuti. Nakon toga će mu se postavljati pitanja radi provjeravanja, dopune i razjašnjenja. Dužnost svjedoka, pored svjedočenja, jeste i suočenje sa drugim svjedokom ili osumnjičenim, odnosno optuženim, kao i obaveza prepoznavanja lica i stvari.³²¹

Prilikom saslušanja svjedoka nije dozvoljeno služiti se obmanom niti postavljati takva pitanja u kojima je već sadržano kako bi trebalo odgovoriti. Ukoliko svjedok u toku istrage odbije svjedočenje bez zakonskog osnova, može se kazniti novčanom kaznom, a ukoliko i na glavnom pretresu odbije da svjedoči može se ponovo kazniti novčanom kaznom. Ako i nakon toga odbije da

³²⁰ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 395

³²¹ M. Simović, V. Simović, *cit. djelo*, 2011, str. 237

svjedoči, svjedok se može zatvoriti. Zatvor traje dok svjedok ne pristane da svjedoči ili dok njegovo svjedočenje ne postane nepotrebno, ili dok se krivični postupak ne završi, ali najduže 30 dana. Ove sankcije izriče sud, a protiv rješenja kojim je izrečena novčana kazna ili određeno zatvaranje dozvoljena je žalba koja ne zadržava izvršenje rješenja.

2.2.1. Oslobađanje od dužnosti svjedočenja

Od opšte dužnosti svjedočenja izuzeta su pojedina lica, odnosno određene kategorije lica. Ta lica su privilegovana time što ih zakon oslobađa dužnosti svjedočenja. Oni ne mogu svjedočiti u krivičnom postupku zbog postojanja određenih razloga. Radi se o sljedećim licima:

- lice koje bi svojim iskazom u svojstvu svjedoka povrijedilo dužnost čuvanja tajnog podatka, sve dok ga nadležni organ ne oslobodi te dužnosti ili ne opozove tajnost podataka;
- lice koje bi svojim iskazom povrijedilo dužnost čuvanja profesionalne tajne, kao što je zdravstveni radnik ili vjerski službenik, i to sve dok takva obaveza postoji, osim ako su ta lica posebnim propisom oslobođena ove dužnosti, kao i ako su izjavom lica u čiju je korist ustanovljena tajna oslobođeni te dužnosti;
- lice koje je branilac osumnjičenog, odnosno optuženog, o onome što mu je on povjerio.³²²

Takođe su od dužnosti svjedočenja oslobođene i one kategorije lica koja privilegiju da ne svjedoče mogu koristiti zbog bliskosti sa osumnjičenim, odnosno optuženim ili srodničkog svojstva sa njim, a to se odnosi na sljedeća lica, i to:

- lice s kojim osumnjičeni, odnosno optuženi živi u braku, vanbračnoj zajednici ili drugoj trajnoj zajednici života;

³²² S. Kosanović, *cit. djelo*, str. 242-243

- lice koje je srodnik sa osumnjičenim, odnosno optuženim po krvi u pravoj liniji, u pobočnoj liniji do trećeg stepena zaključno, a po tazbinskoj liniji do drugog stepena zaključno, i

- lice koje je usvojenik ili usvojilac osumnjičenog, odnosno optuženog.

Takođe se od dužnosti svjedočenja izuzima i maloljetno lice koje s obzirom na uzrast i duševnu razvijenost nije sposobno da shvati značaj prava da ne mora svjedočiti, pa se ne može ispitati kao svjedok, osim ako osumnjičeni, odnosno optuženi to ne zahtijeva. Na ove okolnosti organ koji vodi postupak dužan je da po saznanju odmah upozori, a upozorenje i odgovor se unose u zapisnik.

2.2.2. Djelimično oslobađanje od dužnosti svjedočenja

Djelimično oslobađanje od dužnosti svjedočenja ustanovljeno je u cilju zaštite prava čovjeka da ništa ne čini na svoju štetu i prava da bude solidaran prema svojim bliskima. Djelimično oslobađanje važi za svakog svjedoka, a ne samo srodnike i bliska lica osumnjičenog, odnosno optuženog, a odnosi se na dio iskaza, a ne na iskaz u cjelini.³²³ Djelimično oslobađanje znači da je svaki svjedok oslobođen dužnosti da odgovara na pojedina pitanja, odnosno nije dužan da odgovara na pitanja ako je vjerovatno da bi time sebe ili svog bliskog srodnika ili drugo blisko lice izložio teškoj sramoti, znatnoj materijalnoj šteti ili krivičnom gonjenju.³²⁴

Zakonodavac ne zabranjuje postavljanje svjedoku i takvih pitanja, odnosno pitanja na koje bi ga odgovor izložio krivičnom gonjenju, s tim da svjedok na ovo pravo mora biti upozoren, a upozorenje se unosi u zapisnik. Ukoliko svjedok pristane da

³²³ S. Bejatović, *cit. djelo*, 2014, str. 307

³²⁴ Vidi član 84 Zakona o krivičnom postupku BiH

odgovora na takva pitanja, sud će smatrati da se svjedok odrekao beneficije iz navedenog zakonskog propisa.

2.2.3. Imunitet svjedoka

Naše procesno pravo poznaje davanje imuniteta svjedoku onda kada svjedok pristaje da odgovara na pitanja na koja ima pravo da uskrati odgovore, jer će ga istiniti odgovori izložiti krivičnom gonjenju. Kroz dobijeni imunitet od tužioca, svjedok pristaje na saradnju sa tužiocem, bez obzira što će ga istiniti odgovor izložiti krivičnom gonjenju.³²⁵

Saradnja tužioca sa svjedokom naročito je korisna kada se radi o organizovanom kriminalitetu, sprečavanju vršenja novih krivičnih djela, efikasnijem otkrivanju i rasvjetljavanju izvršenih krivičnih djela ili hvatanju učinilaca. Opravdanost davanja imuniteta procjenjuje glavni tužilac koji svojom odlukom daje imunitet svjedoku. U odluci glavnog tužioca mora biti naglašeno da se svjedok, koji je dobio imunitet i koji je svjedočio, neće krivično goniti osim za davanje lažnog iskaza.

2.2.4. Isključenje svjedoka zbog nesposobnosti

Svako sposobno lice može biti svjedok u krivičnom postupku. U nekim slučajevima, međutim, krivično procesno pravo isključuje neka lica od svjedočenja, a to se zasniva na nesposobnosti određenih lica da vrše svjedočku dužnost u bilo kom procesu (apsolutno nesposobni svjedoci), ili nesposobnosti da se kao svjedoci pojave u pojedinom krivičnom predmetu (relativno nesposobni svjedoci).³²⁶

³²⁵ O. Jašarević, *cit. djelo*, str. 145

³²⁶ M. Simović, V. Simović, *cit. djelo*, 2011, str. 239

2.2.4.1. Apsolutna nesposobnost za svjedočenje

Svjedok može da bude svako lice, bez obzira na uzrast, duševno stanje, fizičke nedostatke itd, kao što su djeca, duševno oboljela lica, starci, gluhi, gluhonijemi, pijani i sl.³²⁷ Dakle, zakon ne isključuje lica ni jedne kategorije kao absolutno nesposobna da budu svjedoci, s tim da sud može odbiti da sasluša ovakva lica kao svjedoke, ali ne po osnovu zakonske zabrane njihovog saslušavanja kao svjedoka, već zbog činjenice da se kao svjedoci saslušavaju samo ona lica za koja je vjerovatno da će biti u stanju da pruže u postupku korisne podatke o predmetu suđenja. Prema tome, tužilac, odnosno sud će odbiti saslušanje kao svjedoka lica za koja je potpuno sigurno da, s obzirom na stanje u kom se nalaze, ne mogu pružiti korisne podatke, ili je njihovo saslušanje, imajući u vidu njihovo stanje, nemoguće.

2.2.4.2. Relativna nesposobnost svjedoka

Kod relativno nesposobnih svjedoka radi se o licima koja su sposobna za svjedočenje, ali koja ne mogu biti saslušana u konkretnom krivičnom postupku, iako bi mogla dati korisna obavještenja o krivičnom djelu, učiniocu i drugim relevantnim okolnostima slučaja.³²⁸ U ovu kategoriju svrstavaju se lica, inače apstraktno sposobna da svjedoče, koja po zakonu ne mogu biti svjedoci u konkretnoj krivičnoj stvari, ali mogu svjedočiti u svakoj drugoj, pa su otuda relativno nesposobni svjedoci. Što znači da nije dopušteno da ih sud saslušava kao svjedoke ni kad bi na to pristala, a ona sama ne smiju da svjedoče i kad bi sud od njih to zatražio.³²⁹

Pod relativno nesposobnim svjedocima podrazumijevamo sljedeća lica: 1) lica za koja se podrazumijeva da su relativno

³²⁷ M. Simović, *cit. djelo*, 2009, str. 237

³²⁸ M. Simović, V. Simović, *cit. djelo*, 2013, str. 393

³²⁹ S. Bejatović, *cit. djelo*, 2014, str. 305

nesposobna kao svjedoci, i 2) lica koja su izričito zakonom isključena kao svjedoci.

1) Lica za koja se podrazumijeva da su relativno nesposobna kao svjedoci. Ovdje se radi se o licima koja u konkretnom postupku imaju neku drugu procesnu funkciju (npr. sudije i tužioca, zapisničara, tumača i vještaka) u određenoj krivičnoj stvari koja je nespojiva sa funkcijom svjedoka u istoj krivičnoj stvari.

2) Lica koja su izričito zakonom isključena kao svjedoci. U ovu kategoriju spadaju lica koja bi svojim iskazom povrijedila dužnost čuvanja državne, vojne, službene, ili profesionalne tajne, te maloljetno lice.

Dakle, pozivu se, moraju odazvati i ona lica, koja se ne mogu saslušati kao svjedoci.

Ukoliko je saslušano lice koje se ne može saslušati kao svjedok, na takvom iskazu se ne može zasnovati sudska odluka.

2.3. Dužnost polaganja zakletve

Zakletva svjedoka je zakonom predviđeno sredstvo za obezbjeđenje njegovog istinitog i potpunog iskaza. Svjedok zakletvu polaže na glavnem pretresu, ali je izuzetno može položiti i prije, odnosno u slučajevima bolesti ili drugih razloga zbog kojih neće moći da dođe na glavni pretres. Zakletva koja je položena prije glavnog pretresa obavezno se unosi u zapisnik, s tim da se u zapisniku mora navesti i razlog polaganja zakletve prije glavnog pretresa. Na glavnem pretresu, svjedok koji je prije položio zakletvu, neće se ponovo zaklinjati, nego će ga sudija, odnosno predsjednik vijeća upozoriti da je već položio zakletvu, te da je dužan dati potpun i istinit iskaz.

Polaganje zakletve je, po pravilu, usmeno, čitanjem njenog teksta, odnosno potvrđnim odgovorom nakon saslušanog sadržaja teksta zakletve koju je pročitao organ postupka. Takođe, svjedok može da odbije polaganje zakletve. Sud za odbijanje polaganja

zakletve ne sankcioniše svjedoka niti će svjedok imati neke štetne posljedice, ali će sud ovu činjenicu uzeti u obzir prilikom ocjene svjedočenja, a razlozi odbijanja polaganja zakletve se unose u zapisnik.

2.4. Dužnost davanja istinitog iskaza

Svjedok ima obavezu da prilikom davanja iskaza govori istinu, ne smije da prečuti ništa o činjenicama koje su mu poznate, a o kojima se ispituje. Svjedok prije ispitivanja o samoj krivičnoj stvari, mora biti upozoren od strane organa koji ga ispituje da je dužan *da govori istinu i da ništa ne smije da prečuti*, ali i o posljedicama davanja lažnog iskaza. Dakle, svjedok je dužan govoriti istinu, a davanje lažnog iskaza predstavlja krivično djelo.

3. Prava svjedoka

U toku krivičnog postupka svjedok ima određene dužnosti, ali isto tako ima i određena prava koja mu pripadaju. Od najznačajnijih prava koja svjedoku pripadaju je human, odnosno tretman dostojan čovjeka i poštovanje ljudske ličnosti,³³⁰ kao i zakonit odnos prilikom saslušanja, što znači upotrebu svoga jezika i pisma, zaštitu od vrijeđanja, prijetnji i napada. Svjedoku ne pripada nikakva nagrada za svjedočenje, s tim da ima pravo na naknadu putnih troškova i na naknadu za izgubljenu dobit, odnosno dangubu. Tom pravu odgovara odgovarajuća dužnost sudije, odnosno predsjednika vijeća koji će upozoriti ili novčano kazniti učesnika u postupku ili bilo koje drugo lice koje vrijeđa, prijeti ili dovodi u opasnost bezbjednost svjedoka pred sudom.³³¹ Ukoliko je svjedoku upućena ozbiljna prijetnja, sudija, odnosno predsjednik vijeća će obavijestiti tužioca, radi preduzimanja krivičnog gonjenja. Odluka se

³³⁰ M. Grubač, *cit. djelo*, 2004, str. 311

³³¹ M. Simović, V. Simović, *cit. djelo*, 2013, str. 388

donosi u svakom konkretnom slučaju. Sudija, odnosno predsjednik suda, na prijedlog stranke ili branioca će naređiti policijskim organima preuzimanje mjera koje su neophodne za zaštitu čovjeka.

3.1. Zaštita svjedoka

Svjedok ima načelno pravo na korektan odnos prema njemu od strane organa krivičnog postupka, s tim da organ krivičnog postupka posjeduje i mogućnost primjene mjera zaštite svjedoka, ali i drugih učesnika krivičnog postupka. Primjena mjera zaštite svjedoka i drugih učesnika krivičnog postupka nije samo mogućnost, već i obaveza organa postupka. Ovo znači da svjedok u postupku ne smije biti izložen uvredama, prijetnjama, odnosno bilo kakvim napadima, a u slučaju da do njih dođe organ postupka je dužan da ga od toga zaštiti. U slučaju da učesnik u postupku vrijeđa oštećenog ili svjedoka, prijeti mu ili ugrožava njegovu bezbjednost, sud će ga opomenuti, a može ga i novčano kazniti. Protiv rješenja kojim je izrečena novčana kazna, može se ponijeti žalba, a po žalbi odlučuje vijeće, s tim da žalba nema supsenzivno dejstvo. U slučaju postojanja nasilja ili ozbiljne prijetnje upućene oštećenom ili svjedoku, tužilac će preuzeti krivično gonjenje, ali se može i od policije zahtijevati da preuzme mjere zaštite oštećenog ili svjedoka u skladu sa zakonom.

3.1.1. Zaštita posebno osjetljivog svjedoka

Status posebno osjetljivog svjedoka organ postupka može po službenoj dužnosti ili na zahtjev stranaka, odnosno samog svjedoka, odrediti svjedoku koji je posebno osjetljiv s obzirom na neku od sljedećih opciono propisanih okolnosti, i to:

- 1) uzrast;
- 2) životno iskustvo;

- 3) način života;
- 4) pol;
- 5) zdravstveno stanje;
- 6) prirodu, način ili posljedice izvršenog krivičnog djela, i
- 7) iz drugih opravdanih razloga.³³²

Odluku o dodjeljivanju statusa posebno osjetljivog svjedoka, uslijed postojanja neke od navedenih okolnosti, donosi organ postupka po službenoj dužnosti, na zahtjev stranaka ili samog svjedoka. Prema ovoj kategoriji svjedoka potrebno je primijeniti poseban način saslušanja kojim se štiti njegov identitet, pravo na privatnost i dostojanstvo, a koji može spriječiti sekundarnu viktimizaciju. Zbog zaštite interesa posebno osjetljivog svjedoka, organ postupka će donijeti rješenje o postavljanju punomoćnika ovom svjedoku iz spiska advokata, koji sudu dostavlja nadležna advokatska komora za određivanje branilaca po službenoj dužnosti.

Saslušanje posebno osjetljivih svjedoka potrebno je organizovati što prije nakon izvršenja djela, u što je moguće ranije fazi postupka i bez kasnijeg ponavljanja na glavnem pretresu. To praktično znači da će se ograničiti broj saslušavanja pred sudom, i po mogućnosti izvesti bez neposrednog kontakta sa optuženim, kako bi se na taj način spriječila njegova dodatna traumatizacija. Prilikom ispitivanja posebno osjetljivog svjedoka, pitanja se mogu postavljati samo preko organa postupka, ili uz pomoć psihologa, socijalnog radnika ili nekog drugog stručnog lica, o čemu odlučuje organ postupka. Organ postupka može odlučiti da se ispitivanje obavi upotrebom tehničkih sredstava za prenos slike i tona, bez prisustva stranaka i drugih učesnika u postupku. Dakle, preporučuju se i audio-vizuelni snimci iskaza svjedoka u istrazi i reprodukcija tih snimaka na glavnem pretresu, umjesto neposrednog saslušanja.

Posebno osjetljivi svjedok može biti ispitani i u stanu ili u nekoj drugoj prostoriji, kao i u instituciji koja je stručno osposobljena

³³² M. Škulić, *cit. djelo*, 2017, str. 219

za ovakve poslove.³³³ Posebno osjetljivi svjedok ne može biti suočen sa osumnjičenim, odnosno optuženim, osim ako nisu kumulativno ispunjena dva uslova: kao prvo, potrebno je da sam osumnjičeni, odnosno optuženi zahtijeva suočenje, i kao drugi uslov neophodno je da organ postupka dozvoli suočenje, vodeći pri tom računa o stepenu osjetljivosti svjedoka i o pravima odbrane.

3.1.2. Svjedok pod prijetnjom

Svjedok pod prijetnjom je onaj svjedok čija je lična sigurnost ili sigurnost njegove porodice dovedena u opasnost zbog njegovog učešća u postupku, kao rezultat prijetnji, zastrašivanja ili sličnih radnji koje su vezane za njegovo svjedočenje, ili svjedok koji smatra da postoji razumna osnova za bojazan da bi takva opasnost vjerovatno proistekla kao posljedica njegovog svjedočenja.³³⁴

Ukoliko lice koje želi svjedočiti hoće da se kvalifikuje kao „svjedok pod prijetnjom“, nije dovoljna samo prepostavka da postoji opasnost po njegovu bezbjednost ili bezbjednost njegove porodice,³³⁵ što znači da postojanje opasnosti mora biti konkretizovano činjenicom postojanja prijetnji, zastrašivanja ili sličnih radnji koje su neposredno vezane za svjedočenje, odnosno da su se one već dogodile, kako bi svjedok mogao dobiti status svjedoka pod prijetnjom.

3.1.3. Ugroženi svjedok

Ugroženi svjedok je svjedok koji je ozbiljno tjelesno ili duševno povrijeđen okolnostima pod kojima je krivično djelo izvršeno ili koji pati od ozbiljnih duševnih poremećaja koji ga čine

³³³ S. Kosanović, *cit. djelo*, str. 247

³³⁴ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 409

³³⁵ M. Simović, V. Simović, *cit. djelo*, 2013

izuzetno osjetljivim, ili dijete maloljetnik. Ugroženi svjedoci se mogu svrstati u tri grupe:

- *u prvu grupu* ugroženih svjedoka spadaju uglavnom žrtve izvršenog krivičnog djela, odnosno oštećena lica;

- *u drugu grupu* ugroženih svjedoka svrstavaju se lica koja pate od ozbiljnih *psihičkih poremećaja* koja ih čine *izuzetno osjetljivim*, s tim da se traži da je svjedok kumulativno ispunio uslove, odnosno da ima „*psihičke poremećaje*“ i „*osjetljivost*“.

- *u treću grupu* spadaju djeca i maloljetnici. Dakle, ovdje se radi o licima normalnog fizičkog i psihičkog razvoja, ali zbog životne dobi u kojoj se nalaze njihovo pojavljivanje kao svjedoka u krivičnom postupku može uticati na njihov dalji, posebno psihički razvoj.³³⁶ Iz navedenog može se zaključiti da je opravdano što su upravo djeca i maloljetnici svrstani u grupu ugroženih svjedoka.

3.1.4. Zaštićeni svjedok

Za razliku od posebno osjetljivih svjedoka, koji se na neki način štite „od krivičnog postupka“, odnosno od određenih štetnih posljedica koje bi mogле da nastupe, bilo uslijed određenih normalnih procesnih efekata, kao što je ponovno suočavanje u svijesti sa već doživljenim „zlom“ nastalim krivičnim djelom, odnosno njegovim krivičnopravnim i faktičkim konsenkvencama, zahvaljujući tome što oštećeni, a naročito kada je istovremeno i žrtva krivičnog djela, mora da kao svjedok da iskaz u odnosu na okolnosti krivičnog djela koje je prema njemu učinjeno (sekundarna viktimizacija oštećenog), zaštićeni svjedoci se štite u odnosu na moguće štetne posljedice koje bi po njih ili njima bliskih lica, mogле da nastupe zbog toga što su kao svjedoci dali odgovarajući iskaz.³³⁷

Na osnovu definisanja pojmova svjedoka pod prijetnjom i ugroženog svjedoka određuje se kada svjedok može dobiti status

³³⁶ M. Simović, V. Simović, *cit. djelo*, 2013, str. 406

³³⁷ M. Škulić, *cit. djelo*, 2017, str. 221

zaštićenog svjedoka i pravila po kojima se saslušava zaštićeni svjedok. Dakle, zaštićeni svjedok ne predstavlja nikakvu posebnu kategoriju svjedoka, odnosno to je lice koje u skladu sa opštim procesnim pravilima ima status svjedoka, s tim što se prilikom njegovog ispitivanja, zbog postojanja određenih okolnosti, preduzimaju mjere posebne zaštite putem kojih se u nemalom stepenu odstupa kako od standardnih – osnovnih mehanizama zaštite svjedoka, tako i od standardnih pravila ispitivanja svjedoka.³³⁸

Zaštićenim svjedokom smatra se lice, odnosno svjedok kome su odobrene posebne mjere zaštite, radi moguće osvete ili odmazde samog optuženog koji je pogoden takvim svjedočenjem, ili je od optuženom bliskih lica, odnosno lica koja se sa njima nalaze u određenoj vezi, a takva opasnost nekada može da potiče i od mogućih osumnjičenih, odnosno optuženih, tj. lica koja smatraju da bi ih iskaz svjedoka mogao teretiti. Prema zakonskoj formulaciji, u izuzetnim okolnostima, kada postoji očigledna opasnost za ličnu bezbjednost svjedoka ili njegove porodice, koja je tako ozbiljna da postoje opravdani razlozi za vjerovanje da nije moguće da se ta opasnost umanji nakon što je svjedok dao iskaz ili je vjerovatno da će se opasnost povećati zbog davanja iskaza, sud može saslušati zaštićenog svjedoka. Na položaj zaštićenog svjedoka primjenjivat će se odredbe posebnih zakona.³³⁹

Treba naglasiti da sud ni u kom slučaju ne može zasnovati osuđujuću presudu isključivo ili u odlučujućoj mjeri na iskazu zaštićenog svjedoka. U slučaju nepoštovanja zaštite identiteta zaštićenih svjedoka, posljedice su krivičnopravnog karaktera, a krivični zakon inkriminiše djelo pod nazivom „otkrivanje identiteta

³³⁸ S. Bejatović, *cit. djelo*, 2014, str. 315

³³⁹ Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka objavljen je u „Službenom glasniku BiH“, broj 21/03, 61/04 i 55/05. U entitetima i Distriktu to su sljedeći zakoni, i to: Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka FBiH („Službene novine FBiH“, br. 36/03); Zakon o zaštiti svjedoka u krivičnom postupku RS („Službeni glasnik RS“, br. 48/03) i Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka BD BiH („Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, br. 10/03, 8/07 i 19/07).

zaštićenog svjedoka“.³⁴⁰ Ovo krivično djelo čini onaj ko neovlašćeno drugom saopšti, preda ili preduzme drugu radnju s ciljem otkrivanja podataka o identitetu ili informacija koje mogu dovesti do otkrivanja identiteta lica koje je pružilo dokaz ili treba pružiti dokaz pred institucijama BiH, a koje se po zakonu ne smiju objaviti ili su odlukom Suda BiH ili drugog nadležnog organa ili institucije BiH proglašene tajnim. Takođe krivično djelo bi učinio sudija Suda BiH ili drugo službeno lice koje neovlašćenom licu učini dostupnim podatke i informacije o identitetu zaštićenog svjedoka, te ako bi neko slučajno došao do otkrivenih, ali ne i objavljenih podataka i informacija o zaštićenom svjedoku, pa te podatke ili informacije prenio ili učini ih dostupnim, znajući za njihovu prirodu.

3.1.4.1. Uslovi i mogućnosti dobijanja statusa zaštićenog svjedoka

Sud može odrediti status zaštićenog svjedoka na sopstvenu inicijativu, odnosno po službenoj dužnosti, ili na zahtjev tužioca ili samog svjedoka. U zahtjevu za davanje statusa zaštićenog svjedoka potrebno je navesti najmanje sljedeće elemente, i to:

- 1) lične podatke o svjedoku;
- 2) podatke o krivičnom djelu o kome se svjedok ispituje, odnosno u pogledu kojeg bi trebalo da bude ispitan,
- 3) činjenice i dokaze koji ukazuju da u slučaju svjedočenja postoji opasnost po život, tijelo, zdravlje, slobodu ili imovinu većeg obima svjedoka ili njemu bliskih lica, i
- 4) opis okolnosti na koje se svjedočenje odnosi.³⁴¹

Svjedok koji ispunjava ove uslove podnosi zahtjev za davanje statusa zaštićenog svjedoka, dok o određivanju statusa zaštićenog svjedoka rješenjem odlučuje sud u odgovarajućem funkcionalnom obliku, u zavisnosti od faze krivičnog postupka.

³⁴⁰ Vidi čl. 240 KZ BiH, 352 KZ FBiH, 338 KZ RS i 346 KZ BD BiH.

³⁴¹ M. Škulić, *cit. djelo*, 2017, str. 223

Protiv rješenja kojim se određuje status zaštićenog svjedoka, stranke i svjedok mogu izjaviti žalbu, o kojoj odlučuje sud, čiji funkcionalni oblik zavisi od faze krivičnog postupka, te od funkcionalnog oblika suda koji je donio takvo rješenje.

3.1.4.2. Način ispitivanja zaštićenog svjedoka

Kada rješenje o određivanju statusa zaštićenog svjedoka postane pravosnažno, sud naredbom obavlja stranke, branioca i svjedoka o danu, času i mjestu ispitivanja svjedoka. Prije početka ispitivanja, zaštićeni svjedok se obavlja da njegov identitet neće biti otkriven nikome osim суду и zapisničaru, da će se na sudu pojaviti samo na saslušanju zaštićenog svjedoka, te da ne može biti prisiljen odgovarati na pitanja koja mogu ukazati na njegov identitet ili identitet njegovih članova porodice. Ispitivanje zaštićenog svjedoka prati određeni stepen tajnosti u postupku, te zbog toga sud ima obavezu da sve prisutne upozori da su dužni da kao tajnu čuvaju podatke o zaštićenom svjedoku i njemu bliskim licima, kao i o drugim okolnostima koje bi mogle dovesti do otkrivanja njegovog identiteta. Tokom ispitivanja zaštićenog svjedoka, sud će zabraniti svako pitanje koje zahtijeva odgovor koji bi mogao da otkrije identitet zaštićenog svjedoka.

Ispitivanje zaštićenog svjedoka može se obaviti putem tehničkih sredstava za promjenu zvuka i slike. Tim tehničkim sredstvima obavezno mora da rukuje stručno lice.

3.1.4.3. Zapisnik o saslušanju zaštićenog svjedoka

U zapisnik o saslušanju zaštićenog svjedoka neće se unositi podaci o identitetu ovog svjedoka, nego će biti unijet pseudonim za svjedoka koji određuje sud, a koji će se koristiti tokom krivičnog postupka i u odlukama suda. Sud mora čuvati zapisnik na bezbjednom mjestu i odvojeno od ostale dokumentacije krivičnog

postupka, a čuvat će se onoliko dugo koliko se odredi da je potrebno, ali najduže 30 godina od dana pravosnažnosti presude.

3.1.4.4. Program zaštite svjedoka

Zakon o programu zaštite svjedoka u BiH³⁴² donijet je s ciljem da osigura efikasnu zaštitu svjedocima prije, tokom i nakon krivičnog postupka, kako bi se svjedocima omogućilo slobodno i otvoreno svjedočenje u krivičnim postupcima pred Sudom Bosne i Hercegovine. Program se može primijeniti kada se dokazuje neko od sljedećih krivičnih djela:

- a) protiv integriteta Bosne i Hercegovine;
- b) protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom;
- c) terorizma;
- d) organizovani kriminal; i
- e) za koja se po zakonu može izreći kazna u trajanju od pet godina ili teža kazna.

Svjedoku se može osigurati zaštita uz njegov pristanak, ako se on, član njegove porodice ili blisko lice suočava s ozbiljnom opasnošću po život, zdravlje, slobodu i imovinu, a zbog svoje namjere da svjedoči. Svjedoku se može osigurati zaštita ako se opasnost uoči nakon okončanja krivičnog postupka, te ako je opasnost posljedica činjenice da je to lice svjedočilo u toku postupka. Mjere zaštite mogu se obustaviti ako u periodu odobravanja zaštite nije bio ispunjen ili je naknadno prestao važiti neki od navedenih uslova. Obustava krivičnog postupka ne znači automatski i obustavu mjera zaštite svjedoka ako opasnost i dalje postoji. Odluku o primjeni, prekidu, produžetku i završetku programa zaštite donosi Komisija za primjenu programa zaštite.

³⁴² Zakon o programu zaštite svjedoka u BiH objavljen je u „Službenom glasniku BiH“, broj 36/14.

GLAVA XIII - UVIĐAJ I REKONSTRUKCIJA DOGAĐAJA

1. Uviđaj	251
1.1. Pojam uviđaja	251
1.2. Cilj uviđaja	253
1.3. Dokazna snaga uviđaja	254
2. Rekonstrukcija događaja	255

1. Uviđaj

1.1. *Pojam uviđaja*

U teoriji ne postoji jedinstvena definicija uviđaja, s obzirom da je riječ o kompleksnoj radnji dokazivanja s veoma složenim kriminalističkim sadržajem.³⁴³ Pod pojmom uviđaja podrazumijevamo istražnu radnju, odnosno sudsku radnju, koja se sastoji u neposrednom čulnom opažanju radi utvrđivanja nekih važnih činjenica.³⁴⁴

Uviđaj je procesna radnja, odnosno radnja dokazivanja koja se preduzima onda kada je za utvrđivanje ili razjašnjenje neke činjenice u krivičnom postupku potrebno neposredno opažanje organa postupka. Za krivični postupak opažanje činjenica mora da bude neposredno, što znači opažanje, prije svega, čulom vida, čulom sluha, njuha, okusa, i opipa. Predmet uviđaja mogu biti različiti, zavisno o namjeni opažanja i šta opažamo, pa stoga predmet uviđaja može biti:

- 1) mjesto događaja (osim mjesta izvršenja krivičnog djela i sva druga mjesta gdje se mogu pronaći predmeti i tragovi krivičnih djela);
- 2) predmeti (pokretni i nepokretni), i
- 3) lica (tijelo osumnjičenog, odnosno optuženog i drugih lica).

Prema našim procesnim zakonima, uviđaj se preduzima uvijek kada je za utvrđenje neke važne činjenice u postupku potrebno neposredno opažanje. Uviđaj je neodložna istražna radnja koju treba obaviti odmah čim se saznalo za krivično djelo, ali je ujedno i kriminalističko-operativna radnja, jer uviđajem tražimo i osiguravamo tragove krivičnog djela koji se mogu koristiti u

³⁴³ N. Stanković, *Uvod u kriminalistiku*, Evropski univerzitet, Brčko, 2016, str.

125

³⁴⁴ Ibid. str. 125

razjašnjavanju djela i otkrivanju učinioca, što znači da pomoću uviđaja tragamo od sadašnjosti prema prošlosti, od posljedice prema nepoznatom i često zagonetnom uzroku.³⁴⁵

Uviđaj se može vršiti na otvorenom ili zatvorenom prostoru gdje je izvršeno krivično djelo, odnosno nad mjestom gdje je posljedica nastupila, i u praksi je to najčešća vrsta uviđaja. Uviđaj se može vršiti i na pokretnim i nepokretnim stvarima, odnosno predmetima koji su poslužili za pripremanje ili izvršenje krivičnog djela, predmetima na kojima je krivično djelo izvršeno ili predmetima koji su nastali izvršenjem krivičnog djela. Takođe se uviđaj može preduzeti nad osumnjičenima, sa ili bez njihovog pristanka, ukoliko je potrebno da se utvrde činjenice važne za krivični postupak, dok kod drugih lica, bez njihovog pristanka samo ako se mora utvrditi da li se na njihovom tijelu nalazi određeni trag ili posljedica krivičnog djela.

Za vršenje uviđaja dovoljan je materijalni uslov, odnosno da je za utvrđivanje kakve važne činjenice u postupku potrebno neposredno opažanje. Uviđaj u toku krivičnog postupka, odnosno u istrazi preduzima tužilac ili ovlašćeno službeno lice. Takođe se uviđaj može preduzimati i prije donošenja naredbe o sproveđenju istrage, odnosno može se reći da se uviđaj najčešće vrši u predistražnom postupku, jer se na taj način obezbjeđuju dokazi neophodni za podnošenje izještaja o izvršenom krivičnom djelu. Na glavnem pretresu uviđaj vrši raspravno vijeće, odnosno sudija, a van glavnog pretresa sudija ili predsjednik vijeća, odnosno član vijeća. Rukovođenje uviđajem je od izuzetne važnosti, jer nepravilno vođenje uviđaja može bitno uticati na tok i ishod krivičnog postupka.

U zavisnosti od stadijuma u kome se preduzima uviđaj, osim organa koji vrši uviđaj, uviđaju mogu prisustrovati određeni krivičnoprocесni subjekti. U istrazi mogu prisustrovati osumnjičeni i njegov branilac, iako tužilac, odnosno ovlašćeno službeno lice nisu u obavezi da obavijeste osumnjičenog i njegovog branioca o preduzimanju uviđaja. Uviđaju može prisustrovati i lice koje je

³⁴⁵ Ibid. str. 126

oštećeno krivičnim djelom. U drugim procesnim stadijumima, kada se kao organ uviđaja pojavljuje sud, obavezno se pozivaju, odnosno obavještavaju o preduzimanju uviđaja tužilac, optuženi i njegov branilac. Uviđaj se vrši uz pomoć stručnog lica kriminalističko-tehničke ili druge struke koja će pomoći u pronalaženju, osiguranju ili opisivanju tragova, izvršiti potrebna mjerena i snimanja, sačiniti skicu i fotodokumentaciju ili prikupiti i druge podatke. Zapisnik o uviđaju piše zapisničar ili lice koje preduzima vođenje uviđaja, a sačinjava se odmah, odnosno u toku vršenja uviđaja ili neposredno poslije završetka uviđaja.

Organ koji sprovodi uviđaj obavezan je da o uviđaju sastavi zapisnik. U zapisnik se unose sve činjenice koje su ustanovljene uviđajem, kao i svi podaci u vezi s tim, koji se moraju navesti. Zapisnik o uviđaju potpisuju organ koji izvrši uviđaj i zapisničar.

1.2. *Cilj uviđaja*

Nema savršenog zločina, svaki zločinac iza sebe ostavlja tragove, samo je pitanje koliko smo obučeni da te tragove možemo potražiti, a potom ih pravilno i protumačiti.³⁴⁶ Cilj uviđaja je otkrivanje i prikupljanje materijalnih dokaza ili indicija o postojanju i vrsti krivičnog djela, koje mogu poslužiti pronalaženju i identifikaciji učinilaca djela ili o tome da se te činjenice razjasne ili utvrde tragovi i posljedice krivičnog djela ili provjeri istinitost drugih dokaza.³⁴⁷

Ako se gleda sa kriminalističkog aspekta, uviđajem se otkrivaju i fiksiraju najčešće indicijalni, ali i neposredni dokazi, s ciljem da bi se utvrdilo sljedeće:

- 1) da li je uopšte učinjeno krivično djelo;
- 2) koja je vrsta krivičnog djela učinjena;
- 3) vrijeme, mjesto, način, sredstvo i motiv izvršenja;

³⁴⁶ Ibid. str. 127

³⁴⁷ M. Simović, V. Simović, *cit. djelo*, 2011, str. 248

- 4) identitet nepoznate osobe;
- 5) visina štete koja je prouzrokovana krivičnim djelom;
- 6) ko je počinio krivično djelo, i
- 7) druge okolnosti, činjenice i dokaze za uspješno vođenje krivičnog postupka.³⁴⁸

Prema tome, da bi se postigao cilj, uviđaj treba da se vrši pažljivo, svestrano i pedantno, ne smije se propustiti ni najsitniji detalj, jer sudbina čitavog konkretnog postupka zavisi od vještine da se pronađu, utvrde i pravilno iskoriste podaci koji se nalaze na licu mesta.

1.3. *Dokazna snaga uviđaja*

Uviđaj je najpouzdaniji način utvrđivanja činjenica u krivičnom postupku, jer organ koji ga sprovodi utvrđuje činjenice vlastitim opažanjem.³⁴⁹ Ekipa za uviđaj prva dolazi na mjesto krivičnog djela, koja treba da preduzme hitne operativne radnje, s tim da sa uviđajem ne ide dalje od statičke faze uviđaja sve do dolaska tužioca, dok ekipu treba da predvodi najiskusniji član ekipe za uviđaj.³⁵⁰

Kako bi se sačuvali tragovi, učesnici u vršenju uviđaja moraju se pridržavati naročito važnih načela, kao što su načelo brzine, metodičnosti, temeljitosti, objektivnosti, jedinstvenog rukovođenja, a u nešto manjoj mjeri ostalih načela.³⁵¹ Činjenice se mogu utvrđivati i pomoću dokaza, s tim što je taj način utvrđivanja manje pouzdan iz razloga što organ krivičnog postupka ne saznaje činjenice direktnim opažanjem, već posredno, tako što mu ih saopštavaju neki drugi, tj. osumnjičeni, odnosno optuženi, svjedok

³⁴⁸ N. Stanković, *Uvod u kriminalistiku*, Evropski univerzitet, Brčko, 2016, str. 127-128

³⁴⁹ M. Simović, *cit. djelo*, 2009, str. 248

³⁵⁰ N. Stanković, *Forenzika u krivičnom postupku*, Evropski univerzitet Kallos, Tuzla, 2020, str. 39

³⁵¹ V. Krivokapić, *Kriminalistička taktika*, Beograd, 1984, str. 252

ili vještak saopštavaju svoja opažanja tih činjenica, ili čitanjem isprava i upotrebom tehničkih snimaka registrovanih činjenica. Može se reći da postoje nedostaci i kod uviđaja, ali i kod svakog posrednog dokaznog sredstva. Najveću dokaznu vrijednost ima uviđaj koji sud sprovodi na glavnom pretresu, neposredno opažajući relevantne činjenice, s tim da stvarna dokazna vrijednost uviđaja zavisi od slobodne ocjene suda.

2. Rekonstrukcija događaja

Rekonstrukcija događaja je istražna radnja koja se sastoji u ponavljanju radnje krivičnog djela u vještačkim uslovima.³⁵² Rekonstrukcija se obavlja onda kada organ koji sprovodi postupak, u istražnoj ili pretresnoj fazi, vrši realnu provjeru uvjerljivosti činjenica, odnosno podataka o krivičnom događaju – metodom sopstvenog opažanja ili upotrebom dokaza.³⁵³ Potreba za rekonstrukciju događaja postoji onda kada sud, na osnovu svega što je do tada utvrdio, ne može steći uvjerenje da je činjenično stanje tačno i potpuno utvrđeno, da su otklonjene sve konstatovane razlike koje se tiču bitnih okolnosti i da se, prema onome čime se raspolaze, objektivnom ocjenom može zaključiti da je sve utvrđeno na nesumnjiv način.

Ako su u iskazima pojedinih svjedoka ili osumnjičenih, odnosno optuženih, radnje ili situacije različito prikazane, rekonstrukcija događaja će se, po pravilu, posebno izvršiti sa svakim od njih. Sadržaj rekonstrukcije ogleda se u provjeravanju izvedenih dokaza ili utvrđivanju činjenica koje su od značaja za razjašnjenje stvari. Rekonstrukciji događaja može se pristupiti u toku cijelog krivičnog postupka, s tim da ovu radnju dokazivanja u istrazi vrši tužilac, a u daljem toku krivičnog postupka sud. U toku same rekonstrukcije događaja, koristi se stručno znanje lica kriminalističko-tehničke struke, mašinske, elektrotehničke,

³⁵² N. Stanković, *Uvod u kriminalistiku*, Evropski univerzitet, Brčko, 2016, str.

136

³⁵³ S. Kosanović, *cit. djelo*, str. 265

saobraćajne ili neke druge struke, u zavisnosti od konkretnog događaja.

Lice koje rukovodi rekonstrukcijom događaja, nastoji da se ponovljenim izvođenjem prošli događaj realno predstavi u novom vremenu, uz odgovarajuće angažovanje svih aktera zbivanja, s tim da se ova procesna radnja ne smije vršiti na način kojim se vrijeda javni red i moral ili se dovodi u opasnost život i zdravlje ljudi. Na rekonstrukciju događaja može se pozvati i vještak ako će to biti korisno za vještačenje, odnosno davanje nalaza i mišljenja vještaka. U toku trajanja rekonstrukcije vrši se fotografisanje, skiciranje toka rekonstrukcije, a kod složenijih rekonstrukcija preporučljivo je sačinjavanje video i tonskih zapisa.³⁵⁴

Kao i kod uviđaja, tako i kod rekonstrukcije događaja mora se sačiniti zapisnik, s tim da se ova dva zapisnika razlikuju, a razlika se ogleda u tome što se zapisnik o rekonstrukciji sačinjava u varijantama gdje se posebno opisuju pojedine situacije, takođe se unosi koja lica imaju kakve uloge i koje su situacije ponavljane u vještačkim uslovima.³⁵⁵

³⁵⁴ N. Stanković, *Uvod u kriminalistiku*, Evropski univerzitet, Brčko, 2016, str. 138

³⁵⁵ Ibid. str. 138

GLAVA XIV – VJEŠTAČENJE

1. Pojam vještaka i vještačenja	259
2. Određivanje vještaka	261
2.1. Dužnosti vještaka	262
2.2. Prava vještaka	263
2.3. Saslušanje vještaka	263
2.4. Izuzeće vještaka	264
3. Određivanje vještačenja	265
4. Postupak vještačenja	266
5. Vrste vještačenja	267
5.1. Medicinska vještačenja	268
5.1.1. Toksikološko vještačenje	269
5.1.2. Vještačenje leša	269
5.1.3. Vještačenje tjelesnih povreda	271
5.1.4. Psihijatrijsko vještačenje	272
5.2. Saobraćajno-tehnička vještačenja	273
5.3. Ekonomsko-finansijska vještačenja	274
5.4. Građevinsko-tehnička vještačenja	275
5.5. Vještačenje požara, paljevinu i eksplozija	276
5.6. Balistička vještačenja	277
5.7. Grafološka vještačenja	278
5.8. Analiza DNK	279
6. Dokazna vrijednost iskaza vještaka	280

1. Pojam vještaka i vještačenja

Stručno lice koje u postupku vještačenja utvrđuje ili ocjenjuje neku važnu činjenicu naziva se vještakom. Vještak je osoba pozvana da pred sudom, koristeći se svojim stručnim znanjem, iznese svoja sadašnja zapažanja, odnosno nalaz i mišljenje o činjenicama koje mogu biti važne za utvrđivanje istinitosti navoda koje su predmet dokazivanja. Vještačenje je poseban institut u postupku i isključivo je vezan za krivični postupak.³⁵⁶ Ono je značajno dokazno sredstvo i zbog toga mora imati uporište u stručnoj činjenici i naučnoj istini.³⁵⁷ Korišćenje znanja i iskustva raznih nauka i struka, kao i njihovih disciplina ili specijalnosti u utvrđivanju, objašnjavanju i razjašnjavanju činjenica, koje su predmet sudskog dokazivanja, naziva se vještačenje, odnosno *expertisis*.

Vještačenje se sastoji iz dva dijela: *nalaza i mišljenja*.

-nalaz (*visum reperetum*) je neposredno čulno opažanje ili posmatranje predmeta vještačenja.

-mišljenje (*avis parere*) je izvođenje zaključaka prema pravilima struke ili nauke iz utvrđenih činjenica.³⁵⁸

Vještačenje predstavlja utvrđivanje činjenica koje su relevantne u krivičnom postupku, a nisu pravnog karaktera, kao i davanje nalaza i mišljenja od strane lica koje raspolaže potrebnim stručnim znanjem vještinama (ekspert iz određene stručne oblasti), koje je načelno procesno nezainteresovano, a od čega dolazi na osnovu pisane naredbe organa koji vodi postupak, kojom se konkretnom pravnom ili fizičkom licu povjerava sprovođenje ekspertize i u kojoj se određuju pravac i obim vještačenja, onda

³⁵⁶ N. Stanković, *Forenzika u krivičnom postupku*, Evropski univerzitet Kallos, Tuzla, 2020, str. 48

³⁵⁷ S. Pejaković, *Sudskomedicinska ekspertiza*, Beograd, 1996, str. 7

³⁵⁸ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 426

kada organ krivičnog postupka za utvrđivanje ili ocjenu neke relevantne činjenice ne raspolaze potrebnim stručnim znanjem.³⁵⁹

Vještačenje se razlikuje od drugih iskaza u krivičnom postupku što sadrži stručni nalaz sa stručnim mišljenjem. Vještačenje se može preduzimati i kao hitna istražna radnja, i tada vještačenje naređuje ovlašćeno službeno lice. Prema tome, vještačenje se može preduzimati u predistražnom postupku, u istrazi, u okviru sudskog obezbjeđenja dokaza u toku istrage i postupka optuživanja, te na glavnom pretresu. Nedostaci kod vještačenja se otklanjaju ponovnim saslušanjem vještaka ili ponovnim vještačenjem sa istim ili drugim vještakom, dok u otklanjanju protivrječnosti ili drugih nedostataka u nalazu ili mišljenju vještaka aktivnu ulogu ima sud, koji ima obavezu da ocijeni nalaz ili mišljenje vještaka, kao i druge dokaze, koje može prihvati ili odbiti.³⁶⁰

Vještačenje koje je izvršeno izvan krivičnog postupka ne može se koristiti ni onda kada je ono izvršeno i od priznatih stručnjaka, organa ili institucija. Nije preporučljivo umnožavanje vještaka, jer na taj način umjesto da doprinese razjašnjavanju, prouzrokuje zabunu i zbrku, odnosno umjesto da se što prije i što bolje riješi slučaj, dovodi do odugovlačenja u beskraj. Činjenice opaža i svjedok i vještak, s tim da vještak svoje zaključke prezentuje u vidu stručnog nalaza i mišljenja, gdje se podrazumijeva stručnost i vještina, dok svjedok svoje činjenice opaža van krivičnog postupka i saopštava ih organima u postupku.

Svjedok je autentičan izvor saznanja o životnom događaju iz prošlosti, dok je vještak osoba pozvana da pred sudom, koristeći se svojim stručnim znanjem, iznese svoja sadašnja zapažanja, odnosno nalaz i mišljenje o činjenicama koje mogu biti važne za utvrđivanje istinitosti navoda koji su predmet dokazivanja.³⁶¹

³⁵⁹ M. Škulić, *cit. djelo*, 2017, str. 228

³⁶⁰ N. Stanković, *Forenzika u krivičnom postupku*, Evropski univerzitet Kallos, Tuzla, 2020, str. 54

³⁶¹ Ibid. str. 51

Vještak svojim vještačenjem ne oslobađa sud tereta otkrivanja istine nego ima za cilj da svojim nalazom i mišljenjem obogati sud znanjem koje mu je potrebno da bi sam saznao istinu.³⁶² Pravilo je da sud tek nakon supervještačenja može zauzeti vlastiti stav kojim određeno mišljenje vještaka prihvata, polazeći od logike, iskustva i vlastitih znanja, a druga mišljenja odbija.³⁶³

2. Određivanje vještaka

Prema procesnim zakonima, vještačenje se određuje kada za utvrđivanje ili ocjenu neke važne činjenice treba pribaviti nalaz i mišljenje osobe koja raspolaže potrebnim stručnim znanjem.³⁶⁴ Ukoliko naučna, tehnička ili druga stručna znanja mogu pomoći sudu da ocijeni dokaze ili razjasni sporne činjenice, vještak kao posebna vrsta svjedoka može svjedočiti davanjem nalaza o činjenicama i mišljenja koje sadrže ocjenu o činjenicama.

Za vještaka se ne može odrediti lice:

- koje ne može biti saslušano kao svjedok;
- koje je oslobođeno dužnosti svjedočenja, i
- prema kojem je krivično djelo izvršeno.

Na nalazu takvog vještaka se ne može zasnovati sudska odluka. Takođe za vještaka se ne može uzeti ni lice koje je saslušano kao svjedok. I na kraju, za vještaka se ne može uzeti ni lice za koje postoji neki razlog za izuzeće.

Vještačenje se može povjeriti: 1) *ustanovi ili tijelu državne vlasti; 2) stalnom sudskom vještaku kojeg određuje sud, 3)*

³⁶² N. Stanković, *Forenzika u krivičnom postupku*, Evropski univerzitet Kallos, Tuzla, 2020, str. 55

³⁶³ Ibid. str. 55

³⁶⁴ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 427

*slobodno izabranom vještaku, i 4) većem broju izabranih vještaka.*³⁶⁵

Od vještaka se zahtijeva i očekuje stručna i pravna sposobnost vještačenja. Stručna, koja ovisi o konkretnom problemu koji je predmet vještačenja, i pravna, sposobnost koja podrazumijeva da se radi o licu za koje ne postoje razlozi koji ga isključuju kao sudskog vještaka.

2.1. Dužnosti vještaka

Dužnost vještaka je odazivanje pozivu, odnosno licu koje je određeno za vještaka, vještačenje je dužnost, ono je obavezno da se odazove pozivu organa koji ga poziva u svakom slučaju,³⁶⁶ pa i onda kada pozvano lice ne može biti vještak u konkretnom slučaju. Vještaku koji je uredno pozvan, a ne dođe, niti svoj izostanak opravda, ili se bez odobrenja udalji sa mjesta gdje treba da bude ispitan, organ postupka može narediti da se prinudno dovede, a sud ga može, kao i stručnu ustanovu, i novčano kazniti.

Pored dužnosti odazivanja pozivu, lice koje je pozvano da bude vještak, dužno je da da svoj nalaz i mišljenje u konkretnom slučaju. Obaveza vještaka je da u određenom roku dostavi svoj nalaz i mišljenje, dok rok određuje organ postupka i kao takav predstavlja obavezan element njegove naredbe o vještačenju. Organ postupka iz opravdanih razloga može produžiti prethodno određen rok vještačenja. Vještak je dužan na glavnom pretresu, prije svjedočenja, položiti zakletvu, odnosno dati izjavu, a koja se polaže-daje usmeno.

U sporedne dužnosti vještaka spadaju čuvanje tajne u pogledu onih činjenica ili podataka koje je saznao u toku sprovođenja krivičnog postupka, a za koje postoje uslovi za utvrđivanje tajnosti podataka ili činjenica ili poštovanje suda, te reda

³⁶⁵ N. Stanković, *Forenzika u krivičnom postupku*, Evropski univerzitet Kallos, Tuzla, 2020, str. 52

³⁶⁶ S. Bejatović, *cit. djelo*, 2014, str. 319

i discipline na glavnom pretresu. Ukoliko vještak u ostavljenom roku ne dostavi svoj nalaz i mišljenje, može da bude novčano kažnen. Protiv rješenja kojim je izrečena novčana kazna, žalba je moguća, ali ona nema suspenzivno dejstvo.

2.2. Prava vještaka

Kako bi vještak ispunio navedene dužnosti, daju mu se određena prava, koja u velikom stepenu predstavljaju dužnost za organ kрivičnog postupka. U najbitnija prava vještaka spadaju: *pravo upoznavanja sa predmetom, odnosno materijalom koji je predmet vještačenja*, pravo razmatranja spisa, pravo predlaganja dokaza, pravo na naknadu, pravo na slobodu iskaza, pravo na upotrebu svog jezka, kao i pravo na zaštitu u slučaju svjedočenja na sudu.

Vještaku mora biti omogućeno da razgleda materijal za vještačenje, kao i da razmatra spise. On ima pravo da od organa postupka i stranaka traži i dobije dopunska razjašnjenja, odnosno da se razjasne pojedine okolnosti ili da se licu koje daje izjavu postave određena pitanja. Za svoje vještačenje vještak ima pravo na nagradu, troškove i izgubljenu zaradu. Vještaku se pruža pravo na slobodu iskaza, u smislu zabrane nedopuštenih pritisaka na vještaka ili iznuđivanje njegovog iskaza.

2.3. Saslušanje vještaka

Nakon naređivanja, organizovanja i preduzimanja vještačenja, te davanja nalaza i mišljenja, vještak se mora saslušati u kрivičnom postupku, odnosno ima obavezu da svoj nalaz i mišljenje iznese pred sudom. Vještak, dakle, pomaže суду, jer on posjeduje naučna i stručna znanja, odnosno može pomoći суду da ocijeni dokaze ili razjasni sporne činjenice, tj. svjedočiti na суду kao posebna vrsta svjedoka davanjem nalaza i mišljenja koja sadrže ocjenu o činjenicama. Vještak se poslije dostavljanja pismenog

nalaza i mišljenja ne mora saslušati prije glavnog pretresa, s tim da se saslušanje vještaka može obaviti i prije glavnog pretresa kako bi tužilac mogao provjerit njegov iskaz.

Na glavnom pretresu vještake mogu angažovati, odnosno pozvati da prisustvuju glavnom pretresu stranke, branilac i sud, s tim da vještake na glavni pretres, kao i sve druge krivičnoprocesne subjekte, poziva sud. Na glavnem pretresu preuzima se direktno, unakrsno i dodatno ispitivanje vještaka, na način da stranke, i to prvo ona koja je predložila vještačenje, i branilac ispituju vještaka, ali sudija, odnosno vijeće može u svakom trenutku postaviti pitanje vještaku.³⁶⁷ Ukoliko je vještačenje naređeno od strane suda, vještaku prvo pitanja postavlja sud, nakon čega mu pitanja mogu postavljati stranke i branilac.³⁶⁸

Na kraju, nije dovoljno pročitati pismani nalaz i mišljenje (osim u zakonu propisanim slučajevima). Da bi nalaz i mišljenje vještaka bili prihvaćeno kao dokazni materijal, vještak mora svjedočiti na glavnem pretresu.

2.4. Izuzeće vještaka

U cilju što objektivnijeg i nepristrasnijeg vještačenja, predviđeno je izuzeće vještaka. Određena lica, i pored toga što posjeduju potrebnu stručnu sposobnost, ne mogu biti vještaci u konkretnoj krivičnoj stvari. Za vještaka se ne može odrediti lice koje ne može biti saslušano kao svjedok ili lice koje je oslobođeno dužnosti svjedočenja, a niti lice prema kojem je krivično djelo izvršeno. U suprotnom, na takvom nalazu vještaka se ne može zasnovati sudska odluka.

Takođe se za vještaka ne može uzeti lice koje je zaposleno kod oštećenog ili osumnjičenog, odnosno optuženog, ili je zajedno

³⁶⁷ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 432

³⁶⁸ Lj. Filipović, *Postupak optuživanja i glavni pretres*, 2006, str. 153

sa njima, ili nekima od njih, zaposleno kod drugog poslodavca, niti lice koje je ispitano kao svjedok.

O žalbi protiv rješenja kojim se odbija zahtjev za izuzeće vještaka odlučuje sudija za prethodni postupak ili vanpretresno vijeće. Takva žalba imaće uslovno suspenzivno dejstvo, jer odlaže izvršenje vještačenja, samo ukoliko ne postoji opasnost od odlaganja.

3. Određivanje vještačenja

Vještačenje se uvijek naređuje kada je za utvrđivanje ili ocjenu važnih činjenica potrebno pribaviti nalaz i mišljenje vještaka. Vještačenje se određuje pismenom naredbom organa koji vodi postupak, a ukoliko postoji opasnost od odlaganja, vještačenje se može odrediti i usmeno, uz obavezu sastavljanja službene zabilješke, dok se prijedlog za određivanje vještačenja odbija rješenjem.³⁶⁹ Pravilo je da se vještačenja, a naročito ona složenija, povjeravaju stručnoj ustanovi ili državnom organu specijalizovanom za određene vrste vještačenja. U slučaju kada vještačenje predlaže osumnjičeni, odnosno optuženi ili njegov branilac, oštećeni kao tužilac i privatni tužilac, organ postupka može zahtijevati da se za troškove vještačenja unaprijed položi novčani iznos.

Tužilac koji u istrazi ima položaj organa postupka nije ovlašćen da poslije podignute optužnice određuje vještačenje, već u statusu procesne stranke može sudu predložiti da odredi vještačenje.³⁷⁰

Naredba o vještačenju sadrži sljedeće elemente:

- naziv organa koji je naredio vještačenje,
- ime i prezime lica koje je određeno za vještaka, odnosno naziv stručne ustanove ili državnog organa kojima je povjerenovo vještačenje;

³⁶⁹ S. Kosanović, *cit. djelo*, str. 252-253

³⁷⁰ M. Grubač, *cit. djelo*, 2014. str. 114

- označenje predmeta vještačenja i pitanja na koja treba odgovoriti;
- rok za podnošenje nalaza i mišljenja, i
- upozorenje da činjenice koje su saznate pri vještačenju predstavljaju tajnu, kao i da davanje lažnog iskaza i mišljenja povlači krivičnu odgovornost.

Od vještaka će se tražiti da prije vještačenja položi zakletvu, dok će stalni sudski vještak prije vještačenja biti opomenut na već položenu zakletvu.

4. Postupak vještačenja

Postupak vještačenja se sastoji iz tri faze, i to: 1) uvodna faza; 2) operativna faza, i 3) faza donošenja zaključaka o vještačenju.³⁷¹

1) Uvodna faza. U ovoj fazi vještak se poziva i upoznaje sa krivičnim predmetom i zadatkom vještačenja. Vještak će se posebno upozoriti da je lažno vještačenje krivično djelo. Da bi vještak mogao uspješno da izvrši vještačenje, organ koji je naredio vještačenje treba vještaka potpuno informisati o cijelokupnom dokaznom materijalu.³⁷² Takođe na zahtjev vještaka mogu se izvoditi novi dokazi kako bi se utvrdile činjenice koje su bitne za vještačenje.

2) Operativna faza je neposredno vještačenje, koju sprovodi vještak. Vještačenje sprovodi vještak primjenjujući stručno znanje i metode, te pridržavajući se naredbe o vještačenju u smislu da vještači samo ono što mu je tužilac ili sud naredio. Za preduzimanje vještačenja i pripremanje nalaza i mišljenja, vještak pregleda predmete vještačenja, oslanja se na dokaze na koje su mu ukazala ovlašćena službena lica, tužilac ili sud, predlaže da se izvedu dokazi ili pribave predmeti i podaci koji su od važnosti za davanje njegovog

³⁷¹ N. Stanković, *Uvod u kriminalistiku*, Evropski univerzitet, Brčko, 2016, str.

145

³⁷² Ibid. str. 145

nalaza i mišljenja, ukazuje na potrebu razjašnjavanja pojedinih okolnosti ili postavljanja pitanja dok prisustvuje uviđaju, rekonstrukciji događaja, saslušanju lica ili drugoj istražnoj radnji, te razmatra spise.

Vještačenje se može obaviti u prisustvu organa krivičnog postupka koji je naredio vještačenje, s tim da se vještačenje može obaviti i bez njegovog prisustva ukoliko se radi o vještačenjima koja zahtijevaju duži vremenski period, odnosno koja se moraju preduzimati u odgovarajućoj ustanovi, ili ako to traže razlozi morala.

3) *Faza donošenja zaključaka o vještačenju.* U ovoj fazi vještačenja, vještak daje nalaz i mišljenje na osnovu sprovedenih ispitivanja. Vještak će u nalazu da navede metode koje je primijenio i objektivne rezultate koje je dobio opisujući materijal koji je vještačio.³⁷³ Vještak daje kroz svoje mišljenje odgovor na postavljena pitanja, s tim da u nalazu vještak mora da navede razloge na osnovu kojih je došao do zaključka. Nalaz vještaka mora da bude razumljiv, jasan i bez upotrebe strogo naučnih i stručnih izraza. Uz nalaz i mišljenje vještak dostavlja i radni materijal, skice i zabilješke organu koji je naredio vještačenje. Da bi nalaz i mišljenje vještaka bili prihvaćeni kao dokazni materijal, vještak mora svjedočiti na glavnom pretresu. Na taj način vještak može dati odgovore na postavljena pitanja, kao i objasniti svoj nalaz i mišljenje i preduzeto vještačenje.

5. Vrste vještačenja

Vještačenja koja se koriste u krivičnom postupku su mnogobrojna i raznovrsna. U zakonu o krivičnom postupku govori se o sljedećim posebnim slučajevima vještačenja, i to: vještačenja u slučaju sumnjive smrti ili sudskomedicinsko vještačenje, toksikološko vještačenje ili vještačenje u slučaju sumnje na trovanje, vještačenje tjelesnih povreda, tjelesni pregled i druge

³⁷³ Ibid. str. 145

radnje, psihijatrijsko vještačenje u slučaju sumnje na isključenje ili smanjenje uračunljivosti, knjigovodstveno vještačenje ili vještačenje poslovnih knjiga i obavljanje analize dezoksiribonukleinske kiseline ili DNK analiza.

U slučajevima kada vještačenje vrše vještaci različitih specijalnosti, to nazivamo timskim ili kombinovanim vještačenjem, dok interdisciplinarnim vještačenjem nazivamo vještačenje koje vrše stručnjaci različitih osnovnih struka (npr. elektro inžinjer i ljekar, ili ljekar i saobraćajni inžinjer).³⁷⁴

5.1. Medicinska vještačenja

Sudskomedicinsko vještačenje je često prisutno u krivičnim djelima protiv života i tijela, protiv dostojanstva ličnosti i morala, protiv zdravlja ljudi i čovjekove sredine, kao i protiv bezbjednosti javnog saobraćaja i drugo.³⁷⁵

Uvijek kada postoji sumnja u odnosu na vrstu i način nastanka tjelesnih povreda pribjegava se vještačenju. Uglavnom tjelesne povrede se vještače pregledom tijela povrijeđenog. Ukoliko vještak misli da to nije potrebno, odnosno nije moguće, vještačenje će se obaviti na osnovu dostupne medicinske dokumentacije ili drugih podataka koji se nalaze u spisima. Povrijeđeni se ne može protiviti pregledu, a u slučaju protivljenja pregled će se izvršiti i protiv njegove volje. Vještak mora tačno opisati povrede, potom dati svoje mišljenje, a naročito o vrsti i težini svake pojedinačne povrede i njihovom ukupnom djelovanju, odnosno kakvo dejstvo te povrede obično proizvode, kakvo su dejstvo u konkretnom slučaju proizvele, čime su povrede nanijete i na koji način.

³⁷⁴N. Stanković, *Forenzika u krivičnom postupku*, Evropski univerzitet Kallos, Tuzla, 2020, str. 52

³⁷⁵Ibid. str. 63

5.1.1. Toksikološko vještačenje

Toksikološko vještačenje će se preduzimati uvijek ako postoji sumnja na trovanje. Trovanja su po porijeklu najčešće samoubilačka, a veći broj trovanja završava se samo na pokušaju. Trovanja se još dešavaju kao zadesna, a po učestalosti trovanja su ubilačka.³⁷⁶

Sumnjive materije koje su nađene na lešu ili na drugom mjestu, uputiće se na vještačenje ustanovi ili državnom organu koji vrši toksikološka ispitivanja.³⁷⁷ Kao i svako drugo vještačenje i toksikološko vještačenje predstavlja stručni stav zasnovan na naučnom iskustvu u konkretnoj oblasti koji je važan za utvrđivanje postojanja krivičnog djela i za krivičnu odgovornost izvršioca. Pri pregledu sumnjivih materija posebno će se utvrditi vrsta, količina i djelovanje nađenog otrova, a ako se radi o pregledu materija uzetih iz leša, po mogućnosti i količina upotrijebljenog otrova.

5.1.2. Vještačenje leša

Vještačenje leša vrši se uvijek onda ako postoji sumnja da je smrt nastupila da li kao neposredna ili posredna posljedica krivičnog djela, ili je u trenutku smrti lice bilo lišeno slobode ili je nepoznat identitet leša. Kada se posumnja u nasilnu smrt, tužilac ili sud će odrediti da ljekar specijalista za sudsku medicinu izvrši pregled i obdukciju leša, odnosno začetka. Ako je leš zakopan, odrediće se ekshumacija s ciljem pregleda i obdukcije. Određivanje i preduzimanje ekshumacije i obdukcije leša je u isključivoj nadležnosti suda. Pri obdukciji leša preduzimaju se mjere potrebne za utvrđivanje identiteta leša. Lični opis leša, koji je izvršen u identifikacione svrhe, nije isto što i „spoljašnji opis“ leša prije

³⁷⁶ N. Stanković, *Forenzika u krivičnom postupku*, Evropski univerzitet Kallos, Tuzla, 2020, str. 205

³⁷⁷ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 435

obdukcije. Lice koje vrši opis mora pri tome da ukloni mrtvačke promjene i tako opis približi običnoj formuli živog čovjeka.³⁷⁸

Potrebno je visinu tijela prilagoditi visini čovjeka u stojećem stavu, pošto je leš za oko 2 cm duži od zaživotne visine čovjeka. Često je uslijed mrtvačke ukočenosti ruka leša čvrsto stegnuta, što predstavlja smetnju pri uzimanju otiska prstiju, pa se preporučuje sječenje tetive na pregibu šake. Sječenje smije da izvrši isključivo ljekar. Prilikom uzimanja otiska na svježem lešu, uvjek treba računati sa promjenama koje nastaju uslijed maceracije (leš koji je ležao u vlažnoj sredini). Za potrebe krivičnog postupka o pregledu i obdukciji leša sačinjavaju se zapisnik i fotodokumentacija. Prije fotografisanja leša, kako bi se uklonile promjene koje nastaju na licu poslije smrti, potrebno je postupkom koji nazivamo toaletom leša, ukapati glicerin u oči kako bi se očima vratio prirodni sjaj, zatim zatvoriti usta, urediti kosu, te ukloniti eventualne neprirodne crte lica.³⁷⁹ Tek tada se leš može fotografisati ili neposredno upoređivati sa fotografijom osobe koju želimo identifikovati.

Nakon toga se pristupa obdukciji leša. Na lešu treba obratiti pažnju na specifična obilježja, kao što su ožiljci, tetovaže i sl. Za vještaka se ne može odrediti ljekar koji je liječio umrlog, s tim da se on može saslušati kao svjedok radi davanja razjašnjenja o toku i okolnostima bolesti umrlog. Nalaz vještaka, specijaliste za sudsku medicinu sadrži sve potrebne podatke važne za ocjenu organa postupka da li je smrt bila prirodna ili nasilna, dok se mišljenjem izražava stručni stav o tome šta je uzrokovalo nastanak rana, dovelo do nanošenja povreda i uticalo na smrtni ishod.³⁸⁰ Ukoliko je na lešu pronađena jedna povreda, utvrdiće se da li je tu povredu nanijelo neko drugo lice, kako i čime je nanijeta, kad je nanijeta i da li je ta rana prouzrokovala smrt. Ukoliko se na lešu pronađe više povreda, utvrdiće se da li je svaka povreda nanijeta istim sredstvom i koja od tih povreda je prouzrokovala smrt, da li je bilo više smrtonosnih povreda, koji je redoslijed nastanka povreda, te da li je

³⁷⁸ N. Stanković, *Forenzika u krivičnom postupku*, Evropski univerzitet Kallos, Tuzla, 2020, str. 116.

³⁷⁹Ibid. str. 116

³⁸⁰ S. Kosanović, *cit. djelo*, str. 258

smrt posljedica samo neke od povreda ili je rezultat njihovog skupnog djelovanja. Pri pregledu i obdukciji nerođenog djeteta ili novorođenčeta potrebno je utvrditi njihovu starost, sposobnost za život i uzrok smrti.

Ukoliko postoji sumnja na smrt trovanjem, sve sumnjive materije koje su pronađene na lešu, odnosno drugom mjestu, šalju se na vještačenje, tj. toksikološka ispitivanja.

5.1.3. Vještačenje tjelesnih povreda

Ako postoji sumnja u odnosu na vrstu i način nastanka tjelesne povrede, organ postupka će odrediti vještačenje tjelesnih povreda.³⁸¹ Vještačenje tjelesnih povreda se može vršiti neposredno, odnosno pregledom povrijeđenog lica što je i uobičajeno, ali se može vršiti i posredno, odnosno na osnovu medicinske dokumentacije ili drugih podataka u spisima. Ovaj način vještačenja se koristi u situaciji kada pregled povrijeđenog nije moguć, ili po mišljenju vještaka nije potreban.

U nalazu i mišljenju vještaka obaveza vještaka je da tačno opiše povrede i, po potrebi, sačini fotodokumentaciju, a potom da da mišljenje o vrsti i težini svake pojedine povrede i njihovom ukupnom dejstvu, s obzirom na njihovu prirodu ili posebne okolnosti slučaja, o tome kakve posljedice te povrede obično proizvode, a kakve su u konkretnom slučaju proizvele, kao i o tome čime su povrede nanijete i na koji način.³⁸² Vještak je dužan, ako prilikom vještačenja tjelesnih povreda nađe materijal biološkog porijekla (krv, pljuvačku, spermu, urin i dr.), tragove i sumnjive materije, da ih opiše i izuzme, a ako to organ postupka zahtijeva ili ako vještak posumnja da je smrt prouzrokovana trovanjem, obezbijediće uzorke biološkog porijekla (krv, urin, tečnost staklastog tijela, tjelesni organi i dr.).³⁸³

³⁸¹ M. Škulić, *cit. djelo*, 2017, str. 234

³⁸² S. Bejatović, *cit. djelo*, 2014, str. 328

³⁸³ M. Škulić, *cit. djelo*, 2017, str. 234

Pojmovi laka tjelesna povreda i teška tjelesna povreda jesu pravni pojmovi. O kojoj će se povredi raditi u konkretnom slučaju, odrediće sud na osnovu mišljenja koje ljekar-vještak daje.

5.1.4. Psihijatrijsko vještačenje

Raznim pravilima ponašanja nastoje se regulisati odnosi među ljudima, a time i u samoj zajednici. Posebno mjesto pripada pravnim normama, odnosno pravnim pravilima kojima se društveni odnosi prisilno uređuju, bilo da se određena ponašanja zabranjuju ili nalažu.³⁸⁴ Država je ta kojoj pripada pravo na kažnjavanje (*ius puniendi*), odnosno monopol fizičke prisile, sa svojim sankcijama za prekršioce pravnih propisa.

Kada se radi o duševno bolesnim licima, država svojim pravnim propisima reguliše njihov pravni status, s jedne strane, te nastoji zaštititi društvo od njihova ponašanja koja često mogu da ugroze osnovne vrijednosti društvene zajednice, s druge strane. Pored toga, društvo nastoji da tim osobama osigura, odnosno garantuje odgovarajuću zaštitu od drugih.³⁸⁵ Ljudska ponašanja su uglavnom određena pravilima čije nepridržavanje može dovesti do neke sankcije. Potrebno je da se unaprijed zna koja su to pravila i koje sankcije slijede za njihovo nepridržavanje.³⁸⁶

Osnovni pravni sadržaj forenzičke, tj. sudske psihijatrije čine zakonske odredbe koje se odnose na osobe sa duševnim poremećajem. Samo čovjek koji je kriv može biti kažnjen za djelo koje je počinio (*nulla poena sine culpa*). Određivanjem uračunljivosti određuje se i krug lica koji uopšte mogu biti krivi, a samim tim i kažnjivi.³⁸⁷

³⁸⁴ N. Stanković, *Forenzika u krivičnom postupku*, Evropski univerzitet Kallos, Tuzla, 2020, str. 637

³⁸⁵ Ibid. str. 637

³⁸⁶ N. Stanković, *Krivično pravo, opšti dio*, Evropski univerzitet, Brčko, 2016, str. 76

³⁸⁷ N. Stanković, *Forenzika u krivičnom postupku*, Evropski univerzitet Kallos, Tuzla, 2020, str. 639

Ako postoji sumnja da je uračunljivost osumnjičenog, odnosno optuženog isključena ili smanjena ili da je osumnjičeni, odnosno optuženi učinio krivično djelo zbog ovisnosti od alkohola ili opojnih droga ili da zbog duševnih smetnji nije sposoban učestvovati u postupku, vještačenje je obavezno.³⁸⁸ Takođe, psihijatrijskom vještačenju može se podvrgnuti i svjedok, kada se pojavi sumnja u njegovu sposobnost da prenese svoja znanja ili opažanja u vezi sa predmetom svjedočenja.³⁸⁹

Pri psihijatrijskom vještačenju važno je da se vještak ne upušta u pravno pitanje ocjene uračunljivosti, nego samo u medicinska pitanja. Psihijatar treba da ocijeni uticaj duševnog stanja na sposobnost pravilnog saznavanja pojave spoljnog svijeta i upravljanja postupcima. Nalaz vještaka treba da se odnosi, kada je u pitanju ocjena uračunljivosti osumnjičenog, odnosno optuženog, na vrijeme izvršenja krivičnog djela: da li je u to vrijeme kod njega postojala duševna bolest, privremena duševna poremećenost ili je u pitanju zaostali duševni razvoj, odnosno druga teža duševna poremećenost.³⁹⁰ Takođe se nalazom određuju priroda, vrsta, stepen i trajanje poremećenosti. Kada se vještači sposobnost da učestvuje u postupku, potrebno je ustanoviti da li postoje duševne smetnje, odnosno daće mišljenje da li je lice sposobno da shvati prirodu i svrhu krivičnog postupka, da li pojedine procesne radnje ili njihove posljedice razumije i sam ili uz stručnu pomoć.

5.2. Saobraćajno-tehnička vještačenja

Saobraćajne nezgode predstavljaju najčešći nasilni uzrok smrti. Pored visoke smrtnosti od povreda u saobraćajnim nesrećama, dolazi i do velikog stepena oštećenja zdravlja kod preživjelih žrtava saobraćajnih zadesa, što je povezano sa dužinom i troškovima liječenja, dok veliki broj povrijeđenih postaju invalidi u

³⁸⁸ M. Simović, *cit. djelo*, 2009, str. 255

³⁸⁹ S. Kosanović, *cit. djelo*, str. 259

³⁹⁰ Ibid. str. 259

najproduktivnijem životnom dobu.³⁹¹ Ova djela se vrše postupanjem koje je protivno propisima iz oblasti bezbjednosti javnog saobraćaja, a mjerila dozvoljenosti sadržana su u tim propisima kojima se kompletira blanketno biće krivičnog djela.³⁹²

Vještačenje kod ovih krivičnih djela je neophodno da bi se utvrdila uzročna veza između radnje izvršenja i njene posljedice. Nalaz vještaka će sadržati iskaz osumnjičenog, odnosno optuženog, oštećenog i svjedoka, ali su posebno značajni podaci do kojih vještak dolazi uviđajem nakon saobraćajne nezgode, fotografisanjem lica mjesta i skiciranjem lica mjesta. Ukoliko je vršen kriminalističkotehnički pregled vozila, dokumentacija i zapisnici sa tog pregleda upotpunit će saznanje vještaka o onome što se zaista dogodilo. Nalaz vještaka se može pismeno prezentovati, usmeno izložiti, a i tehničkom animacijom prikazati. Svako vještačenje, pa i ovo predstavlja stručni stav zasnovan na naučnom iskustvu u konkretnoj oblasti koji je važan za utvrđivanje postojanja krivičnog djela i za krivičnu odgovornost izvršioca.³⁹³

5.3. *Ekonomsko-finansijska vještačenja*

Prevare su stare koliko i ljudski rod. Forenzičko računovodstvo je studija i interpretacija računovodstvene evidencije. Mašta ljudi koji lažiraju finansijske izvještaje je neiscrpna, tako da se primjeri zloupotreba u računovodstvu i poslovnim prevarama mogu nabavljati u nedogled.³⁹⁴ Mnogo zloupotreba u računovodstvu je otkriveno, ali sigurno ima mnogo više onih koje nisu otkrivene. Zaštita od zloupotrebe kreativnog

³⁹¹ N. Stanković, *Forenzika u krivičnom postupku*, Evropski univerzitet Kallos, Tuzla, 2020, str. 483

³⁹² S. Kosanović, *cit. djelo*, str. 260

³⁹³ Ibid. str. 260

³⁹⁴ N. Stanković, *Forenzika u krivičnom postupku*, Evropski univerzitet Kallos, Tuzla, 2020, str. 665

računovodstva i namjernih prevara može se povećati primjenom „forenzičkog računovodstva“.³⁹⁵

Forenzičko računovodstvo (*Forensic Accounting*) zasniva se na ekspertnoj osnovi i ima za cilj utvrditi procjenom „istinit i fer“ prikaz stanja i rezultate izvještaja nekog subjekta.³⁹⁶ Ekonomsko-finansijska vještačenja praktikuju se kod krivičnih djela protiv privrede, protiv imovine, protiv službene dužnosti i protiv javnih finansija.

Ekonomsko-finansijsko vještačenje preduzima se uvijek kada je potrebno, a organ pred kojim se vodi postupak je dužan vještacima naznačiti u kom pravcu i u kom obimu treba vršiti vještačenje i koje činjenice i koje okolnosti treba utvrditi. Organ krivičnog postupka pred kojim se vodi postupak može donijeti naredbu o sređivanju knjigovodstva na osnovu obrazloženog pismenog izvještaja vještaka kojem je naloženo vještačenje poslovnih knjiga. Troškovi sređivanja knjigovodstva padaju na teret onoga čije je knjigovodstvo.

5.4. Građevinsko-tehnička vještačenja

Građevinsko-tehničko vještačenje, u svojim različitim formama, bitno je za ishod i krivičnog i parničnog postupka. Gotovo u svim nesrećama koje se dešavaju na gradilištima, koje se završavaju povredama, pa i sa smrtnim ishodom, kriv je ljudski faktor, odnosno nemar čovjeka. Što znači da je u pitanju nepoštovanje propisa i mjera zaštite kod izvođenja radova u građevinarstvu.

Najčešća kvalifikacija krivičnog djela iz ove oblasti je izazivanje opšte opasnosti, a radnja izvršenja je nepreduzimanje mjera tehničke zaštite u građevinarstvu. Za dokazivanje se koriste

³⁹⁵ N. Stanković, *Forenzika u krivičnom postupku*, Evropski univerzitet Kallos, Tuzla, 2020, str. 665

³⁹⁶ V. Belak, *Poslovna forenzika i forenzičko računovodstvo, borba protiv prijevare*, Zagreb, 2011, str. 40

projekti, građevinski dnevnički, privremene situacije na gradilištu, ali i zapisnici o izvršenom uviđaju, sa skicama koje su načinjene na licu mesta i prateća fotodokumentacija.

Vještak, kao i kod svakog drugog vještačenja, dobija upute od organa pred kojim se vodi postupak. Nalazom vještaka objedinjavaju se podaci do kojih se došlo prikupljanjem i izvođenjem dokaza, a stručni stav vještaka, odnosno mišljenje vještaka, sumira propuste i njihov uticaj na nastupanje zabranjenih posljedica.

5.5. Vještačenje požara, paljevina i eksplozija

Krivično djelo izazivanje opšte opasnosti podrazumijeva i radnju izvršenja koja se sastoji u ugrožavanju ljudi i materijalnih dobara izazivanjem požara, paljevinama, eksplozivnim napravama ili na drugi sličan način. Prilikom obezbjeđivanja lica mesta i vršenja uviđaja kod ovakvih događaja, uvijek je potrebno pozvati stručnjaka, odnosno vještaka za eksplozije i požare.³⁹⁷

Eksplozije su fenomen kod koga se, uslijed naglog oslobađanja energije, stvara visok pritisak koji ima razarajuće dejstvo.³⁹⁸ Stoga utvrđivanje uzroka požara i eksplozija nije moguće odrediti bez specijalizovanih znanja koja posjeduju vještaci ove struke.³⁹⁹ Dakle, potrebno je stručno mišljenje o tome kako je došlo do vatre, da li je požar izazvan ljudskom radnjom ili se slučajno dogodio, da li su preuzete zaštitne, odnosno preventivne mjere, te da li je bilo propusta u poštovanju pravila zaštite.

Vještak treba da utvrdi mjesto gdje je požar započeo, vrijeme kada je započeo, potom kako se razvijao, te okončao. Da bi postojalo krivično djelo i krivična odgovornost bitan je tačan uzrok, ali i kakve su posljedice nastupile. Vještak treba da sačini zapisnik

³⁹⁷ N. Stanković, *Forenzika u krivičnom postupku*, Evropski univerzitet Kallos, Tuzla, 2020, str. 174

³⁹⁸ N. Bojančić, *Primijenjena forenzika*, Sarajevo, 2011, str. 141

³⁹⁹ N. Stanković, *Forenzika u krivičnom postupku*, Evropski univerzitet Kallos, Tuzla, 2020, str. 176-177

na licu mesta, prikupi i obezbijedi tragove, izvrši potrebne laboratorijske analize i primjeni moguće kriminalističko-tehničke mjere i postupke.⁴⁰⁰

I kod vještačenja požara, paljevina i eksplozija vještak dobija upute od organa pred kojim se vodi postupak, dok nalaz vještaka treba da izražava stručni stav o tome kako se sve to dogodilo.

5.6. *Balistička vještačenja*

Za kriminaliste je svakako najinteresantnije ručno vatreno oružje, kao što su pištolj i puške, jer se sa njima najčešće izvršavaju krivična djela ubistva.⁴⁰¹ Dešava se da se oružje pronađe na samom mjestu događaja, i tada je potrebno obratit pažnju na položaj vatretnog oružja, posebno u odnosu na položaj žrtve, što može pomoći kod razjašnjenja uzroka smrti žrtve, s tim da to ne može da znači automatski da je to dokaz, da je upravo to oružje upotrijebljeno za izvršenje krivičnog djela.⁴⁰² Balistička vještačenja vezuju se za korišćenje oružja koje je poslužilo kao sredstvo za izvršenje krivičnog djela ili je kao objekt nastalo krivičnim djelom.

Na oružju se mogu pronaći dvije vrste tragova: prva vrsta se odnosi na oznake i žigove koje ima svako legalno oružje, dok su druga vrsta tragovi baruta i barutne gareži, tragovi zaštitnog laka inicijalne kapsle, tragovi krvi, zemlje, tkiva, tragovi papilarnih linija i sl.⁴⁰³ Sa oružjem se mora postupati na način da se ne bi uništili mogući tragovi, što znači da je potrebno raditi u zaštitnim rukavicama. Nalazom i mišljenjem balističara omogućava se osnovan zaključak suda o vremenu, mjestu i načinu izvršenja krivičnog djela. Vještak balističar svojim vještačenjem određuje precizne tehničke karakteristike sredstava kojima je izvršeno krivično djelo, a prema njima se određuju i prouzrokovane

⁴⁰⁰ S. Kosanović, *cit. djelo*, str. 261

⁴⁰¹ N. Stanković, *Forenzika u krivičnom postupku*, Evropski univerzitet Kallos, Tuzla, 2020, str. 435

⁴⁰² Ibid. str. 435

⁴⁰³ Ibid. str. 435

posljedice.⁴⁰⁴ Vještak će u svom nalazu poći od samog uviđaja, uzeće u obzir iskaze, snimke, skice i fotografije, s tim da će se koristiti i rezultatima pregleda, odnosno laboratorijskih i mikroskopskih analiza obavljenih u kriminalističko-tehničkom postupku.

5.7. *Grafološka vještačenja*

Sastavni dio života modernog čovjeka jednim dijelom čini razna papirologija i dokumentacija, koje su sve više prisutne u svakodnevnom životu.⁴⁰⁵ Tako je sve više javnih i privatnih isprava čija se vrijednost može dovesti u pitanje. Porijeklo i vjerodostojnost isprava dokazuju se vještačenjem koje u današnje vrijeme postaje sve važnije. Ispitivanje i vještačenje rukopisa jedno je od područja kriminalističke tehnike koje se odnosi na stručno utvrđivanje autora nekog rukopisa na osnovu analize i upoređivanja opštih i posebnih obilježja spornog i nespornog rukopisa.⁴⁰⁶

Vještačenje rukopisa obavlja se u krivičnom postupku radi utvrđivanja pravno relevantnih činjenica i indicija za šta je potrebno stručno znanje forenzičkog ispitivanja rukopisa, kojim sud raspolaže. Cilj vještačenja rukopisa je utvrđivanje, tj. identifikacija autora spornog teksta isписаног rukom određene osobe (osoba), pri čemu se nastoje pronaći obilježja spornog i nespornog rukopisa na osnovu čega se može utvrditi podudarnost ili različitost.⁴⁰⁷ Rukopis svake osobe je individualan, što znači da ne postoje dvije osobe koje imaju posve jednak rukopis.

Tužilac u naredbi za vještačenje treba detaljno da upozna vještaka sa svim okolnostima koje su od značaja za vještačenje, te

⁴⁰⁴ S. Kosanović, *cit. djelo*, str. 261-262

⁴⁰⁵ N. Stanković, *Forenzika u krivičnom postupku*, Evropski univerzitet Kallos, Tuzla, 2020, str. 165

⁴⁰⁶ T. Kolar-Gregović, *Praktikum kriminalističke tehnike*, Zagreb, 1999.

⁴⁰⁷ N. Stanković, *Forenzika u krivičnom postupku*, Evropski univerzitet Kallos, Tuzla, 2020, str. 165

da precizno definiše ekspertski zadatak. Da bi vještak mogao uspješno da sproveđe vještačenje mora da bude informisan o svim okolnostima koji su vezani za predmet vještačenja. Prije nego što sud pristupi ocjeni isprave kao dokaza, sud mora utvrditi da li se isprava može uopšte upotrijebiti kao dokaz. Ukoliko sud smatra da isprava ima takva svojstva, može je upotrijebiti pri donošenju presude. Pri ocjeni šta dokazuje ta isprava, sud će uzeti u obzir i druge dokaze o istim činjenicama, s tim da će sud dokaznu vrijednost isprave cijeniti po slobodnom uvjerenju.

5.8. Analiza DNK

Sredinom osamdesetih godina došlo je do revolucionarnog preobražaja u medicinskoj kriminalistici, kada je dat značaj biološkim tragovima.⁴⁰⁸ Prilikom identifikacije lica, zahvaljujući dostignućima molekularne biologije, počela je primjena DNK (*Deoxyribo-Nucleic Acid*), tj. dezoksiribonukleinska kiselina, u svrhu istraživanja kriminalnih radnji, utvrđivanja identiteta lica i dokazivanja očinstva.⁴⁰⁹ Nova identifikacijska metoda DNK je direktna genetska supstancijalnost i sa sigurnošću potvrđuje biološki identitet strogo određene osobe.⁴¹⁰

Ova vrsta vještačenja najčešće se naziva metoda utvrđivanja DNK otiska, čime se želi ukazati na njenu preciznost pri izolovanju unikatnih dijelova u okviru DNK lanca i na taj način napraviti asocijaciju na klasične metode identifikacije po otiscima prstiju.⁴¹¹

Uvijek kada je neophodno određivanje identiteta ili činjenice da li otkriveni tragovi materija potiču od osumnjičenog, odnosno optuženog ili oštećenog,⁴¹² izvršiće se analiza DNK. Analiza će se

⁴⁰⁸ N. Stanković, *Forenzika u krivičnom postupku*, Evropski univerzitet Kallos, Tuzla, 2020, str. 165

⁴⁰⁹Ibid. str. 165

⁴¹⁰ A. Ramljak, *Medicinska kriminalistika*, 1999, str. 121

⁴¹¹ A. Džefris, genetičar koji je ovu metodu otkrio i razradio i prvi put upotrijebio naziv DNK otisak, koji je kasnije opšteprihvaćen, Lister, 1985.

⁴¹² H. Sijerčić-Čolić, cit. djelo, 2012.a, str. 438

uvijek povjeriti instituciji koja posjeduje potrebnu stručnost da obavlja forenzičku DNK analizu, odnosno traži se iskustvo institucije, kao i potrebna oprema kako bi se sa sigurnošću mogao potvrditi biološki identitet.

Naredbu za vještačenje, po pravilu, izdaje sud, a u hitnim slučajevima, ukoliko postoji opasnost od odlaganja, može i tužilac izdati naredbu. Takođe je obavezna zaštita privatnosti kao i vođenje posebnih registara o izvršenim analizama DNK, te pohranjivanje uzoraka i dobijenih rezultata. DNK analiza se može obaviti samo pod zakonskim uslovima, kao i u okviru zahtjeva međunarodnih dokumenata.

6. Dokazna vrijednost iskaza vještaka

Najvažnija, a ujedno i posljednja aktivnost organa postupka vezana za djelatnost vještaka u krivičnom postupku, odnosi se na ocjenu dokazne vrijednosti izvršenog vještačenja.⁴¹³ Vještačenje je najznačajniji procesni problem koji nastaje kod dokazne snage iskaza vještaka i njegove ocjene koju vrše sud i stranke. Izvještaj vještaka (nalaz i mišljenje) sud cijeni po opštim pravilima za ocjenu dokaza, odnosno kao i svaki drugi dokaz po načelu slobodne ocjene dokaza. Mišljenje vještaka ima veliki značaj i uticaj na donošenje odluke suda, s tim da mišljenje vještaka ne veže sud, odnosno sud ne mora da prihvati mišljenje vještaka, nego može da ga odbije i da presudi potpuno suprotno vještakovom mišljenju. Što znači da je sudija, izvan sumnje, slobodan u kritičkoj ocjeni iskaza vještaka, on je vještak nad vještacima (*peritus peritorum*).⁴¹⁴

Ukoliko sudija ne prihvati vještakovo mišljenje, može tražiti drugo vještačenje, dok bi neslaganje sa vještakovim mišljenjem morao uvjerljivo obrazložiti u presudi. Ukoliko sudija ne bi obrazložio razloge neprihvatanja vještakovog mišljenja i nalaza, učinio bi bitnu

⁴¹³ S. Bejatović, *cit. djelo*, 2014, str. 326

⁴¹⁴ M. Simović, V. Simović, *cit. djelo*, 2013, str. 427

povredu krivičnog postupka. U tom slučaju povodom žalbe viši sud bi morao ukinuti prvostepenu presudu.

Sud u postupku ocjene nalaza i mišljenja vještaka, mora obratiti pažnju na sljedeće: da li je vještak ostao u okviru povjerenog mu vještačenja ili u granicama svoje struke i vještine, da li je svoja ispitivanja temeljio na objektivno utvrđenim činjenicama, da li je imao dovoljno materijala za vještačenje i da li su metode koje je vještak koristio opštepriznate i prihvачene.⁴¹⁵ Takođe sud ne može vještakovo mišljenje zamijeniti svojim mišljenjem, niti ga može modifikovati. Sud mora smatrati da je vještačenje neuspjelo i da je činjenica koja se imala vještačenjem utvrditi ostala neutvrđena, odnosno nedokazana. U tom slučaju postupa se po poznatom pravilu *in dubio pro reo*, i pravno neutvrđena relevantna činjenica konkretnog slučaja utvrđuje se prema mišljenju koje je najpovoljnije za optuženog.⁴¹⁶

⁴¹⁵ T. Vasiljević, *cit. djelo*, str. 345

⁴¹⁶ M. Simović, V. Simović, *cit. djelo*, 2013, str. 428

Glava XV - POSEBNE ISTRAŽNE RADNJE

1. Uopšte o posebnim istražnim radnjama	285
2. Zakonski uslovi za određivanje posebnih dokaznih radnji	286
3. Vrste posebnih istražnih radnji	287
3.1. Nadzor i tehničko snimanje telekomunikacija	287
3.2. Pristup kompjuterskim sistemima i kompjutersko srađivanje podataka	288
3.3. Nadzor i tehničko snimanje prostorija	289
3.4. Tajno praćenje i tehničko snimanje lica, transportnih sredstava i predmeta koji su u vezi sa njim	290
3.5. Korišćenje prikrivenih istražilaca i informatora	291
3.6. Simulirani i kontrolisani otkup predmeta i simulirano davanje potkupnine	292
3.7. Nadzirani prevoz i isporuka predmeta krivičnog djela	292
4. Trajanje posebnih istražnih radnji	293
5. Izveštaj o posebnim istražnim radnjama	294
5.1. Korišćenje dokaza pribavljenih posebnim istražnim radnjama u krivičnom postupku	294
5.2. Zabранa korišćenja dokazno zabranjenih podataka	295
5.3. Slučajni nalaz do kojeg se došlo posebnim istražnim radnjama	295

1. Uopšte o posebnim istražnim radnjama

Kao i mnogi drugi evropski zakoni, tako i Zakon o krivičnom postupku BiH predviđa posebne istražne radnje kao specifične mјere kojima se za potrebe složenih oblika kriminaliteta privremeno ograničavaju osnovna prava i slobode čovjeka.⁴¹⁷ Posebne dokazne radnje nisu dokazna sredstva, jer se njima samima po sebi dokazi ne izvode, već su to radnje kojima se pribavljuju, odnosno obezbjeđuju određeni dokazi i to, prije svega, oni dokazi koji spadaju u tzv. materijalne dokaze (npr. snimaka dobijenih tokom tajnog audio-video nadzora), ili se, pak, njima stvaraju uslovi za kasnije izvođenje dokaza u krivičnom postupku (npr. slučaj sa mogućnošću da lice koje je djelovalo kao prikriveni islijednik, potom tj. nakon završenog angažmana te vrste, bude ispitano kao svjedok u krivičnom postupku).⁴¹⁸ Prema tome, posebne dokazne radnje su specifične po načinu pribavljanja dokaza, a primjenjuju se u posebnim postupcima za pojedinačna krivična djela koja su već određena u zakonu. Za razliku od redovnih, posebne radnje dokazivanja mogu biti primjenjene samo pod prepostavkom zakonom propisanih uslova i to kod određenih, a ne kod svih krivičnih djela.

Istražnim radnjama se povećava efikasnost organa krivičnog postupka u otkrivanju specifičnih krivičnih djela, s tim da tim radnjama istovremeno ugrožavaju prava i slobode čovjeka, naročito pravo na privatnost i zaštitu porodičnog života (čl. 8. EKLJP).

Prikrivene istražne radnje:

- moraju se uvijek propisati zakonom;
- primjenjuju se samo izuzetno, odnosno kada se na drugi način ne mogu prikupiti dokazi;
- primjenjuju se samo uz postojanje određenog stepena sumnje da je lice izvršilo krivično djelo propisane težine, odnosno

⁴¹⁷ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 443

⁴¹⁸ M. Škulić, *cit. djelo*, 2017, str. 249

da je zajedno sa drugim licem ili licima učestvovalo u izvršenju krivičnog djela;

-primjenjuju se uz prethodnu saglasnost suda i obavljaju pod njegovim nadzorom;

-moraju se vremenski ograničiti, i

-moraju se opteretiti procesnom sankcijom o neupotrebljivosti dokaznog materijala koji nije prikupljen pod zakonskim uslovima.

Ovim se mjerama, nesumnjivo, povećava djelotvornost državnih organa na račun zaštite građana, ali uopšteno govoreći to je učinjeno u okvirima međunarodno prihvaćenih standarda, jer mogućnost ograničavanja prava na privatnost prihvata i EKLJP.⁴¹⁹

2. Zakonski uslovi za određivanje posebnih dokaznih radnji

Ljudska prava i slobode mogu se ograničiti samo u slučaju zaštite legitimnih društvenih interesa i vrijednosti (čl. 8. st. 2. EKLJP). Ove radnje prate određena opšteprihvaćena načela, koja određuju okvir pravne zaštite građana od neovlašćenih postupaka.⁴²⁰ Posebne dokazne radnje su specifične, i one se određuju, odnosno mogu se odrediti prema licu koje je učinilo posebno krivično djelo iz kategorije onih koja su propisana zakonom o krivičnom postupku, ali koja ujedno zbog svojih karakteristika podrazumijevaju specifične načine dokazivanja, odnosno da se ti dokazi ne mogu prikupiti na drugi način ili da bi prikupljanje dokaza na drugi način bilo znatno otežano.

⁴¹⁹ M. Simović, *cit. djelo*, 2009, str. 261

⁴²⁰ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 444

3. Vrste posebnih istražnih radnji

U procesnom pravu BiH predviđeno je sedam posebnih prikrivenih istražnih radnji kojima se privremeno ograničavaju ustavna prava građana, koje na zahtjev tužioca može odrediti sudija za prethodni postupak protiv lica za koje postoje „osnove sumnje“ da je samo izvršilo ili sa drugim licima učestvovalo u tačno određenim krivičnim djelima.

Posebne istražne radnje su:

- 1) nadzor i tehničko snimanje telekomunikacija;
- 2) pristup kompjuterskim sistemima i kompjutersko srađivanje podataka;
- 3) nadzor i tehničko snimanje prostorija;
- 4) tajno praćenje i tehničko snimanje osoba, transportnih sredstava i predmeta koje su u vezi sa njim;
- 5) korišćenje prikrivenih istražilaca i informatora;
- 6) simulirani i kontrolisani otkup predmeta i simulirano davanje potkupnine, i
- 7) nadzirani prevoz i isporuka predmeta krivičnog djela.⁴²¹

3.1. Nadzor i tehničko snimanje telekomunikacija

Ovom istražnom radnjom ograničava se pravo čovjeka na nepovredivost „telekomunikacijskog komuniciranja“ i pravo na privatnost i poštovanje privatnog života. Kada se ispunе uslovi za primjenu posebnih dokaznih radnji uopšte, stiče se mogućnost određivanja mjere tajnog nadzora komunikacija. Da bi uopšte do

⁴²¹ Vidi: čl. 116. st. 2. tač. a) do g) ZKP BiH;
čl. 130. st. 2. tač. a)-g) ZKP FBiH;
čl. 234. st. 2. tač. a)-e) ZKP RS, i
čl. 116. st. 2. tač. a)-g) ZKP BD BiH

ovakve mjere došlo, tužilac mora sudu uputiti obrazložen prijedlog, a sud može da odredi nadzor i snimanje komunikacije. Policijski organi koji su zaduženi za tehničko sprovođenje ove posebne radnje, prije samog snimanja dužni su na tehničkom snimku zabilježiti broj sudske naredbe na osnovu koje se postupa, mjesto i vrijeme početka primjene mjere, podatak da li je registracija mijenjana, kopirana i u koliko primjeraka, kao i vrijeme završetka primjene ove radnje.⁴²²

Ova prikrivena istražna radnja obavlja se putem telefona, odnosno tajni nadzor i snimanje telefonskih razgovora obavlja se njihovim „presretanjem“ i drugim tehničkim sredstvima ili nadzor elektronske ili druge adrese osumnjičenog. Ova istražna radnja može se odrediti i prema trećem licu za koje postoje osnovi sumnje da izvršiocu krivičnog djela, odnosno od izvršioca krivičnog djela prenosi informacije u vezi sa krivičnim djelom, kada se posumnja da izvršilac koristi njegovo sredstvo telekomunikacije. Na razgovore između osumnjičenog lica i njegovog branioca ne mogu se primijeniti prikriveni istražne radnje, niti se mogu tajno snimati prostorije u kojoj dolazi do susreta osumnjičenog i njegovog branioca.

ESLJP zaključio je da zakon mora sa dovoljnim stepenom preciznosti odrediti obim i način izvršenja prisluškivanja telefonskih razgovora, poštujući pri tom legitimnost cilja koji se mjerama želi postići, tako da je pojedincu zagarantovana odgovarajuća zaštita od samovolje.

3.2. *Pristup kompjuterskim sistemima i kompjutersko srađivanje podataka*

Pristup kompjuterskim sistemima označava skup različitih tehničkih sredstava i postupaka koji služe kako bi se iz jednog računarskog sistema prikriveno prikupili podaci putem zahvata

⁴²² M. Simović, V. Simović, *cit. djelo*, 2011, str. 266

provedenog iz daljine preko elektronske mreže.⁴²³ Dakle, riječ je o elektronskom otvaranju računarskog sistema od strane državnih istražnih organa i elektronskom prenošenju podataka s kompjutera na kojem se mjera primjenjuje korišćenjem posebnih forenzičkih računarskih programa.⁴²⁴

Na ovaj način ograničava se sigurnost i tajnost ličnih podataka kao jedno od osnovnih prava čovjeka. Sam pristup kompjuterskim sistemima i kompjutersko srađivanje podataka građana je savremena kriminalistička metoda kojom se uz pomoć različitih informatičkih tehnika, na brz način mogu izdvojiti i „srađivati“ različite registrovane činjenice u policijskim i ostalim bazama podataka i evidencijama. Naime, ovom metodom može se kontrolisati prelazak preko granice, visina prijavljenog poreza, prouzrokovavanje ili učestvovanje u saobraćajnoj nesreći i drugo, te se na ovaj način može ubrzati identifikacija učinilaca krivičnih djela.

3.3. Nadzor i tehničko snimanje prostorija

Ovom metodom se ograničava jedno od osnovnih ljudskih prava, tj. pravo na privatnost, što zači da duboko zadire u osnovna prava drugih lica, odnosno lica koja žive sa osumnjičenim, odnosno optuženim. Ovom metodom se zadire i u lični život drugih lica, stoga treba posebno voditi računa o trajanju ove radnje i nadzoru nad njenim sprovođenjem. Nadzor i tehničko snimanje prostorija ogleda se u optičkom i akustičnom snimanju određenog prostora, tako da se snimaju razgovori svih lica koja se zateknu u prostoriji, bez obzira što prema nekim od tih lica nije poimenično izdata naredba za nadzor.

Sprovođenje ove mjere nadzora i tehničkog snimanja prostorija pretpostavlja visok stepen koordiniranosti i stručno-

⁴²³ M. Simović, V. Simović, *cit. djelo*, 2013, str. 460

⁴²⁴ M. Pajčić, *Korišćenje forenzičkim računarskim programima za prikupljanje dokaza u krivičnom postupku*, Zagreb, 2009, str. 282

tehničke osposobljenosti policijskih organa, jer se ovom radnjom ograničava i ustavno pravo na nepovredivost stana.⁴²⁵

3.4. *Tajno praćenje i tehničko snimanje lica, transportnih sredstava i predmeta koji su u vezi sa njim*

Tajno praćenje i snimanje lica, transportnih sredstava i predmeta koje su u vezi sa njim, predstavlja poseban vid prikrivenog djelovanja na osumnjičenog, a ima za cilj prikupljanje dokaza o krivičnom djelu, lociranje određenih lica, prikupljanje detaljnih informacija o aktivnostima određenih lica, provjeru pouzdanosti informanata, otkrivanje skrivene imovine, sprečavanje izvršenja krivičnog djela i hvatanje izvršioca krivičnog djela prilikom izvršenja i prikupljanje informacija koje će se koristiti kod ispitivanja. Prema tome, ova prikrivena istražna radnja može se odrediti samo prema licu za koje postoje osnovi sumnje da je sama ili sa drugim licima učestvovala ili učestvuje u izvršenju krivičnog djela, odnosno krivičnih djela za koja je zakonom dozvoljena primjena posebnih istražnih radnji.⁴²⁶

I kod ove metode se zadire u lični život drugih lica, bez obzira što prema nekim od tih lica nije poimenično izdata naredba za nadzor. Cilj ove posebne istražne radnje je utvrđivanje kruga lica s kojima se, kao i koliko često druži, kontaktira i sastaje lice pod „pratnjom“ (opervacija), te njegovih pravaca kretanja,⁴²⁷ te kretanje transportnih sredstava i predmeta koji su sa njim u vezi i mesta okupljanja. Tajno praćenje se obično obavlja kombinovano, odnosno pješice, motornim vozilom ili drugim prevoznim sredstvom, što uglavnom zavisi od *modus operandi* kriminalca,⁴²⁸ dok se uočena lica, kao i predmeti krivičnog djela i elementi kriminalne

⁴²⁵ M. Simović, V. Simović, *cit. djelo*, 2013, str. 462

⁴²⁶ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 452

⁴²⁷ M. Simović, V. Simović, *cit. djelo*, 2013, str. 465

⁴²⁸ B. Petrović, *Narkokriminal*, Sarajevo, 2004, str. 305

djelatnosti fiksiraju fotografisanjem, odnosno video kamerom sa tonskim snimanjem.

3.5. *Korišćenje prikrivenih istražilaca i informatora*

Prikriveni istražilac je policijski službenik koji istražuje i nastupa pod izmijenjenim identitetom, odnosno kojem je dodijeljen promijenjeni identitet u određenom vremenskom periodu da bi djelujući tajno u kontaktu sa određenim kriminalnim krugovima, prikupljao informacije koje će moći da koristi za otkrivanje, razjašnjavanje i sprečavanje krivičnih djela, i to prije svega onih koja se odnose na organizovani kriminal.⁴²⁹

Za razliku od prikrivenog istražioca, informator nije policijski službenik, nego lice koje policija povremeno ili stalno, tajno angažuje i koristi s ciljem dobijanja informacija o krivičnom djelu i njegovom izvršiocu.

Prikriveni istražilac i informator djeluju na osnovu istih zakonskih uslova, te svoje aktivnosti ostvaruju u kriminalnoj sredini. Prikriveni istražilac djeluje u toku predistražnog postupka, a određuje ga obrazloženom naredbom sudija za prethodni postupak. Prikriveni istražilac predstavlja jednu vrstu „agenta“. To je složena i zahtjevna aktivnost, pa se stoga traži posebna osposobljenost onih lica koja nastupaju u ulozi prikrivenog istražioca. Zabranjeno je i kažnjivo da prikriveni istražilac podstrekava na izvršenje krivičnog djela.

Angažovanje prikrivenog istražioca će trajati onoliko dugo koliko je potrebno da se prikupe dokazi, a najduže godinu dana, s tim da se po potrebi angažovanje može produžiti još za najduže šest mjeseci.

Zakon izričito propisuje da se prikriveni istražilac i informator mogu saslušati kao svjedoci ili kao zaštićeni svjedoci u toku sproveđenja radnji ili u drugim važnim okolnostima. Pravila

⁴²⁹ G. Koriath, *Verdeckter Ermittler*, Heidelberg, 1996, str. 535

kriminalistike nalažu da prikrivenog istražioca i informatora ne bi trebalo izlagati davanju javnog svjedočenja,⁴³⁰ a ako se ova lica moraju pojaviti na glavnom pretresu u ulozi svjedoka, mora se voditi računa o zaštiti njihovog identiteta i treba primijeniti odredbu o zaštiti svjedoka. Sudska odluka se, međutim, ne može zasnovati isključivo ili u odlučujućoj mjeri na iskazu prikrivenog istražioca.

3.6. *Simulirani i kontrolisani otkup predmeta i simulirano davanje potkupnine*

Ova mjera se primjenjuje kod specifičnih krivičnih djela, odnosno krivična djela poput primanja i davanja dara i drugih oblika koristi. Ovdje se radi o dvije različite radnje, i to: *simulirani otkup i simulirano davanje potkupnine*.

Simulirani otkup je veoma važan kod narkokriminala (gdje policijski službenik kupuje predmete koji su rezultat krivičnog djela ili služe izvršenju krivičnog djela), dok je *simulirano davanje potkupnine* svrsishodnije kod drugih delikata, odnosno kod krivičnih djela primanja i davanja dara, odnosno korupcije, gdje se radnja odvija između dva lica, te postoje poteškoće u dokazivanju. Policijski organ ili drugo lice koje preduzima ove radnje ne smije podsticati osumnjičeno lice na izvršenje krivičnog djela.

3.7. *Nadzirani prevoz i isporuka predmeta krivičnog djela*

Nadzirani prevoz i isporuka predmeta krivičnog djela u kriminalističkoj teoriji se naziva i „propuštanje“, a koristi se kao prikrivena istražna radnja kod krivičnih djela nezakonitog prometa opojnim drogama, prevozu otpada i sl. Ova radnja uvedena je na osnovu Konvencije UN protiv nezakonitog prometa opojnih droga i psihotropnih supstancija iz 1988. godine. Sastoji se u nadziranju

⁴³⁰ B. Pavišić, *cit. djelo*, 2001, str. 336

prevoza, odnoso predmeta krivičnog djela, a njen cilj je otkrivanje izvršilaca krivičnog djela, kao i drugih koji su povezani sa određenim kriminalnim aktivnostima. Glavna svrha ove mjere je dokazivanje pripadništva zločinačkoj organizaciji koja se bavi krijumčarenjem ili preprodajom opojne droge, oružja, eksploziva, plemenitih metala, otpadnih materija, falsifikovanog novca, krijumčarene „visokotarifne“ robe i sl.⁴³¹ Ovom radnjom nastoje se utvrditi naručilac i organizator kriminalnog „posla“, te na taj način „povezati“ s dokazima koji upućuju na njegovu kriminalnu djelatnost.⁴³²

4. Trajanje posebnih istražnih radnji

Zakonom su predviđeni rokovi za preduzimanje posebnih istražnih radnji, koje mogu da traju u prvom krugu najduže do mjesec dana, s tim da je dozvoljeno produžavati mjere, i to u intervalima od po mjesec dana, ali najduže do šest mjeseci. Za svako produženje mjere moraju postojati „posebno važni razlozi“, kao i prijedlog tužioca sa obrazloženjem. Zakon ne određuje koji su to razlozi, ali imajući u vidu specifičnost ovih mjera, kao i njihov uticaj na osnovna prava i slobode čovjeka, opravdano je zaključiti da razlozi moraju biti po svom značaju izuzetni i odnositi se na cilj koji se želi postići primjenom mjera.⁴³³

U slučajevima neslaganja, a u vezi produženja roka trajanja mjere, uvijek konačnu odluku u odnosu na tužioca daje sudija za prethodni postupak. Sudija za prethodni postupak mora pismenom naredbom, bez odlaganja, obustaviti izvršenje preduzetih radnji ako su prestali razlozi zbog kojih su radnje određene.

⁴³¹M. Simović, V. Simović, *cit. djelo*, 2013, str. 471

⁴³² Ž. Sačić, *Suzbijanje organizovanog kriminala u Republici Hrvatskoj*, Zagreb, 1998, str. 860-861

⁴³³ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 447

5. Izvještaj o posebnim istražnim radnjama

Nakon što je okončana djelatnost sproveđenja posebne istražne radnje, policijski organ je odmah dužan sačiniti izvještaj o tome i predati ga tužiocu. Takođe se tužiocu uz izvještaj moraju predati i sve informacije, podaci i predmeti pribavljeni preduzetom radnjom, dok će sudija analizirati dobijeni izvještaj kako bi utvrdio da li je postupano po njegovoj naredbi. Ukoliko postoje „posebno važni razlozi“, sudija za prethodni postupak može dozvoliti produženje primjene već naloženih posebnih radnji. Podaci i informacije koje su pribavljene naloženim mjerama u nekim slučajevima mogu se uništiti, ali samo pod nadzorom sudije za prethodni postupak, koji će o tome sačiniti zapisnik.

Može se izvršiti uništenje podataka i informacija u dva slučaja, i to: prvi slučaj, ukoliko tužilac odustane od krivičnog gonjenja, dok je drugi slučaj, ukoliko prikupljene informacije i podaci nisu potrebni za krivični postupak.

Sudija za prethodni postupak će, nakon prestanka primjene posebnih istražnih radnji, bez odlaganja obavijestiti lice protiv kojeg je radnja bila preuzeta, da može od suda zatražiti ispitivanje zakonitosti naredbe i načina kojom je sprovedena mjera.

5.1. Korišćenje dokaza pribavljenih posebnim istražnim radnjama u krivičnom postupku

Tehničke snimke, isprave i predmeti pribavljeni pod zakonskim uslovima mogu se koristiti kao dokazi u krivičnom postupku. Takođe, izričito se propisuje da se prikriveni istražilac, informator, kao i druga lica koja su sprovela istražnu radnju simuliranog otkupa predmeta i simuliranog i kontrolisanog davanja potkupine, mogu saslušati kao svjedoci ili kao zaštićeni svjedoci u toku sproveđenja radnji ili u drugim važnim okolnostima. Dakle, materijal do kojeg se došlo posebnim dokaznim radnjama načelno ima, odnosno može imati dokazni značaj i na njemu se može

zasnovati odluka suda o predmetu krivičnog postupka. Ali u određenim situacijama podaci pribavljeni posebnim dokaznim radnjama ne mogu poslužiti kao dokaz, do čega dolazi kada su prilikom sprovođenja posebnih dokaznih radnji načinjene određene greške, bilo u odnosu na zakonska pravila, bilo u pogledu imperativnog sadržaja odluke kojom je određena konkretna posebna dokazna radnja.⁴³⁴

5.2. *Zabrana korišćenja dokazno zabranjenih podataka*

Ako su dokazi koji su pribavljeni posebnim istražnim radnjama, odnosno ako su te radnje preduzete bez naredbe sudske za prethodni postupak ili su u suprotnosti s njom, sud na pribavljenim podacima ili dokazima ne može zasnovati svoju odluku. Takođe sudska odluka se ne može zasnovati ne samo na nezakonitim dokazima, već ni na dokazima za koje se saznalo primjenom tih nezakonito određenih i preduzetih posebnih istražnih radnji.⁴³⁵

5.3. *Slučajni nalaz do kojeg se došlo posebnim istražnim radnjama*

Ukoliko je preduzimanjem posebnih istražnih radnji prikupljen materijal o krivičnom djelu, odnosno učiniocu, a koji nije bio obuhvaćen odlukom o određivanju posebnih istražnih radnji („slučajni nalazi“), takav materijal se može koristiti u postupku samo ako se odnosi na „posebno“ krivično djelo, jer bi se inače prema zakonu mogla naređiti primjena posebnih istražnih radnji za drugo, slučajno otkriveno krivično djelo. U pogledu „slučajnih nalaza“ treba odmah zatražiti novu ili dodatnu naredbu sudske za prethodni postupak za preduzimanje posebne istražne radnje, a da se slučajno otkriveni dokazi mogu koristiti za određivanje osnova

⁴³⁴ M. Škulić, *cit. djelo*, 2017, str. 252

⁴³⁵ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.a, str. 449

sumnje da je izvršeno ili da se vrši krivično djelo. U protivnom se ne mogu koristiti na sudu.

POSEBNI DIO

GLAVA XVI - OBLICI KRIVIČNOG POSTUPKA

1. Oblici krivičnog postupka	301
1.1. Uopšte o oblicima krivičnog postupka, te posebnim postupcima	301
1.2. Stadijumi redovnog krivičnog postupka	303

1. Oblici krivičnog postupka

Krivični postupak se može voditi samo onda kada postoji osnovana sumnja da je određeno lice izvršilo krivično djelo. S tim u vezi za određene subjekte nameće se obaveza da svojom aktivnošću doprinesu i omoguće da dođe do određenog stepena saznanja, na zakonom utvrđen, ali specifičan način za svakog ponaosob. Osnovni izvor saznanja za izvršeno krivično djelo i eventualnog učinioca, svakako je krivična prijava na osnovu koje u većini slučajeva državni organi preduzimaju određene radnje, što je ujedno i povod tužiocu da preduzme gonjenje za izvršeno krivično djelo po službenoj dužnosti.

1.1. Uopšte o oblicima krivičnog postupka, te posebnim postupcima

Način na koji se raspravljuju pitanja vezana za izvršenje krivičnog djela su različita u okviru određenog krivičnog pravosuđa, što zavisi od težine krivičnog djela, svojstva izvršioca krivičnog djela, starosne dobi izvršioca krivičnog djela, te spremnosti nacionalnog krivičnog procesnog prava da, u slučaju vjerovatnosti da je izvršeno krivično djelo, otvori put za određene konsenzualne (sporazumne) modele krivičnog postupka.⁴³⁶

Krivično procesno pravo u BiH poznaje više oblika prvostepenog krivičnog postupka, odnosno krivično procesno zakonodavstvo je postupke svrstalo u dvije grupe, a to su: *redovni i skraćeni (sumarni) krivični postupak*.

Redovni krivični postupak se vodi protiv punoljetnog lica za koje postoji vjerovatnoća da je izvršilo krivično djelo za koje je propisana kazna zatvora preko pet godina ili dugotrajni zatvor. U okviru postupka protiv punoljetnog izvršioca krivičnog djela

⁴³⁶ H. Sijerčić-Čolić, *Krivično procesno pravo II*, Sarajevo, 2012.b, str. 19

predviđene su procesne ustanove koje doprinose pojednostavljenju ili ubrzaju krivičnog postupka, a to su:

- izjašnjavanje o krivici;
- pregovaranje o krivici, i
- imunitet svjedoka.

Sumarni (skraćeni) krivični postupak predstavlja postupak za izdavanje kaznenog naloga koji se vodi protiv punoljetnog izvršioca krivičnog djela za koje je propisana novčana kazna kao glavna kazna ili kazna zatvora do pet godina.

U vezi sa svojstvima izvršioca krivičnog djela, izdvaja se krivični postupak protiv *fizičkog lica* i postupak protiv *pravnog lica*. Kada se radi o maloljetnom izvršiocu krivičnog djela, zakonom je na poseban način uređen postupak prema maloljetnicima.

Zakoni u krivičnom postupku u BiH normiraju posebne postupke u slučaju:

- izricanja sudske opomene;
- neuračunljivosti osumnjičenog, odnosno optuženog lica;
- izricanja mjera bezbjednosti i oduzimanja imovinske koristi;
- donošenja odluke o brisanju osude, prestanku mjera bezbjednosti i pravnih posljedica osude;
- pružanje međunarodne krivičnopravne pomoći u širem smislu riječi;
- naknade štete, rehabilitacije i ostvarivanja drugih prava zbog neopravdane osude i neosnovanog lišavanja slobode, i
- izdavanja potjernice i objave.

1.2. Stadijumi redovnog krivičnog postupka

Redovni krivični postupak, kao najvažniji i najsloženiji oblik krivičnog postupka, prolazi kroz više stadijuma koji imaju zakonom propisan određeni cilj, radnje koje se preduzimaju i odluke koje se donose. Opšti pregled krivičnog postupka pokazuje da taj oblik krivičnog postupka obuhvata sljedeće stadijume, i to: *istragu, postupak optuživanja, glavni pretres, postupak po redovnim i vanrednim pravnim lijekovima.*

-*Istragu*, u čijem procesnopravnom okviru se nalaze zakonska rješenja o prijavljivanju krivičnog djela i odlučivanju tužioca o prijavi, sprovođenju strage, pravima i dužnostima tužioca, pravima i dužnostima ovlašćenih službenih lica, sudskom obezbjeđivanju dokaza, te obustavi i okončanju istrage.

-*Postupak optuživanja*, koji obuhvata podizanje optužnice i sudsku kontrolu optužnice, izjašnjavanje o krivici, pregovaranje o krivici, prethodne prigovore, kao i povlačenje optužnice.

-*Glavni pretres*, sa donošenjem i objavljinjem prvostepene presude i propisima o pretpretresnom ročištu, javnosti glavnog pretresa, rukovođenju glavnim pretresom, prepostavkama za održavanje glavnog pretresa, odlaganju i prekidanju glavnog pretresa, zapisniku o glavnom pretresu, početku glavnog pretresa i dokaznom postupku.

-*Postupak po redovnim i vanrednim pravnim lijekovima.* Krivični postupak prolazi kroz zakonom propisane stadijume, kako bi se od početne sumnje, da je izvršeno krivično djelo i da je osumnjičeno lice izvršilo to krivično djelo, došlo do konačne odluke u kojoj će biti sadržani odgovori na pitanja:

- da li je izvršeno krivično djelo;
- ko ga je izvršio;
- da li je izvršilac krivično odgovoran, i
- da li se mogu primijeniti krivičnopravne sankcije ili druge odredbe materijalnog krivičnog prava.

Svako raspravljanje o krivičnom djelu u smislu donošenja konačne odluke ne mora proći kroz sve navedene stadijume. Postoji mogućnost da se krivični postupak obustavi u toku istrage, odnosno nakon potvrđivanja optužnice, ili da se nakon izjašnjavanja o krivici odredi pretres za izricanje krivičnopravne sankcije, odnosno da se otvori postupak po pravnom lijeku, jer su ovlašćeni subjekti uložili pravni lijek.⁴³⁷

Takođe krivični postupak se može prekinuti ako kod osumnjičenog, odnosno optuženog, nakon izvršenja krivičnog djela nastupi takva duševna bolest da nije sposoban učestvovati u postupku.

⁴³⁷ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.b, str. 21-22

GLAVA XVII – ISTRAGA

1. Pojam, zadatak i osnovne karakteristike istrage	307
2. Prijavljanje krivičnog djela	310
3. Postupak tužioca nakon prijavljivanja krivičnog djela	311
4. Predistražni postupak i sprovođenje istrage – položaj krivičnoprocесnih subjekata	312
4.1. Tužilac	312
4.2. Osumnjičeni i njegov branilac	314
4.3. Ovlašćena službena lica	315
4.4. Sudija za prethodni postupak	319
4.5. Oštećeni	320
5. Okončanje istrage i podizanje optužnice	321
5.1. Okončanje istrage	321
5.2. Obustava i prekid istrage	322
5.3. Dopuna i proširenje istrage	324

1. Pojam, zadatak i osnovne karakteristike istrage

Istraga je faza krivičnog postupka koja prethodi suđenju i čija je osnovna svrha prikupljanje dokaza potrebnih za optuživanje, ili obrnuto, konstatovanje da nema uslova za podizanje optužnice, te ulazak u narednu procesnu fazu.⁴³⁸ Prema tome, istraga ne služi samo prikupljanju materjala za odluku o obustavi postupka ili podizanju optužnice, već i da, u slučaju podizanja optužnice i iznošenja stvari na glavni pretres, olakša glavni pretres prethodno sprovedenom istragom – na taj način što će se prikupiti osnovni dokazni materijal, osloboditi glavni pretres suvišnog i nekorisnog materijala i blagovremeno provjeriti tvrdnje stranaka koje čine glavni pretres suvišnim, te obezbijediti prisustvo optuženog u postupku.⁴³⁹

Sprovođenje istrage (*dominus litis*) isključivo je u nadležnosti tužioca, utvrđeno pozitivnim zakonom. Prema tome, zakoni o krivičnom postupku u BiH od 2003. godine donose novu koncepciju istrage. Na oblikovanje krivičnoprocesnog zakonodavstva uticale su različite brojne okolnosti, odnosno promjena koncepta istrage, gdje je povjerenje dato tužiocu. Tokom cijelog postupka istrage, tužilac njome rukovodi, nadzire je, ali i upravlja aktivnostima ovlašćenih službenih lica u vezi sa pronalaženjem osumnjičenog i prikupljanjem izjava i dokaza. U toku istrage prikupljaju se dokazi za koje postoji bojazan da se neće moći ponoviti na glavnem pretresu, te dokazi koji mogu biti od koristi u toku krivičnog postupka.

Prema zakonima o krivičnom postupku u BiH istraga se pokreće kada postoje osnovi sumnje da je izvršeno krivično djelo.⁴⁴⁰ Dakle, istraga se vodi na nivou relativno niskog stepena sumnje, tj. najnižem zakonom definisanim stepenom sumnje, odnosno kada postoje osnovi sumnje da je konkretno lice učinilo krivično djelo ili osnovi sumnje da je učinjeno krivično djelo. Prijavljivanje krivičnog

⁴³⁸ M. Škulić, *cit. djelo*, 2017, str. 353

⁴³⁹ M. Simović, V. Simović, *Krivično procesno pravo, posebni dio*, Istočno Sarajevo, 2014, str. 22

⁴⁴⁰ Vidi: čl. 216 st. 1 ZKP BiH; čl. 231 st. 1 ZKP FBiH; čl. 224 st. 1 ZKP RS; čl. 216 st. 1 ZKP BD BiH

djela je svakako povod za pokretanje istrage, na način da se podnese prijava, odnosno izvještaj da je izvršeno krivično djelo. Svakako da tužilac o izvršenom krivičnom djelu može saznati na neki drugi nači, tj. vlastitim opažanjem izvršenja krivičnog djela, putem oglasa do kojeg je tužilac došao u posjed (*fama est*), kao i neposredno putem sredstava javnog informisanja. U svakom slučaju, bez obzira na koji način je tužilac saznao za izvršenje krivičnog djela, dužan je po načelu legaliteta preduzeti krivično gonjenje ako postoje dokazi da je učinjeno krivično djelo. Izuzetak od toga je ukoliko dolazi u obzir primjena načela oportuniteta krivičnog gonjena.

Tužilac će narediti sprovođenje istrage ukoliko postoje osnovi sumnje da je izvršeno krivično djelo u slučajevima kada je izvršilac poznat, ali i u situaciji kada je izvršilac krivičnog djela nepoznat. Tužilac ima ovlašćenja da preduzme sve istražne radnje (ispitivanje osumnjičenog, saslušanje oštećenog, kao i svjedoka, vršenje uviđaja, te rekonstrukcije događaja, da preduzima posebne mjere kako bi obezbijedio sigurnost svjedoka i informacija, ali i izdavanje naredbi za potrebna vještačenja), kao i druge mjere i radnje koje su potrebne kako bi došlo do rasvjetljavanja krivičnog djela i pronalaska njegovog izvršioca.

Na rasvjetljavanju krivičnog djela, pored tužioca, učestvuju još i ovlašćena službena lica, tj. policijski organi u BiH, kao što su Državna agencija za istrage i zaštitu (SIPA), Granična policija BiH, Sudska policija, Finansijska policija, carinski i poreski organi, vojna policija u BiH, te stručni saradnici tužilaštva koji rade po ovlašćenjima tužioca.

Kako bi se sprovela zakonita i efikasna istraga, potrebno je postaviti zakonske okvire, koji upućuju na sljedeće, i to:

-prvo, ukoliko postoje osnovi sumnje da je izvršeno krivično djelo s propisanom kaznom zatvora preko pet godina, potrebno je odmah bez odlaganja obavijestiti tužioca i pod njegovim nadzorom preduzeti sve potrebne mjere kako bi došlo do otkrivanja krivičnog djela i njegovog izvršioca, te otkrivanja dokaza i prikupljanja informacija koje mogu biti korisne u krivičnom postupku.

-drugo, ako postoje osnovi sumnje da je izvršeno lakše krivično djelo, tužilac mora biti obaviješten u roku od sedam dana od dana saznanja o postojanju osnova sumnje da je krivično djelo izvršeno, odnosno o svim preduzetim radnjama i mjerama na otkrivanju izvršioca krivičnog djela.

Istraga ne smije da bude takva da se glavni pretres svede na prosto ponavljanje i provjeravanje materijala istrage.⁴⁴¹ U istrazi se prikupljaju samo oni dokazi koji su potrebni da bi se mogla donijeti odluka da li će se postupak obustaviti ili će se podići optužnica. Dakle, istraga obuhvata istraživačku djelatnost u smislu pronalaženja osumnjičenog, prikupljanja izjava, dokaza i drugih informacija koje mogu biti korisne u krivičnom postupku, koje tužilac i ovlašćena službena lica, nakon prijavljivanja krivičnog djela ili saznanja o krivičnom djelu na neki drugi način, preuzimaju.⁴⁴² Drugim riječima, istraga predstavlja aktivnosti koje preuzimaju tužilac i ovlašćena službena lica u skladu sa zakonom o krivičnom postupku, uključujući prikupljanje i čuvanje izjava i dokaza. Istraga se završava onda kada je stanje stvari dovoljno razjašnjeno da se može podići optužnica, jer za optuživanje pred sudom, odnosno podizanje optužnice osumnjičeno lice mora biti osnovano sumnivo da je izvršilo određeno krivično djelo. Prema tome, tužilac na osnovu prijavljenog krivičnog djela nema dovoljno osnova da odluči da li će protiv određenog lica podići optužnicu, što znači da je tužiocu za to potreban potpuniji i određeniji materijal kojim će moći potkrijepiti navode optužnice.

Sud preuzima samo one radnje koje su vezane uz radnje kojima se ograničavaju međunarodnim i ustavnim dokumentima zagarantovana osnovna prava i slobode čovjeka, odnosno određuje pritvor, donosi naredbu o preuzimanju posebnih istražnih radnji, naredbe o pretresu stana, te pod zakonskim uslovima i ako je to u interesu pravde, preuzima radnje na sudskom obezbjeđenju dokaza. U toku obavljanja krivičnoprocesnih radnji u istrazi potrebno je u najvećoj mogućoj mjeri poštovati ljudska prava i slobode.

⁴⁴¹ S. Bejatović, *Krivično procesno pravo*, Beograd, 2008, str. 384

⁴⁴² H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.b, str. 30

2. Prijavljanje krivičnog djela

Šta je krivična prijava? Po nekim autorima krivična prijava je svako obavještenje, bez obzira na to da li je dato u pisanoj ili usmenoj formi, telefonom, ili na neki drugi način (npr. telegrafski, magnetofonski, video zapis, e-mailom, računarska disketa, CD ili sl.), čija je namjera da se obavijeste organi otkrivanja, odnosno gonjenja o postojanju krivičnog djela za koje se učinilac goni po službenoj dužnosti, tj. o postojanju nekih okolnosti koje se odnose na takvo krivično djelo ili učinioca, pri čemu nije obavezno da je izvršilac poznat.⁴⁴³

Jedan od najčešćih načina saznanja o izvršenom krivičnom djelu i njegovom izvršiocu, svakako je prijavljivanje krivičnog djela, koje može biti neposredno i posredno. Neposredno prijavljivanje je kada se neposredno tužiocu prijavljuje krivično djelo. Posredno prijavljivanje krivičnog djela je kada se krivično djelo prijavi drugom državnom organu, odnosno policiji, koja ima obavezu da odmah obavijesti tužioca o izvršenom krivičnom djelu.

Sadržina prijave o izvršenom krivičnom djelu nije zakonom određena, s tim da treba u prijavi navesti eventualnog izvršioca kao i bitne činjenice, kao što su opis djela, vrijeme, mjesto i način izvršenja krivičnog djela, te lični podaci izvršioca ukoliko je poznat. Takođe treba u prijavi navesti izvore njihovog saznanja, odnosno iskaz osumnjičenog ili svjedoka. Za otkrivanje, odnosno pronalaženje i utvrđivanje krivičnih djela primarno *ex lege* i faktički su odgovorna ovlašćena službena lica,⁴⁴⁴ koja su dužna da samostalno i aktivno rade na pravovremenom saznavanju za krivične događaje, odnosno krivična djela i njihove učinioce što im je ujedno i trajni zadatak.

Ovlašćena službena lica, odnosno policija pri suzbijanju kriminaliteta, ako se izuzme uloga sprečavanja, odvija se u dva pravca, i to u pravcu otkrivanja krivičnih djela i u pravcu

⁴⁴³ N. Stanković, *Uvod u kriminalistiku*, Evropski univerzitet Brčko distrikt, Brčko, 2016, str. 76

⁴⁴⁴ M. Simović, V. Simović, *cit. djelo*, 2014, str. 26

razjašnjavanja krivičnih djela,⁴⁴⁵ što znači da bez traganja nema saznavanja za događaje koji su od interesa za rad ovih organa.

Obavezi prijavljivanja krivičnog djela podliježu službena i odgovorna lica koja se nalaze u organima vlasti BiH, javnim preduzećima i ustanovama, ali i drugim pravnim licima, kao i građani, ako neprijavljanje krivičnog djela predstavlja krivično djelo. Kada se radi o maloljetnim licima, naročito maloljetnim žrtvama seksualnog, fizičkog ili nekog drugog zlostavljanja, utvrđena je posebna obaveza prijavljivanja krivičnog djela za zdravstvene radnike, nastavnike, vaspitače, roditelje, staratelje, usvojioce i druga lica koja su ovlašćena ili dužna da pružaju zaštitu i pomoći maloljetnim licima, da vrše nadzor, odgajanje i vaspitanje maloljetnika. Takođe je kažnjivo neprijavljanje lica koje je optuženo od strane Međunarodnog krivičnog suda.

3. Postupak tužioca nakon prijavljivanja krivičnog djela

Funkcija krivičnog gonjenja pripada tužiocu, s tim da tužilac nije dužan da po svakom prijavljivanju preduzima inicijativu krivičnog gonjenja. Obaveza tužioca je da svako prijavljivanje ocijeni i donese odgovarajuću odluku. Tužilac svaku prijavu o izvršenom krivičnom djelu mora razmotriti, ocijeniti da li postoje osnovi sumnje da je izvršeno krivično djelo, pa tek nakon toga preuzeti sljedeće radnje:

1) donijeti naredbu o sprovođenju istrage kada postoje osnovi sumnje da je izvršeno krivično djelo. U naredbi će tužilac navesti koje okolnosti treba istražiti i koje istražne radnje treba preuzeti.

2) donijeti naredbu da se istraga neće sprovoditi. Na naredbu o nesprovođenju istrage oštećeni i podnositelj prijave imaju pravo

⁴⁴⁵ N. Stanković, *Uvod u kriminalistiku*, Evropski univerzitet Brčko distrikt, Brčko, 2016, str. 67

podnijeti pritužbu u roku od osam dana tužilaštvu. Tužilaštvo na pritužbu može donijeti naredbu o sprovođenju istrage, odnosno obavještenje podnosiocu pritužbe da je podnijeta pritužba neosnovana.

3) zahtijevati od ovlašćenih službenih lica i drugih državnih organa, preduzeća, pravnih i fizičkih lica dostavljanje informacija, kao i preuzimanje mjera za otkrivanje krivičnog djela i izvršioca ako na osnovu prijave nema dovoljno osnova ni za donošenje naredbe o sprovođenju istrage, niti za naredbu o nesprovođenju istage.

4. Predistražni postupak i sprovođenje istrage – položaj krivičnoprocesnih subjekata

4.1. Tužilac

Tužilac naređuje pokretanje istrage ako postoje osnovi sumnje da je izvršeno krivično djelo. Tužilac donosi naredbu prije ili neposredno poslije prve dokazne radnje koju su tužilac ili policija preuzeli u predistražnom postupku. U toku sprovođenja istrage tužilac može preuzeti sve istražne radnje, odnosno može da ispita osumnjičenog, sasluša oštećenog i svjedoka, da vrši uviđaj i rekonstrukciju događaja, da preuzme sve mjere kako bi obezbijedio sigurnost svjedoka i informacija, kao i da naredi potrebna vještačenja.

Osnovna prava i obaveze tužioca u istrazi su otkrivanje i gonjenje izvršilaca krivičnih djela. Po saznanju da je učinjeno krivično djelo, tužilac preuzima potrebne mjere u cilju njegovog otkrivanja i sprovođenja istrage, pronalaženja osumnjičenog i prikupljanja izjava i dokaza, kao i sve što omogućava sprovođenje istrage u skladu sa zakonom. Tužilac preuzima one radnje za koje smatra da su potrebne da bi se postigao cilj istrage, što znači da tužilac donosi odluku o tome da li se može podići optužnica ili je potrebno obustaviti krivični postupak. Od tužioca se zahtijeva da sa jednakom pažnjom ispituje i utvrđuje kako činjenice koje terete

osumnjičenog, tako i činjenice koje mu idu korist, jer tužilac je državni službenik i mora se zalagati za istinito, zakonito i pravedno rješenje krivičnog djela.

Redoslijed istražnih radnji nije zakonom propisan, ali ispitivanje osumnjičenog bi trebalo obaviti na početku, a ne na kraju istrage. U slučaju potrebe i više puta osumnjičenog treba ispitati u toku istrage. Ispitivanjem osumnjičenog na početku istrage obezbjeđuje mu se njegovo pravo na odbranu, odnosno obavještenje o tom pravu dobija upravo prilikom prvog ispitivanja. Takođe mu se tada saopštava za koje se krivično djelo tereti i osnove sumnje protiv njega, a podučava se i o drugim pravima koja predstavljaju minimum prava na odbranu.

U toku istrage i preduzimanja istražnih radnji, ukoliko je to propisano zakonom, prije preduzimanja pojedinih istražnih radnji tužilac mora prethodno pribaviti naredbu sudije za prethodni postupak (npr. naredbu o pretresanju stana, drugih prostorija ili lica, naredbu o privremenom oduzimanju predmeta ili naredbu o određivanju posebnih istražnih radnji).⁴⁴⁶

Pravo i dužnost je tužioca da utvrđuje činjenice potrebne za odlučivanje o imovinskopravnom zahtjevu i oduzimanju imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom, da daje imunitet u skladu sa zakonom, da zahtijeva dostavljanje informacija od državnih organa, preduzeća, pravnih i fizičkih lica, izdaje pozive i naredbe i predlaže izdavanje poziva i naredbi u skladu sa zakonom, da naređuje ovlašćenom službenom licu da izvrši naredbu izdatu od suda u skladu sa zakonom, kao i da obavlja druge poslove određene zakonom. Iz svega navedenog može se zaključiti da tužilac u toku sproveđenja istrage, osim što vrši funkciju krivičnog gonjenja, vrši i funkciju istraživanja krivičnog djela.

⁴⁴⁶ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.b, str. 38

4.2. Osumnjičeni i njegov branilac

Osumnjičeni ima pravo da, prilikom ispitivanja od strane tužioca, ne odgovara na njegova postavljena pitanja, odnosno da čuti, s tim da može da se izjasni o svim činjenicama koje mu idu u korist. Tužilac prilikom prvog ispitivanja osumnjičenog mora mu saopštiti za koje se krivično djelo tereti i osnove sumnje protiv njega i poučiće ga o sljedećim pravima, odnosno:

- da nije dužan iznijeti svoju odbranu;
- da nije obavezan odgovarati na postavljena pitanja;
- da ima pravo na branioca po svom izboru koji može biti prisutan njegovom ispitivanju;
- da ima pravo na branioca bez naknade u slučajevima predviđenim zakonom;
- da se može izjasniti o djelu koje mu se stavlja na teret i iznijeti sve činjenice i dokaze koji mu idu u korist, i ako to učini u prisustvu branioca da je takav njegov iskaz dopušten kao dokaz na glavnem pretresu i da bez njegove saglasnosti može biti pročitan i korišćen na glavnem pretresu;
- da ima pravo u toku istrage razmatrati spise i razgledati pribavljenе predmete koji mu idu u korist, osim ako je riječ o spisima i predmetima čije bi otkrivanje moglo dovest u opasnost cilj istrage;
- da ima pravo na besplatne usluge prevodioca ako ne razumije ili ne govori jezik koji se koristi prilikom ispitivanja, i
- da neograničeno ili neometano komunicira sa braniocem ako se nalazi u pritvoru.

Uskraćivanje prava osumnjičenom i njegovom braniocu da razgledaju spise i predmete krivičnog djela je najkasnije do podizanja optužnice, a nakon podizanja optužnice osumnjičeni i njegov branilac imaju pravo uvida u sve spise i dokaze.

4.3. Ovlašćena službena lica

Među subjektima koji učestvuju u istrazi su ovlašćena službena lica. Ovlašćena službena lica na zahtjev tužioca ili po službenoj dužnosti preduzimaju radnje na otkrivanju, istraživanju i dokazivanju krivičnog djela. Postupanje službenih lica može biti prije donošenja naredbe o sprovođenju istrage, u istrazi, na zahtjev tužioca ili po službenoj dužnosti. Ovlašćena službena lica djeluju samostalno uvijek kad se pojavi mogućnost da je izvršeno krivično djelo, odnosno kada na bilo koji način saznaju da je izvršeno krivično djelo.

Ako postoje osnovi sumnje da je izvršeno krivično djelo s propisanom kaznom zatvora preko pet godina, ovlašćena službena lica dužna su odmah obavijestiti tužioca, odnosno najkasnije sedam dana od dana saznanja za postojanje osnova sumnje da je krivično djelo učinjeno, i pod njegovim nadzorom preuzeti potrebne mjere da se pronađe izvršilac krivičnog djela, da se spriječi skrivanje i bjekstvo osumnjičenog ili saučesnika, da se otkriju i sačuvaju tragovi krivičnog djela i predmeti koji mogu poslužiti kao dokazi, te da se prikupe sve informacije koje mogu biti korisne u krivičnom postupku. Ovlašćeno službeno lice dužno je, u slučaju opasnosti od odlaganja, dužno preuzeti neophodne radnje radi postizanja upravo navedenih ciljeva, s tim da preuzimanje tih radnji mora biti u skladu sa zakonom o krivičnom postupku. Tako da, bez obzira na težinu krivičnog djela, za službena lica nastaju određene dužnosti koje se tiču krivičnog djela, a naročito mesta njegovog izvršenja, njegovog učinioca i dokaza,⁴⁴⁷ dok za djelovanje službenih lica nisu ni potrebni dokazi, jer je upravo svrha njihove djelatnosti pronalaženje i prikupljanje dokaza.⁴⁴⁸

Ovlašćena službena lica, po službenoj dužnosti ili na zahtjev tužioca, preduzimaju potrebne mjere (npr. da se pronađe izvršilac krivičnog djela, da se spriječi skrivanje ili bjekstvo osumnjičenog ili saučesnika, da se otkriju i sačuvaju tragovi krivičnog djela i predmeti

⁴⁴⁷ Z. Simić-Jekić, *cit. djelo*, str. 188

⁴⁴⁸ G. Tomašević, *cit. djelo*, str. 159

koji mogu poslužiti kao dokaz, da se prikupe sve informacije koje mogu biti od koristi u krivičnom postupku), dok zakon o krivičnom postupku određuju radnje i mjere koje se mogu preduzeti radi izvršenja navedenih zadataka, te ih dijelimo na *potražne ili neformalne radnje i istražne ili formalne radnje*.

Razlika između *potražnih ili neformalnih radnji i istražnih ili formalnih radnji* ogleda se u tome što se potražnim otkrivaju i prikupljaju podaci, odnosno informacije o mogućem krivičnom djelu i njegovom izvršiocu, dok se istražnim radnjama dokazuje postojanje krivičnog djela i njegovog izvršioca.⁴⁴⁹ Razlika se takođe ogleda još i u tome što se rezultati potražnih radnji ovlašćenog službenog lica unose u službenu zabilješku, dok se o rezultatima istražnih radnji sačinjava zapisnik koji služi kao procesnopravni dokument.

Potražne ili neformalne aktivnosti službenih lica nisu detaljno propisane pravnim normama. Stoga se te radnje izvode prema pravilima kriminalističke taktike, odnosno prema okolnostima konkretnog krivičnog djela. Ove radnje se u kriminalistici nazivaju još i izviđajno-potražne radnje ili operativno-kriminalističke radnje. Rezultati spomenutih radnji ne predstavljaju zakonit dokaz u krivičnom postupku i ne mogu se koristiti prilikom donošenja presude, ali mogu koristiti tužiocu prilikom donošenja odluke o naređivanju istrage i samim sproveđenjem istrage. U potražne ili neformalne radnje, koje preuzimaju ovlašćena službena lica u slučaju osnova sumnje da je izvršeno krivično djelo, ubrajamo:

- prikljanje potrebnih izjava od lica;
- obavljanje potrebnog pregleda prevoznih sredstava, putnika i prtljaga;
- ograničavanje kretanja na određenom prostoru za vrijeme potrebno da se obavi određena radnja;
- preduzimanje potrebnih mera u vezi s utvrđivanjem identiteta lica i predmeta;

⁴⁴⁹ B. Pavišić, *cit. djelo*, 2005, str. 233-235

-raspisivanje potjernice za licem i stvarima za kojima se traga;

-pretraživanje u prisustvu odgovornog lica određenih objekata i prostorija državnih organa, javnih preduzeća i ustanova;

-obavljanje uvida u određenu dokumentaciju, kao i

-preduzimanje drugih potrebnih mjera i radnji.

Prikupljanje izjava od lica kao neformalna ili potražna radnja, preduzima se u mjestu izvršenja krivičnog djela, službenim prostorijama ili na drugom mjestu. Lica od kojih se uzimaju izjave mogu biti osumnjičeni ili svjedoci, s tim da lica od kojih se uzima izjava imaju pravo na čutanje (osim davanja ličnih podataka). Takođe ovlašćeno službeno lice mora o svemu poučiti lice od kojeg prikuplja izjavu.

Istražne ili formalne radnje službenih lica se preduzimaju kada postoje osnovi sumnje da je izvršeno krivično djelo. Za razliku od potražnih ili neformalnih aktivnosti, rezultati dobijeni prilikom istražnih ili formalnih radnji ovlašćenih lica mogu se koristiti kao zakoniti dokazi u krivičnom postupku i na njima se može zasnovati sudska odluka. Radi se o sljedećim formalnim ili procesnim radnjama:

-ovlašćeno službeno lice, nakon što obavijesti tužioca, dužno je da izvrši uviđaj i odredi potrebna vještačenja osim obdukcije i ekshumacije leša;

-ukoliko je tužilac prisutan tokom vršenja uviđaja, može od ovlašćenih službenih lica tražiti da izvrše određene radnje za koje on smatra da su neophodne;

-sve radnje koje su preduzete tokom uviđaja moraju se dokumentovati i detaljno obrazložiti u zapisniku, ali i u posebnom službenom izještaju;

-u toku vršenja uviđaja ovlašćeno službeno lice dužno je odrediti sva potrebna vještačenja za kojima se ukaže potreba na licu mesta, kao i zbog okolnosti i saznanja koja proisteknu iz vršenja uviđaja;

-ovlašćeno službeno lice može izvršiti pretresanje stana, prostorija, pokretnih stvari i lica, bilo po naredbi sudije za prethodni postupak ili po službenoj dužnosti;

- do istražne radnje privremenog oduzimanja predmeta i imovine dolazi, u pravilu, prilikom vršenja istražne radnje pretresanja stana, prostorija, pokretnih stvari i lica, kada se u toku pretresnja nađu predmeti koji se moraju oduzeti po krivičnom zakonu ili koji mogu poslužiti kao dokaz, s tim da ovlašćeno službeno lice može te predmete oduzeti i bez sudske naredbe ukoliko postoji opasnost od odlaganja;

-preduzimanje i drugih mjera i radnji, od strane ovlašćenih službenih lica, ili na zahtjev tužioca, koje su potrebne za rasvjetljavanje krivičnog djela;

-preduzimanje mjera od strane ovlašćenih službenih lica zbog utvrđivanja identiteta lica, naročito osumnjičenog;

-ovlašćeno službeno lice može fotografisati, kao i uzimati otiske prstiju lica za koje postoje osnovi sumnje da je učinilo krivično djelo;

-ovlašćeno službeno lice može u interesu istrage objaviti fotografiju tog lica, ali samo po odobrenju tužioca;

-ovlašćeno službeno lice može primijeniti mjere prema licima za koja postoji vjerovatnoća da su mogla doći u dodir s određenim predmetima, odnosno može uzimati otiske prstiju i od tih lica ako je potrebno da se utvrdi od koga potiču otisci prstiju na tim predmetima.

Lice prema kojem se preduzimaju neke od navedenih radnji i mjera ima pravo da podnese pritužbu tužiocu. Ovlašćeno službeno lice ima pravo, u slučaju sumnje da je izvršeno krivično djelo, da lica koja su zatečena na mjestu izvršenja krivičnog djela zadrži radi prikupljanja izjava ako ta lica mogu dati obavještenja koja su važna za krivični postupak, s tim da to zadržavanje ne može trajati duže od šest sati. Pored gore navedenih mjera, ovlašćeno službeno lice ima pravo i dužnost lišiti slobode lice zatečeno na mjestu izvršenja krivičnog djela. Lice se može lišiti slobode i onda kada ono nije

zatećeno na izvršenju krivičnog djela, ako postoje osnovi sumnje da je to lice izvršilo krivično djelo i ako postoji ma koji razlog za određivanje pritvora, s tim da je službeno lice dužno lice lišeno slobode bez odlaganja, a najkasnije u roku od 24 sata, izuzetno 72 sata, sprovesti tužiocu i obavijestiti tužioca o razlozima lišavanja slobode i vremenu lišavanja slobode.

Ovlašćena službena lica imaju dužnost da djeluju *ex officio* čim postoje osnovi sumnje da je izvršeno krivično djelo. Na osnovu prikupljenih izjava i zakonitih dokaza koji su otkriveni, ovlašćeno službeno lice sastavlja izvještaj i uz izvještaj dostavlja predmete, skice, fotografije, pribavljene izvještaje, spise o preduzetim radnjama i mjerama, službene zabilješke, izjave i druge materijale koji mogu biti korisni za uspješno vođenje postupka, uključujući sve činjenice i dokaze koji idu u korist osumnjičenom.⁴⁵⁰ Ako se nakon podnijetog izvještaja sazna za nove činjenice, dokaze ili tragove krivičnog djela, ovlašćeno službeno lice je dužno prikupljati potrebna obavještenja i izvještaj o tome kao dopunu prethodnog izvještaja odmah predati tužiocu.

4.4. Sudija za prethodni postupak

Pored tužioca i ovlašćenih službenih lica, kao i drugih pravnih i fizičkih lica koja učestvuju u postupku otkrivanja krivičnog djela i njegovog učinioca, važnu funkciju i položaj u istrazi ima i sudija za prethodni postupak, koji se još smatra zaštitnikom ljudskih prava.⁴⁵¹ On se stara o tome da se osumnjičenom licu prekomjerno ne ograničavaju osnovna prava i slobode, da mu se garantuju sigurnost, pravo na poštovanje privatnog života i zaštitu stana i prepiske. Dakle, funkcija odlučivanja o primjeni mjera kojima se ograničavaju osnovna prava i slobode učesnika u istrazi u rukama je sudije za prethodni postupak.

⁴⁵⁰ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.b, str. 49-50

⁴⁵¹ O. Jašarević, *cit. djelo*, str. 274

Sudija za prethodni postupak, prije svega, ima ovlašćenja da odlučuje o određivanju pritvora, zatim kontrolu nad izvršenjem pritvora, kao i kontrolu nad komunikacijom pritvorenika sa spoljnim svijetom. Sudija za prethodni postupak ima ovlašćenja i u okviru drugih mjera kojima se osigurava prisustvo osumnjičenog i uspješno vođenje krivičnog postupka, a to su naredba za dovođenje; određene mjere zabrane, i određivanje mjera jemstva.

Takođe sudija za prethodni postupak izdaje naredbu za:

- pretresanje stana i drugih prostorija;
- privremeno oduzimanje pisama i telegrama;
- izuzimanje pošiljki;
- privremeno oduzimanje finansijskih sredstava, tj. oduzimanje imovine radi osiguranja, i
- preduzimanje posebnih istražnih radnji.

Sudija za prethodni postupak postavlja branioca u slučaju obavezne odbrane; slabog imovnog stanja osumnjičenog, i razrješenja postavljenog branioca.

Sudija za prethodni postupak je taj koji odobrava naredbu za prinudno dovođenje svjedoka koju je izdao tužilac, donosi rješenje o izricanju novčane kazne, odlučuje o slanju osumnjičenog na psihijatrijski pregled, odnosno posmatranje u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi. Njemu se dostavljaju i dokazi radi obavještenja branioca, obraćaju mu se stranke ili branilac radi izvođenja određenih dokaznih radnji prije glavnog pretresa. U slučaju odbijanja postavljenog prijedloga, ovlašćeni subjekti imaju pravo ulaganja žalbe vijeću od trojice sudija.

4.5. Oštećeni

Oštećeni je lice koje je oštećeno krivičnim djelom. On ima pravo da podnese prijavu o izvršenom krivičnom djelu, kao i da bude obaviješten o tome da li je tužilac donio naredbu o

nesprovođenju istrage, te da preduzme korake u pravcu preispitivanja takve tužilačke odluke. U slučaju da je tužilac donio naredbu o sprovođenju istrage, tužilac nije dužan obavijestiti oštećenog da je takva naredba donijeta. Tužilac je dužan pozvati oštećenog i uputiti ga u njegova prava povodom ostvarivanja imovinskopravnog zahtjeva. Pored toga, oštećeni može biti aktivno i pasivno dokazno sredstvo, odnosno važan izvor saznanja o činjenicama koje se utvrđuju u krivičnom postupku, bilo da se saslušava kao svjedok ili se preduzima njegov tjelesni pregled.⁴⁵²

Ako dođe do obustave istrage, oštećeni ima pravo da bude obaviješten, kako bi, ukoliko želi, podnio pritužbu kancelariji tužioca u roku od osam dana.

5. Okončanje istrage i podizanje optužnice

Opšte pravilo je da se jednom pokrenuti krivični postupak mora završiti. Ovo pravilo važi i za istragu kao prvi stadijum krivičnog postupka. U zavisnosti od rezultata do kojih se došlo u njenom sprovođenju, ona se može završiti na dva načina, i to:

-*okončanje istragom*, kada rezultati istrage, odnosno sprovedene dokazne radnje govore u prilog tome da ima mjesta optužbi;

-*obustavom – prekidom*, do kojeg dolazi u slučaju kada rezultati istrage govore u prilog tome da nema mjesta optužbi, i

-u postupku okončanja istrage može doći i do *dopune istrage*.

5.1. Okončanje istrage

Tužilac okončava istragu kad smatra da je stanje stvari dovoljno razjašnjeno da se može podići optužnica. U pravilu, istraga

⁴⁵² H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.b, str. 53

se okončava kada se postigne svrha istrage, a to je priprema predmeta za postupak optuživanja pred sudom. Tada se podiže optužnica.

Tužilac će u toku istrage, kada nađe da postoji dovoljno dokaza iz kojih proizlazi osnovana sumnja da je osumnjičeni učinio krivično djelo, pripremiti i uputiti optužnicu sudiji za prethodno saslušanje. Optužnica se ne može podići ako osumnjičeni nije bio ispitan, a njegovo ispitivanje u istrazi vrši tužilac ili ovlašćeno službeno lice. Istraga treba da se završi u roku od šest mjeseci od dana donošenja naredbe. U protivnom, potrebne mjere da bi se istraga okončala preduzeće kolegijum tužilaštva. Rok od šest mjeseci za okončanje istrage je utvrđen, prije svega, da bi se uticalo na efikasnost sprovođenja ovog stadijuma krivičnog postupka i njegovo blagovremeno okončanje na jedan od zakonom predviđenih načina.⁴⁵³

Pravo osumnjičenog da u najkraćem razumnom roku bude izveden pred sud i da mu bude suđeno bez odlaganja predstavlja izraz prava na pravično suđenje. Ako se osumnjičeni nalazi u pritvoru, a optužnica se ne potvrdi do isteka rokova koji su predviđeni za trajanje pritvora u istrazi, u zavisnosti od težine krivičnog djela, optuženi će se pustiti na slobodu.

5.2. *Obustava i prekid istrage*

Istraga se može završiti obustavom, a odluku o obustavi donosi tužilac u formi naredbe pod sljedećim zakonskim uslovima, i to:

- ako djelo koje je učinio osumnjičeni nije krivično djelo;
- ako postoje okolnosti koje isključuju krivičnu odgovornost;
- kada se u toku postupka utvrdi da je osumnjičeni u vrijeme izvršenja krivičnog djela bio neuračunljiv, tužilac će postaviti

⁴⁵³ Ibid. str. 54

prijedlog sudu kojim traži da se utvrdi da je krivično djelo izvršeno u stanju neuračunljivosti, te da se prijedlog uputi organu nadležnom za pitanja socijalnog staranja kako bi se pokrenuo odgovarajući postupak;

-u nedostatku dokaza da je osumnjičeni izvršio krivično djelo,
i

-kada je krivično djelo obuhvaćeno amnestijom, pomilovanjem, zastarom, ili postoje druge smetnje koje isključuju krivično gonjenje.

Tužilac ima obavezu da u pisanoj formi obavijesti oštećenog, osumnjičenog, kao i lice koje je prijavilo krivično djelo ukoliko dođe do obustave istrage, kao i o razlozima za obustavu. Ako dođe do obustave istrage, oštećeni ima pravo da u roku od osam dana podnese pritužbu kancelariji tužioca. Ukoliko je do obustave istrage došlo iz razloga što nema dovoljno dokaza da je osumnjičeni izvršio krivično djelo, ako tužilac dobije nove činjenice i okolnosti koje ukazuju na to da postoje osnovi sumnje da je osumnjičeni učinio krivično djelo, tužilac može ponovo otvoriti istragu.

Do prekida istrage dolazi ako je kod osumnjičenog nakon izvršenja krivičnog djela nastupila takva duševna bolest da nije sposoban učestvovati u postupku, tužilac će rješenjem, nakon ljekarskog, odnosno psihijatrijskog vještačenja, prekinuti postupak i osumnjičenog uputiti organu nadležnom za pitanja socijalnog staranja.⁴⁵⁴ Kada se zdravstveno stanje osumnjičenog poboljša u mjeri da može učestvovati u postupku, krivični postupak će se nastaviti, a ukoliko nastupi zastara krivičnog gonjenja, tokom prekida postupka, krivični postupak se obustavlja naredbom tužioca.

⁴⁵⁴ Ibid. str. 56

5.3. *Dopuna i proširenje istrage*

Kada tužilac, poslije okončanja istrage utvrdi da je potrebno preduzeti nove dokazne radnje, donijeće naredbu o dopuni istrage. Prijedlog o dopuni istrage tužiocu mogu podnijeti osumnjičeni i njegov branilac.

Istraga se sprovodi u odnosu na osumnjičenog i na krivično djelo na koje se odnosi naredba o sprovođenju istrage. Ukoliko se u togu istrage ukaže potreba da istražni postupak treba proširiti i na neko drugo krivično djelo, odnosno sprovesti i protiv nekog drugog lica, u tom slučaju će tužilac naredbom proširiti istragu.

GLAVA XVIII - POSTUPAK OPTUŽIVANJA

1. Postupak optuživanja	327
2. Podizanje optužnice	327
3. Sudska kontrola optužnice	330
4. Prethodni prigovori	332
5. Izjašnjavanje o krivici	333
6. Pregovaranje o krivici	334
7. Povlačenje optužnice	337

1. Postupak optuživanja

Kada prikupljeni podaci koji se odnose na krivično djelo i učinioca pružaju osnov za optuženje – krivični postupak prelazi u narednu fazu, što znači nakon završetka istrage slijedi optuženje. Optužnica se može podići neposredno, odnosno bez sprovođenja istrage, ukoliko na raspolaganju imamo dovoljan dokazni materijal. Postupak optuživanja je druga faza prethodnog postupka, i obuhvata procesne norme o podizanju optužnice, sudskom odlučivanju o optužnici, prethodnim prigovorima optuženog i njegovog branioca, izjašnjavanju o krivici, pregovaranju o krivici i povlačenju optužnice.

Poslije završene istrage postupak pred sudom može da bude nastavljen samo na osnovu odgovarajućeg optužnog akta, odnosno optužnice tužioca (*indictment*). Ovu fazu postupka karakteriše djelatnost nekoliko krivičnoprocesnih subjekata: *tužilac* s funkcijom podizanja optužnice, *sud* s funkcijom ispitivanja optužnice, kao i *optuženi i njegov branilac* s pravom podnošenja odgovora na optužnicu. Dakle, cilj postupka optuživanja je ostvarivanje funkcije krivičnog gonjenja i izvođenje optuženog pred sud ako su ispunjeni zakonski uslovi za donošenje sudske odluke.

U postupku optuživanja izražene su mogućnosti za efikasnije odvijanje krivičnog postupka i davanje odgovora na pitanja o krivičnom djelu i njegovom učiniocu bez otvaranja glavnog pretresa, a kroz institute izjašnjavanja i pregovaranja o krivici.⁴⁵⁵

2. Podizanje optužnice

Podizanje optužnice je posebna faza postupka. U širem smislu riječi sastoji se iz podizanja optužnice, čime se omogućava dalji tok krivičnog postupka i ispitivanje optužnice, kojom se ispituje

⁴⁵⁵ Ibid. str. 60.

osnovanost optužbe, te na taj način pruža garanciju pravne sigurnosti građana.⁴⁵⁶

Za donošenje naredbe o sprovođenju istrage potrebni su osnovi sumnje, dok je osnovana sumnja viši stepen sumnje i zasniva se na prikupljenim dokazima koji upućuju na zaključak da je izvršeno krivično djelo. Ova faza postupka se završava potvrđivanjem optužnice ili obustavom postupka. Optužnica, kao procesni akt optuženja, podnosi se sudu u pisanim oblicima, uz navođenje zakonom utvrđenog sadržaja. Prema tome, optužnicom se tako određuje predmet raspravljanja u daljem toku postupka, jer se sudska odluka može odnositi samo na lice koje je obuhvaćeno optužnim aktom i samo na krivično djelo iz optužnog akta i, istovremeno, saopštava optuženom ono što mu se stavlja na teret, kako bi on i njegov branilac mogli pripremiti odbranu prema tako određenoj optužnici.⁴⁵⁷

U BiH krivični postupci su sagrađeni na optužnom, odnosno akuzatorskom načelu, tako da sudija ne može da započne postupak ako to ne zatraži tužilac, pri čemu je teret dokazivanja na tužiocu. Optužnica se podnosi sudiji za prethodno saslušanje nadležnog suda u pisanoj formi. Zakonom nije predviđen poseban rok za podizanje optužnice nakon okončanja istrage, s tim da će optužnica biti podignuta bez odlaganja ako je stanje stvari dovoljno razjašnjeno da optužnica može da se podigne.⁴⁵⁸

Sadržaj optužnice čine tri dijela, i to:

-u prvom, uvodnom dijelu navode se podaci o sudu pred kojim treba da se održi glavni pretres, te ime i prezime osumnjičenog, s ličnim podacima;

-drugi dio, koji sadrži pravnu kvalifikaciju krivičnog djela (*statement of offence*), i

⁴⁵⁶ S. Bejatović, *cit. djelo*, 2014, str. 404

⁴⁵⁷ B. Pavišić, *cit. djelo*, 2005, str. 362

⁴⁵⁸ M. Simović, V. Simović, *cit. djelo*, 2014, str. 87

-treći dio, koji sadrži činjenični opis djela (*particulars of offence*).

Obavezni dijelovi optužnice prema zakonu o krivičnom postupku su sljedeći, i to:

-naziv suda (stvarno i mjesno nadležni sud pred kojim se treba održati glavni pretres);

-ime i prezime osumnjičenog, sa ličnim podacima koji obezbjeđuju identifikaciju i individualizaciju ličnosti osumnjičenog;

-opis djela iz kog proizlaze zakonska obilježja krivičnog djela, vrijeme i mjesto izvršenja krivičnog djela, predmet na kome je i sredstvo kojim je izvršeno krivično djelo, kao i ostale okolnosti potrebne da se krivično djelo što preciznije odredi. Činjenični opis djela nije samo činjenična osnova optužnice, nego i okvir budućeg raspravljanja pred nadležnim sudom. S obzirom na to da presuda može da se odnosi samo na djelo koje je predmet optužbe, ovaj činjenični opis djela predstavlja podlogu za objektivni identitet optužbe i presude;⁴⁵⁹

-zakonski naziv krivičnog djela, s navođenjem odredaba krivičnog zakona ili pravna kvalifikacija. Ova pravna kvalifikacija ne može da bude postavljena alternativno, s tim da sud može da mijenja pravnu kvalifikaciju djela prema rezultatu glavnog pretresa i prema svom pravnom shvatanju;

-priјedlog dokaza koje treba izvesti na glavnom pretresu uz navođenje svjedoka, vještaka, pseudonima zaštićenih svjedoka, koje treba ispitati na glavnom pretresu, označavanje spisa koje treba pročitati na glavnom pretresu i predmeta koji služe kao dokaz. Tužilac u optužnici ne mora da predloži da se izvedu na glavnom pretresu svi dokazi koji su prikupljeni u istrazi.⁴⁶⁰ Priјedlogom o dokazima koje treba izvesti na glavnom pretresu mogu se obuhvatiti ne samo dokazi koji su već izvedeni u istrazi, već i oni koji to nisu;

⁴⁵⁹ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.b, str. 62

⁴⁶⁰ S. Bejatović, *cit. djelo*, 2008, str. 400

-rezultat istrage je poseban vid skraćenog obrazloženja, odnosno zaključak tužioca o činjeničnim i pravnim osnovama optužnice, a koje su utvrđene tokom aktivnosti u istrazi.

-dokazi koji potkrepljuju navode optužnice. To je dokazni materijal koji potkrepljuje osnovanu sumnju da je osumnjičeni učinio u optužnici opisano krivično djelo, što podrazumijeva sve vrste dokaza, kao što su zapisnici o ispitivanju osumnjičenog, iskazi svjedoka, nalaz i mišljenje vještaka, oduzeti predmeti, pisana dokumentacija, službene zabilješke, skice, proračuni, analize, fotodokumentacija, razni tehnički snimci itd.⁴⁶¹

Optužnica pored navedenih obaveznih elemenata može da sadrži još i fakultativne elemente, kao što su prijedlog o određivanju pritvora, produženju pritvora ili o puštanju na slobodu. Pored iznijetih, tužilac u optužnici ne može da daje i druge prijedloge. Isto tako ni sud ne može prekoračiti sadržaj optužnice, odnosno sud mora na glavnom pretresu riješiti predmet optužbe koji je određen optužnicom. Jednom optužnicom može se obuhvatit više krivičnih djela ili više osumnjičenih. Optužnica se može mijenjati na glavnom pretresu, što znači da optužnica nije konačni akt, jer se pod određenim uslovima na glavnom pretresu može mijenjati.

3. Sudska kontrola optužnice

Tužilac dostavlja nadležnom суду optužnicu sa obaveznim i fakultativnim elementima na odlučivanje o optužnici, koje vrši sudija za prethodno saslušanje. Pri ispitivanju optužnice, u kontrolnom postupanju, sud cijeni da li su prikupljeni dokazi dovoljni da se dokaže da je osnovana sumnja o tome da je jedno lice izvršilo krivično djelo za koje se tereti, dostigla nivo opravdane sumnje, jer je to zakonski uslov za podizanje optužnice.⁴⁶² Svaka optužnica se

⁴⁶¹ M. Simović, V. Simović, *cit. djelo*, 2014, str. 89

⁴⁶² S. Kosanović, *cit. djelo*, str. 322

predaje sudiji za prethodno saslušanje, koji će odmah po njenom prijemu ispitati sljedeće:

- da li je sud nadležan;
- da li postoje okolnosti koje isključuju krivično gonjenje, te
- da li je optužnica sastavljena u skladu zakonom.

Sudija za prethodno saslušanje ima ovlašćenja da greške u sastavljanju i sadržini opružnice sankcionise, tako da će pozvati tužioca da optužnicu u određenom roku ispravi, odnosno dopuni. Ukoliko to ne učini u utvrđenom roku, sud će takvu optužnicu odbaciti. Sudska kontrola optužnice je „filter“ koji ima višestruko značenje – da štiti prava građana, odnosno da optužnice koje nisu osnovane ne dođu u stadijum pretresa, za sud je to faza u kojoj se preduzimaju radnje koje će omogućiti da se rasprava sprovede brzo, efikasno i u kontinuitetu, te će optužnice koje nisu osnovane sud odbiti ili povući.⁴⁶³ Dakle, sudska kontrola optužnice ogleda se u odlučivanju sudije za prethodno saslušanje o tome da li će je potvrditi ili odbiti, odnosno sudija odlučuje o tačkama optužnice, tako da može potvrditi ili odbiti sve ili pojedine tačke optužnice u roku od osam dana od dana prijema optužnice, a u složenim predmetima u roku od petnaest dana od dana prijema optužnice.

Optužnica se razmatra u svim svojim tačkama, koje se mogu potvrditi u cjelini ili djelimično, odnosno odbiti u cjelini ili djelimično. Za potvrđivanje optužnice sudija za prethodno saslušanje mora utvrditi da postoji osnovana sumnja da je određeno lice izvršilo određeno krivično djelo. Sudija za prethodno saslušanje će bez odlaganja dostaviti optužnicu optuženom koji je na slobodi, a ako se nalazi u pritvoru, onda u roku od 24 sata po potvrđivanju optužnice. Uz dostavljanje potvrđene optužnice, sudija za prethodno saslušanje obavijestiće optuženog da će u roku od 15 dana od dana dostavljanja optužnice biti pozvan da se izjasni na navode iz optužnice, kao i:

- da li namjerava podnijeti prethodne prigovore;

⁴⁶³ B. Pavišić, *Krivično procesno pravo*, Rijeka, 2010, str. 325

-da će ročište o izjašnjavanju o krivici biti zakazano odmah nakon donošenja odluke o prethodnim prigovorima, odnosno po isteku roka za ulaganje prethodnih prigovora, i

-o prijedlozima dokaza koje treba izvesti na glavnom pretresu.

Ukoliko sudija za prethodno saslušanje odbije sve ili pojedine tačke optužnice, donosi rješenje koje dostavlja tužiocu. Tužilac na ovo rješenje ima pravo podnošenja žalbe u roku od 24 sata, dok o žalbi odlučuje vijeće od trojice sudija u roku od 72 sata. Tužilac može podnijeti novu ili izmijenjenu optužnicu koja će biti zasnovana na novim dokazima, i koja mora proći proceduru potvrđivanja i mora obuhvatiti sve obligatorne elemente koje zakon propisuje.

4. Prethodni prigovori

Prethodnim prigovorima se vrši posebna sudska kontrola optužbe i to na inicijativu optuženog i njegovog branioca. Prethodni prigovori su posebno pravno sredstvo, jer je usmjeren protiv određenog optužnog akta (nije usmjeren protiv određene sudske odluke), u odnosu na kojeg se od strane podnosioca prigovora zahtijeva odgovarajuća sudska odluka.⁴⁶⁴ Sudija za prethodno saslušanje će nakon potvrđivanje optužnice obavijestiti optuženog da u roku od 15 dana dostavljanja optužnice ima pravo na podnošenje prethodnih prigovora, te da će ročište o izjašnjavanju o krivici biti zakazano odmah nakon donošenja odluke o prethodnim prigovorima, odnosno po isteku roka za ulaganje prethodnih prigovora. Pravo na podnošenje prethodnih prigovora pripada optuženom i njegovom braniocu, a o prigovorima odlučuje sudija za prethodno saslušanje u roku od osam dana.

Odluka sudije za prethodno saslušanje na podnijeti prethodni prigovor može biti takva da ne prihvata prigovor kao neosnovan ili ga odbacuje kao neblagovremen ili nedozvoljen, ili takva da

⁴⁶⁴ M. Škulić, *Krivično procesno pravo, posebni deo*, 2009, str. 43

prethodni prigovor prihvati. Pravo žalbe na rješenje o prethodnom prigovoru nije dopušteno.

Prethodnim prigovorom se:

- osporava stvarna nadležnost suda;
- ukazuje na postojanje okolnosti koje isključuju krivično gonjenje, odnosno da je djelo obuhvaćeno amnestijom, pomilovanjem, zastarom, ili načelom *ne bis in idem*;
- osporava zakonitost dokaza;
- traži spajanje i razdvajanje postupka. Prilikom odlučivanja o ovom zahtjevu sudija za prethodno saslušanje mora imati u vidu međusobnu povezanost krivičnih djela, predloženog dokaznog materijala, pravima optuženog i zahtjevima poštenog suđenja, kao i druge važne okolnosti, i
- osporava odluka o odbijanju zahtjeva za postavljanje branioca zbog slabog imovnog stanja (odluka sudije za prethodni postupak koji je u toku istrage odbio takav zahtjev osumnjičenog).⁴⁶⁵

5. Izjašnjavanje o krivici

Poricanje o krivici, odnosno poricanje navoda koji su sadržani u optužnici ima značaj za tok krivičnog postupka. Optuženi izjavu o krivici daje pred sudijom za prethodno saslušanje i u prisustvu tužioca i branioca. Izjašnjavanje optuženog je sredstvo njegove odbrane, te predstavlja izraz načela „jednakosti oružja“ stranaka u krivičnom postupku.⁴⁶⁶

Ukoliko se optuženi izjasni da nije kriv (*not guilty plea*), nakon unošenja izjave o pricanju krivice u zapisnik, sudija za prethodno saslušanje prosljeđuje predmet sudiji, odnosno vijeću kojem je

⁴⁶⁵ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.b, str. 68

⁴⁶⁶ D. Krapac, *Zakon o kaznenom postupku i drugi izvori hrvatskog postupovnog prava*, Zagreb, 2002, str. 309

predmet dodijeljen, i to s ciljem da se zakaže glavni pretres, a dokaze koji potkrepljuju navode optužnice vraća tužiocu.⁴⁶⁷ Optuženi se može izjasniti i da je kriv, što bi značilo priznanje onoga što se potvrđenom optužnicom stavlja optuženom na teret, odnosno priznanje osnovanosti optužnice. Spomenuta izjava se unosi u zapisnik i prosljeđuje se predmet sudiji, odnosno vijeću radi zakazivanja ročišta na kojem će se pročitati izjava o pristajanju na krivicu. Pravo je optuženog i da se uopšte ne izjasni o krivici, pa će sudija za prethodno saslušanje, po službenoj dužnosti, neizjašnjavanje optuženog o krivici uzeti kao poricanje krivice.

Glavni pretres se mora zakazati u roku od 30 dana od dana izjašnjavanja o krivici, s tim da se ovaj rok izuzetno može produžiti za još 30 dana. Ročište na kojem se razmatra izjava o priznavanju krivice, počinje utvrđivanjem činjenice da li je izjava o priznavanju krivice data dobrovoljno, svjesno i sa razumijevanjem.⁴⁶⁸ Dakle, optuženi mora biti mentalno sposoban da shvati posljedice svojih postupaka kada se izjašnjava da se osjeća krivim. Izjašnjenje ne smije nikako biti rezultat bilo kakve prijetnje ili navođenja, osim očekivanja da se uživa korist od izjašnjenja o krivici, u smislu smanjenja kazne.

Kada optuženi na ročištu za izjašnjavanje negira krivicu, pa nakon toga prizna krivicu, takvo priznanje može da bude olakšavajuća okolnost u zavisnosti od ostalih okolnosti konkretnog slučaja.

6. Pregovaranje o krivici

Pregovaranje o krivici je procesna ustanova koja je, kao efikasan model završetka krivičnog postupka, najzastupljenija u angloameričkom sistemu krivičnog postupka, a karakteriše je potpuni izostanak dokaznog postupka.⁴⁶⁹ U našem

⁴⁶⁷ M. Simović, V. Simović, *cit. djelo*, 2014, str. 95-96

⁴⁶⁸ O. Jašarević, *cit. djelo*, str. 282

⁴⁶⁹ M. Simović, V. Simović, *cit. djelo*, 2014, str. 98

krivičnoprocesnom pravu disponiranje stranaka predmetom konkretnog krivičnog postupka vidljivo je kroz procesnu ustanovu pregovaranja o krivici. Sporazumijevanje u krivičnom postupku potiče iz anglosaksonskih krivičnih procedura, ali oblici sporazumijevanja, kao posebni procesni mehanizmi, postoje i u evropsko-kontinentalnim procedurama.⁴⁷⁰

Sporazum o priznanju krivice ili „dogovoren“ priznanje optuženog danas se uobičajeno vezuje za američki krivični postupak. Dogovor se takođe može odnositi i na druge vrste obaveza, kao što je svjedočenje u predmetima drugih osumnjičenih, odnosno optuženih.⁴⁷¹ Na ovakav način se doprinosi smanjenju i ubrzanom okončanju predmeta u krivičnim postupcima.

Priznanje krivice je u sličnim formama sve zastupljenije i u krivičnim postupcima koji pripadaju evropsko-kontinentalnom pravu.⁴⁷² Suština ove ustanove je da ishod krivičnog postupka zavisi od prethodno postignutog dogovora stranaka o predmetu optužbe i krivičnoj sankciji. Zakonodavac ne postavlja nikakva ograničenja vezana za težinu krivičnog djela ili zaprijećenu kaznu, što znači da je pregovaranje o krivici otvoreno za sva krivična djela, počevši od onih najlakših pa do najsloženijih. Prijedlog za postizanje sporazuma može bitiiniciran kako od tužioca, tako i od suprotne stranke, pri čemu se pregovaranje stranaka mora odvijati na ravnopravnoj osnovi. Sporazum o priznanju krivice ne može se zaključiti ako se optuženi na ročištu za izjašnjavanje o krivici izjasnio da je kriv. Postupak pregovaranja o krivici može se odvijati do završetka glavnog pretresa, odnosno pretresa pred žalbenim vijećem. Sporazum o priznanju krivice sačinjava se u pisanoj formi i uz optužnicu se dostavlja sudiji za prethodno saslušanje, sudiji, odnosno vijeću radi zakazivanja glavnog pretresa. Nakon toga o sporazumu odlučuje sudija, odnosno vijeće.

⁴⁷⁰ M. Škulić, Bugarski, T. *Krivično procesno pravo*, Novi Sad, 2015, str. 332

⁴⁷¹ Ibid. str. 333

⁴⁷² A. Krstulović, *Nagodbe stranaka u suvremenom kaznenom postupku*, Zagreb, 2007, str. 65-72

Sud će prilikom razmatranja sporazuma o priznanju krivice provjeriti sljedeće:

- da li je do sporazuma o priznanju krivice došlo dobrovoljno, svjesno i sa razumijevanjem;
- da li je osumnjičeni, odnosno optuženi upoznat sa posljedicama koje su vezane za imovinskopravni zahtjev i troškove krivičnog postupka;
- da li postoji dovoljno dokaza o krivici osumnjičenog, odnosno optuženog za djelo koje mu se stavlja na teret;
- da li osumnjičeni, odnosno optuženi razumije da se sporazumom o priznanju krivice odriče prava na suđenje;
- da li osumnjičeni, odnosno optuženi razumije da ne može uložiti žalbu na krivičnopravnu sankciju koja će mu biti izrečena;
- da li je krivična sankcija u skladu sa krivičnim zakonom, i
- da li je oštećenom pružena mogućnost da se pred tužiocem izjasni o imovinskopravnom zahtjevu.

Ukoliko sud prihvati sporazum o priznanju krivice, izjava optuženog se unosi u zapisnik, a sud nastavlja sa pretresom za izricanje krivičnopravne sankcije koja je predviđena prihvaćenim sporazumom. Sudija za prethodno saslušanje, sudija, odnosno vijeće, će na pretresu donijeti presudu kojom se lice oglašava krivim i izriče mu se krivičnopravna sankcija.

Ako sud odbaci sporazum o priznanju krivice, sačinjava se poseban zapisnik. Sud svoju odluku saopštava strankama i braniocu, a predmet se vraća u redovan tok krivičnog postupka, dok se dobijeno priznanje ne može koristiti kao dokaz.

Sud ima obavezu da o rezultatima pregovaranja o krivici obavijesti oštećenog.

7. Povlačenje optužnice

Iako naše procesno zakonodavstvo prihvata načelo legaliteta krivičnog gonjenja, povlačenje optužnice je jedno od procesnih prava kojima raspolaže tužilac, u skladu sa načelom akuzatornosti, ako smatra da više ne postoje zakonski uslovi za krivično gonjenje. Mogućnost tužioca da raspolaže krivičnopravnim zahtjevom i tako promijeni svoj stav, naziva se načelo mutabiliteta, dok prema načelu imutabiliteta tužilac ne može odustati od krivičnog gonjenja, već mora u postupku ostati do kraja, odnosno dok se ne doneše meritorna sudska odluka o predmetu. Tužilac može da odustane od optužnice bez prethodnog odobrenja, do potvrđivanja optužnice, a nakon toga, pa do početka glavnog pretresa, optužnica se može povući samo uz prethodno odobrenje sudije za prethodno saslušanje koji je potvrdio optužnicu, što predstavlja jedan od vidova sudske kontrole optužne funkcije u krivičnom postupku.

Povlačenje optužnice prije potvrđenja ne predstavlja presuđenu stvar, što znači da tužilac uvijek može podići novu optužnicu. Međutim, ako do povlačenja optužnice dođe nakon potvrđivanja, onda u tom slučaju tužilac gubi to pravo. Tužilac traži od suda odobrenje za povlačenje optužnice, što ujedno znači i odustajanje od krivičnog gonjenja, a samim tim i načelo mutabiliteta je ograničeno. Uz sve to, tužilac će суду morati obrazložiti svoj zahtjev za povlačenje optužnice nakon povlačenja. U slučaju povlačenja optužnice, sud rješenjem obustavlja krivični postupak, i odmah se o tome obavještavaju osumnjičeni, odnosno optuženi i njegov branilac, kao i oštećeno lice. Protiv ovog rješenja dozvoljena je žalba, o kojoj odlučuje vijeće.

GLAVA XIX - GLAVNI PRETRES

1. Pojam, značaj i svrha glavnog pretresa	341
2. Pretresno ročište	343
3. Prepostavke za održavanje glavnog pretresa	344
3.1. Nedolazak tužioca	344
3.2. Nedolazak optuženog	345
3.2.1. Prinudno dovođenje	345
3.2.2. Određivanje pritvora	345
3.2.3. Zabrana suđenja u odsustvu	346
3.3. Nedolazak branioca	346
3.4. Nedolazak svjedoka ili vještaka	347
3.5. Nedolazak oštećenog	347
3.6. Nedolazak tumača	347
4. odlaganje i prekidanje glavnog pretresa	348
4.1. Odlaganje glavnog pretresa	348
4.2. Prekidanje glavnog pretresa	349
5. Rukovođenje glavnim pretresom	349
6. Tok glavnog pretresa	351
6.1. Početak glavnog pretresa	351
6.2. Dokazni postupak	354
6.3. Završetak dokaznog postupka	357
6.3.1. Završne riječi	357
6.3.1.1. Završna riječ tužioca	358
6.3.1.2. Završna riječ oštećenog	358
6.3.1.3. Završna riječ optuženog i branioca	359
6.4. Završetak glavnog pretresa	359
6.5. Druge procesne ustanove	359
7. Izmjena optužnice	360

1. Pojam, značaj i svrha glavnog pretresa

Glavni postupak, je treći stadijum redovnog krivičnog postupka, koji obuhvata skup radnji procesnih subjekata kojima se definitivno odlučuje o osnovanosti krivične tužbe. Dakle, glavni pretres predstavlja centralni stadijum krivičnog postupka i on se smatra suđenjem u užem smislu.⁴⁷³ Ovo znači da je glavni pretres faza glavnog krivičnog postupka u kojoj dolazi do potpunog i svestranog raspravljanja o krivičnoj stvari.⁴⁷⁴

Raspravljanje o krivičnoj stvari na glavnom pretresu obuhvata kako raspravu o optužnom aktu ovlašćenog tužioca, tako i raspravu o svim dokazima na kojima će se zasnivati sudska odluka, odnosno i raspravu o svim pravnim i činjeničnim pitanjima važnim za zakonito rješenje konkretnе krivične stvari.⁴⁷⁵ Na glavnom pretresu se može raspravljati i o sporednim predmetima krivičnog postupka, odnosno o imovinskopravnom zahtjevu oštećenog i sl.

U procesnom smislu, zadatak glavnog pretresa, kao posebne faze krivičnog postupka, jeste da dovede do svestranog i potpunog rasvjetljenja krivične stvari, u okviru načela kontradiktornosti, neposrednosti, usmenosti i javnosti, odnosno da se raspravlja o krivičnopravnom zahtjevu sadržanom u potvrđenoj optužnici ili na glavnom pretresu izmijenjenoj optužnici. Ono što je bitno za ovaj stadijum krivičnog postupka, ogleda se u zahtjevu da niko nevin ne bude osuđen, a da se učiniocu izrekne krivičnopravna sankcija pod uslovima koje predviđa pozitivno krivično zakonodavstvo. Prema tome, na glavnom pretresu, uz primjenu načela kontradiktornosti, neposrednosti, usmenosti i javnosti, iznose se teze optužbe i teze odbrane, preuzimaju se dokazne radnje kako bi se došlo do dokaza koji su bitni za donošenje presude, utvrđuje se činjenično stanje i, ako ne nastupe procesne

⁴⁷³ K. Volk, *Grundkurs, StPO*, München, 2005, str. 168

⁴⁷⁴ S. Bejatović, *Krivično procesno pravo*, Beograd, 1995, str. 86

⁴⁷⁵ S. Bejatović, *cit. djelo*, 2014, str. 434

smetnje, donosi presuda kojom sud meritorno raspravlja predmet optužbe.⁴⁷⁶

Prelazak na glavni postupak ujedno znači da stranke i branilac nisu iskoristili procesnu mogućnost da se krivični postupak završi na jedan od tri načina u kojima ne dolazi do održavanja glavnog pretresa (priznanje krivice, sporazum o priznanju krivice ili izdavanje kaznenog naloga).⁴⁷⁷

Presuda se može donijeti isključivo na osnovu održanog glavnog pretresa i kao najvažnija odluka u krivičnom postupku zasniva se na činjenicama i dokazima koji su iznijeti na glavnom pretresu.

Reformom krivičnog zakonodavstva u BiH tokom 2003. godine, dolazi do slabljenja inkvizitione maksime i do jačanja načela kontradiktornosti i nekih drugih elemenata koji su svojstveni više akuzatorskom sistemu, nego inkvizitorskoj koncepciji glavnog pretresa. Na glavnom pretresu se javljaju *akuzatorski i inkvizitorski elementi*.

Akuzatorski elementi, koji se javljaju na glavnom pretresu, su sljedeći:

- glavni pretres počinje čitanjem optužnice;
- dokazi se izvode onim redom kojim se, prije svega, daje inicijativa suprostavljenim strankama u postupku;
- stranačko ispitivanje svjedoka i vještaka;
- načelo javnosti,
- načelo neposrednosti u izvođenju i ocjeni dokaza, i
- usmeno raspravljanje na sudu.

Inkvizitorski sadržaji na glavnom pretresu su sljedeći, i to:

- pravo suda da naredi izvođenje dokaza;

⁴⁷⁶ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.b, str. 83

⁴⁷⁷ M. Simović, V. Simović, *cit. djelo*, 2014, str. 115

-dužnost suda da se stara za svestrano raspravljanje predmeta i otklanjanje svega što odugovlači krivični postupak, a ne doprinosi razjašnjavanju stvari, i

-neučestvovanje laika u suđenju.

2. Pretresno ročište

Kao dio prvostepenog krivičnog postupka u kome se raspravlja o osnovanosti kaznenopravnog zahtjeva koji je sadržan u tužiočevoj optužnici, kao i njemu pripojenom imovinskopopravnom zahtjevu, glavni postupak obuhvata i pretresno ročište. Održavanje pretresnog ročišta nije obavezno i ono se održava ako je to potrebno za uspješno vođenje glavnog pretresa. Pretresno ročište je, u biti, pripremanje glavnog pretresa, njegovo uspješno započinjanje i tok, te se na ovaj način stvaraju uslovi za pravično i brzo vođenje postupka. Prema tome, prvostepeni glavni postupak, umjesto dvije procesne faze (glavni pretres i izricanje presude), može da ima i treću fazu koja je neobavezna (pretresno ročište), a čiji je cilj da se pripremi glavni pretres, kako bi uopšte mogao da otpočne i da dalje nesmetano teče.

Pretresnom ročištu prisustvuje sudija, odnosno predsjednik vijeća koji i zakazuju ovo ročište, a osim njega još i stranke i branilac, i to bez prisustva javnosti. O njegovom toku se vodi zapisnik.⁴⁷⁸

Cilj pretresnog ročišta je da sudija, odnosno predsjednik vijeća, dođu do informacija koje su bitne za rukovođenje i trajanje glavnog pretresa, koliko je strankama i braniocu potrebno vremena za izvođenje njihovih dokaza, koji su dokazi nesporni, da li namjeravaju da koriste pravo na repliku, odnosno dupliku i sl.

⁴⁷⁸ M. Škulić, *Komentar zakona o krivičnom postupku*, Beograd, 2007, str. 971

3. Pretpostavke za održavanje glavnog pretresa

Za održavanje glavnog pretresa moraju biti ispunjeni određeni zakonski uslovi, odnosno obavezno je prisustvo pozvanih lica, tj. određenih krivičnoprocесnih subjekata. Sudija, odnosno predsjednik vijeća ima obavezu da otvoriti zasjedanje i objavi predmet glavnog pretresa. Potom mora utvrditi da li su na pretres došla sva pozvana lica, a ako nisu, provjeriće da li su im pozivi uredno dostavljeni i da li su svoj izostanak opravdali.

Procesne subjekte, čije je prisustvo obavezno, možemo podijeliti na dvije vrste, i to: *subjekti čije je prisustvo apsolutno obavezno i subjekti čije je prisustvo relativno obavezno*.

Subjekti čije je prisustvo apsolutno obavezno su oni bez kojih se pretres ni u kom slučaju ne može održati (sud, zapisičar, tužilac, odnosno lice koje ga zamjenjuje, optuženi i branilac).

Subjekti čije je prisustvo relativno obavezno. Glavni pretres se neće odložiti ukoliko je to moguće, već će se održati bez njihovog prisustva, i tu spadaju svjedoci i vještaci.

3.1. Nedolazak tužioca

Ako na glavni pretres, koji je sud zakazao na osnovu optužnice tužioca, ne dođe tužilac ili lice koje ga zamjenjuje, doći će do odlaganja glavnog pretresa. Sudija ili predsjednik vijeća o tome obavještava nadležnog tužioca i zatražiće da odmah odredi zamjenu. U slučaju da nije moguće odrediti zamjenu, sudija, odnosno predsjednik vijeća će odrediti da se glavni pretres ne održi. Tužilac ili lice koje ga zamjenjuje biće pozvani da iznesu razloge svog izostanka s glavnog pretresa. Na osnovu takve izjave sudija, odnosno predsjednik vijeća može, ukoliko su tužilac ili lice koje ga zamjenjuje uredno pozvani od strane suda na glavni pretres, a svoj izostanak nisu opravdali, kazniti tužioca ili lice koje ga zamjenjuje novčanom kaznom, te o tome obavještava Visoko sudska i tužilačko vijeće BiH.

3.2. *Nedolazak optuženog*

Prisustvo optuženog na glavnem pretresu je obavezno i zakon isključuje mogućnost suđenja u odsustvu. Sam nedolazak optuženog proizvodi nekoliko posljedica.

3.2.1. *Prinudno dovođenje*

Kada je optuženi uredno pozvan, a ne dođe na glavni pretres i svoj izostanak ne opravda, sudija, odnosno predsjednik vijeća će odložiti glavni pretres i naređiti da se optuženi na idući glavni pretres prinudno dovede. Optuženi može opravdati svoj izostanak prije nego što dovođenje bude sprovedeno. U tom slučaju sudija, odnosno predsjednik vijeća može opozvati naredbu o dovođenju.

3.2.2. *Određivanje pritvora*

Do odlaganja glavnog pretresa zbog nedolaska optuženog dolazi u slučaju kada se njegovo prinudno dovođenje ne može izvršiti odmah. Sudija, odnosno predsjednik vijeća odlučiće da se glavni pretres ne održi i naređiti da se optuženi na sljedeći pretres prinudno dovede.

Kada je optuženi uredno pozvan od strane suda na glavni pretres, a ne dođe, odnosno očigledno izbjegava da dođe, te prinudno dovođenje nije uspjelo, sudija, odnosno predsjednik vijeća može optuženom odrediti pritvor. Pritvor se određuje rješenjem, a žalba protiv rješenja je dozvoljena, i to u roku od tri dana od dana dostavljanja rješenja, s tim da žalba ne odlaže izvršenje rješenja. Pritvor po ovom osnovu može da traje do objavljivanja presude, a najduže 30 dana, s tim da može i ranije da bude ukinut, ako prestanu razlozi za njega.

3.2.3. Zabrana suđenja u odsustvu

Optuženom se ne može suditi u odsustvu, a smatra se da je nedostižan državnim organima kad se njegovo prisustvo zbog stvarnih ili pravnih razloga ne može obezbijediti. Boravak optuženog u inostranstvu ne znači da je nedostižan državnim organima, nego se u tom slučaju njegovo prisustvo može obezbijediti putem međunarodne kriične pomoći.

Smatra se da je optuženi u bjekstvu kada mu se ne zna ni adresa, ni boravište, ni prebivalište, niti bilo koje mjesto gdje bi se mogao pronaći, i pored toga što je pokušano da se preko rođaka, poznanika, raspisivanjem potjernice, ili na neki drugi način pribavi njegova adresa.⁴⁷⁹

3.3. Nedolazak branioca

Prisustvo branioca na glavnem pretresu je obavezno, a njegov nedolazak ima za posljedicu odlaganje glavnog pretresa. Posljedice nedolaska branioca su slične onima koje nastupaju u slučaju nedolaska tužioca ili lica koje ga zamjenjuje. Sudija, odnosno predsjednik vijeća pozvaće branioca da objasni razloge svog nedolaska i na osnovu izjave branioca, sudija, odnosno predsjednik vijeća utvrdiće da li branilac treba da bude kažnjen. O kažnjavanju branioca obavještava se advokatska komora čiji je on član, koja onda obavještava sud o preduzetim mjerama.

Na rješenje o kažnjavanju branioca, koji nije pristupio na glavni pretres, nema uticaja to što je nakon donošenja rješenja branilac uz žalbu dostavio otkaz punomoći. Ako je optuženom određen novi branilac ili je izabrao novog branioca, sudija, odnosno predsjednik vijeća će dati novom braniocu dovoljno vremena za pripremanje odbrane, s tim da to ne može biti manje od 15 dana. Optuženi se može odreći ovog prava pod uslovom da kraće vrijeme

⁴⁷⁹ M. Simović, V. Simović, *cit. djelo*, 2014, str. 121

za pripremu odbrane neće uticati na njegovo pravo na pravedno suđenje.

3.4. *Nedolazak svjedoka ili vještaka*

Može se dogoditi da na glavni pretres ne dođu svjedok ili vještak, iako su uredno bili pozvani, a izostanak nisu opravdali. Ovo za posljedicu može imati prinudno dovođenje, odnosno izricanje novčane kazne. Glavni pretres može započeti i bez prisustva svjedoka ili vještaka uz obavezu suda da u kasnijem toku glavnog pretresa procijeni da li je zbog izostanka nekog od njih glavni pretres potrebno prekinuti, odnosno odložiti.

3.5. *Nedolazak oštećenog*

Zakon ne propisuje procesnu posljedicu u slučaju nedolaska na glavni pretres oštećenog (u odnosu na „običnog“ oštećenog), iako je bio uredno pozvan.⁴⁸⁰ Ukoliko sudija, odnosno predsjednik vijeća odluči da oštećeni bude saslušan na glavnom pretresu u svojstvu svjedoka, u tom slučaju na oštećenog će se primjenjivati sve procesne posljedice njegovog nedolaska na glavni pretres o kome je uredno obaviješten kao i za svjedoka.⁴⁸¹

3.6. *Nedolazak tumača*

Dolazak tumača na glavni pretres je obavezan. O prisustvu tumača glavnom pretresu nema izričite zakonske odredbe. Nedolazak tumača na glavni pretres za posljedicu takođe ima odlaganje glavnog pretresa.

⁴⁸⁰ M. Simović, V. Simović, *cit. djelo*, 2014, str. 126

⁴⁸¹ D. Krapac, *Krivično procesno pravo*, Zagreb, 2005, str. 129

4. Odlaganje i prekidanje glavnog pretresa

Prema načelu kontinuiteta glavnog pretresa, radnje na glavnom pretresu se moraju preduzimati u kontinuitetu, u smislu da slijede jedna za drugom, a presuda se izriče i objavljuje istog dana kada je završen glavni pretres.⁴⁸² Dešava se, međutim, ponekad da se glavni pretres odgodi ili prekine.

4.1. *Odlaganje glavnog pretresa*

Glavni pretres se može odložiti radi pribavljanja novih dokaza koji se ne mogu pribaviti u kratkom roku, kao i radi nesposobnosti optuženog da prisustvuje glavnom pretresu, jer je poslije učinjenog krivičnog djela kod njega nastupilo duševno oboljenje. Odluka o odlaganju glavnog pretresa donosi se u formi rješenja, u kome se navode razlozi odlaganja. Ukoliko je to moguće, odrediće se mjesto, dan i sat nastavka glavnog pretresa. Protiv ovog rješenja žalba nije dozvoljena.

Sudija, odnosno predsjednik vijeća će naređiti da se osiguraju dokazi koji se mogu izgubiti ili uništiti zbog odlaganja glavnog pretresa. Glavni pretres mora iznova započeti ako se izmijenio sastav vijeća ili ako je odlaganje glavnog pretresa trajalo duže od 30 dana. Međutim vijeće može uz saglasnost stranaka i branioca odlučiti da se u ovakvom slučaju svjedoci i vještaci ne saslušavaju ponovo i da se ne vrši novi uviđaj, nego da se izvrši uvid u zapisnike sa njihovim iskazima datim na ranijem glavnom pretresu.

Glavni pretres mora iznova započeti i svi dokazi se moraju ponovo izvesti ako se drži pred drugim sudijom, odnosno predsjednikom vijeća. Izuzetno, ako se glavni pretres drži pred drugim predsjednikom vijeća, uz saglasnost stranaka i branioca, vijeće može odlučiti da se ranije izvedeni dokazi neće ponovo

⁴⁸² H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.b, str. 88

izvoditi. Takođe sudija, odnosno predsjednik vijeća bez saglasnosti stranaka i branioca, nakon njihovog saslušanja, može donijeti odluku da se iskazi svjedoka i vještaka, dati na ranjem glavnom pretresu, koriste kao dokaz ukoliko su svjedoci ili vještaci umrli, duševno oboljeli, ili se ne mogu pronaći, ili je njihov dolazak pred sud nemoguć ili je znatno otežan iz drugih razloga.⁴⁸³

4.2. *Prekidanje glavnog pretresa*

Glavni pretres će se prekinuti zbog odmora, isteka radnog vremena, pribavljanja određenih dokaza u kratkom roku, pripremanja optužbe ili odbrane, kao i zbog drugih opravdanih razloga. Tako prekinuti glavni pretres nastavlja se uvijek pred istim sudjom, odnosno vijećem. Ukoliko nastavak glavnog pretresa nije moguć kod istog sudije, odnosno vijeća ili ako je prekid trajao duže od 8 dana, postupiće se kao da je došlo do odlaganja glavnog pretresa.

5. Rukovođenje glavnim pretresom

Rukovođenje glavnim pretresom podrazumijeva vršenje svih potrebnih aktivnosti kojima se omogućava tok glavnog pretresa i ostvarivanje njegove osnovne procesne svrhe, a to je da se tokom tog „suđenja u užem smislu“ razjasne sva relevantna pitanja koja se tiču predmeta krivičnog postupka, omogući da subjekti postupka ostvare svoja prava i ispune svoje dužnosti, a, prije svega, izvedu dokazi koji su potrebni za utvrđivanje činjeničnog stanja, na temelju kojeg sud svojom odlukom može da riješi predmet krivičnog postupka.⁴⁸⁴

Rukovođenje glavnim pretresom je u nadležnosti sudije, odnosno predsjednika vijeća, s tim da je vršenje nekih radnji u

⁴⁸³ Ibid. str. 90

⁴⁸⁴ M. Škulić, *cit. djelo*, 2017, str. 376

rukovođenju glavnim pretresom povjeroeno i samom vijeću, kada je to zakonom izričito propisano. Rukovođenje glavnim pretresom odnosi se na prava i dužnosti sudije, odnosno predsjednika vijeća u pogledu:

- održavanja reda u sudnici i očuvanja dostojanstva suda;
- narušavanja reda i procesne discipline;
- filmskog i televizijskog snimanja na glavnom pretresu;
- određivanja redoslijeda radnji glavnog pretresa;
- svestranog pretresanja predmeta i otklanjanja svega što odugovlači postupak, a ne doprinosi razjašnjenu stvari;
- odlučivanja o prijedozima stranaka i branioca, ukoliko zakonom nije drugačije propisano;
- davanja riječi strankama i braniocu za direktno i unakrsno ispitivanje svjedoka i vještaka;
- dodatnog ispitivanja;
- zapisnika o glavnom pretresu;
- lažnog iskaza svjedoka i vještaka;
- dopustivosti pitanja ili dokaza;
- prekida glavnog pretresa;
- saslušanja svjedoka ili vještaka van sudnice;
- objavljivanja da je dokazni postupak završen;
- završnih riječi tužioca, oštećenog, branioca i optuženog, i
- objavljivanja završetka glavnog pretresa.

Dakle, dužnost sudije, odnosno predsjednika vijeća je da se stara o održavanju reda i mira u sudnici i dostojanstvu suda, tako što će odmah poslije otvaranja zasijedanja upozoriti lica koja prisustvuju glavnom pretresu da se pristojno ponašaju, da ne ometaju rad suda, te da može naređiti da se sa zasijedanja udalje

sva lica koja kao slušaoci prisustvuju glavnom pretresu, ukoliko se ne može obezbijediti nesmetano održavanje galvnog pretresa.

Sudija, odnosno predsjednik vijeća može naređiti da se iz sudnice udalji optuženi na određeno vrijeme, odnosno vremenski period, ako optuženi i nakon upozorenja nastavi s nedoličnim ponašanjem zbog kojeg je opravdano njegovo udaljavanje iz sudnice, s tim da za taj vremenski period sudija, odnosno predsjednik vijeća može nastaviti postupak ukoliko optuženi ima branioca. Stranke i branilac ne mogu da utiču na mjere koje ulaze u isključivu ingerenciju sudske vijećnice, odnosno predsjednika vijeća na glavnom pretresu.

Za narušavanje reda i procesne discipline predviđeno je kažnjavanje za tužioca, branioca, oštećenog, zakonskog zastupnika, punomoćnika oštećenog, svjedoka, vještaka, tumača, ili drugo lice koje prisustvuje glavnom pretresu.

6. Tok glavnog pretresa

Glavni pretres počinje donošenjem rješenja o tome da se glavni pretres održi, a on se održava u kontinuitetu tokom radnog vremena jednog ili više radnih dana. Redoslijed radnji na glavnom pretresu određen je zakonom. Međutim, sudija, odnosno predsjednik vijeća može da odstupi od redovnog toka raspravljanja zbog posebnih okolnosti, dok je u postupku protiv maloljetnika moguće još veće odstupanje od redovnog toka glavnog pretresa. Kao što je već navedeno, redoslijed radnji određen je zakonom tako da su odgovarajuće procesne odredbe raspoređene u dva odjeljka, i to: *početak glavnog pretresa i dokazni postupak*.

6.1. Početak glavnog pretresa

Početak glavnog pretresa uređen je zakonom prema određenoj strukturi akuzatorskog modela krivičnog postupka.

Otvaranje glavnog pretresa je moguće samo ako je sud u punom sastavu. Radnje koje se odvijaju prije nego što započne glavni pretres u pravom smislu su sljedeće, i to:

1) Radnje koje stvaraju pretpostavke za početak glavnog pretresa i koje se odvijaju prije nego što započne glavni pretres u pravom smislu:

- ulazak sudije, odnosno vijeća;
- utvrđivanje uslova za održavanje glavnog pretresa;
- utvrđivanje identiteta optuženog;
- potvrđivanje sastava vijeća i nadležnosti suda;
- davanje uputa svjedocima, vještacima i oštećenom, i
- pouke optuženom.

2) Radnje kojima u pravom smislu započinje ovaj stadijum krivičnog postupka i koje slijede neposredno nakon toga su:

- čitanje optužnice, što je pravo i obaveza tužioca, i
- uvodna izlaganja optužbe i odbrane.

Iako je glavnim procesnim strankama optužnica poznata, ona se čita kako bi se sa njenom sadržinom upoznali i ostali članovi vijeća, učesnici u postupku i publika. Nakon što tužilac pročita optužnicu, on je više ne može povući, s tim da mu ostaje pravo da do završetka glavnog pretresa odustane od optužnice. Pravo tužioca je i to da poslije početka glavnog pretresa, na glavnom pretresu izmijeni optužnicu. Nakon otvaranja zasjedanja i objavljivanja predmeta glavnog pretresa, pa do početka glavnog pretresa, tužilac gubi pravo da izmijeni podnijetu optužnicu.

Potrebno je naglasiti i sljedeće:

-prilikom ulaska sudije ili vijeća u sudnicu, kao i prilikom njihovog izlaska iz sudnice, svi prisutni na poziv ovlašćene osobe, treba da ustanu;

-nakon što sudija, odnosno predsjednik vijeća utvrdi prisustvo svih pozvanih lica na glavnem pretresu, ili kada odluči da se glavni pretres održi bez prisustva određenih pozvanih lica, ili je odlučivanje u ovim stvarima odloženo, pozvaće optuženog i od njega uzeti lične podatke zbog utvrđivanja njegovog identiteta;

-obaveza je sudije, odnosno predsjednika vijeća da pita stranke i branioca da li imaju primjedbe na sastav vijeća i nadležnost suda;

-sudija, odnosno predsjednik vijeća uputiće svjedočice i vještakе u prostoriju van sudnice koja je za njih određena, gdje će čekati da ih sudija, odnosno predsjednik vijeća pozove kako bi svjedočili, a takođe će biti upozoren da dok čekaju na poziv, odnosno svoj red da daju iskaz ne razgovaraju sa drugim svjedocima;

-na prijedlog tužioca, optuženog ili branioca, sudija, odnosno predsjednik vijeća će odobriti vještacima na koje se prijedlog odnosi da prisustvuju toku pretresa u sudnici;

-radi sprečavanja međusobnog komuniciranja svjedoka, vještaka i stranaka, sudija, odnosno predsjednik vijeća može preduzeti određene mjere;

-sudija, odnosno predsjednik vijeća, ukoliko oštećeni nije podnio imovinskopravni zahtjev, podučiće ga da zahtjev može podnijeti do završetka glavnog pretresa;

-s obzirom da optuženi vrši funkciju odbrane i ima određena prava na glavnom pretresu, sudija, odnosno predsjednik vijeća, upozoriće ga da je potrebno da pažljivo prati tok pretresa, podučiće ga da može iznositi činjenice i predlagati dokaze u svoju korist, da može postavljati pitanja saoptuženim, svjedocima i vještacima i da može davati obrazloženja u vezi sa njihovim iskazima;

-takođe će sudija, odnosno predsjednik vijeća podučiti optuženog da može dati iskaz u toku dokaznog postupka u svojstvu svjedoka i ako se odluči na davanje takvog iskaza, da će biti podvrgnut direktnom i unakrsnom ispitivanju. Optuženi nema obavezu davanja zakletve, odnosno davanja izjave.

Započinjanje glavnog pretresa je veoma bitno, jer se nakon toga gube neka prava, kao što su: pravo na zahtjev za izuzeće sudije i odustanak tužioca od gonjenja.

Sudija, odnosno predsjednik vijeća upitaće optuženog da li je razumio optužnicu i njene navode. Ukoliko se ustanovi da optuženi nije razumio optužnicu, sudija, odnosno predsjednik vijeća će je ukratko izložiti optuženom na način koji mu je razumljiv, dok će tužilac ukratko iznijeti dokaze na kojima zasniva optužnicu, što ujedno predstavlja uvodno izlaganje. Na ovo izlaganje imaju pravo iznošenja koncepta odbrane optuženi i njegov branilac, s tim da nisu obavezni na ovo izlaganje za razliku od tužioca.

6.2. *Dokazni postupak*

Dokazni postupak slijedi nakon čitanja optužnice i uvodnih izlaganja stranaka ili branioca. Dokazni postupak je u sadržinskom smislu najznačajniji dio glavnog pretresa, jer se u tom stadijumu izvode dokazi, koji će poslužiti za utvrđivanje činjeničnog stanja iz kojeg proizlazi odluka suda kojom se rješava predmet krivičnog postupka, što je, po pravilu, odgovarajuća presuda, a po izuzetku, može u određenim slučajevima, da bude i rješenje.⁴⁸⁵

Dokazni postupak kao ključni, odnosno najsadržaniji dio glavnog pretresa, obuhvata one procesne radnje kojima se izvode dokazi potrebni za utvrđivanje pravno relevantnih činjenica i pravilno presuđenje određene krivične stvari. Dokazi na glavnom pretresu se, po pravilu, izvode na kontradiktoran način, odnosno svaka stranka ima pravo da osporava dokaze i stavove suprotne stranke. Zaštita minimalnih prava dolazi do punog izražaja u toku dokaznog postupka, odnosno to pravo pripada svakome ko je optužen za krivično djelo, a koja garantuju čl. 6 EKLJP i čl. 14. st. 3. tač. g) MPGPP, koji proširuje katalog navedenih prava tako da

⁴⁸⁵ M. Škulić, *cit. djelo*, 2017, str. 390

obezbjeđuje svakome ko je optužen zbog krivičnog djela da ga se ne prisiljava da svjedoči protiv sebe ili da prizna krivicu.⁴⁸⁶

Ukoliko bi optuženi na glavnom pretresu priznao izvršenje krivičnog djela, pod uslovom da je to priznanje potpuno i u skladu s prije izvedenim dokazima u dokaznom postupku, izvešće se samo oni zakoniti dokazi koji se odnose na odluku o krivičnopravnoj sankciji. Redoslijed izvođenja dokaza u dokaznom postupku određen je zakonom, ali stranke i branilac imaju pravo pozivati svjedoke ili vještake i izvoditi dokaze.

Takođe i sud po službenoj dužnosti ima pravo narediti izvođenje dokaza koje nisu predložile stranke i branilac, ili dokaza od čijeg su izvođenja odustala spomenuta lica. Može se zaključiti da sud nije pasivan, jer mu zakon otvara put da (*ex officio*) prikuplja i izvodi dokaze potrebne za donošenje pravilne i zakonite presude. Sud je zadržao kontrolnu funkciju u izvođenju dokaza, tako da se to izvođenje vrši u skladu s pravilima određenim u zakonu, uz otklanjanje svega što odgovlači postupak, a ne doprinosi razjašnjenu stvari.

Svi dokazi mogu da se svrstaju u tri osnovne grupe, i to na: *dokaze optužbe, dokaze odbrane i dokaze suda*.

Dokazi se na glavnom pretresu izvode, prije svega, onim redom kojim se daje inicijativa suprotstavljenim stranama u postupku, i to:

- dokazi optužbe;
- dokazi odbrane;
- dokazi optužbe kojima se osporavaju navodi odbrane (replika);
- dokazi odbrane kao odgovor na osporavanje (duplika);
- dokazi čije je izvođenje naredio sudija, odnosno vijeće, i

⁴⁸⁶ M. Govedarica, *Dokazni postupak u krivičnom postupku Republike Srpske*, Banja Luka, 2013, str. 621-634

-svi dokazi relevantni za izricanje krivične sankcije.

Prilikom izvođenja dokaza dozvoljeno je: *direktno, unakrsno i dodatno ispitivanje*.

Direktno (glavno) ispitivanje postoji kada svjedoka ispituje stranka, odnosno branilac koji je predložio i pozvao svjedoka ili vještaka kao svoj dokaz. Radi se o dijalogu svjedoka i ispitivača, gdje svjedok priča o temi koju je odredio ispitivač. Pitanja koja postavlja ispitivač svjedoku moraju da budu jasna i razumljiva za sve učesnike u postupku, a iskaz svjedoka mora da bude potpun, te se na taj način isključuje ili sužava prostor za unakrsno ispitivanje.⁴⁸⁷

Unakrsno ispitivanje je ispitivanje svjedoka ili vještaka koje vodi suprotna stranka, odnosno branilac, tj. ona stranka koja ga nije predložila kao svoj dokaz.

Pitanja svjedoku ili vještaku od suprotne stranke, odnosno branioca, ograničavaju se na pitanja koja su prethodno postavljena tokom direktnog ispitivanja svjedoka ili vještaka, kao i pitanja u korist vlastitih tvrđenja. Kod unakrsnog ispitivanja, zakon dozvoljava postavljanje pitanja koja navode na ogovor koji se želi čuti, odnosno sugestivnih pitanja.

Dodatno (ponovno) ispitivanje svjedoka ili vještaka je, u stvari, ponovno direktno ispitivanje svjedoka ili vještaka. Cilj ovog ispitivanja je eliminacija ili ublažavanje efekta unakrsnog ispitivanja, odnosno rehabilitacija ili spašavanje svjedoka. Kod dodatnog ispitivanja, pitanja se ograničavaju na pitanja i odgovore koji su bili predmet unakrsnog ispitivanja,⁴⁸⁸ s tim da se i drugoj strani mora omogućiti ponovno unakrsno ispitivanje. Pravo na postavljanje pitanja pripada i sudu, odnosno svjedok će da bude ispitani od strane sudske vijećnice, odnosno predsjednika vijeća, kao i članova vijeća.

Svjedoci koje je pozvao sud, biće prvo ispitani od strane sudske vijećnice, a nakon toga unakrsno tužilac, pa branilac.

⁴⁸⁷ M. Simović, V. Simović, *cit. djelo*, 2014, str. 138-139

⁴⁸⁸ ĐŽ. Mekbrajd, *Ljudska prava u krivičnom postupku*, Beograd, 2009, str. 175

Ukoliko sud, nakon unakrsnog ispitivanja svjedoka od strane tužioca i branioca, odluči da ponovo ispita svjedoka, optužba i odbrana imaju pravo na unakrsno ispitivanje.⁴⁸⁹ Optuženi se može na glavnom pretresu ispitati u svojstvu svjedoka u vlastitoj stvari i tako „opteretiti“ dužnostima davanja iskaza, odnosno svjedočenju i na taj način davanju istinitog iskaza. Optuženi će, prije davanja iskaza u svojstvu svjedoka, biti podučen od strane sudije, odnosno predsjednika vijeća, ukoliko pristane da da takav iskaz, biti podvrgnut direktnom i unakrsnom ispitivanju. Sud će omogućiti optuženom da se o tom svom pravu prethodno konsultuje sa svojim braniocem. U slučaju da ga nema, sud će pažljivo ispitati da li mu je branilac neophodan.

6.3. Završetak dokaznog postupka

Završetak dokaznog postupka nastupa nakon izvođenja svih dokaza stranaka, odnosno branioca i suda. Sudija, odnosno predsjednik vijeća pita stranke i branioca da li imaju još neki dokazni prijedlog. Ukoliko stranke i branilac nemaju nove prijedloge ili prijedlozi budu odbijeni, sudija, odnosno predsjednik vijeća će objaviti da je dokazni postupak završen.

Ukoliko se prijedlog prihvati, glavni pretres se odlaže, odnosno prekida da bi se pribavio novi dokaz i izvršile pripreme optužbe, odnosno odbrane.

6.3.1. Završne riječi

Davanje završnih riječi je finalna faza glavnog pretresa do koje dolazi nakon što se završi dokazni postupak na glavnom pretresu, u kome stranke daju završnu riječ. Završna riječ (*pledoaje*) se svodi na rezimirajuća izlaganja određenih subjekata krivičnog postupka, odnosno tužioca, oštećenog, branioca i na kraju

⁴⁸⁹ A. Kaseze, *Međunarodno krivično pravo*, Beograd, 2005, str. 495

optuženog. Redoslijed davanja završne riječi određen je zakonom, a o poštovanju redoslijeda stara se sudija, odnosno predsjednik vijeća koji daje riječ strankama. U završnoj riječi uvijek prvi govori tužilac, pa oštećeni, zatim branilac optuženog i na kraju optuženi. Ako optužnicu zastupa više tužilaca ili optuženi ima više od jednog branioca, svi mogu davati završnu riječ, s tim da se njihova izlaganja ne mogu ponavljati.

6.3.1.1. Završna riječ tužioca

U završnoj riječi tužilac može ostati pri podnijetoj optužnici, a može odustati od optužbe. Tužilac će u završnoj riječii:

- iznijeti ocenu dokaza izvedenih na glavnom pretresu;
- iznijeti zaključke o činjenicama važnim za odluku;
- ukazati na odredbe krivičnog i drugog zakona koje bi se imale primijeniti;
- navesti olakšavajuće i otežavajuće okolnosti koje bi trebalo uzeti u obzir prilikom odluke o krivičnoj sankciji, i
- predložiti vrstu i mjeru krivične sankcije.

6.3.1.2. Završna riječ oštećenog

Oštećeni ili njegov zakonski zastupnik ili punomoćnik će u završnoj riječi:

- obrazložiti imovinskopravni zahtjev, i
- ukazati na dokaze o tome da je optuženi učinio krivično djelo.

Imovinskopravni zahtjev oštećenom može da bude dosuđen samo ako optuženi bude proglašen krivim.

6.3.1.3. Završna riječ optuženog i branioca

Ukoliko optuženi ima branioca, u završnoj riječi govore branilac i optuženi, s tim što branilac govori prvi. Branilac ili sam optuženi u završnoj riječi može:

- odgovoriti na navode završne riječi tužioca i oštećenog, i
- iznijeti svoje ocjene o pitanjima koja su bila predmet izlaganja tužioca u završnoj riječi, odnosno koja predstavljaju sadržaj tužilačke završne riječi.

Optuženi nakon završne riječi branioca ima pravo da se izjasni da li usvaja odbranu tužioca i da tu odbranu dopuni. Nakon završnih riječi branioca i optuženog, može da dođe do replike tužioca i oštećenog, odnosno može da dođe do duplike, triplike i slično, ali uvijek optuženom pripada posljednja riječ. Završna riječ je obavezna za stranke i branioca, dok optuženi nema obavezu davanja završne riječi. Završna riječ nije vremenski ograničena, nego se govori onoliko koliko se smatra da je potrebno, s tim da se izlaganja ne mogu ponavljati.

6.4. Završetak glavnog pretresa

Poslije svih završnih riječi obaveza sudije, odnosno predsjednika vijeća je da objavi da je glavni pretres završen, nakon čega se sud povlači na vijećanje i glasanje radi donošenja presude, jer više ne postoji zakonska mogućnost da se ponovo otvara glavni pretres.

6.5. Druge procesne ustanove

Pri uređenju glavnog pretresa, pored izloženog značajni su i drugi procesni instituti. Tako možemo govoriti o:

-posebnim pravilima dokazivanja u slučajevima seksualnih delikata, što znači da oštećenog krivičnim djelom nije dozvoljeno ispitivati o njegovom seksualnom životu prije izvršenog krivičnog djela koje je predmet postupka, te da nijedan dokaz koji se iznosi da bi pokazao ranije seksualno iskustvo, ponašanje ili seksualnu orijentaciju oštećenog neće biti prihvatljiv;

- polaganju zakletve, odnosno davanju izjave, kao jedne od osnovnih dužnosti svjedoka i vještaka;

- zaštiti svjedoka od vrijeđanja, prijetnji i napada, zbog čega sud preduzima posebne mjere;

-angažovanju vještaka od strane stranaka, branioca i suda;

-otpuštanju svjedoka i vještaka nakon svjedočenja, odnosno njihovom zadržavanju ili ispred sudnice, dok ih sud ponovo ne pozove;

-saslušanju van sudnice svjedoka ili vještaka u zakonom propisanim slučajevima;

-izuzecima od principa neposrednosti, tj. korišćenju iskaza iz istrage prilikom direktnog, unakrsnog i dodatnog ispitivanja, te čitanju zapisnika o iskazima datim u istrazi, i

-zapisnicima o dokaznom materijalu, odnosno zapisnicima sa uviđaja, o pretresanju stana ili lica, privremenom oduzimanju predmeta i njihovom korišćenju na glavnem pretresu.⁴⁹⁰

7. Izmjena optužnice

Između optužnice i presude mora postojati subjektivni i objektivni identitet, iz čega proizlazi da je sud vezan i za činjenični opis djela u optužnici. Glavni pretres nije mehaničko reproducovanje i ponavljanje procesnog materijala iz istrage. Na glavnem pretresu mogu se javiti nove činjenice i okolnosti u odnosu

⁴⁹⁰ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.b, str. 101-102

na one na kojima je zasnovana optužba, tako da zakon omogućava tužiocu da izvrši određene promjene u optužnici na osnovu koje se vodi glavni pretres.⁴⁹¹ Takve promjene omogućava procesni institut pod nazivom „izmjena optužbe“. Ako tužilac ocijeni da izvedeni dokazi ukazuju na to da se izmijenilo činjenično stanje iznijeto u optužnici, on može na glavnem pretresu izmijeniti optužnicu.

Tužilac može da izmijeni optužnicu sve od započinjanja glavnog pretresa, pa dok sudija, odnosno predsjednik vijeća ne objavi da je dokazni postupak završen. Izmjena optužnice može da bude u korist i na štetu optuženog. Za izmjenu optužnice nema potrebe ako se nije izmijenilo činjenično stanje, već samo tužiočevo shvatanje o pravnoj kvalifikaciji djela, jer sud nije vezan za prijedloge tužioca u pogledu pravne ocjene djela. Dakle, izmjena optužnice je moguća samo ako se optužnica odnosi na isto lice i, u suštini, na bitno isti događaj.⁴⁹²

Ako tužilac ne bi izmijenio optužnicu na glavnem pretresu iako se izmijenilo činjenično stanje, sud bi morao izreći oslobođajuću presudu, i to iz razloga što nije dokazano da je optuženi izvršio djelo koje je predmet optužbe sadržane u potvrđenoj optužnici (načelo *in dubio pro reo*).

Da bi tužilac izmijenio optužnicu nije mu potreban pristanak optuženog, a niti sudsko odobrenje, s tim da se odbrani mora omogućiti da se izjasni povodom izmijenjene optužnice.⁴⁹³

⁴⁹¹ M. Ilić, *cit. djelo*, str. 222

⁴⁹² M. Simović, V. Simović, *cit. djelo*, 2014, str. 157

⁴⁹³ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.b, str. 104

GLAVA XX – PRESUDA

1. Pojam, vrste i predmet presude	365
1.1. Presuda kojom se optužnica odbija	366
1.2. Presuda kojom se optuženi oslobađa od optužbe	366
1.3. Presuda kojom se optuženi oglašava krivim	367
2. Objavljivanje i pismena izrada presude	368
2.1. Objavljivanje presude	368
2.2. Pismena izrada presude	368

1. Pojam, vrste i predmet presude

Presuda je najvažnija sudska odluka kojom se rješava predmet krivičnog postupka o kome se, po pravilu, javno raspravlja na glavnem pretresu, kada su izvedeni dokazi koji su činjenična osnova za konkretnu presudu iz kojih proizlaze razlozi na kojima se presuda temelji, a pri tom se takvom odlukom suda optužba odbija, ili se optuženi oslobađa od optužbe, ili se optuženi oglašava krivim.⁴⁹⁴ Donošenje presude je u isključivoj nadležnosti suda. Sud presudu donosi po završenom glavnem pretresu i nakon što se povuče na vijećanje i glasanje radi donošenja presude. Potrebno je ne samo da se odluka doneše odmah, nego da se odmah i objavi. Sud svoju presudu zasniva samo na dokazima koji su izvedeni na glavnem pretresu.

Presudom treba odgovoriti na pitanja: da li je izvršeno krivično djelo, ko je izvršio krivično djelo, da li je izvršilac kriv i da li se na izvršioca krivičnog djela mogu primijeniti krivičnopravne sankcije.

Presude se mogu podijeliti na: *meritorne (suštinske) i formalne (procesne)*.

Meritornim presudama rješava se suština (*in merito*) krivične stvari u smislu da li je izvršeno krivično djelo, da li je optuženi kriv i da li se prema optuženom može primijeniti krivičnopravna sankcija. Meritorne presude su: presuda kojom se optuženi oglašava krivim i presuda kojom se optuženi oslobađa od optužbe.

Formalnom presudom se ne rješava krivični predmet, jer ne postoje procesne pretpostavke za to. Formalna ili procesna presuda je presuda kojom se optužba odbija.

⁴⁹⁴ M. Škulić, *cit. djelo*, 2017, str. 407

1.1. Presuda kojom se optužnica odbija

Presudu kojom se optužba odbija sud donosi onda kada postoje procesne smetnje za raspravljanje o glavnom predmetu krivičnog postupka. Ovom presudom sud se ne izjašnjava o krivici optuženog lica, a niti izriče krivičnopravnu sankciju.

Presudu kojom se optužba odbija sud će izreći:

- ako za presuđenje sud nije nadležan;
- ako tužilac od započinjanja do završetka glavnog pretresa odustane od optužbe;
- ako nije bilo potrebnog odobrenja ili ako je nadležni državni organ odustao od odobrenja;
- ako je optuženi za isto djelo već pravosnažno osuđen, oslobođen od optužbe ili je postupak protiv njega rješenjem pravosnažno obustavljen, i
- ako je optuženi aktom amnestije oslobođen od gonjenja ili se krivično gonjenje ne može preduzeti zbog zastarjelosti ili ako postoje druge okolnosti koje isključuju krivično gonjenje.

1.2. Presuda kojom se optuženi oslobađa od optužbe

Oslobađajuća (*liberatorna*) presuda je presuda kojom sud meritorno raspravlja osnovni predmet krivičnog postupka.

Presudu kojom se optuženi oslobađa od optužbe sud će izreći:

- ako djelo za koje se optuženi tereti nije zakonom propisano kao krivično djelo;
- ako postoje okolnosti koje isključuju krivičnu odgovornost optuženog, i

-ako nije dokazano da je optuženi učinio krivično djelo za koje se optužuje.

1.3. *Presuda kojom se optuženi oglašava krivim*

Presuda kojom se optuženi oglašava krivim jeste vrsta presude kojom se optuženi na osnovu zakonito sprovedenog postupka proglašava krivim za utuženo krivično djelo i izriče mu se odgovarajuća krivična sankcija ili se oslobođa od kazne.⁴⁹⁵ Presuda kojom se optuženi oglašava krivim je takođe meritorna presuda, kojom se rješava predmet spora, odnosno to je presuda kojom se prihvata krivičnopravni zahtjev iznijet u optužnom aktu koji je potvrđen ili izmijenjen na glavnom pretresu.

Presuda kojom se optuženi oglašava krivim može biti:

- presuda kojom se lice oglašava krivim i osuđuje na određenu vrstu i visinu kazne, i
- presuda kojom se optuženi oglašava krivim za određeno krivično djelo, ali se oslobođa od kazne po odredbama krivičnog zakona.

Presuda kojom se optuženi oglašava krivim mora sadržavati:

- opis djela za koje se optuženi oglašava krivim, s naznačenjem činjenica i okolnosti koje čine obilježje krivičnog djela, i

-ako je osuđujuća presuda, u toj presudi mora se jasno odrediti krivičnopravna sankcija koja se izriče.

⁴⁹⁵ S. Bejatović, *cit. djelo*, 2014, str. 461

2. Objavljivanje i pismena izrada presude

2.1. *Objavljivanje presude*

Poslije završenog glavnog pretresa sud donosi presudu, koju će sudija, odnosno predsjednik vijeća odmah objaviti. Ukoliko sud nije u mogućnosti da je odmah objavi, odložiće objavljivanje presude najviše za tri dana. Presuda se izriče i objavljuje u ime Bosne i Hercegovine (čl. 279 ZKP BiH), odnosno Federacije Bosne i Hercegovine (čl. 294 ZKP FBiH), Republike Srpske (čl. 293 ZKP RS), ili Brčko distrikta Bosne i Hercegovine (čl. 279 ZKP BD BiH). Presuda se objavljuje u prisustvu stranaka, branioca, zakonskog zastupnika i punomoćnika.

Prilikom objavljivanja presude, svi prisutni saslušaće čitanje izreke presude stoeći, čime se izražava poštovanje sudu i odluci koju donosi. Usmeno obrazloženje presude sudije, odnosno predsjednika vijeća treba da bude kratko i da sadrži osnovne razloge za donošenje upravo takve presude. Takođe obaveza je sudije, odnosno predsjednika vijeća da nakon objavljivanja presude pouči optuženog i oštećenog o pravu na ulaganje žalbe, te o pravu podnošenja odgovora na žalbu.

2.2. *Pismena izrada presude*

Zakon je propisao rok za pismenu izradu presude. Presuda koja je objavljena mora se pismeno izraditi i dostaviti u roku od 15 dana po objavljinju, a u složenim stvarima od 30 dana. U slučaju da presuda nije izrađena i dostavljena u okviru ovih rokova, sudija, odnosno predsjednik vijeća je dužan o razlozima zbog kojih to nije učinjeno pismeno obavijestiti predsjednika suda koji će preuzeti mјere da se presuda što prije izradi i dostavi. Presudu potpisuju sudija, odnosno predsjednik vijeća i zapisničar. Ovjerен prepis presude dostavlja se strankama, braniocu, oštećenom, licu čiji je

predmet oduzet, kao i pravnom licu kojem je izrečeno oduzimanje imovinske koristi.

Rokovi za dostavljanje ovjerenih prepisa presude nisu zakonom određeni, s tim da se optuženom koji se nalazi pritvoru mora dostaviti u roku od 15 dana, odnosno izuzetno u roku od 30 dana od dana objavljivanja presude.

Uputstvo o pravu na žalbu je sastavni i obavezni dio prepisa odluke protiv koje je žalba dozvoljena. Pismeno izrađena presuda mora po svojoj sadržini i formi da odgovara zakonom predviđenim uslovima, mora da odgovara presudi koja je objavljena, te mora da ima *uvod, izreku i obrazloženje*.

Uvod presude sadrži: naznačenje da se presuda izriče u ime Bosne i Hercegovine, naziv suda, ime i prezime predsjednika i članova vijeća i zapisničara, ime i prezime optuženog, krivično djelo za koje je optužen i da li je bio prisutan na glavnem pretresu, dan glavnog pretresa i da li je glavni pretres bio javan, ime i prezime tužioca, branioca, zakonskog zastupnika i punomočnika koji su bili prisutni na glavnem pretresu i dan objavljivanja izrečene presude.

Izreka presude sadrži: lične podatke o optuženom, odnosno svi podaci koji se od njega uzimaju kada se on prvi put saslušava, čime se potvrđuje subjektivni identitet između presude i optužbe; odluku o krivičnopravnom zahtjevu navedenom u optužnom aktu, čime se određuje vrsta presude u konkretnom slučaju, odnosno odluku kojom se optužba odbija ili se optuženi oslobođa od optužbe ili se oglašava krivim; opis krivičnog djela za koje je optužen; odluku o troškovima krivičnog postupka, i odluku o imovinskopravnom zahtjevu, ako je takav zahtjev bio postavljen.

Izreka svake presude koja se donosi u krivičnom postupku ima odluku o glavnom predmetu krivičnog postupka, kao i odluke o njegovim sporednim predmetima. Izreka presude kojom se optuženi oglašava krivim, pored navedenih sadržaja, mora obuhvatiti i druge elemente. U toj presudi, sud će izreći: za koje se djelo optuženi oglašava krivim (činjenice i okolnosti koje čine obilježje krivičnog djela); zakonski naziv krivičnog djela; kakva se kazna izriče optuženom ili se prema odredbama krivičnog zakona oslobođa od

kazne; odluka o uslovnoj osudi; odluku o mjerama bezbjednosti (oduzimanje imovinske koristi, te odluku o vraćanju predmeta ako predmeti do tada nisu vraćeni vlasniku, tj. držaocu); odluku o uračunavanju pritvora ili već izdržane kazne; odluku o troškovima krivičnog postupka; odluku o imovinskopravnom zahtjevu, odluku o tome da se pravosnažna presuda ima objaviti u sredstvima informisanja, i ako je optuženom izrečena novčana kazna, u presudi će se odrediti rok u kojem se novčana kazna ima platiti, odnosno zamjene izvršenja novčane kazne u slučaju da se novčana kazna ne može naplatiti.

Svaka presuda mora imati obrazloženje, u kojoj sud iznosi razloge za svaku tačku presude.

U obrazloženju presude sud iznosi: stav o činjeničnim i pravnim pitanjima; obrazloženje mora biti jasno, razumljivo i potpuno, tj. mora se odnositi na krivičnopravni zahtjev povodom kojeg se odvija krivični postupak, kao i na pitanja o kojima se raspravljalo i odlučivalo; odluke o spornim predmetima krivičnog postupka, koje moraju biti obrazložene.

Razlog za ulaganje žalbe su nedostaci koji se nalaze u obrazloženju presude. Pored toga, razlog za ulaganje žalbe je i nenavođenje razloga za donošenje određene odluke. U obrazloženju presude kojom se optužba odbija, sud se neće upuštati u ocjenu glavne stvari, već će se ograničiti samo na navođenje razloga za odbijanje optužbe. U obrazloženju presude kojom se optuženi oslobođa od optužbe, navešće se razlozi zbog kojih se donosi oslobođajuća presuda.

U obrazloženje presude kojom se optuženi oglašava krivim, sud će određeno i potpuno iznijeti koje činjenice i iz kojih razloga uzima kao dokazane ili nedokazane, dajući naročito ocjenu vjerodostojnosti protivrječnih dokaza; razloge iz kojih nije uvažio pojedine prijedloge stranaka; razloge iz kojih je odlučio da neće saslušati neposredno svjedoka ili vještaka čiji je iskaz pročitan; razloge kojima se rukovodio pri rješavanju pravnih pitanja, a naročito pri utvrđivanju da li postoji krivično djelo i krivica optuženog,

i pri primjenjivanju određenih odredaba krivičnog zakona na optuženog i njegovo djelo.⁴⁹⁶

Ukoliko je optuženom izrečena kazna, sud će u obrazloženju navesti koje je okolnosti uzeo u obzir pri odmjeravanju kazne. Sud će posebno obrazložiti kojim se razlozima rukovodio pri odluci da kaznu treba ublažiti ili optuženog oslobođiti od kazne ili izreći uslovnu osudu ili da treba izreći mjeru bezbjednosti ili oduzimanja imovinske koristi.

⁴⁹⁶ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.b, str. 121

GLAVA XXI - REDOVNI PRAVNI LIJEKOVI

1. Uopšte o pravnim lijekovima	375
1.1. Vrste pravnih lijekova	376
2. Redovni pravni lijekovi	377
2.1. Žalba na prvostepenu presudu	377
2.1.1. Sadržaj žalbe	379
2.1.2. Žalbeni osnovi za pobijanje presude	380
2.1.3. Zabranja preinačenja na gore (<i>zabrana reformatio in peius</i>)	384
2.1.4. Postupak po žalbi	385
2.1.4.1. Postupak pred prvostepenim sudom	385
2.1.4.2. postupak pred drugostepenim sudom	385
2.1.5. Odluke po žalbi	387
2.2. Žalba na presudu drugotepenog suda	387
2.3. Žalba na rješenje	388
3. Vanredni pravni lijekovi	389
3.1. Ponavljanje postupka	390
3.2. Zahtjev za zaštitu zakonitosti	393

1. Uopšte o pravnim lijekovima

Pravni lijek je posebno procesno sredstvo kojim ovlašćeno lice, tj. titular prava na određeni pravni lijek, pobija, odnosno u određenoj procesnoj formi pravno napada određenu odluku (presudu ili rješenje), donijetu u krivičnom postupku, te zahtijeva donošenje druge vrste odluke ili drugačije rješavanje određenih pravnih ili činjeničnih pitanja u odluci koja se pobija, odnosno, uopšte, zahtijeva donošenje određene odluke suda koji rješava o podnijetom pravnom lijeku.⁴⁹⁷

Da bi presuda bila utemeljena, ona mora biti u pogledu činjeničnog stanja pravilna, a u odnosu na primjenu krivičnog materijalnog i procesnog prava – zakonita, te samo takva sudska odluka može biti „*res iudicata pro veritate habetur*“, pravosnažno presuđena stvar sa svim daljim krivičnopravnim posljedicama.⁴⁹⁸ I pored nastojanja da se ovaj zadatak ostvari još u toku prvostepenog postupka, moguće je da sud doneše odluku koja nije pravilna i zakonita. Da bi se spriječilo da takva odluka proizvodi pravne posljedice, odnosno da bi se ovakve nezakonite sudske odluke ispravile, zakoni o krivičnom postupku poznaju pravna sredstva zaštite, odnosno predviđen je sistem pravnih lijekova sa zadatkom da u postupku kontrole otklone pogrešnu odluku, odnosno da dovedu do zakonitog rješenja konkretne krivične stvari.

Dakle, značaj pravnih lijekova je sprečavanje pravnog dejstva nepravilnih i nezakonitih sudske odluke, odnosno donošenje pravilnih sudske odluke, što je u suštini i cilj da se ostvari kada se završi krivični postupak.

Postupak po pravnom lijeku je po svojoj prirodi fakultativan, a ne obligatoran, što znači da se ne ispituju sve sudske odluke donijete u prvom stepenu, a niti se ispituju po zahtjevu suda, već samo po zahtjevu ovlašćenih lica. Od volje subjekata ovlašćenih

⁴⁹⁷ M. Škulić, *cit. djelo*, 2017, str. 419

⁴⁹⁸ Z. Dežman, A. Erbežnik, *cit. djelo*, str. 867

da upotrijebe pravni lijek, zavisi i nastavak krivičnog postupka za konkretan krivični predmet.

1.1. *Vrste pravnih lijekova*

U pravnoj teoriji ne postoji saglasnost o vrsti i broju pravnih lijekova. Svaka država svojim zakonodavstvom određuje sistem pravnih lijekova, a u našem krivičnom postupku postoje dvije vrste pravnih lijekova, i to: 1) redovni pravni lijekovi i 2) vanredni pravni lijekovi.

Za redovne pravne lijekove karakteristično je da se njima pravno napadaju nepravosnažne sudske odluke koje još nisu stupile na pravnu snagu. Cilj redovnih pravnih lijekova je preispitivanje pravilnosti sudske odluke prije njene pravosnažnosti. U redovne pravne lijekove svrstani su: žalba protiv prvostepene presude, žalba protiv drugostepene presude i žalba na rješenje. Kod redovnih pravnih lijekova konkretna sudska odluka može da se napada zbog svih, kako činjeničnih, tako i pravnih nedostataka, s ciljem kako bi se krivična stvar ponovo ispitala.

Vanrednim pravnim lijekovima pobijaju se pravosnažne sudske odluke u izuzetnim slučajevima i u ograničenom obimu. Dakle, vanredni pravni lijekovi mogu da se koriste samo izuzetno, u zakonom tačno određenim slučajevima, pod uslovom da su prije podnošenja vanrednih pravnih lijekova iskorišćeni redovni pravni lijekovi. U vanredne pravne lijekove spadaju: zahtjev za ponavljanje krivičnog postupka i zahtjev za zaštitu zakonitosti.

Osim podjele na redovne i vanredne pravne lijekove, pravne lijekove dijelimo još na: suspenzivne i nesuspenzivne pravne lijekove, devolutivne i nedevolutivne pravne lijekove, te potpune i nepotpune pravne lijekove.

Suspenzivni pravni lijek odlaže izvršenje pobijane odluke, dok *nesuspenzivni pravni lijek* ne odlaže izvršenje pobijane odluke.

Devolutivni pravni lijek ima za posljedicu da se povodom pravnog lijeka o krivičnoj stvari raspravlja pred višim sudom, a ne pred onim sudom koji je donio pobijanu odluku. *Devolutivni pravni lijek* spada u redovne pravne lijekove. *Nedevolutivni pravni lijek* je onaj o kojem odlučuje isti sud koji je donio pobijanu odluku. *Nedevolutivni pravni lijek* spada u vanredne pravne lijekove.

Potpuni pravni lijek se može uložiti iz svih zakonskih razloga. Potpuni pravni lijekovi spadaju u redovne pravne lijekove. *Nepotpuni pravni lijekovi* se mogu uložiti samo iz nekih osnova, i oni spadaju u vanredne pravne lijekove.

2. Redovni pravni lijekovi

2.1. Žalba na prvostepenu presudu

Svako ima ustavom zagarantovano pravo na žalbu ili drugo pravno sredstvo protiv odluke kojom se odlučuje o njegovom pravu, obavezi ili na zakonu zasnovanom interesu. Lica koja su zakonom ovlašćena da ulažu žalbu nazivaju se subjekti žalbe ili žalbeni subjekti. Da bi neko bio subjekt pravnog lijeka, mora da ima neposredni pravni interes za njegovu upotrebu. Svaki subjekt žalbe može da osporava presudu samo ako ona pogađa neki njegov, odnosno drugog subjekta neposredni pravni interes i u pravcu otklanjanja štete koju on trpi, a ne zbog pravnog interesa suprotne stranke.

Pravo na podnošenje pravnog lijeka priznato je strankama krivičnoprocesnog odnosa, odnosno tužiocu, optuženom, s tim da to pravo pripada i nekim drugim licima, kako u odnosu na odluku o glavnoj stvari, tako i na sporedne predmete. Žalba postoji radi optužbe i odbrane i pravo na žalbu je zajamčeno međunarodnim i ustavnim dokumentima, čime se osigurava da drugostepeni sud provjeri pravilnost i zakonitost prvostepene presude prije njene pravosnažnosti.

Žalba na prvostepenu presudu je redovan, suspenzivan, devolutivan i potpun pravni lijek, kojim subjekti pravnog lijeka traže od drugostepenog suda da zbog određenih nedostataka u prvostepenoj presudi ili prvostepenom postupku izrečenu presudu potpuno ili djelimično ukine ili preinači.⁴⁹⁹

Dakle, tužilac, optuženi, branilac, i druga lica koja učestvuju u krivičnom postupku imaju po zakonu određena pravna sredstva koja im pomažu u zaštiti i ostvarivanju njihovih zakonskih prava i interesa.

Tužilac može da izjavi žalbu kako na štetu, tako i u korist optuženog, i optuženi ne može da utiče na to. Tužilac žalbu u korist optuženog može da podnese u pogledu svih žalbenih osnova, izuzev na odluku o imovinskopravnom zahtjevu. Tužilac se može odreći prava na žalbu od trenutka objavljivanja presude, pa do isteka roka za podnošenje žalbe, a može do donošenja odluke vijeća apelacionog odjeljenja odustati od već podnijete žalbe.

Optuženi je ovlašćen da osporava sudsku odluku po svim osnovama. Pravo ulaganja žalbe u korist optuženog pripada zakonskom zastupniku, bračnom, odnosno vanbračnom drugu optuženog, roditelju ili djetetu, usvojiocu, odnosno usvojeniku. Takođe branilac optuženog može podnijeti žalbu i bez naročitog ovlašćenja optuženog, ali ne i protiv njegove volje. Izuzetak postoji ako je optuženom izrečena kazna dugotrajnog zatvora. Ukoliko žalbu podnose lica kojima to pravo po zakonu pripada u korist optuženog, rok za žalbu teče od dana kada je optuženom ili njegovom braniocu dostavljen prepis presude. Optuženi može da izjavi žalbu protiv oslobođajuće presude, koja je opravdana onda kada oslobođajuća presuda povlači ne samo moralnu, već i neposrednu, konkretnu, realnu štetu za optuženog.⁵⁰⁰ Optuženi se može odreći prava na žalbu tek nakon što mu presuda bude dostavljena, s tim da se optuženi može odreći prava na žalbu i ranije, ukoliko se tužilac odrekao prava na žalbu, pod uslovom da optuženi u presudi nema izdržavanje kazne zatvora.

⁴⁹⁹ G.Tomašević, *cit. djelo*, str. 218

⁵⁰⁰ T. Vasiljević, *cit. djelo*, str. 565

Oštećeni je sporedni procesni subjekt, te samim tim pravo na ulaganje žalbe je ograničeno s obzirom da oštećeni može pobijati presudu samo zbog odluke suda o troškovima krivičnog postupka i odluke o imovinskopravnom zahtjevu.

Lice čiji je predmet oduzet ili od kojeg je oduzeta imovinska korist pribavljeni krivičnim djelom može da uloži žalbu po svim osnovama, s tim da je to u granicama odgovarajućeg pravnog interesa.

Žalba protiv presude koja je donijeta u prvom stepenu može se uložiti u roku od 15 dana od dana dostavljanja prepisa presude, a ukoliko se radi o izdavanju kaznenog naloga, taj rok je 8 dana. Na zahtjev stranaka i branioca, sud može produžiti rok za žalbu, ako se radi o složenim predmetima, i to za još najduže 15 dana. Žalba izjavljena u zakonskim rokovima smatra se blagovremenom, i kao takva odlaže izvršenje presude. Odricanje i odustajanje od žalbe ne može se opozvati.

2.1.1. Sadržaj žalbe

S ciljem mogućnosti uzimanja u postupak podnijete žalbe, a time i mogućnost donošenja adekvatne odluke po njoj, zakon je propisao koje neophodne formalne elemente izjavljena žalba treba da sadrži. Prema tome, žalba treba da sadrži sljedećih pet elemenata, i to:

- označenje presude protiv koje se izjavljuje žalba;
- osnov za izjavljivanje žalbe;
- obrazloženje žalbe;
- prijetlog da se pobijana presuda potpuno ili djelimično ukine ili preinači, i
- potpis lica koje izjavljuje žalbu.

Ukoliko žalba ne sadrži predviđene elemente, prvostepeni sud će pozvati žalioca da žalbu dopuni pismenim podneskom ili

usmeno na zapisnik suda. Ako podnositelj žalbe u ostavljenom roku ne postupi po ovom pozivu sud će odbaciti žalbu.

2.1.2. Žalbeni osnovi za pobijanje presude

Polazeći od činjenica da je žalba protiv prvostepene presude u našem krivičnom procesnom pravu potpun pravni lijek, da se njome prvostepena presuda može pobijati zbog svih stvarnih i pravnih nedostataka, to znači da nije isključen ni jedan od osnova koji se uopšte mogu zamisliti kod jednog pravnog lijeka. Nedostaci u prvostepenoj odluci koji predstavljaju osnov za ulaganje žalbe na sudsku odluku mogu biti: *pravni (error in iure) i činjenični (error in facto)*.

Prema tome, sudska presuda može biti nepravilna iz više razloga, i to zbog:

- pogrešno ili nepravilno primijenjenog procesnog zakona;
- pogrešno primijenjenog materijalnog zakona;
- pogrešno utvrđenog činjeničnog stanja, i
- nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja.

Presuda se može pobijati iz sljedećih razloga, i to:

1) Zbog bitne povrede odredaba krivičnog postupka

Ovo može biti osnov za ukidanje prvostepene presude i održavanje pretresa pred drugostepenim, odnosno prvostepenim sudom. S obzirom da sve bitne povrede odredaba krivičnog postupka nisu iste po svojoj prirodi i težini, napravljena je njihova podjela na absolutno i relativno bitne povrede krivičnog postupka.

Absolutno bitne povrede krivičnog postupka postoje:

-ako je sud bio nepropisno sastavljen ili ako je u izricanju presude učestvovao sudija koji nije učestvovao na glavnom pretresu ili koji je pravosnažnom sudskom odlukom izuzet od suđenja;

-ako je na glavnom pretresu učestvovao sudija koji je morao biti izuzet;

-ako je glavni pretres održan bez lica čija je prisutnost na glavnom pretresu po zakonu obavezna ili ako je optuženom, braniocu ili oštećenom, protivno njegovom zahtjevu, uskraćeno da na glavnom pretresu upotrebljava maternji jezik ili jezik koji razumije i da na tom jeziku prati tok glavnog pretresa;

-ako je povrijedeno pravo na odbranu, odnosno neprimjenjivanje ili nepravilnu primjenu pravila postupka na štetu oštećenog;

-ako je protivno zakonu bila isključena javnost na glavnom pretresu;

-ako je sud povrijedio propise krivičnog postupka o postojanju odobrenja nadležnog organa;

-ako je sud donio presudu, a nije bio stvarno nadležan ili ako je nepravilno odbio optužbu zbog stvarne nadležnosti;

-ako sud svojom presudom nije potpuno riješio predmet optužbe;

-ako se presuda zasniva na dokazu na kojem se prema odredbama zakona ne može zasnivati sudska odluka;

-ako je optužba prekoračena, što znači da između presude i optužbe mora postojati subjektivni i objektivni identitet, i

-ako je izreka presude nerazumljiva, protivrječna sama sebi ili razlozima presude ili ako presuda uopšte ne sadrži razloge ili u njoj nisu navedeni razlozi o odlučnim činjenicama.

Relativno bitne povrede odredaba krivičnog postupka postoje ako sud u toku glavnog pretresa, ili prilikom donošenja presude nije primijenio ili je nepravilno primijenio koju odredbu procesnog zakona, a to je bilo ili je moglo biti od uticaja na zakonito i pravilno donošenje presude.

2) Zbog povrede krivičnog zakona

Povreda krivičnog zakona, kao poseban osnov pobijanja presude žalbom, odnosi se kako na povrede Krivičnog zakona, tako i na povrede normi sadržanih u posebnom krivičnom zakonodavstvu. Povreda krivičnog zakona postoji ako je sud pogrešno primijenio neku krivičnopravnu odredbu ili je uopšte nije primijenio. Povrede krivičnog zakona smatraju se absolutnim, a povreda zakona postojaće u sljedećim situacijama, i to:

-da li je djelo zbog kojeg se optuženi goni krivično djelo? Povreda postoji ako je optuženi oglašen krivim za djelo koje nije određeno zakonom kao krivično djelo, ili je oglašen krivim bez obzira na osnov koji isključuje postojanje krivičnog djela. Ova povreda takođe postoji i ako je optuženi oslobođen optužbe iako djelo optuženog sadrži obilježja krivinog djela i nema osnova koji isključuje postojanje krivičnog djela;

-ako je sud pogrešno ocijenio da postoje ili ne postoje okolnosti koje isključuju krivicu, odnosno neuračunljivost, nehat i slično;

-ako postoje okolnosti koje isključuju krivično gonjenje, odnosno nastupila je zastarjelost krivičnog gonjenja ili je uslijed amnestije isključena, ili je stvar već pravosnažno presuđena i slično;

-ako je u pogledu krivičnog djela primijenjen zakon koji se ne može primijeniti;

-ako je odlukom o kazni ili uslovnoj osudi, odnosno odlukom o mjeri bezbjednosti ili oduzimanju imovinske koristi prekoračeno ovlašćenje koje sud ima po zakonu, i

-ako su nepravilno primijenjene odredbe o uračunavanju pritvora i izdržane kazne.

3) Zbog pogrešno ili nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja

Presuda se može pobijati zbog pogrešno ili nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja, što predstavlja faktički osnov za

ulaganje žalbe, a nedostaci u utvrđenom činjeničnom stanju mogu biti sljedeći:

- činjenično stanje može biti pogrešno utvrđeno, i
- činjenično stanje može biti nepotpuno utvrđeno.

U obje situacije se mora raditi o odlučnoj činjenici, koja je u prvom slučaju – pogrešno utvrđena, dok u drugom slučaju ona uopšte nije utvrđena, odnosno greškom suda izostalo je njen konstatovanje. Odlučne činjenice su one činjenice koje imaju potreban stepen relevantnosti u odnosu na predmet krivičnog postupka. Bez pravilnog i potpuno utvrđenog činjeničnog stanja nema pravilne primjene prava, a samim tim nema ni zakonite prsude.

4) Zbog odluke o krivičnopravnim sankcijama, oduzimanja imovinske koristi, troškovima krivičnog postupka, imovinskopravnom zahtjevu, kao i zbog odluke o objavlјivanju presude u sredstvima javnog informisanja

Presuda se može pobijati zbog odluke o kazni, uslovnoj osudi ili sudskoj opomeni, kada tim odlukama nije učinjena povreda zakona, ali sud nije pravilno odmjerio kaznu illi je sud pogrešno izrekao ili nije izrekao, iako su za to postojali zakonski uslovi.

-Odluka o kazni i uslovnoj osudi. Ova odluka se može osporavati kada njome nije prekoračeno zakonsko ovlašćenje, ali sud nije pravilno odmjerio kaznu, s obzirom na okolnosti koje utiču da kazna bude veća ili manja i zbog toga što je sud primijenio ili nije primijenio odredbe o ublažavanju kazne, oslobađanju od kazne, ili uslovnoj osudi, iako su za to postojali zakonski uslovi.

-Odluka o mjeri bezbjednosti ili oduzimanju imovinske koristi. Ova odluka se može osporavati ako ne postoji povreda zakona, s tim da je sud nepravilno donio ovu odluku ili nije izrekao mjeru bezbjednosti, odnosno oduzimanje imovinske koristi, iako su za to postojali zakonski uslovi, te se iz tih razloga mogu pobijati odluka o troškovima krivičnog postupka, odluka o imovinskopravnom

zahtjevu, kao i odluka o objavljivanju presude u sredstvima javnog informisanja.⁵⁰¹

Žalba po ovom osnovu ne dovodi u pitanje utvrđeno činjenično stanje ili primijenjeno pravo, nego procjenu koju je u konkretnom slučaju, u okviru zakonskih ovlašćenja, izvršio sud koji je donio pobijanu presudu,⁵⁰² tako da se povodom ovog žalbenog osnova prvostepena presuda može preinačiti.

2.1.3. Zabrana preinačenja na gore (*zabrana reformatio in peius*)

Kod pitanja da li sud kod pravnog lijeka može da ide van prijedloga izloženog u pravnom lijeku optuženog i da eventualno odluči na štetu optuženog, prihvaćeno je načelo zabrane preinačenja presude na štetu optuženog, ako se ispune zakonom propisani uslovi. Ovo načelo važi kako u žalbenom postupku, tako i u ponovnom suđenju. Ovim načelom se pruža puna zaštita optuženom, pod uslovom da je podnijeta žalba samo u njegovu korist, s tim da je nebitno ko je izjavio žalbu u njegovu korist. Ovim načelom otklonjena je bojazan, odnosno dato je jamstvo optuženom da po njegovoj žalbi u žalbenom postupku neće biti donijeta odluka na njegovu štetu. Pri tom on ne polazi samo od očekivanog pozitivnog rješenja žalbe, već i od nastupanja i učinka svih mogućih negativnih procesnih posljedica koje mogu da nastupe povodom njegove žalbe.⁵⁰³

Zabrana *reformatio in peius* je zabrana preinačenja na gore što po nekima predstavlja odstupanje od načela istraživanja istine, odnosno viši sud mora da potvrdi presudu kojom je očigledno povrijeđen zakon u korist optuženog u predmetnom krivičnom događaju.

⁵⁰¹ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.b, str. 140

⁵⁰² G. Tomašević, *cit. djelo*, str. 224

⁵⁰³ T. Bubalović, *Pravne posebnosti žalbe u krivičnom postupku*, Sarajevo, 2002, str. 93

2.1.4. Postupak po žalbi

Postupak po žalbi se odvija u dva osnovna dijela, i to: postupak pred prvostepenim sudom (sudom koji je donio pobijanu odluku), i postupak pred drugostepenim sudom. Kada se govori o postupku po žalbi na presudu prvostepenog suda, neophodno je razlikovati postupak po žalbi pred prvostepenim sudom i postupak po žalbi pred drugostepenom sudom.

2.1.4.1. Postupak pred prvostepenim sudom

Postupak po žalbi pred prvostepenim sudom započinje podnošenjem žalbe tom sudu, odnosno žalba se uvijek podnosi sudu koji je izrekao prvostepenu presudu, i to u dovoljnem broju primjeraka za sud, za protivnu stranku, branioca i oštećenog. Žalba koja je neblagovremena, nedopuštena ili ju je izjavilo neovlašćeno lice, odbaciće se rješenjem sudije, odnosno predsjednika vijeća. Protiv rješenja dozvoljena je posebna žalba, o kojoj odlučuje drugostepeni sud.

Ukoliko je žalba uredna u pogledu sadržaja, ako je blagovremena i dopuštena dostavlja se protivnoj stranci i braniocu, radi davanja odgovora, s tim da je rok za davanje odgovora 8 dana. Nakon prijema odgovora na žalbu, odnosno isteka roka za odgovor na žalbu, prvostepeni sud dostavlja žalbu i odgovor na žalbu, sa svim spisima, drugostepenom суду на dalji postupak i odlučivanje, čime se završava postupak pred prvostepenim sudom.

2.1.4.2. Postupak pred drugostepenim sudom

Žalba protiv drugostepene presude može se izjaviti samo onda kada je drugostepeni sud preinačio prvostepenu presudu kojom je optuženi oslobođen optužbe i izrekao presudu kojom se optuženi oglašava krivim. Postupak po žalbi pred drugostepenim

sudom počinje momentom pristizanja spisa po žalbi u ovaj sud. Postupak po žalbi kod drugostepenog suda odvija se u dva osnovna procesna stadijuma, i to: *pripremni postupak i glavni postupak*.

Pripremni postupak se odlikuje aktivnostima sudije izvjestioca. Cilj ove faze u postupku po žalbi je da se predmet uopšte pripremi za nesmetano i meritorno odlučivanje po žalbi. Kada sudija izvjestilac pripremi spis, predsjednik vijeća će zakazati sjednicu vijeća.

Glavni postupak. Na sjednici vijeća ili na pretresu raspravlja se o krivičnoj stvari, a potom se donosi odluka o samoj žalbi. O sjednici vijeća će se samo obavijestiti (ne i pozvati) tužilac, optuženi i njegov branilac. Ukoliko se optuženi nalazi u pritvoru, odnosno izdržavanju kazne, obezbijediće se njegovo prisustvo, dok se javnost može isključiti samo iz zakonskih uslova. Ako optuženom zbog promjene adrese nije moguće uručiti obavještenje o zakazanoj sjednici, dostaviće mu se obavještenje preko oglasne table suda. Nedolazak stranaka i branioca, a koji su uredno obaviješteni, ne sprečava održavanje sjednice vijeća.

Sjednica vijeća počinje izlaganjem podnosioca žalbe, a nakon čega druga stranka izlaže odgovor na žalbu. Vijeće može od stranaka i branioca koji su prisutni na sjednici zatražiti potrebno objašnjenje u vezi sa žalbom i odgovorom na žalbu. Stranke i branilac mogu predložiti da se pročitaju pojedini spisi i mogu, po dopuštanju predsjednika vijeća, dati potrebna objašnjenja za svoje stavove iz žalbe, odnosno odgovore na žalbu ne ponavljajući ono što je sadržano u objašnjениjima. Vodi se zapisnik na sjednici vijeća, a obaveza je da se zapisnik o sjednici vijeća priključuje spisima, s tim da se uz taj zapisnik vodi i poseban zapisnik o vijećanju i glasanju, a donijeta odluka se uvijek zatvara u poseban omot.

Odluka se može donijeti ne samo na sjednici vijeća, nego i na osnovu održanog pretresa.

2.1.5. Odluke po žalbi

Rješavajući po žalbi na presudu prvostepenog suda, drugostepeni sud može donijeti sljedeće odluke:

- odbaciti žalbu kao neblagovremenu;
- odbaciti žalbu kao nedopuštenu;
- odbiti žalbu kao neosnovanu;
- potvrditi prvostepenu presudu;
- preinačiti prvostepenu presudu, i
- ukinuti presudu i održati pretres.

Takođe je propisano kada se donose odluke u *formi rješenja*, a kada u *formi presude*.

U formi rješenja se odbacuje žalba kao neblagovremena ili nedopuštena, i ukida prvostepena presuda i određuje održavanje pretresa.

U formi presude sud odlučuje kada odbija žalbu kao neosnovanu i potvrđuje prvostepenu presudu, te se ovom odlukom završava krivični postupak, odnosno njenim donošenjem prvostepena presuda suda stupa na pravnu snagu, i kada prinačava prvostepenu presudu, odnosno kada ovom presudom krivični predmet zaključuje u smislu da preinačena odluka stupa na pravnu snagu.⁵⁰⁴

2.2. Žalba na presudu drugostepenog suda

Protiv presude drugostepenog suda, po pravilu, žalba nije dozvoljena, tako da se krivična stvar pravosnažno okončava donošenjem presude drugostepenog suda. Žalba protiv

⁵⁰⁴ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.b, str. 145-146

drugostepene presude, kao poseban samostalni redovni pravni lijek, dozvoljena je samo u slučaju ako je:

-drugostepeni sud preinačio prvostepenu presudu kojom je optuženi oslobođen od optužbe i izrekao presudu kojom se optuženi proglašava krivim, i

-ako je vijeće žalbenog odjeljenja povodom žalbe na oslobađajuću presudu na pretresu donijelo presudu kojom se optuženi proglašava krivim.

Osim u navedenim slučajevima žalba protiv drugostepene presude nije dozvoljena. O žalbi na drugostepenu presudu odlučuje trećestepeno vijeće sastavljeno od trojice sudija, s tim da u ovom vijeću ne mogu da učestvuju sudije koje su učestvovali u donošenju presude koja se osporava žalbom. O podnijetoj žalbi sud trećeg stepena odlučuje meritorno, s tim da pri odlučivanju u trećoj instanci dolazi do *beneficium cohaesisionis*, odnosno ta se pogodnost proširuje i na saoptuženog koji nije izjavio žalbu protiv drugostepene presude.

2.3. Žalba na rješenje

U sistemu redovnih pravnih lijekova, pored žalbe na presudu, postoji i žalba na rješenje. Žalba na rješenje kao poseban pravni lijek ima određene specifičnosti koje se odnose kako na dozvoljenost žalbe na rješenje, tako i na druga pitanja, prije svega ona koja su vezana za rok podnošenja žalbe, za organe nadležne za odlučivanje po žalbi i za suspenzivno dejstvo ovog pravnog lijeka.⁵⁰⁵

Pored presuda i meritornih rješenja kojima se odlučuje o samoj krivičnoj stvari, donose se i druga brojna rješenja, kako prije samog pokretanja krivičnog postupka, tako i u njegovom toku, pa i poslije njegovog završetka.⁵⁰⁶ Takvim rješenjima priprema se

⁵⁰⁵ S. Bejatović, *cit. djelo*, 2008, str. 484

⁵⁰⁶ M. Simović, V. Simović, *cit. djelo*, 2014, str. 247

sprovođenje krivičnog postupka i upravlja tim postupkom, te odlučuje o pojedinim incidentnim pitanjima u toku i van samog postupka, kao i poslije njegovog okončanja. Opšti rok za žalbu na rješenje je 3 dana od dana dostavljanja rješenja, ako zakon o krivičnom postupku nije predvidio drugi rok. Npr. rok za žalbu na rješenje o određivanju pritvora je 24 sata po prijemu rješenja, dok je rok za žalbu na rješenje kojim se maloljetniku izriče odgojna mjera 8 dana od dana prijema rješenja.

Žalba koja je podnijeta na rješenje, po pravilu, odlaže izvršenje rješenja. Međutim, postoje i rješenja koja se izvršavaju bez obzira na uloženu žalbu.

3. Vanredni pravni lijekovi

Vanredni pravni lijekovi su pravna sredstva koja se mogu ulagati protiv pravosnažnih sudskeih odluka. Pravosnažna sudska odluka više se ne može osporavati redovnim pravnim lijekovima. Kada redovni pravni lijekovi budu upotrijebljeni i viši sud o njima doneće svoju odluku, ili ako stranke izričito ili prečutno, uz propuštanje roka za pravni lijek izraze volju da se ne koriste redovnim pravnim lijekovima, prvostepena odluka postaje pravosnažna, odnosno ima snagu presuđene stvari, dok sudska odluka ima za posljedicu da je ono što je njome odlučeno istinito, zakonito i konačno. Dakle, ono što je pravosnažnom odlukom utvrđeno postaje *res iudicata* i o toj krivičnoj stvari se više ne raspravlja – niti pomoću redovnih pravnih lijekova, a niti otpočinjanjem novog postupka.

Zakoni o krivičnom postupku poznaju dva vanredna pravna lijeka, i to: 1) *ponavljanje postupka*, 2) *zahtjev za zaštitu zakonitosti*.

3.1. Ponavljanje postupka

Ponavljanje krivičnog postupka zahtjeva se zbog toga što se, uslijed novih činjenica i dokaza koji se sada iznose pred sud, a kojima sud nije raspolagao, činjenično stanje utvrđeno pravosnažnom odlukom pokazuje kao pogrešno.⁵⁰⁷ Ponavljanje krivičnog postupka predstavlja vraćanje pravosnažno završenog postupka u neku raniju fazu, te ponovno vođenje postupka od te faze na dalje.⁵⁰⁸ Zahtjev za ponavljanje krivičnog postupka može se podnijeti ako se naknadno pokaže da je činjenično stanje utvrđeno u pravosnažnoj presudi neistinito i da se to dokazuje novim činjenicama i novim dokazima za koje se ranije nije znalo ili sa kojima se nije raspolagalo.⁵⁰⁹

Krivični postupak okončan pravosnažnom presudom može se ponoviti samo u slučajevima i pod uslovima predviđenim u zakonu i samo na zahtjev ovlašćenog lica.

U okviru ovog vanrednog pravnog lijeka možemo razlikovati:
1) *nepravo ponavljanje krivičnog postupka*; 2) *nastavljanje krivičnog postupka*; 3) *ponavljanje krivičnog postupka završenog pravosnažnim rješenjem*; 4) *ponavljanje krivičnog postupka završenog u korist osuđenog*, i 5) *ponavljanje krivičnog postupka završenog pravosnažnom sudscom presudom na štetu optuženog*.

1) *Nepravo ponavljanje krivičnog postupka* predstavlja oblik ovog vanrednog pravnog lijeka u okviru koga dolazi do promjene u pravosnažnoj sudskej odluci, ali bez ponavljanja postupka.⁵¹⁰ Nekada se javlja potreba da se izmijeni odluka o kazni koju sadrži pravosnažna sudska presuda, i to ne zbog toga što su nastupile nove činjenice ili dokazi, već radi usklađivanja izrečene kaze s odredbama krivičnog zakona.⁵¹¹ Kod nepravog ponavljanja postupka sud se ne bavi ni pravnim ni činjeničnim pitanjima, već

⁵⁰⁷M. Simović, V. Simović, *cit. djelo*, 2014, str. 253

⁵⁰⁸G. Tomašević, *cit. djelo*, str. 243

⁵⁰⁹M. Ilić, *cit. djelo*, str. 280-286

⁵¹⁰H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.b, str. 155

⁵¹¹M. Simović, V. Simović, *cit. djelo*, 2014, str. 257

samo donosi novu odluku o kazni.⁵¹² Pravosnažna sudska odluka može se preinačiti i bez ponavljanja krivičnog postupka, ako je u dvije presude ili u više presuda protiv istog osuđenog lica pravosnažno izrečeno više kazni, a nisu primijenjene odredbe o odmjeravanju jedinstvene kazne za djela u sticaju. Novu presudu donosi prvostepeni sud, odnosno onaj sud koji je studio u stvari u kojoj je izrečena najstroža vrsta kazne, u sjednici vijeća na prijedlog tužioca ili osuđenog, odnosno branioca, a po saslušanju protivne stranke. Ako su prilikom izricanja kazne uzete u obzir i presude drugih sudova, ovjereni prepis nove pravosnažne presude dostaviće se i tim sudovima.

2) *Nastavljanje krivičnog postupka.* Do nastavljanja krivičnog postupka može doći ako je krivični postupak obustavljen zbog procesnih smetnji pravosnažnim rješenjem, ili je presudom optužba pravosnažno odbijena zato što nije bilo potrebnog odobrenja, te se ovdje ne može govoriti o ponavljanju krivičnog postupka, nego o nastavljanju kada se za to steknu potrebni faktički i zakonski uslovi. Postupak će se na zahtjev tužioca nastaviti čim prestanu uzroci zbog kojih su donijete navedene odluke. Sud donosi odmah rješenje o nastavljanju postupka, odnosno nastavlja u onoj fazi u kojoj je postupak bio obustavljen, tj. u kojoj je donijeta presuda kojom se optužba odbija. Na takvo rješenje optuženi ima pravo žalbe, jer se uvijek donosi na njegovu štetu, a o žalbi odlučuje vijeće drugostepenog suda.

3) *Ponavljanje krivičnog postupka završenog pravosnažnim rješenjem.* Na zahtjev tužioca može se dopustiti ponavljanje krivičnog postupa ako se podnesu novi dokazi na osnovu kojih se sud može uvjeriti da su se stekli uslovi za ponavljanje krivičnog postupka. Ponavljanje postupka je uvijek na štetu osuđenog. Vremenski nije vezano, tako da se može tražiti sve do zastare, odnosno gašenja na neki drugi način, kao što je pomilovanje, amnestija i sl.

4) *Ponavljanje krivičnog postupka završenog pravosnažnom sudskom presudom u korist osuđenog* je takozvano pravo

⁵¹² B. Pavišić, *Krivično procesno pravo*, Rijeka, 2008, str. 416

ponavljanje postupka ili ponavljanje krivičnog postupka u užem smislu. Ono ima za cilj da se osuđeni oslobodi optužbe ili da optužba bude odbijena ili da bude osuđen po blažem krivičnom zakonu.⁵¹³ Sudski postupak, koji je završen pravosnažnom presudom, može se ponoviti u korist osuđenog pod sljedećim uslovima:

-ako se dokaže da je presuda zasnovana na lažnoj ispravi ili na lažnom iskazu svjedoka, vještaka ili tumača;

-ako se dokaže da je presuda došla uslijed krivičnog djela sudije ili lica koje je vršilo istražne radnje;

-ako se iznesu nove činjenice ili podnesu novi dokazi koji pored dužne pažnje i opreza nisu mogli da budu predstavljeni na glavnom pretresu, a koji su sami za sebe ili u vezi sa ranijim dokazima podobni da prouzrokuju oslobođanje lica koje je bilo osuđeno, ili njegovu osudu po blažem krivičnom zakonu;

-ako je nekom licu za isto djelo više puta suđeno ili ako je više lica osuđeno zbog istog djela koje je moglo da učini samo jedno lice ili neko od njih;

-ako se u slučaju osude za produženo krivično djelo ili za drugo krivično djelo, koje po zakonu obuhvata više istovrsnih ili više raznovrsnih radnji, iznesu nove činjenice ili podnesu novi dokazi koji ukazuju da osuđeni nije učinio radnju koja je obuhvaćena djelom iz osude, a postojanje ovih činjenica bi bilo od bitnog uticaja na odmjeravanje kazne, i

-ako Ustavni sud BiH, Dom za ljudska prava ili Evropski sud za ljudska prava utvrdi da su u toku postupka kršena ljudska prava i osnovne slobode i ako je presuda zasnovana na tom kršenju.

5) Ponavljanje krivičnog postupka završenog pravosnažnom sudskom presudom na štetu optuženog. Krivični postupak može se ponoviti i na štetu optuženog, i to samo u jednom slučaju, kada je u pitanju tužiočevo izvršenje specifičnog krivičnog djela, koje je imalo za posljedicu donošenje presude kojom se optužba odbija. Krivični

⁵¹³ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.b, str. 157

postupak se, naime, može ponoviti na štetu optuženog ako je presuda kojom se optužba odbija donijeta zbog odustanka Tužioca od optužbe, a dokaže se da je do ovog odustanka došlo uslijed krivičnog djela korupcije ili krivičnog djela protiv službene i druge dužnosti tužioca

Podnošenje zahtjeva za ponavljanje postupka nije vezano rokom, s tim da ova odredba ima jedino smisla dok je optuženi živ. Pravo da podnese zahtjev za ponavljanje krivičnog postupka za života osuđenog pripada tužiocu, osuđenom i njegovom braniocu, a nakon smrti osuđenog zahtjev u njegovu korist mogu podnijeti tužilac i lica koja su ovlašćena da ulože žalbu na prvostepenu presudu u korist optuženog. Nakon izdržane kazne osuđenog, zahtjev za ponavljanje krivičnog postupka je moguće podnijeti bez obzira na zastarjelost, amnestiju ili pomilovanje.

Zahtjev za ponavljanje krivičnog postupka mora da sadrži zakonski osnov po kome se traži ponavljanje i kojim se dokazima potkrepljuju činjenice na kojem se zahtjev zasniva. O zahtjevu za ponavljanje postupka odlučuje vijeće sastavljeno od trojice sudija suda, s tim da u odlučivanju u vijeću neće učestvovati sudija koji je učestvovao u donošenju presude u ranijem postupku. Sud zahtjev za ponavljanje postupka može: *uvažiti i dopustiti ponavljanje krivičnog postupka i odbiti.*

3.2. Zahtjev za zaštitu zakonitosti

Zahtjev za zaštitu zakonitosti je vanredni pravni lijek koji je u našem krivičnoprocesnom zakonodavstvu predviđen samo Zakonom o krivičnom postupku RS. Njime se otklanjaju pravni nedostaci u pravosnažnoj sudskej odluci i u sudskej postupku koji je prethodio donošenju odluke. Zahtjev za zaštitu zakonitosti može da se podnese protiv pravosnažne presude zbog:

- povrede krivičnog zakona, i
- povrede prava na odbranu.

Zahtjev za zaštitu zakonitosti nije moguće podnijeti u sljedećim slučajevima, i to:

-ako nije izjavljena žalba;

-ako povrede zbog kojih se može izjaviti ovaj pravni lijek nisu bile iznijete u žalbi na prvostepenu presudu, osim ako su počinjene u žalbenom postupku;

-ako je presudu u trećem stepenu donio Vrhovni sud RS.

Zahtjev za zaštitu zakonitosti podnosi se Vrhovnom суду putem suda koji je donio presudu. Zahtjev za zaštitu zakonitosti ne odlaže izvršenje presude, ali Vrhovni sud može povodom uloženog zahtjeva odgoditi ili prekinuti izvršenje pravosnažne presude kojom je povrijeđen zakon. Zahtjev za zaštitu zakonitosti mogu podnijeti tužilac, osuđeni i branilac, a nakon smrti osuđenog zahtjev u njegovu korist mogu podnijeti najbliži srodnici. Zahtjev za zaštitu zakonitosti podnosi se u roku od tri mjeseca od dana prijema pravosnažne presude. Prihvatajući ovaj pravni lijek, nadležni sud može, s obzirom na prirodu povrede, preinačiti pravosnažnu presudu, zatim u cijelini ili djelimično ukinuti prvostepenu i drugostepenu presudu ili samo drugostepenu presudu i predmet vratiti na novo odlučivanje, ili se ograničiti samo na to da utvrdi povredu zakona. Prilikom donošenja nove odluke sud je vezan zabranom *reformatio in peius*, a vrijede i odredbe o *beneficium cohaesisionis*.

GLAVA XXII - POSTUPAK ZA IZDAVANJE KAZNENOG NALOGA

1. Uopšte o postupku za izdavanje kaznenog naloga	397
2. Postupak po zahtjevu tužioca za izdavanje kaznenog naloga	398
2.1. Neprihvatanje zahtjeva za izdavanje kaznenog naloga	399
2.2. Prihvatanje zahtjeva za izdavanje kaznenog naloga	400

1. Uopšte o postupku za izdavanje kaznenog naloga

Razvoj skraćenih oblika krivičnog postupka datira još od samog razvoja krivičnog postupka nakon Francuske buržoaske revolucije. Pod uticajem inkvizitorskog krivičnog postupka, istraga je zadržana, a koja ima za cilj prikupljanje dokaza i koja se mora sprovesti i tamo gdje je osumnjičeni priznao izvršenje krivičnog djela, te samim tim dolazilo je do produženog trajanja krivičnog djela i na kraju do produženog trajanja krivičnog postupka, kao i na razvoj određenih oblika sumarnog postupanja u krivičnom postupku. Rezultati tih aktivnosti su vidljivi kako u nacionalnim procesnim sistemima, tako i na međunarodnom nivou s obzirom da se kroz različite dokumente favorizuje ideja o pojednostavljenju krivičnog postupka, raspravljanju o krivičnom djelu prije nego što i otpočne glavni pretres, odnosno u skraćenom krivičnom postupku koji neće imati sve stadijume kao redovni krivični postupak.

Pojednostavljenje krivičnog postupka stoji i u preporuci Vijeća Evrope R (87) 18, ali je preporuka ponovljena 1995. godine (R (95) 12), u kojoj se državama članicama preporučuje da u svoj nacionalni krivični sistem ugrade sumarne i simplificirane krivične procedure koje bi omogućile rasterećenje krivičnog pravosuđa i efikasnost u otkrivanju i rasvjetljavanju složenih oblika kriminaliteta.⁵¹⁴

U našem krivičnoprocesnom zakonodavstvu postupak za izdavanje kaznenog naloga predstavlja skraćeni oblik krivičnog postupka koji se vodi za lakša krivična djela i u okviru kojeg je moguće optuženom izreći odgovarajuću krivičnopravnu sankciju ili mjeru bez sproveđenja glavnog pretresa. Osnovni kriterijumi za sproveđenje ovog postupka su sljedeći, i to:

-da je visina zaprijećene krivičnopravne sankcije kazna zatvora do pet godina ili novčana kazna kao glavna kazna;

⁵¹⁴ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.b, str. 169

-da tužilac raspolaže sa dovoljno dokaza kojima može u optužnici da potkrijepi svoj zahtjev za izdavanje kaznenog naloga;

-da je tužilac u optužnici zatražio od sudije pojedinca da izda kazneni nalog, i

-da je tužilac zatražio izricanje jedne ili više od taksativno navedenih krivičnopravnih sankcija ili mjera (npr. novčana kazna, uslovna osuda, zabrana vršenja određenih poziva, djelatnosti ili dužnosti ili oduzimanje predmeta, kao i oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom.

2. Postupak po zahtjevu tužioca za izdavanje kaznenog naloga

Postupak za izdavanje kaznenog naloga predstavlja poseban krivični postupak koji je u osnovi jedna vrsta skraćenog postupka. Ovaj se postupak zasniva na ideji o neophodnosti uprošćavanja i racionalizacije procesnih formi i neophodnosti njihovog prilagođavanja prirodi predmeta o kom se sudi, da bi se sudilo brže i uspješnije, a podjednako dobro i sigurno kao u potpunom krivičnom postupku.⁵¹⁵ Radi se potpuno o novoj vrsti postupka, s ciljem da se izbjegne glavni pretres, uz garancije da neće biti oštećena prava optuženog niti pribjegavanja zloupotrebljama.⁵¹⁶

O optužnici koja sadrži zahtjev za izdavanje kaznenog naloga odlučuje sudija pojedinac, koji kazneni nalog izdaje presudom. Sudiji pojedincu stoje na raspolaganju sljedeće mogućnosti koje su predviđene zakonom, i to: *neprihvatanje*

⁵¹⁵ D. Kaurinović, *Praktična iskustva u primjeni novih krivičnoprocesnih ustanova-priznanje krivice, sporazum o priznanju i kazneni nalog*, Sarajevo, 2004, str. 259-268

⁵¹⁶ D. Novosel, *Primjena kaznenog nalogau radu državnih advokata*, Zagreb, 2002, str. 1-8

zahtjeva za izdavanje kaznenog naloga, i prihvatanje zahtjeva za izdavanje kaznenog naloga.

2.1. *Neprihvatanje zahtjeva za izdavanje kaznenog naloga*

Sudija nije dužan da prihvati zahtjev za izdavanje kaznenog naloga, odnosno sudija će da odbaci zahtjev za izdavanje kaznenog naloga ako ustanovi sljedeće:

- da postoji osnov za spajanje postupka;
- da se radi o krivičnom djelu za koje je propisana kazna zatvora preko pet godina, i
- ako je tužilac zatražio izricanje krivičnopravne sankcije ili mjere koja prema zakonu nije dozvoljena.

Ukoliko kazneni nalog bude odbačen, onda se sa optužnicom postupa kao da je podnijeta na potvrđivanje. Protiv rješenja kojim se odbacuje kazneni nalog tužilac može da podnese žalbu vanparničnom vijeću suda kojem je podnio takvu optužnicu sa zahtjevom za izdavanje takvog naloga, a vijeće o žalbi mora odlučiti u roku od 48 časa.

Uz navedene formalne nedostatke zahtjeva za izdavanje kaznenog naloga, ispituje se i materijalna opravdanost zahtjeva za izdavanje kaznenog naloga, odnosno materijalni nedostaci u samom optužnom aktu, što ima za posljedicu neslaganje i sa zahtjevom za izdavanje kaznenog naloga. Propisane su dvije situacije kada i zašto se sudija neće složiti za izdavanje kaznenog naloga, i to:

- kada podaci u optužnici ne pružaju dovoljno osnova za izdavanje takvog naloga, i
- kada prema tim podacima može da se očekuje izricanje neke druge krivičnopravne sankcije ili mjere, a ne one koju je zatražio tužilac.

Sudija će u ovim situacijama s optužnicom da postupa kao da je podnijeta na potvrđivanje.

2.2. *Prihvatanje zahtjeva za izdavanje kaznenog naloga*

Sudija može prihvati zahtjev za izdavanje kaznenog naloga. Nakon što sudija potvrdi optužnicu, zakazuje saslušanje optuženog bez odlaganja, a najkasnije u roku od 8 dana od dana potvrđivanja *optužnice*.

Prilikom saslušanja optuženog sudija će utvrditi da li je ispoštovano pravo optuženog da ga zastupa branilac, zatim da li je optuženi razumio optužnicu i zahtjev tužioca za izricanje krivičnopravne sankcije ili mjere. Onda će pozvati tužioca da upozna optuženog sa sadržajem dokaza koje je prikupio tužilac i pozvati ga na davanje izjave o predočenim dokazima, pozvaće optuženog da se izjasni o krivici, kao i da se izjasni o predloženoj krivičnopravnoj sankciji ili mjeri.

Optuženi ima odlučujući značaj za dalji postupak povodom zahtjeva za izdavanje kaznenog naloga. Ukoliko optuženi poriče krivicu ili ako stavi prigor na optužnicu, sudija će proslijediti optužnicu radi zakazivanja glavnog pretresa, u skladu sa zakonom. Ako optuženi izjavi da je kriv i da prihvata krivičnopravnu sankciju ili mjeru koju je predložio tužilac, sudija će pristupiti utvrđivanju krivice, a onda presudom izdati kazneni nalog u skladu sa optužnicom.

Presuda kojom se izdaje kazneni nalog treba da sadrži podatke koji su svojstveni presudi kojom se optuženi oglašava krivim. U obrazloženju ove presude ukratko se navode razlozi koji opravdavaju izdavanje kaznenog naloga. U presudi kojom se izdaje kazneni nalog mora biti pouka o pravnom lijeku, jer je protiv te presude dozvoljena žalba u roku od osam dana od dana dostavljanja presude. Presuda kojom se izdaje kazneni nalog dostavlja se optuženom, njegovom branioncu i tužiocu.

GLAVA XXIII - POSEBNE ODREDBE O IZRICANJU SUDSKE OPOMENE

1. Izricanje sudske opomene	403
2. Specifičnosti odluke o izricanju sudske opomene	403

1. Izricanje sudske opomene

Uz uslovnu osudu predviđena je i sudska opomena kao jedna od dvije mjere upozorenja, koje se mogu izreći punoljetnom izvršiocu krivičnog djela. Da bi se izrekla sudska opomena potrebno je da budu ispunjena dva uslova. Prvi uslov, da se radi o krivičnom djelu za koje je propisan zatvor do jedne godine ili novčana kazna, a drugi uslov je da je krivično djelo učinjeno pod takvim olakšavajućim okolnostima koje ga u konkretnom slučaju čine osobito lakis. Za izricanje sudske opomene izvršiocu krivičnog djela takođe utiče i njegov odnos prema oštećenom i naknadi štete prouzrokovane krivičnim djelom, odnosno da su se stekli uslovi za postizanje svrhe krivičnopravnih sankcija bez kažnjavanja.

Sudska opomena se može izreći i za krivična djela za koja je propisana kazna zatvora do tri godine, pod uslovima propisanim zakonom i kada se steknu navedeni uslovi za izricanje te mjere upozorenja. Kada se radi o krivičnim djelima u sticaju, moguće je izreći sudsку opomenu, pod uslovom da je izricanje te krivičnopravne sankcije moguće za svako od krivičnih djela izvršenih u sticaju.

2. Specifičnosti odluke o izricanju sudske opomene

Sudska opomena je najblaža sankcija, te se iz tog razloga izriče rješenjem, na koje se primjenjuju odredbe o presudi kojom se optuženi oglašava krivim. Sudska opomena se može izreći rješenjem u redovnom postupku, dok se u postupku za izdavanje kaznenog naloga ne može.

Rješenje o sudskoj opomeni objavljuje se odmah po okončanju glavnog pretresa. Tom prilikom će sudija upozoriti optuženog da mu se za krivično djelo koje je izvršio ne izriče kazna već sudska opomena, jer se očekuje da će sudska opomena na njega dovoljno uticati da ne vrši krivična djela. Ako se rješenje o

sudskoj opomeni objavljuje u odsustvu optuženog, navedeno upozorenje unosi se u obrazloženje tog rješenja.

Rješenje o sudskoj opomeni mora da sadrži: uvod (odgovara uvodu presude), dispozitiv (izreku), i obrazloženje. Dispozitiv ili izreka sadrži lične podatke o optuženom. Pored toga treba da se navede da se optuženom izriče ova krivičnopravna sankcija za djelo koje je predmet optužbe i zakonski naziv krivičnog djela. Iz navedenog proizlazi da izreka rješenja o sudskoj opomeni ne sadrži odluku kojom se optuženi oglašava krimim za krivično djelo za koje je optužen.

Izreka spomenutog rješenja može obuhvatiti:

-odluku o izricanju odgovarajuće mjere bezbjednosti (npr. zabrana upravljanja motornim vozilom ili oduzimanje predmeta);

-odluku o oduzimanju imovinske koristi ili o vraćanju predmeta ako predmeti do tada nisu vraćeni vlasniku, odnosno držaocu, i

-odluku o troškovima krivičnog postupka, o imovinskom zahtjevu, kao i o tome da se pravosnažno rješenje ima objaviti u sredstvima javnog informisanja.

Obrazloženje o sudskoj opomeni treba da sadrži razloge kojima se sud rukovodio prilikom izricanja sudske opomene. Takođe u obrazloženju mora biti vidljivo da krivično djelo postoji i da ga je izvršio optuženi.

Žalba protiv rješenja o sudskoj opomeni je dozvoljena u roku od 15 dana od dana dostavljanja rješenja. Predviđena je i mogućnost odricanja od žalbe.

Rješenje o sudskoj opomeni može se pobijati zbog:

-bitnih povreda odredaba krivičnog zakona;

-pogrešno i nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja, kao i

-zbog toga što nisu postojale okolnosti koje opravdavaju izricanje ove sankcije.

Ova sudska odluka može se pobijati i zato što je sud nepravilno primijenio neku od navedenih krivičnopravnih sankcija ili mjera, odnosno što je odluku o sporednim predmetima krivičnog postupka donio protivno zakonskim odredbama.

O žalbi na rješenje o sudskoj opomeni odlučuje drugostepeni sud, koji može da doneše dvije odluke, i to:

-da odbije žalbu kao neosnovanu i da potvrdi prvostepeno rješenje o sudskoj opomeni, i

-da uvaži žalbu kao osnovanu i da rješenje o sudskoj opomeni preinači na dva načina: tako što će donijeti presudu kojom se optuženi proglašava krivim, ili oslobođajuću presudu, odnosno presudu kojom se odbija optužba.

Sud može da doneše osuđujuću presudu i da optuženom izrekne kaznu ili uslovnu osudu, pod sljedećim uslovima:

-da postoji žalba tužioca na štetu optuženog, i

-da je prvostepeni sud pravilno utvrdio odlučne činjenice, odnosno da po pravilnoj primjeni zakona dolazi u obzir izricanje kazne ili uslovne osude.

Presuda kojom se optužba odbija ili oslobođajuću presudu sud može da doneše pod sljedećim uslovima:

-da postoji žalba bilo kog ovlašćenog lica, i

-da je prvostepeni sud pravilno utvrdio odlučne činjenice, odnosno da po pravilnoj primjeni zakona dolazi u obzir izricanje jedne od ovih odluka.

GLAVA XXIV - POSTUPAK PREMA MALOLJETNICIMA

1. Uopšte o postupku prema maloljetnicima	409
2. Odredbe koje se primjenjuju u postupku prema maloljetnicima	411
3. Osnovne specifičnosti postupka prema maloljetnicima	412
4. Tok postupka prema maloljetnicima	418
4.1. Pripremni postupak	418
4.2. Postupak pred sudijom za maloljetnike	420
4.3. Postupak po pravnim lijekovima	421
5. Vaspitne preporuke	422
6. Postupak za krivična djela na štetu djece i maloljetnika	424

1. Uopšte o postupku prema maloljetnicima

Mladi su budućnost svakog društva i društvena zajednica je zainteresovana za podizanje, vaspitanje, te pravilno odgajanje i usmjeravanje mlade generacije, tako da ne može da ostane nezainteresovana u odnosu na asocijalne djelatnosti i devijantne promjene te starosne kategorije. Jedna od osobenosti savremenog krivičnog procesnog zakonodavstva, kao i krivičnog zakonodavstva uopšte, jeste i to da je postupak prema maloljetnicima regulisan, u ne malom stepenu, na način različit od postupka prema punoljetnim licima.⁵¹⁷

Delinkvencija maloljetnika sadrži mnoga obilježja kriminaliteta odraslih lica, ali ova lica u vrijeme izvršenja krivičnog djela, te njihovog pozivanja na krivičnu odgovornost nalaze se u posebnom biopsihičkom stanju koje se karakteriše, prije svega, naglim stepenom izrastanja, velikom kolebljivošću i posebnom podobnošću da se na njih utiče.⁵¹⁸ Društvo nastoji da se ta lica, iako su učinici krivičnih djela, učine korisnim članovima društva, te u krivičnom postupku prema ovoj kategoriji optuženih postupa sa posebnom humanošću i razumijevanjem, odnosno na način koji će, što je moguće manje, ometati njihov pravilan razvoj.

Položaj maloljetnika u BiH koji su u sukobu sa zakonom uređuje se različitim propisima. Može se reći da se zakonski propisi o maloljetnicima, kada se radi o nivou institucija države BiH i entiteta FBiH ova pitanja uređuju posebnim i specifičnim pravnim normama u okviru materijalnog, procesnog i izvršnog krivičnog prava, dok se u entitetu RS i Distriktu Brčko uređuje prema odvojenom zakonodavstvu o maloljetnicima. Takođe, treba naglasiti da se u sistemu krivičnog pravosuđa maloljetni izvršioci krivičnih djela vode odvojeno od punoljetnih učinilaca krivičnih djela. Postupak i sankcije prema maloljetnicima regulisani a u različito u odnosu na punoljetne izvršioce krivičnih djela. Maloljetnim izvršiocima krivičnih djela daje

⁵¹⁷ S. Bejatović, *cit. djelo*, 2014, str. 523

⁵¹⁸ M. Škulić, *Maloletnici kao učinici i kao žrtve krivičnih djela*, Beograd, 2003, str. 13-26

se prednost u mjerama pomoći, predodgoja i socijalne integracije u odnosu na krivične sankcije. Na ovaj način se naglašava odvojenost maloljetnika od punoljetnih izvršilaca krivičnih djela.

Položaj maloljetnika, koji su u sukobu sa zakonom u BiH, sagledan je iz ugla međunarodnih standrda o zaštiti prava djeteta i maloljetnika. Riječ je o ovim međunarodnim dokumentima:

- Konvencija o pravima djeteta iz 1989 godine;
- Standardna minimalna pravila UN za prevenciju sudskih postupaka prema maloljetnicima ili „Pekinška pravila“ iz 1985. godine;
- Pravila UN za zaštitu maloljetnika od neosnovanog lišavanja slobode ili „Pravila iz Havane“ iz 1990. godine;
- Smjernice UN za prevenciju maloljetničke delinkvencije ili „Smjernice iz Rijada“ iz 1990. godine;
- Evropska konvencija o ostvarivanju prava djeteta iz 1996. godine, i
- Preporuke Vijeća Evrope o maloljetničkoj delinkvenciji iz 1987. i 1988. godine, kao i drugi dokumenti Vijeća Evrope.

U BiH se potencira izgradnja posebnog odnosa prema maloljetnicima. Načelo „najboljeg interesa djeteta“ je kao temeljno načelo prihvaćeno u okviru maloljetničke delinkvencije. Svrha suđenja maloljetniku ne predstavlja isključivo traženje odgovora na određena pitanja, nego se ogleda u traženju najpogodnijih mjera za njegovu pozitivnu socijalnu integraciju.⁵¹⁹

⁵¹⁹ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.b, str. 187

2. Odredbe koje se primjenjuju u postupku prema maloljetnicima

Za primjenu specifičnih odredbi materijalnog i procesnog krivičnog prava značajan je uzrast učinioца u vrijeme izvršenja krivičnog djela, kao i uzrast u vrijeme pokretanja postupka, odnosno suđenja. Dakle, odstupa se od redovnog krivičnog postupka, te se postavljaju pravila da se u postupku prema maloljetnicima primjenjuju specifične procesne odredbe. Ovo znači da bi se specifične odredbe mogle primijeniti, neophodno je sljedeće:

-da je lice u vrijeme izvršenja krivičnog djela maloljetno, odnosno da je navršilo četrnaest godina, a nije navršilo osamnaest godina, i

-da u vrijeme suđenja nije navršilo dvadeset jednu godinu.

Lice koje nije navršilo 14 godina života (dijete) nema krivične odgovornosti i prema njemu se ne može voditi krivični postupak, jer ovaj maloljetnik nije krivično odgovoran i prema njemu se ne mogu primijeniti krivičnopravne sankcije, a postupak se obustavlja, s tim da se o tome obavještava organ starateljstva radi preuzimanja u okviru njegove nadležnosti. Prema mlađem punoljetnom licu primjenjivaće se odredbe postupka prema maloljetnicima, ako se do početka glavnog pretresa ustanovi da dolazi u obzir da se tom licu izrekne vaspitna mjera u skladu sa odredbama krivičnog zakona, a pod uslovom da do tog vremena lice nije navršilo dvadeset jednu godinu života.⁵²⁰

Ako je maloljetno lice učestvovalo u izvršenju krivičnog djela zajedno sa punoljetnim licem, postupak prema maloljetniku će se izdvojiti i sprovesti prema pravilima specifičnog postupka. Samo u slučaju kada je neophodno svestrano razjašnjenje, doći će do spajanja postupka prema maloljetnom izvršiocu krivičnog djela s postupkom protiv punoljetnog izvršioca krivičnog djela. U spojenom krivičnom postupku u odnosu na maloljetnog izvršioca krivičnog

⁵²⁰ Ibid. str. 188

djela uvijek će se primijeniti određene specifične procesne odredbe, odnosno potrebno je spriječiti dovođenje maloljetnika u teži položaj od onog u kojem bi bio da postupak prema njemu nije spojen sa krivičnim postupkom koji se vodi protiv punoljetnog izvršioca krivičnog djela. Odredbe odvojenog zakonodavstva primjenjuju se prema licu koje je učinilo krivično djelo kao maloljetnik, a u vrijeme pokretanja postupka, odnosno suđenja nije navršilo dvadeset i tri godine života.

Primjena odredaba zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku je isključena, u slučaju kada je učinilac u vrijeme pokretanja postupka, odnosno suđenja navršio 21 godinu života, zbog toga što njihova primjena, s obzirom na dob učinioca, nije više opravdana.

Kada se u toku postupka utvrdi da maloljetnik u vrijeme izvršenja krivičnog djela nije navršio 14 godina života, sud će rješenjem obustaviti krivični postupak, koje će dostaviti organu za starateljstvo radi preuzimanja mjera zaštite u okviru njegove nadležnosti.

3. Osnovne specifičnosti postupka prema maloljetnicima

U cilju što potpunije zaštite ličnosti maloljetnog učinioca krivičnog djela u krivičnom postupku, zakonodavac je u normiranju krivičnog postupka prema maloljetnicima napravio niz odstupanja od redovnog krivičnog postupka. Postupak prema maloljetnicima u BiH je ostao krivično-sudski, s tim što su mnogi njegovi instituti prilagođeni osnovnom postulatu krivičnog postupka prema maloljetnicima, te zaštiti ličnosti maloljetnika i potrebi njegovog prevaspitanja.

Osnovne specifičnosti postupka prema maloljetnicima su sljedeće, i to:

- 1) u postupku prema maloljetniku ne traži se odgovor na pitanje da li je izvršeno krivično djelo, ko je izvršilac, ni da li se na izvršioca mogu primijeniti krivičnopravne sankcije, nego se traži najpogodnija mjera za njegovu pozitivnu socijalnu integraciju;
- 2) postupak prema maloljetnicima vodi sudija za maloljetnike, dok vijeće za maloljetnike, kojeg čine trojica sudija, odlučuje po žalbama protiv odluke sudije za maloljetnike, s tim da i sudija, a i vijeće za maloljetnike moraju imati određeno iskustvo u radu sa maloljetnicima;
- 3) obavezna je hitnost postupanja suda, kao i drugih državnih organa u postupku prema maloljetniku, dok je obaveza sudije za maloljetnike da svakih petnaest dana obavještava predsjednika suda o tome koji predmeti nisu okončani, kao i o razlozima zbog kojih je postupak još u toku;
- 4) obavezna je obrana uz pomoć branioca za sva krivična djela kada se radi o maloljetnim izvršiocima krivičnih djela, dok branilac maloljetniku može biti samo advokat kojeg je sam izabrao ili ga je neko od ovlašćenih lica izabrao ili mu je dodijeljen od strane suda po službenoj dužnosti;
- 5) kada se radi o maloljetnom licu, postupak se odvija bez prisustva javnosti, odnosno javnost je isključena, dok se tok krivičnog postupka prema maloljetniku, kao ni odluka koja je donijeta u tom postupku ne smiju objaviti;
- 6) zakonski osnovi prema kojima se maloljetnik može pritvoriti su sljedeći: opasnost od bjekstva – *koluzijska opasnost*; te opasnost od ponovnog izvršenja krivičnog djela. Odluku o pritvoru u pripremnom postupku donosi sudija za maloljetnike i vijeće za maloljetnike, koji može trajati najduže mjesec dana, dok se kontrola opravdanosti pritvora vrši svakih 15 dana. Pritvor se pod određenim zakonskim okolnostima može produžiti za još dva mjeseca. Žalba je dozvoljena, ali ona ne zadržava izvršenje rješenja. Nakon završetka pripremnog postupka, pritvor može trajati još najduže šest mjeseci, dok će se kontrola opravdanosti vršiti svakih mjesec dana od dana donošenja zadnjeg rješenja o pritvoru. Takođe, žalba je dozvoljena, ali ne zadržava izvršenje rješenja o pritvoru.

Maloljetno lice koje se nalazi u pritvoru, odvojeno je od punoljetnih lica;

7) zakoni o krivičnom postupku predviđaju posebne mjere zaštite i pomoći maloljetniku, odnosno ako na maloljetnika sredina u kojoj živi negativno utiče, maloljetnik će se odvojiti od te sredine i prije izricanja odgovarajuće sankcije, te se privremeno smjestiti u prihvatalište, vaspitnu ili sličnu ustanovu. Ovim mjerama se štiti interes maloljetnika. Mjere zaštite i pomoći određuje sudija za maloljetnike u toku postupka prema maloljetnicima;

8) bez obzira o kojim se krivičnim djelima radi, jedini ovlašćeni za pokretanje postupka prema maloljetniku je tužilac, koji ima obavezu da o svakom pokretanju postupka obavijesti nadležni organ starateljstva. Tužilac je ovlašćen da cijeni cjelishodnost pokretanja krivičnog postupka u dva slučaja i to:

-ako je maloljetnik izvršio krivično djelo za koje je propisana novčana kazna kao glavna kazna ili kazna zatvora do tri godine, ako smatra da to ne bi bilo cjelishodno s obzirom na prirodu krivičnog djela, okolnosti pod kojima je izvršeno, raniji život maloljetnika i njegovu ličnost, i

-prema maloljetniku u toku izvršenja kazne maloljetničkog zatvora ili vaspitne mjere ako, s obzirom na težinu izvršenog krivičnog djela, kao i na kaznu, odnosno vaspitnu mjeru koja se izvršava, pokretanje postupka ne bi bilo oportuno;⁵²¹

9) dužnost tužioca je da odmah po pokretanju postupka prema maloljetniku obavijesti roditelje, kao i druga lica koja imaju obavezu staranja o maloljetniku;

10) učešće organa starateljstva u postupku. Organ starateljstva je specifičan subjekt krivičnog postupka koji se vodi prema maloljetniku, ali nije krivičnoprocesna stranka. Specifičan položaj organa starateljstva je posljedica njegove specifične funkcije uopšte. Organ starateljstva ima prava, ovlašćenja i dužnosti da doprinese zaštiti najboljih interesa djeteta i maloljetnika, s tim da

⁵²¹ Ibid. str. 193

se njegove aktivnosti nastavljaju i tokom izvršenja izrečene vaspitne mjere.

11) u postupku prema maloljetnicima mogu biti oslobođeni od dužnosti da svjedoče o okolnostima potrebnim za ocjenu zrelosti maloljetnika, upoznavanje njegove ličnosti i prilika u kojima živi, samo roditelj, staratelj, usvojilac, socijalni radnik, vjerski isповједник-službenik, i branilac;

12) tokom postupka prema maloljetniku traže se najpogodnije mјere za pozitivnu socijalnu integraciju. S tim u vezi prava i dužnosti sudije za maloljetnike su sljedeće:

-na pripremnom ročištu prema maloljetniku utvrđuje okolnosti koje su potrebne za ocjenu duševne razvijenosti maloljetnika, potom ispituje sredinu i prilike u kojima maloljetnik živi, te utvrđuje činjenice koje se odnose na krivično djelo;

-određuje način izvođenja pojedinih radnji držeći se odredaba procesnog zakona u onoj mjeri koja obezbjeđuje prava maloljetnika na odbranu, prava oštećenog i prikupljanje dokaza potrebnih za odlučivanje;

-može naređiti da se maloljetnik smjesti u prihvatilište, vaspitnu ili sličnu ustanovu, s tim da izuzetno može odrediti i pritvor;

-nakon zaprimljenog obrazloženog prijedloga tužioca zakazuje ročište ili glavni pretres;

-izriče maloljetniku vaspitnu mjeru ili kaznu maloljetničkog zatvora;

-vrši nadzor nad sprovođenjem izrečenih vaspitnih mjera, i

-pod zakonskim uslovima donosi odluku o izmjeni odluke o izrečenoj vaspitnoj mjeri;

13) vijeće za maloljetnike takođe učestvuje u postupku prema maloljetnicima. Prava i dužnosti vijeća za maloljetnike su da:

-odlučuje o neslaganju tužioca i sudije za maloljetnike o pokretanju pripremnog postupka prema maloljetniku;

-vrši kontrolu neophodnosti pritvaranja maloljetnika i pod zakonskim uslovima donosi odluku o produženju ili ukidanju pritvora;

-odlučuje o neslaganju sudskega postupka za maloljetnike s prijedlogom tužioca o obustavi postupka prema maloljetniku, pri čemu može obustaviti postupak prema maloljetniku ili odlučiti da se postupak nastavi pred sudsijom za maloljetnike, i

-odlučuje o postupku po žalbi protiv presude i rješenja sudskega postupka za maloljetnike.⁵²²

Maloljetniku pripadaju minimalna prava u svim stadijumima krivičnog postupka, a to su:

-pravo da zna zbog čega se optužuje;

-da se smatra nevinim, dok se ne dokaže suprotno;

-da se brani čutanjem;

-da mu se priznanje ne iznuđuje silom;

-pravo na pomoć, odnosno mora imati branioca od prvog ispitivanja, pa tokom cijelog postupka;

-pravo na prisustvo roditelja ili staratelja;

-pravo na sprovođenje postupka „bez odlaganja“, odnosno da se postupa najhitnije kako bi se postupak što prije završio;

-pravo na obazrivo postupanje, naročito prilikom ispitivanja;

-pravo na djelotvorni pravni lijek;

-pravo na privatnost, odnosno neobjavljivanje ličnih podataka maloljetnika u medijima, i

-pravo da unakrsno ispituje svjedoke, stranke i pozove i sasluša vlastite svjedoke pod jednkim uslovima.

Kada se radi o zakonskim propisima, oni:

⁵²² Ibid. str. 195

-izričito zabranjuju primjenu odredaba zakona o krivičnom postupku o kaznenom nalogu, izjašnjenju o krivici i pregovaranju o krivici u postupku prema maloljetnicima;

-propisuju da niko ne može biti oslobođen dužnosti svjedočenja, odnosno o ocjenjivanju zrelosti maloljetnika, upoznavanje njegove ličnosti i prilika u kojima živi;

-zahtijevaju da tužilac, prije pokretanja pripremnog postupka za djelo koje se maloljetniku stavlja na teret, od nadležnog organa starateljstva pribavi socijalnu anamnezu ili podatke o uzrastu, zrelosti i drugim osobinama ličnosti maloljetnika, sredini i prilikama u kojima maloljetnik živi, kako bi mogao odlučiti da li će u konkretnom slučaju primijeniti načelo oportuniteta, izreći vaspitnu preporuku, obustaviti postupak ili će donijeti naredbu za pokretanje pripremnog postupka;⁵²³

Obaveza je tužioca za maloljetnike, kao i sudije za maloljetnike da slučaj maloljetnog učinioca krivičnog djela riješe primjenom vaspitnih preporuka. Oni treba da čine sve što ide u korist, odnosno za dobrobit maloljetnika koji se nalazi u sukobu sa zakonom. U tužilaštvu i суду postoje stručni savjetnici, odnosno socijalni pedagozi – defektolozi, socijalni radnici, kao i psiholozi sa posebnim zadacima u postupku koji se vodi prema maloljetniku. Može se izreći policijsko upozorenje prema maloljetnom učiniocu krivičnog djela za krivična djela za koja je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine. Sudiji za maloljetnike pripadaju ista ovlašćenja koja po zakonu pripadaju sudiji za prethodni postupak. Prema maloljetnom učiniocu krivičnog djela mogu se primijeniti vaspitne preporuke za krivična djela za koja je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina, a za krivična djela za koja je zaprijećena kazna zatvora preko pet godina, ako je to srazmјerno okolnostima i težini učinjenog krivičnog djela. Na prijedlog stranaka ili branioca ili po službenoj dužnosti prema maloljetniku sud može, umjesto određivanja i produženja pritvora, odrediti mjere zabrane, odnosno zabraniti mu da napušta mjesto boravišta, zabranu putovanja bez odobrenja, te druge zabrane predviđene zakonom.

⁵²³ Ibid. str. 196

Svi subjekti (sudije, tužioci, advokati, i dr.), koji učestvuju u postupku prema maloljetnicima, moraju imati posebna znanja iz oblasti prava djeteta, kao i maloljetničke delinkvencije. Kada se radi o lišavanju slobode i pritvaranju maloljetnika uzeti su u obzir odgovarajući međunarodni standardi o zaštiti prava na slobodu.⁵²⁴

4. Tok postupka prema maloljetnicima

Postupak prema maloljetnicima je specifičan i čine ga tri stadijuma, a to su: pripremni postupak, postupak pred sudijom za maloljetnike, i postupak po pravnim lijekovima.

4.1. *Pripremni postupak*

Pripremni postupak je prvi obavezni stadijum specifičnog postupka prema maloljetnicima, koji započinje prihvatanjem zahtjeva tužioca za maloljetnike za pokretanje pripremnog postupka od strane sudije za maloljetnike nadležnog suda. Pripremni postupak se ne svodi samo na prikupljanje dokaza i podatke o krivičnom djelu, nego je u ovom pripremnom postupku sudija za maloljetnike dužan prikupiti sve činjenice i utvrditi sve okolnosti potrebne za ocjenu ličnosti maloljetnika.

U pripremnom postupku se preduzimaju mjere zaštite maloljetnika i njegovog nadzora, mnoga pitanja se utvrđuju i razjašnjavaju konačno, što ovaj postupak, odnosno učešće stranaka i drugih zainteresovanih lica čini širim nego u istražnom postupku.

Da bi se pripremni postupak uopšte pokrenuo, potrebno je:

⁵²⁴ Ibid. str. 196-197

-da tužilac za maloljetnike, kao jedini ovlašćeni subjekt, podnese zahtjev sudiji za maloljetnike;

-da sudija za maloljetnike prihvati zahtjev za pokretanje pripremnog postupka;

-za lakša krivična djela, dužnost je sudije za maloljetnike, kao i tužioca za maloljetnike da razmotre mogućnost izricanja neke od zakonom propisanih vaspitnih preporuka;

-ako sudija za maloljetnike odluči da izrekne odgojnu preporuku, u tom slučaju postupak prema maloljetniku neće biti pokrenut;

-način izvođenja pojedinih radnji u postupku, vodeći računa o pravima maloljetnika na odbranu, pravima oštećenog i prikupljanju dokaza potrebnih za odlučivanje, određuje sudija za maloljetnike, i

-nakon završetka pripremnog postupka, sudija za maloljetnike dostavlja spise tužiocu koji je dužan u roku od osam dana zahtijevati da se pripremni postupak dopuni ili izjaviti da odustaje od gonjenja i podnijeti prijedlog za obustavu postupka, odnosno podnijeti obrazloženi prijedlog sudiji za maloljetnike za izricanje vaspitne mjere ili kazne.

Ako tužilac smatra da treba nastaviti postupak prema maloljetniku, odnosno tražiti primjenu određene krivičnopravne sankcije, tužilac će podnijeti obrazloženi prijedlog, koji treba da sadrži:

-ime i prezime maloljetnika;

-njegove godine života;

-opis djela;

-dokaze iz kojih proizlazi da je maloljetnik učinio krivično djelo;

-obrazloženje koje treba da sadrži ocjenu duševne razvijenosti maloljetnika, i

-prijedlog da se maloljetnik kazni, odnosno da mu se izrekne vaspitna mjera ili kazna.⁵²⁵

4.2. Postupak pred sudijom za maloljetnike

Po prijemu zahtjeva, odnosno obrazloženog prijedloga tužioca, sudija za maloljetnike će da zakaže ročište ili glavni pretres. Da li će sudija za maloljetnike zakazati ročište ili glavni pretres zavisi od konkretnog događaja, dok zakon izričito propisuje da se kazna maloljetničkog zatvora, kao i zavodske mjere mogu izreći samo nakon održanog glavnog pretresa. Postupak pred sudijom za maloljetnike je specifičan, s jedne strane on je pojednostavljen, odnosno sumaran, a opet gledano sa druge strane održavanje glavnog pretresa će se uvijek održati kada je to po ocjeni sudije najcjelishodnije.

Sudija za maloljetnike dužan je zakazati glavni pretres u roku od osam dana od dana prijema prijedloga tužioca ili od dana kad je na ročištu odlučeno da se održi glavni pretres, odnosno održati ročište za izricanje nezavodske vaspitne mjere. Za svako produženje ovog roka potrebna je saglasnost, odnosno odobrenje predsjednika suda.

Na ročište se pozivaju: tužilac, maloljetnik, branilac, roditelj, odnosno staratelj maloljetnika, kao i predstavnik organa starateljstva. Nedolazak roditelja, odnosno staratelja maloljetnika, kao i predstavnika organa starateljstva ne odlaže održavanje glavnog pretresa. Prema maloljetnom izvršiocu krivičnog djela uvijek treba primijeniti vaspitne mjere, a samo izuzetno kaznu maloljetničkog zatvora. Obaveza je sudije za maloljetnike, koji je izrekao mjeru, da prati izvršenje vaspitne mjere, s tim da ustanova u kojoj se izvršava vaspitna mjera prema maloljetniku, ima obavezu da svaka dva mjeseca obavještava sud o ponašanju maloljetnika.

⁵²⁵ Ibid. str. 199

Međunarodni standardi o pravima djece i maloljetnika, te njihovoj zaštiti, predviđaju postupak za izmjenu odluke o izrečenoj vaspitnoj mjeri, što podrazumijeva i obustavu postupka izvršenja, ukoliko je postignuta svrha izrečene krivičnopravne sankcije. Naše zakonodavstvo se takođe oslanja na ove međunarodne standarde.

4.3. Postupak po pravnim lijekovima

Krivični postupak prema maloljetnicima svoje osobenosti manifestuje i na polju pravnih lijekova, tako da su načinjena određena odstupanja, kako kod redovnih, tako i kod vanrednih pravnih lijekova.⁵²⁶

U okviru postupka prema maloljetnicima uređuju se pitanja za ulaganje redovnih i vanrednih pravnih lijekova, što znači da su obuhvaćeni svi oni pravni lijekovi koje poznaje i postupak protiv punoljetnog izvršioca krivičnog djela, s tim što postupak prema maloljetnicima ima određene specifičnosti.

Razlike se ogledaju u sljedećem:

- skraćen je rok za ulaganje žalbe kao redovnog pravnog lijeka i iznosi osam dana od prijema presude, odnosno rješenja;
- žalbu, kao redovni pravni lijek, mogu izjaviti lica (koja imaju pravo) i protiv volje maloljetnika;
- javnost je isključena sa sjednice vijeća za maloljetnike;
- žalba ima i suspenzivno, ali isto tako i nesuspenzivno dejstvo;
- vijeće za maloljetnike može preinačiti prvostepenu odluku i izreći težu mjeru samo ako je tužilac predložio, i

⁵²⁶ S. Bejatović, *cit. djelo*, 2014, str. 550

-prvo izricanje kazne maloljetničkog zatvora ili zavodske vaspitne mjere u drugostepenom postupku može biti samo na pretresu.

Što se tiče vanrednih pravnih lijekova, njih karakterišu, prije svega, dvije osobenosti opšteg karaktera. Kao prvo, mogućnost upotrebe iste vrste vanrednih pravnih lijekova i u krivičnom postupku prema punoljetnim i u krivičnom postupku prema maloljetnim licima, a drugo, kada je riječ o ovoj vrsti pravnih lijekova kod maloljetnih lica, vidljivo je da je zakonodavac u određenoj mjeri proširio mogućnost primjene oba vanredna pravna lijeka u krivičnom postupku koji se vodi protiv maloljetnih lica.

5. Vaspitne preporuke

Vaspitne preporuke u krivičnom zakonodavstvu BiH pridružuju se savremenim kriminalno-političkim nastojanjima da se u odnosu na delinkventno ponašanje maloljetnika da prednost vansudskim oblicima reakcije, a izricanje krivičnopravnih sankcija zadrži onda kad se prevaspitanje maloljetnika i njegovo usmjeravanje u pozitivnom smislu ne može ostvariti drugim sredstvima, ili kad to zahtijeva težina krivičnog djela.⁵²⁷

Vaspitnim preporukama se rasterećuje krivično pravosuđe, tako što su, u stvari, zamjena za pokretanje i vođenje krivičnog postupka i primjenjuju se izvan krivičnog postupka.

Da bi se izrekle vaspitne mjere, potrebno je da budu ispunjeni određeni uslovi, kao što su:

- da maloljetnik priznaje izvršenje krivičnog djela;
- da je priznanje dato slobodno i dobrovoljno;
- da postoji dovoljno dokaza da je maloljetnik učinio krivično djelo;

⁵²⁷ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.b, str. 205

-da maloljetnik u pisanoj formi izražava spremnost za pomirenje sa oštećenim;

-da maloljetnik u pisanoj formi da pristanak za primjenu vaspitne preporuke, a mlađi maloljetnik i uz pristanak roditelja, odnosno staratelja, i da u pisanoj formi pristanak da i oštećeni u slučaju kada se to po zakonu zahtijeva.

Uslovi za primjenu vaspitnih preporuka prema odredbama materijalnog krivičnog prava su:

- lično izvinjenje oštećenom;
- naknada štete oštećenom;
- redovno pohađanje škole;
- rad u korist humanitarne organizacije ili lokalne zajednice;
- prihvatanje odgovarajućeg zaposlenja;
- smještaj u drugu porodicu, odnosno dom ili ustanovu;
- liječenje u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi, i
- posjećivanje vaspitnih, obrazovnih, psiholoških i drugih savjetovališta.

Vaspitne preporuke prema zakonima o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku su:

- lično izvinjenje oštećenom;
- naknada štete oštećenom;
- redovno pohađanje škole ili redovno odlaženje na posao;
- uključivanje u rad, bez naknade, u humanitarne organizacije ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja;
- liječenje u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi, i
- uključivanje u pojedinačni ili grupni tretman vaspitnih, obrazovnih, psiholoških i drugih savjetovališta.

6. Postupak za krivična djela na štetu djece i maloljetnika

Jedna od osobenosti jeste i to što ona sadrži i posebne odredbe o zaštiti maloljetnih lica, koja se nalaze u ulozi žrtve krivičnog djela. Posebne odredbe tako predviđaju da sudija za maloljetnike, ili vijeće kojim predsjedava sudija za maloljetnike, ili sudija koji ima posebna znanja, sudi punoljetnim učiniocima za krivična djela (taksativno navedena u zakonodavstvu o maloljetnicima), propisana krivičnim zakonom, kada se u krivičnom postupku kao oštećeni pojavljuje dijete i maloljetnik.⁵²⁸

Tužilac koji je stekao posebna znanja iz oblasti prava djeteta i krivičnoprocesne zaštite maloljetnih lica, uvijek će voditi istragu, kao što će u istražnim radnjama postupati specijalizovana ovlašćena službena lica koja su stekla posebna znanja iz oblasti prava djeteta i krivičnopravne zaštite maloljetnika. Prema djetetu i maloljetniku, na čiju je štetu učinjeno krivično djelo, prilikom sprovođenja procesnih radnji posebno obazrivo se treba odnositi, imajući u vidu njegov uzrast, osobine njegove ličnosti, obrazovanje i prilike u kojima živi, kako bi se izbjegle moguće štetne posljedice na njegov budući život, odgoj i razvoj. Uvijek kada se saslušava dijete ili maloljetnik kao svjedok, to se obavlja uz pomoć pedagoga, psihologa ili drugog stručnog lica, a saslušanje se može sprovesti najviše dva puta. Dijete ili mlađi maloljetnik može se saslušati u svom stanu ili drugom prostoru u kom boravi ili centru za socijalni rad. Pitanja djetetu ili mlađem maloljetniku prilikom ispitivanja postavljaju se posredstvom suda, odnosno pedagoga, psihologa ili drugog stručnog lica. Ako prepoznavanje osumnjičenog, odnosno optuženog vrši maloljetnik koji je oštećen krivičnim djelom ili je očevidac učinjenog krivičnog djela, takvo prepoznavanje će se isključivo vršiti na način koji u potpunosti onemogućava da osumnjičeni, odnosno optuženi vidi maloljetno lice. Suočenje maloljetnog lica sa osumnjičenim, odnosno optuženim je zabranjeno ako je maloljetnik psihički traumatizovan

⁵²⁸ Ibid. str. 207

okolnostima pod kojim je izvršeno krivično djelo ili pati od ozbiljnih psihičkih poremećaja koji ga čine posebno osjetljivim. Objavljanje toka postupka prema maloljetnom učiniocu krivičnog djela primjenjuje se i u krivičnom postupku protiv učinilaca krivičnih djela na štetu djece i maloljetnika. Krivični postupak za krivična djela na štetu djece i maloljetnika je hitan.

GLAVA XXV - ODGOVORNOST PRAVNIH LICA ZA KRIVIČNA DJELA

1. Uopšte o odgovornosti pravnih lica za krivična djela	429
2. Specifičnosti i tok postupka protiv pravnih lica	431

1. Uopšte o odgovornosti pravnih lica za krivična djela

Bosna i Hercegovina je od donošenja ustava ratifikovala znatan broj konvencija donijetih na međunarodnom planu u oblasti krivičnog prava. Tu se naročito ističu konvencije kojima se uređuju pitanja krivice pravnih lica. U okviru Vijeća Evrope donijeto je više preporuka u kojima se predlaže odgovornost pravnih lica za kažnjive radnje, te njezino uvođenje u krivičnopravne poretke evropskih država, dok se jedna od najznačajnijih preporuka smatra ona iz 1998. godine pod nazivom „*Odgovornost preduzeća za krivična djela*“, kojom se preporučuje uvođenje odgovornosti preduzeća za krivična djela počinjena u okviru njihove djelatnosti izvan postojećih oblika građanskopravne odgovornosti.

Stupanjem na snagu Krivičnog zakona BiH tokom 2003. godine u bosanskohercegovački pravni sistem inkorporirana je odgovornost pravnih lica za krivična djela, koja je izvršilac učinio u ime, za račun ili u korist pravnog lica. U teoriji krivičnog prava postoji mišljenje da pravno lice ne može krivično odgovarati (*societas delinguere non potest*), a kao razlog tome ističe se da je pravno lice nesposobno biti izvršilac krivičnog djela, nedostaje mu volja, da kazna prepostavlja individualnu odgovornost i da je kažnjavanje pravnog lica u suprotnosti sa ciljevima kažnjavanja, odnosno da se kažnjava lice koje nema nikakav odnos sa izvršenjem krivičnog djela.

Međutim, pravno lice može biti pogodan oblik za izvršenje krivičnih djela, i to teških, što dovodi do promjene u odgovoru na pitanje da li pravna lica trebaju odgovarati za krivična djela. Pravno lice ne može izvršiti radnje koje može fizičko lice, a koje krivično zakonodavstvo propisuje kao krivična djela, ali to ne znači da ne može pravno lice preko svojih organa odlučujuće doprinijeti krivičnom djelu. Samim tim pokretanje krivičnog postupka protiv pravnog lica ne isključuje odgovornost fizičkog lica.⁵²⁹

⁵²⁹ N. Stanković, *Krivično pravo, Opšti dio*, Evropski univerzitet Brčko distrikt, Brčko, 2016, str. 320

Ako se opet gleda sa druge strane na odgovornost pravnog lica za krivična djela, ona se može opisati kao kriminalnopolitička nužnost, jer pravna lica zauzimaju izuzetno važno mjesto u savremenim ekonomskim, političkim i socijalnim odnosima i relacijama.⁵³⁰ Izvršenje krivičnog djela koje učini učinilac u ime, za račun ili u korist pravnog lica nije dovoljno za zasnivanje odgovornosti pravnog lica za krivično djelo, što znači da je potrebno i kumalativno ispuniti dva uslova da bi postojala odgovornost pravnog lica za krivično djelo, a to su:

-prvi se odnosi na djelovanje učinioca krivičnog djela i karakteristike tog djelovanja, odnosno da je učinilac krivično djelo učinio u ime, za račun ili u korist pravnog lica, i

-drugi na djelovanje rukovodećih i nadzornih organa pravnog lica, što znači da se smatraju odgovornim i one strukture u pravnom licu koje stvarno i praktično vode poslove pravnog lica i usmjeravaju njegovo djelovanje.

Doprinos pravnog lica u izvršenju krivičnog djela ogleda se u donošenju odluke, odnosno zaključka ili naloga rukovodećih ili nadzornih organa koja ima obavezan usmjeravajući pravac za djelovanje učinioca, odnosno u donošenju odluke, tj. odobrenja kojom se rukovodeći ili nadzorni organi pravnog lica saglašavaju s određenim, već započetim ili namjeravanim djelovanjem učinioca, a koje je po svojoj sadržini takvo da njegova realizacija implicira izvršenje krivičnog djela.⁵³¹

U krivičnom zakonima BiH, entiteta i Brčko distrikta propisana je odgovornost pravnog lica, izuzimajući Bosnu i Hercegovinu, Republiku Srpsku, Federaciju Bosne i Hercegovine, Brčko distrikt Bosne i Hercegovine, kanton, grad, opštinu i mjesnu zajednicu, za krivično djelo koje je učinilac učinio u ime, za račun ili

⁵³⁰ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.b, str. 214

⁵³¹ M. Simović, V. Simović, *cit. djelo*, 2014, str. 347

u korist pravnog lica.⁵³² Prema tome, odgovornost pravnog lica za krivična djela ne isključuje krivičnu odgovornost fizičkog lica.⁵³³

2. Specifičnosti i tok postupka protiv pravnih lica

Ako drugačije nije određeno, u krivičnom postupku protiv pravnog lica dosljedno se primjenjuju odgovarajuće odredbe zakona o opštem krivičnom postupku, čak i u slučaju ako se postupak vodi samo protiv pravnog lica. Kada se govori o specifičnostima, radi se o vođenju jedinstvenog postupka kako protiv pravnog lica, tako i protiv fizičkog lica kao izvršioca, u kojem egzistira jedna optužnica i izriče se jedna presuda. Postupak protiv pravnog lica je moguć samo onda kada se protiv izvršioca krivičnog djela krivični postupak ne može pokrenuti, odnosno voditi iz zakonom propisanih razloga ili ako je protiv fizičkog lica kao izvršioca postupak već sproveden.

Tužilac vođen načelom cjelishodnosti krivičnog gonjenja, može odlučiti da protiv pravnog lica ne zahtijeva pokretanje (po načelu oportuniteta) krivičnog postupka, u sljedećim slučajevima:

- kada je doprinos pravnog lica u izvršenju krivičnog djela bio neznatan;
- kada pravno lice nema imovine;
- kada ima malo imovine da ne bi bilo dovoljno ni za pokriće troškova postupka;
- ako je protiv pravnog lica započet stečajni postupak, i
- kada je izvršilac krivičnog djela jedini vlasnik pravnog lica protiv kojeg bi se krivični postupak inače pokrenuo.⁵³⁴

⁵³²N. Stanković, *Krivično pravo, Opšti dio*, Evropski univerzitet Brčko distrikt, Brčko, 2016, str. 320

⁵³³C. Juris, Ur. M. Delmas-Marty, Paris, 1997, str. 69-70

⁵³⁴Vidi čl. 376 ZKP BiH

Pravno lice ne može samo realizovati procesnu sposobnost, te iz toga razloga mora imati svoga zastupnika, koji je ovlašćen za preduzimanje svih radnji za koje je po zakonu ovlašćen osumnjičeni, odnosno optuženi. Optuženo pravno lice može imati samo jednog zastupnika, dok je sud u obavezi da svaki put utvrđuje njegov identitet i ovlašćenje za zastupanje, s tim da zastupnik može pismeno ili usmeno na zapisnik kod suda ovlastiti za zastupanje drugo lice. Odgovornost pravnog lica za krivično djelo u slučaju gašenja prije pravosnažnosti sudske odluke u procesnim odredbama je predviđeno da zastupnika određuje sud u slučaju statusne promjene pravnog lica prije pravosnažnog okončanja krivičnog postupka. Takođe su predviđeni i mogući izuzeci zastupnika pravnog lica, što znači da pravno lice ne može zastupati lice koje je pozvano kao svjedok ili je riječ o licu protiv kojeg teče postupak zbog istog krivičnog djela, osim ako je to jedini član pravnog lica.

Branioca može imati optuženo pravno lice, ali i optuženo fizičko lice, s tim da ne mogu imati zajedničkog branioca radi sukoba interesa. U toku saslušanja optuženog, kao fizičkog lica i zastupnika optuženog pravnog lica, prvo se saslušava optuženi, a nakon toga zastupnik pravnog lica. U završnoj riječi tužioca i oštećenog, sudija, odnosno predsjednik vijeća daće riječ branicu, potom zastupniku pravnog lica, te braniocu optuženog i posljednja riječ uvijek pripada optuženom.

Za osiguranje izvršenja kazne, odnosno mjere koju sud može izreći (oduzimanje imovine, imovinske koristi), sud na prijedlog tužioca može odrediti privremenu mjeru osiguranja protiv optuženog pravnog lica, a primjenjivaće se odredbe zakona kojim se osigurava imovinskopravni zahtjev.

Takođe sud može pravnom licu zabraniti obavljanje jedne ili više određenih djelatnosti na određeno vrijeme, te može zabraniti i statusne promjene pravnog lica, odnosno brisanje pravnog lica iz sudskog registra.

GLAVA XXVI - PREKID POSTUPKA U SLUČAJU NASTUPANJA DUŠEVNE BOLESTI, POSTUPAK U SLUČAJU NEURAČUNLJIVOSTI I POSTUPAK U SLUČAJU OBAVEZNOG LIJEČENJA OD ZAVISNOSTI

1. Prekid postupka u slučaju nastupanja duševne bolesti	435
2. Postupak u slučaju neuračunljivosti	436
3. Postupak u slučaju obaveznog liječenja od zavisnosti	438

1. Prekid postupka u slučaju nastupanja duševne bolesti

Ako kod optuženog nakon izršenja krivičnog djela nastupi takva duševna bolest da nije sposoban da učestvuje u postupku, sud će rješenjem, nakon psihijatrijskog vještačenja, prekinuti postupak i optuženog uputiti organu nadležnom za pitanja socijalnog staranja.

Postupak će se prekinuti ukoliko su ispunjeni sljedeći uslovi:

- da je kod optuženog nakon izvršenja krivičnog djela nastupila duševna bolest;
- da je do te bolesti došlo nakon izvršenja krivičnog djela, i
- da optuženi zbog toga nije sposoban da učestvuje u postupku.

Ukoliko su ispunjeni navedeni uslovi, tužilac će u istrazi, odnosno sud nakon završetka istrage, donijeti rješenje kojim će prekinuti postupak i osumnjičenog, odnosno optuženog uputiti organu nadležnom za pitanja socijalnog staranja. Sud će prije donošenja rješenja o prekidu postupka narediti psihijatrijsko vještačenje, kako bi se utvrdilo da li postoji duševno oboljenje i da li ta bolest onemogućava učestvovanje osumnjičenog, odnosno optuženog u krivičnom postupku.⁵³⁵

Dakle, sud neće utvrđivati da li je izvršeno krivično djelo i da li je osumnjičeni, odnosno optuženi krivično djelo izvršio u stanju neuračunljivosti, ali nadležni organ u vanparničnom postupku može da pokrene postupak zadržavanja duševno bolesnog lica u zdravstvenoj ustanovi. Tokom cijelog postupka osumnjičeni, odnosno optuženi mora imati branioca zbog svog metalnog stanja.

⁵³⁵ V. Jukić, J. Vuletin, *Mentalno retardirani počinitelji krivičnih djela kao žrtve vlastitog kriminogenog ponašanja*, Zagreb, 1992, str. 81-90

Duševno oboljenje može da nastane u bilo kojoj fazi krivičnog postupka, pa iz toga proizlazi da će se ova odredba primjenjivati ne samo na optuženog, već i na osumnjičenog.

Donošenjem rješenja o prekidu postupka, dolazi i do njegovog zastoja, s tim da će se postupak nastaviti kada se zdravstveno stanje osumnjičenog, odnosno optuženog poboljša, toliko da je sposoban da učestvuje u postupku.

Ako tokom prekida postupka nastupi zastara krivičnog gonjenja, vijeće sastavljeno od trojice sudija donosi rješenje o obustavi postupka. Protiv ovog rješenja žalba je dozvoljena.

2. Postupak u slučaju neuračunljivosti

Međunarodnim pravom o pravima čovjeka postavljaju se zahtjevi o specifičnom pravnom položaju lica s duševnim smetnjama, kada se nađu u situaciji da se protiv njih vodi krivični postupak, jer se zbog nedostatka subjektivnog elementa koji se odnosi na krivicu ne može govoriti o izvršenju krivičnog djela, bez obzira što je to lice izvršilo radnju koja po krivičnom zakonu ima obilježja krivičnog djela.⁵³⁶

Protiv osumnjičenog koji je protivpravno djelo učinio u stanju neuračunljivosti, i za kog postoje zakonom određeni uslovi za prinudni smještaj u zdravstvenu ustanovu, kao lica sa težim duševnim smetnjama, tužilac u optužnici postavlja prijedlog da sud utvrdi navedenu okolnost.⁵³⁷

Lice koje je protivpravno djelo izvršilo u stanju neuračunljivosti, treba imati poseban status, imajući na umu zaštitu osnovnih prava i sloboda čovjeka, prema standardima predviđenim članom 3 EKLJP. Ovom odredbom propisano je da ta lica ne smiju biti podvrgнутa mučenju, nečovječnom postupanju ili kažnjavanju,

⁵³⁶ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.b, str. 222

⁵³⁷ M. Kovač, *Neuračunljivi mentalno retardirani učinioци krivičnih djela*, Zagreb, 2008, str. 89-100

da imaju pravo na zaštitu lične slobode, kao i pravo na pravičan postupak.

Ako sud, nakon sprovedenog glavnog pretresa, utvrdi sljedeće:

-da je optuženi učinio protivpravno djelo u stanju neuračunljivosti, sud donosi presudu da je optuženi učinio protivpravno djelo u stanju neuračunljivosti, rješenjem mu se određuje privremeni prinudni smještaj u zdravstvenoj ustanovi u trajanju od šest mjeseci. Žalba na ovo rješenje je dozvoljena;

-da je optuženi učinio protivpravno djelo u stanju uračunljivosti, smanjene uračunljivosti ili bitno smanjene uračunljivosti, tužilac će odustati od ranije podnijetih prijedloga, nastaviti postupak i izmijeniti optužnicu;⁵³⁸

-ako se radi o smanjenoj ili bitno smanjenoj uračunljivosti, tužilac može da predloži izricanje mjere bezbjednosti obaveznog psihijatrijskog liječenja, koja se izriče uz neku drugu krivičnopravnu sankciju;⁵³⁹

-ako optuženi u vrijeme kad je počinjeno djelo nije bio u stanju neuračunljivosti, a tužilac ne odustane od prijedloga da sud utvrdi da je optuženi učinio protivpravno djelo u stanju neuračunljivosti, kao i da mu se privremeno odredi prisilni smještaj u zdravstvenoj ustanovi, sud će donijeti presudu kojom se optužba odbija.

Nakon podnošenja prijedloga da sud utvrdi da je osumnjičeni učinio krivično djelo u stanju neuračuljivosti, osumnjičeni odnosno optuženi mora imati branioca.

⁵³⁸ M. Simović, V. Simović, *cit. djelo*, 2014, str. 372

⁵³⁹ E. Sušić, i ostali, *Neuračunljiva osoba u procesu od istražnog zatvora do realizacije prisilnog smještaja*, Zagreb, 2013, str. 139-157

3. Postupak u slučaju obaveznog liječenja od zavisnosti

Krivično djelo može biti izvršeno pod odlučujućim djelovanjem zavisnosti od alkohola ili opojnih droga. U tom slučaju može da se izrekne mjera obaveznog liječenja od zavisnosti. Zakonom je predviđeno da se o toj mjeri ne može odlučivati bez nalaza i mišljenja vještaka, kako bi se utvrdilo postojanje zavisnosti od alkohola ili opojnih droga, kao i mogućnost liječenja optuženog.⁵⁴⁰

Ukoliko je sud optuženom pri izricanju uslovne osude odredio i liječenje na slobodi, te ukoliko se optuženi nije podvrgao liječenju ili ga je samovoljno napustio, sud može odrediti opozivanje uslovne osude ili prinudno izvršenje mjere bezbjednosti obaveznog liječenja od zavisnosti. Za primjenu ove mjere neophodno je da sud pribavi mišljenje ljekara.

⁵⁴⁰ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.b, str. 226-227

GLAVA XXVII - ODUZIMANJE PREDMETA I ODUZIMANJE IMOVINSKE KORISTI PRIBAVLJENE KRIVIČNIM DJELOM

1. Oduzimanje predmeta	441
2. Oduzimanje imovinske koristi pribavljenе krivičnim djelom	442
3. Postupak za opozivanje uslovne osude	443

1. Oduzimanje predmeta

Mjera bezbjednosti oduzimanja predmeta može da se, u smislu zakona o krivičnom postupku, izrekne ukoliko su predmeti namijenjeni za izvršenje krivičnog djela ili koji su nastali njegovim izvršenjem, a postoji opasnost da će biti ponovo upotrijebljeni za izvršenje krivičnog djela, ili kada se s ciljem zaštite opšte bezbjednosti ili iz moralnih razloga oduzimanje čini apsolutno neophodnim, ako su vlasništvo izvršioca. Takođe se ti predmeti mogu oduzeti i ako nisu vlasništvo izvršioca kad to zahtijevaju interesi opšte bezbjednosti i razlozi morala, s tim da se time ne dira u pravo trećih lica na naknadu štete od učinjocu.

Oduzimanje predmeta izriče se mjerom bezbjednosti, odnosno osuđujućom presudom. Međutim, ovi predmeti se mogu oduzeti i posebnim rješenjem, i to:

-kada se krivični postupak ne završi presudom kojom se optuženi proglašava krivim, predmeti će se oduzeti ako to zahtijevaju interesi opšte sigurnost ili razlozi morala, i

-kada je sud to propustio, odnosno ako je sud u presudi kojom je optuženi oglašen krivim propustio da to uradi u presudi. Kada je postupak kojim je optuženi proglašen krivim pravosnažno okončan, rješenje donosi vijeće, ali ne u toku žalbenog postupka, nego po pravosnažnosti presude. U slučaju oslobođajuće presude, presudom kojom se optužba odbija ili rješenjem kojim se obustavlja krivični postupak, sud će odmah u formi rješenja donijeti odluku o oduzimanju predmeta.

Ovjereni prepis odluke o oduzimanju predmeta, sudija, odnosno vijeće mora dostaviti vlasniku predmeta (ako je vlasnik poznat), ali i strankama i braniocu.

Žalba protiv rješenja je dopuštena i o njoj odlučuje vijeće drugostepenog suda.

2. Oduzimanje imovinske koristi pribavljenе krivičnim djelom

Imovinska korist pribavljena izvršenjem krivičnog djela mora se oduzeti prema odredbama zakona, što znači da niko ne može zadržati imovinsku korist pribavljenu krivičnim djelom i ona se mora u zakonkom propisanom postupku oduzeti. Imovinska korist pribavljena na ovaj način utvrđuje se u krivičnom postupku po službenoj dužnosti, dok je obaveza organa postupka da u toku postupka prikuplja dokaze i provjerava okolnosti koje su bitne za utvrđivanje imovinske koristi, što znači da se imovinska korist utvrđuje u svakom krivičnom postupku. Izuzetak od ovog pravila jeste ako je očigledno da njegovim izvršenjem nije pribavljena imovinska korist. U slučaju da je oštećeni podnio imovinskopravni zahtjev, čiji predmet isključuje oduzimanje imovinske koristi ostvarene krivičnim djelom – imovinska korist će se utvrđivati samo u onom dijelu koji nije obuhvaćen imovinskopravnim zahtjevom.

Sud je dužan da visinu imovinske koristi koja je pribavljena krivičnim djelom utvrdi tako da odgovara realnom iznosu, a samo izuzetno može da odmjeri po slobodnoj ocjeni, ukoliko bi utvrđivanje ove koristi izazvalo nesrazmjerne teškoće ili znatno odugovlačilo postupak. Imovinska korist se ima oduzeti po službenoj dužnosti nezavisno od imovinskih prilika optuženog, pa i onda kada se optuženi oslobađa dužnosti plaćanja troškova krivičnog postupka.⁵⁴¹

Može se desiti da je imovinska korist, koja je pribavljena krivičnim djelom, prenijeta na fizičko ili pravno lice. Ukoliko sud u toku glavnog pretresa utvrdi da dolazi u obzir oduzimanje imovinske koristi, prekinuće glavni pretres i pozvaće lice na koje je imovinska korist prenijeta, kao i predstavnike pravnog lica.

Sud će u izreci presude ili rješenja navesti koji se predmeti, odnosno novčani iznos, oduzima. Žalba na rješenje o oduzimanju imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom je dozvoljena. Takođe

⁵⁴¹ M. Grubač, *cit. djelo*, 2006, str. 535

je predviđena mogućnost ulaganja zahtjeva za ponavaljanje postupka u pogledu donijete sudske odluke o oduzimanju predmeta.

3. Postupak za opozivanje uslovne osude

Postupak za opozivanje uslovne osude pokreće se pred sudom koji je sudio u prvom stepenu, na prijedlog tužioca ili po službenoj dužnosti. Postupak za opozivanje uslovne osude se pokreće kada je uslovnom osudom određeno da će se kazna izvršiti:

-ako osuđeni ne vrati imovinsku korist stečenu izvršenjem krivičnog djela,

-ako ne nadoknadi štetu koju je prouzrokovao krivičnim djelom ili druge obaveze predviđene krivičnim zakonom ne ispuni u određenom roku, kao i

-kad je osuđeni dužan da ispunjava obaveze vezane za zaštitu i nadzor koje mu je sud odredio.

Pošto je postupak za opozivanje uslovne osude pokrenut, sud je obavezан zakazati saslušanje radi utvrđivanja činjenica na koje će pozvati tužioca, osuđenog i oštećenog. Sud presudom može utvrditi da osuđeni nije ispunio obavezu koja mu je određena presudom, te mu izriče kaznu koja je utvrđena u uslovnoj osudi ili može utvrditi da nema osnova za donošenje takve odluke, pa će rješenjem obustaviti postupak za opozivanje uslovne osude.

GLAVA XXVIII - POSTUPAK ZA DONOŠENJE ODLUKE O BRISANJU OSUDE ILI PRESTANKU MJERE BEZBJEDNOSTI I PRAVNIH POSLJEDICA OSUDE

1. Donošenje odluke o brisanju osude, prestanku mjera bezbjednosti i pravnih posljedica osude	447
2. Uvjerenje o kaznenoj evidenciji	448

1. Donošenje odluke o brisanju osude, prestanku mjera bezbjednosti i pravnih posljedica osude

Rehabilitacija se sastoji u tome da lice, koje je izdržalo kaznu uživa, sva prava i može steći sva prava kao i svaki drugi građanin, osim onih koja su joj ograničena izrečenom mjerom bezbjednosti ili nastupanjem pravnih posljedica osude.⁵⁴² Sam pojam rehabilitacije potiče od latinskih riječi *re – ponovo i habilis – prikladan*, što bi u prevodu značilo ponovno uspostavljanje dobrog glasa.⁵⁴³

Vođenje postupka za donošenje odluke o brisanju osude ili prestanku mjera bezbjednosti i pravnih posljedica osude omogućava različite oblike društvenog prihvatanja lica protiv kojeg je vođen krivični postupak u kojem su bile izrečene odgovarajuće krivičnopravne sankcije.⁵⁴⁴

Brisanje osude je moguće po službenoj dužnosti i na prijedlog, odnosno po molbi osuđenog. *Brisanje osude po službenoj dužnosti* preduzima se kad po zakonu brisanje osude nastupa protekom određenog vremena i da osuđeni u tom vremenu ne učini novo krivično djelo. *Brisanje osude na prijedlog osuđenog* nastupa onda ako nadležni organ ne doneše rješenje o brisanju osude, a osuđeni je istakao prijedlog da se utvrdi da je brisanje osude nastupilo po zakonu. Dužnost nadležnog organa je da u roku od 30 dana po prijemu tog prijedloga doneše rješenje o brisanju. Ukoliko nadležni organ ne doneše rješenje u tom roku, osuđeni može tražiti da sud doneše rješenje o brisanju osude. *Brisanje osude po molbi osuđenog* predviđa naše procesno pravo i takva molba se podnosi sudu. Sud će nakon saslušanja tužioca i osuđenog donijeti odluku, s tim da po potrebi sud može zatražiti i od uprave ustanove u kojoj je izdržavao kaznu, izvještaj o ponašanju osuđenog. Na odluku suda podnositelj molbe, ali i tužilac mogu podnijeti žalbu protiv odluke suda o molbi za brisanje osude. Osuđeni može podnijeti

⁵⁴² P. Vejić, S. Glušić, *Osnove kaznenog prava*, Zagreb, 2004, str. 29

⁵⁴³ N. Stanković, *Krivično pravo, Opšti dio*, Evropski univerzitet Brčko distrikt, Brčko, 2016, str. 303

⁵⁴⁴ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.b, str. 239

novu molbu, odnosno ponoviti molbu po isteku jedne godine od dana pravosnažnosti rješenja o odbijanju molbe.

Postupak za prestanak mjere bezbjednosti i prestanak pravnih posljedica osude pokreće se po molbi o kojoj odlučuje prvostepeni sud. Sud u postupku odlučivanja po toj molbi može zatražiti od policijskih organa, odnosno od uprave ustanove u kojoj je osuđeni izdržavao kaznu, izvještaj o njegovm ponašanju u vrijeme izdržavanja kazne. Sud će nakon sprovedenog postupka donijeti odluku. U slučaju da molba bude odbijena, osuđeni može podnijeti novu molbu tek po proteku vremena od jedne godine od dana pravosnažnosti rješenja o odbijanju molbe.

2. Uvjerenje o kaznenoj evidenciji

Kaznena evidencija predstavlja zbirku podataka o određenim osuđenim licima i sankcijama, dok je vođenje ovakve evidencije u društvenom interesu, ali i u interesu pojedinaca.⁵⁴⁵ Kaznena evidencija se vodi u svakoj državi, tako što nadležni organ upisuje podatke o osuđivanom licu, krivičnom djelu za koje je osuđen, sankciju koja mu je izrečena i u kom trajanju i dr.⁵⁴⁶

Podaci iz kaznene evidencije mogu se dati sudovima, tužilaštvoima i organima unutrašnjih poslova u vezi sa krivičnim postupkom koji se vodi protiv lica koje je ranije bilo osuđivano, kao i nadležnim organima za izvršenje krivičnopravnih sankcija i nadležnim organima koji učestvuju u postupku davanja amnestije, pomilovanja ili brisanja osude. Na obrazložen zahtjev, podaci iz kaznene evidencije mogu se dati i državnim organima ako još traju određene mjere bezbjednosti ili pravne posljedice osude. Podatke iz kaznene evidencije mogu dobiti i građani, na njihov zahtjev, ako

⁵⁴⁵ N. Stanković, *Krivično pravo, Opšti dio*, Evropski univerzitet Brčko distrikt, Brčko, 2016, str. 30

⁵⁴⁶ Ibid. str. 305

su im ti podaci o njihovoj osuđivanosti ili neosuđivanosti potrebni radi ostvarivanja njihovih prava.

Sud ne može brisati osudu ako još traju mjere bezbjednosti.

GLAVA XXIX - MEĐUNARODNA KRIVIČNOPRAVNA POMOĆ

1. Međunarodna pravna pomoć i saradnja u krivičnim stvarima	453
2. „Mala“ međunarodna krivična pomoć	455
3. Priznanje i izvršenje strane krivične presude	457
4. Preuzimanje i ustupanje krivičnog gonjenja	461
5. Izručenje stranoj državi	463
6. Prepostavke za izručenje prema ZMPPKS	464
7. Postupak izručenja iz Bosne i Hercegovine u drugu državu	465
7.1. Postupak izručenja međunarodnim krivičnim sudovima	469

1. Međunarodna pravna pomoć i saradnja u krivičnim stvarima

Kriminalitet ne poznaje granice, a svijet je postao jedno veliko „globalno selo“. Borba na suzbijanju kriminaliteta, a naročito na suzbijanju transnacionalnog organizovanog kriminaliteta, ne može se uspješno sprovesti bez odgovarajuće međunarodne saradnje. Što znači da kriminal primarno i dalje ostaje problem svake države i on se ubrzano pretvara u opštesvjetski, dakle, globalni problem čovječanstva. Kad je riječ o međunarodnoj krivičnoj pomoći, mora se imati na umu da se ona pruža u krivičnom postupku koji se vodi zbog izvršenog krivičnog djela u sudskoj nadležnosti države molilje.

Danas sve pravne države imaju u svojim zakonodavstvima norme kojima se regulišu problematika međunarodne pomoći u krivičnim stvarima, kao i određeni oblici međunarodne krivičnopravne saradnje. Imajući ovo u vidu međunarodna krivična pomoć se definiše kao skup raznovrsnih radnji koje se preduzimaju u okviru saradnje država u vršenju krivičnog pravosuđa i borbe protiv kriminaliteta. Ta saradnja država u okviru krivičnog pravosuđa manifestuje se kroz raznovrsne oblike regionalne saradnje, kako za potrebe krivičnog postupka koji je u toku, tako i za ostvarivanje ciljeva nakon pravosnažnog raspravljanja o konkretnom krivičnom djelu.

Međunarodna krivična pomoć se tradicionalno dijeli na:

-malu krivičnopravnu pomoć ili međunarodna krivična pomoć u užem smislu, i

-veliku krivičnopravnu pomoć, odnosno krivičnopravnu pomoć u širem smislu, a koja se odnosi na: izvršenje strane krivične presude; ustupanje krivičnog gonjenja stranoj državi, i izručenje, odnosno ekstradicija.

Međunarodna krivična pomoć je neophodna, ako je nekoj državi potrebno da obezbijedi prisustvo učinioča krivičnog djela na njenoj teritoriji da bi mu se sudilo, ili da se nad njim izvrši krivična sankcija, odnosno ako je za njen krivični sud potrebno da se pribave

dokazi ili preduzmu neke druge procesne radnje na teritoriji druge države. U tim slučajevima nužno je da ta druga država (aktivno) sarađuje, te da preduzme niz radnji kojima će pomoći da se ostvari pravo na kažnjavanje prve države: da izruči traženo lice, prikupi potrebne dokaze, dostavi određena pismena, pruži potrebne informacije itd.⁵⁴⁷ U savremenom svijetu pomenute aktivnosti se mijenjaju, naročito u granicama Evropske unije, koja svojim novijim dokumentima mijenja shvatanja o suverenitetu države i ruši granice kao barijere među državama koje pripadaju toj regionalnoj organizaciji.

Međunarodna krivična pomoć može biti: *aktivna pravna pomoć i pasivna pravna pomoć*. Aktivna pravna pomoć podrazumijeva pružanje pravne pomoći, dok pasivna pravna pomoć podrazumijeva traženje pravne pomoći. U Bosni i Hercegovini molbe se dostavljaju stranim pravosudnim organima posredstvom Ministarstva pravde BiH, s tim da se u izuzetnim slučajevima može dostaviti i direktno, ako je takav način komuniciranja predviđen međunarodnim ugovorom. Takođe u izuzetnim slučajevima, a kada je to predviđeno međunarodnim ugovorom, zamolnice se mogu dostavljati i primati posredstvom Međunarodne organizacije kriminalističke policije (INTERPOL).

Radnje aktivne pravne pomoći, kao i radnje pasivne pravne pomoći se realizuju na osnovu zamolnice ili molbe. O dozvoljenosti, kao i načinu izvršenja radnje međunarodne pravne pomoći koja je predmet zamolnice stranog pravosudnog organa, odlučuje nadležni domaći pravosudni organ prema domaćim propisima. Izuzetak od ovog pravila jeste u slučaju da je međunarodnim ugovorom drugačije regulisano.

Prema tome, saradnja država u krivičnom pravosuđu i krivičnim predmetima odvija se na osnovu međunarodnih ugovora, odnosno multilateralnih ili bilateralnih, ali i na osnovu domaćih zakonskih propisa, pa se norme međunarodne krivičnopravne pomoći javljaju kao norme međunarodnog prava ili kao norme

⁵⁴⁷ D. Krapac, V. Birin, *Međunarodna krivična pomoć, sa zbirkom propisa*, Zagreb, 1982, informator, 4.

unutrašnjeg prava. Uvijek norme međunarodnog prava imaju primat u odnosu na norme nacionalnog prava.

Međunarodna krivična pomoć zasniva se na načelu reciprociteta, što znači da organ jedne države pruža međunarodnu pravnu pomoć ako je može povratno dobiti od druge države. Državni organi imaju dužnost da kao tajnu čuvaju podatke obavještenja do kojih su došli u postupku pružanja međunarodne pravne pomoći u krivičnim stvarima. Međunarodna krivična pomoć se pruža na jeziku koji je u službenoj upotrebi kod organa postupka, dok troškove postupka snosi zamoljena država.

2. „Mala“ međunarodna krivična pomoć

Međunarodnu krivičnu pomoć u užem smislu obuhvataju pojedine radnje krivičnog postupka koje preuzimaju domaći sudovi na molbu stranih procesnih organa, odnosno strani procesni organi na molbu domaćih sudova.⁵⁴⁸ Ovaj postupak je pravno uređen i na njega se odnose propisi međunarodnog i unutrašnjeg prava.

Međunarodna krivična pomoć u užem smislu („mala“) obuhvata različite procesne radnje, kao što su: uručenje poziva, dostavljanje pismena, pružanje podataka u vezi sa krivičnim postupcima, razmjena podataka iz kaznene evidencije ili saslušanje svjedoka, te druge radnje, a koje preuzimaju organi krivičnog postupka zamoljene države na molbu i u korist procesnih organa države molilje.⁵⁴⁹ Nadležni pravosudni organi će bez odlaganja postupiti po zamolnici stranog pravosudnog organa, dok se nadležnost organa za pružanje međunarodne krivične pomoći, određuje zakonom.

⁵⁴⁸ B. Zlatarić, M. Damaška, *Rječnik krivičnog prava i postupaka*, Zagreb, 1966, str. 160

⁵⁴⁹ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.b, str. 251

Povodom molbe za preduzimanje neke krivičnopravne procesne radnje, nadležni domaći pravosudni organ može da doneše dvije odluke, i to:

- da odbije ovu molbu, i
- da je prihvati i obavi traženu krivičnoprocesnu radnju.

Kada se radi o međunarodnoj krivičnoj pomoći, tu vrijedi načelo identiteta norme ili načelo obostrane kažnjivosti. Dakle, djelo za koje se traži „mala“ međunarodna krivična pomoć mora biti krivično djelo kako u državi molilji, tako i u zamoljenoj državi, što znači da se neće moći pružiti pomoć ako djelo za koje se traži ta pomoć nije i krivično djelo u pravnom poretku zamoljene države. Takođe se mogu formirati zajednički istražni timovi radi vođenja krivične istrage na teritoriji jedne ili više ugovornica koje formiraju zajednički tim (čl. 24. ZMPPKS).

Državi molilji koja nema zaključen ugovor o međunarodnoj pravnoj pomoći, biće udovoljeno samo ako na osnovu garancija koje je dala država molilja može da se očekuje da bi ta država izvršila sličnu zamolnicu domaćih pravosudnih organa, s tim da se garancija neće tražiti radi izvršenja dostavljanja sudskih odluka, podnesaka i drugih isprava (čl. 12. st. 2. ZMPP).

Troškovi pružanja međunarodne pravne pomoći padaju na teret zamoljene države, sem u sljedećim slučajevima i to:

- ukoliko su naknade značajne za izvršenje vještačenja i druge značajne troškove nastale povodom vještačenja;
- troškove privremene predaje lica lišenog slobode radi svjedočenja ili suočenja u državi molilji, i
- značajnih vanrednih troškova.

Centralizacija podataka predviđena je u određenim krivičnim djelima, i to u:

- krivičnim djelima falsifikovanja novca;
- krivičnim djelima pranja novca, i

-krivičnim djelima neovlašćene proizvodnje, držanja i stavljanja u promet opojnih droga, trgovine ljudima, kao i sva druga krivična djela za koja se po međunarodnim ugovorima predviđa centralizacija podataka, kada je organ pred kojim se vodi krivični postupak dužan da bez odlaganja dostavi Ministarstvu pravde BiH podatke o krivičnom djelu i učiniocu, a prvostepeni sud i pravosnažnu presudu⁵⁵⁰ (čl. 29. st. 6. ZMPP). Ova obaveza proizlazi iz međunarodnih ugovora i konvencija kojima se predviđa centralizacija podataka za određena krivična djela.

Prikupljanje i koordinisanje razmjena informacija o pranju novca između nadležnih državnih organa se pokazuje kao krucijalni element u efikasnoj borbi protiv ovog oblika kriminala.⁵⁵¹ Prepoznavajući ovu činjenicu, mnoge države su obrazovale specijalizovane organe koji se bave navedenim poslovima i koje se nazivaju generičkim imenom finansijsko-obavještajna služba (*financial intelligence unit*).⁵⁵² Za krivično djelo pranja novca, odnosno ako se radi o krivičnom djelu u vezi s pranjem novca podaci se moraju, bez odlaganja, dostaviti i organu BiH nadležnom za sprečavanje pranja novca, odnosno Državnoj agenciji za istrage i zaštitu (SIPA).⁵⁵³

3. Priznanje i izvršenje strane krivične presude

Izvršenje strane krivične presude predstavlja vrlo složen oblik međunarodne krivičnopravne pomoći. Presuda i druge odluke koje donosi krivični sud važe samo na teritoriji države čiji sud ih je donio. Postavlja se pitanje u kom obimu i pod kojim uslovima krivična presuda donijeta u jednoj državi može da ima dejstvo u drugoj državi. Izraz „izvršenje strane krivične presude“ označava

⁵⁵⁰ M. Simović, V. Simović, *cit. djelo*, 2014, str. 434-435

⁵⁵¹ N. Stanković, *Terorizam i finansiranje terorizma*, Evropski univerzitet Brčko distrikt, Brčko, 2014, str. 124

⁵⁵² Ibid. str. 124

⁵⁵³ D. Iličić, *Dokumenti međunarodnih organizacija o sprečavanju pranja novca kao izvori prava*, Beograd, 2005, str. 903-923

poseban oblik međunarodne krivičnopravne pomoći kod kog se krivična sankcija, izrečena u državi suđenja, izvršava u nekoj drugoj zemlji, odnosno državi izvršenja, na osnovu prethodno sprovedenog postupka preuzimanja izvršenja strane krivične presude (tzv. priznavanje stranih krivičnih presuda), ili na osnovu prenosa tekućeg izvršenja kazne ili druge krivične mjere.⁵⁵⁴

Ovaj oblik međunarodne krivične pomoći razvijao se veoma sporo s obzirom na specifičnosti nacionalnog sistema. Prema našem pravu, domaći sud postupiće po molbi države izricanja kazne za izvršenje sudske presude u krivičnim stvarima samo ako je to predviđeno međunarodnim ugovorom i izvršiće pravosnažnu presudu u odnosu na sankciju koju je izrekao strani sud, na način da presudom izrekne sankciju prema krivičnom zakonodavstvu BiH.⁵⁵⁵ Isto tako, strana sudska presuda u krivičnim stvarima može se izvršiti kako prema državljanima BiH, tako i prema licima koje na teritoriji BiH imaju prebivalište.

Izvršenje strane sudske presude u krivičnim stvarima, koja podrazumijeva zatvor, moguće je u sljedećim slučajevima:

-po molbi strane države, u slučaju kada je osuđeno lice nedostupno toj državi, a državljanin je BiH i ima prebivalište u BiH ili ima samo prebivalište u BiH, i

-po molbi državljanina BiH, koji izdržava kaznu zatvora u državi izricanja kazne, za premještanje u BiH, s ciljem da dalje izdržava kaznu zatvora izrečene u državi izricanja kazne (čl. 62. ZMPPKS).

Kod ovog izvršenja moraju biti ispunjene opšte prepostavke za pružanje međunarodne krivičnopravne pomoći, odnosno ako nije međunarodnim ugovorom drugačije određeno, što znači da će strana sudska odluka biti izvršena ukoliko su ispunjeni sljedeći uslovi:

⁵⁵⁴ M. Simović, V. Simović, *cit. djelo*, 2014, str. 436

⁵⁵⁵ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.b, str. 255

-ako je presuda pravosnažna i ako ju je izrekao nadležni pravosudni organ države izricanja;

-ako je krivično djelo predviđeno kao krivično djelo i po zakonima BiH;

-ako u vrijeme podnošenja molbe osuđeno lice treba izdržati još najmanje šest mjeseci od izrečene kazne zatvora;

-ako osuđeno lice da saglasnost za izvršenje;

-da lice za koje se traži izvršenje strane sudske presude u krivičnim stvarima nije već osuđeno za to krivično djelo u BiH ili se za to djelo u BiH vodi krivični postupak ili je u BiH oslobođen od optužbe, i

-da izvršenje krivične sankcije nije zastarjelo prema zakonima države izricanja kazne i BiH (čl. 62 stav 1 ZMPPKS).

Strana sudska presuda u krivičnim stvarima neće se izvršiti:

-ako bi izvršenje bilo u suprotnosti s principima pravnog poretka BiH ili obavezama koje je BiH preuzela zaključivanjem međunarodnog ugovora, i

-ako je krivično djelo za koje se traži izvršenje prema mišljenju organa u BiH koji donose odluku po molbi, djelo političke ili vojne prirode (čl. 62 stav 1 ZMPPKS).

Stvarna i mjesna nadležnost suda u BiH za vođenje postupka po molbi za priznanje i izvršenje strane sudske presude u krivičnim stvarima, određuje se na isti način kao i za vođenje krivičnog postupka u konkretnom predmetu, kada bi taj postupak bio vođen u BiH. Pokretanje postupka za izvršenje krivične presude inostranog suda u nadležnosti je Ministarstva pravde BiH. Odmah po primitku molbe za priznavanje i izvršenje strane sudske presude u krivičnim stvarima, Ministarstvo je dužno molbu s propratnom dokumentacijom dostaviti Sudu BiH, za krivična djela iz nadležnosti Suda BiH, odnosno nadležnom entiteskom ministarstvu pravde ili Pravosudnoj komisiji Brčko distrikta BiH, za krivična djela iz nadležnosti sudova entiteta, odnosno suda u Brčko distriktu BiH,

koji će, zatim, molbu s dokumentacijom proslijediti nadležnom sudu na odlučivanje.

Lice za koje se traži izvršenje strane sudske presude tokom cijelog postupka ima pravo na branioca po svom izboru. Ako to pravo ne iskoristi, sud će mu po službenoj dužnosti postaviti branioca, ako se radi o krivičnim djelima za koja je zaprijećena takva kazna za koju je prema zakonodavstvu BiH odbrana u krivičnom postupku obavezna. Nadležni sud odlučuje o molbi za priznanje i izvršenje strane sudske presude u krivičnim stvarima u vijeću sastavljenom od trojice sudija, van pretresa. O sjednici vijeća na kojoj se donosi odluka obavještavaju se tužilac, osuđeni i branilac.

Prilikom odlučivanja o molbi sud je vezan činjeničnim stanjem utvrđenim u stranoj presudi, te će u izreci presude koju donosi unijeti potpunu izreku i naziv suda iz strane presude i izreći će sankciju, pri čemu se odluka o sankciji zasniva na krivičnom zakonodavstvu BiH, a razloge kojima se sud rukovodio pri izricanju sankcije, unijeće u obrazloženje presude. Prilikom sprovođenja postupka izvršenja presude inostranog suda domaći sud nema ovlašćenja da kritički preispituje i ocjenjuje dokaze izvedene u postupku koji je prethodio donošenju inostrane presude.

Sud, odnosno sudija prije nego što odluči o izvršenju tuđe presude, mora dobiti izjavu osuđenog i saslušati ga u postupku, ukoliko to lice zahtijeva. Sud ne može izreći težu kaznu od one koju je izrekao inostrani sud, dok je žalba na presudu dozvoljena, a može je podnijeti u roku od 30 dana od dana prijema presude, tužilac, osuđeni i njegov branilac. Izmjena kazne u postupku izvršenja presude inostranog suda moguća je samo kada je to neophodno kako bi se kazna izrečena presudom države suđenja prilagodila svom krivičnom zakonodavstvu, s tim da prilagođena kazna mora, u najvećoj mogućoj mjeri da odgovara kazni izrečenoj u državi suđenja.

O žalbi na presudu donijetu po molbi za priznavanje i izvršenje strane sudske presude u krivičnim stvarima odlučuje vijeće suda nadležno za odlučivanje po žalbi na presudu, prema odgovarajućim odredbama zakona o krivičnom postupku po kojem

postupa taj sud. Pravosnažna presuda, kojom se priznaje strana sudska presuda u krivičnim stvarima, dostavlja se preko Ministarstva pravde BiH državi izricanja kazne i osuđenom licu, njegovom braniocu i tužiocu.

Međunarodni ugovori i unutrašnje pravo predviđaju i postupak podnošenja zahtjeva za prenos izvršenja krivične presude u inostranstvo, putem Ministarstva pravde BiH, a na molbu domaćeg organa nadležnog za izvršenje krivične sankcije, koje će zatražiti od strane države priznanje i izvršenje sudske presude domaćeg suda u krivičnim stvarima. Podnijeta molba stranoj državi za izvršenje presude domaćeg suda u krivičnim stvarima mora da bude propraćena dokumentacijom koju predviđa međunarodni ugovor. Molba i dokumentacija koja je priložena uz molbu mora biti pisana jezikom koji je određen međunarodnim ugovorom.

4. Preuzimanje i ustupanje krivičnog gonjenja

Iako teritorijalni princip, kao jedan od osnovnih principa u okviru prostornog važenja krivičnog zakonodavstva, nalaže da se krivično zakonodavstvo u jednoj državi primjenjuje prema svakom ko izvrši krivično djelo na njenoj teritoriji, ipak se predviđa mogućnost da se pod određenim uslovima krivično gonjenje stranog izvršioca krivičnog djela ustipi stranoj državi, odnosno da se za svakog državljanina preuzme krivično gonjenje od strane države na čijoj je teritoriji inače izvršeno krivično djelo.

Ovaj oblik međunarodne krivične pomoći takođe je uređen konvencijama Vijeća Evrope, a u našoj državi je na snazi od 26.7.2005. godine.

Kod *ustupanja* se dešava obrnut proces, naša država prepušta krivično gonjenje stranoj državi, koja ga preuzima i dalje sprovodi.

Kada je u pitanju *preuzimanje* krivičnog gonjenja, mehanizam primjene funkcioniše tako da strana država ustupa

našoj državi krivično gonjenje određenog lica. Ustupanje krivičnog gonjenja stranoj državi moguće je pod sljedećim uslovima, i to:

- da je stranac koji ima prebivalište u stranoj državi izvršio krivično djelo na teritoriji BiH;
- da se strana država ne protivi ustupanju krivičnih spisa radi krivičnog gonjenja i suđenja;
- da se stranac na taj način ne može izložiti nepravednom postupku, nehumanom i ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju;
- da se radi o krivičnim djelima za koje je propisana kazna zatvora do deset godina ili o krivičnim djelima ugrožavanja javnog saobraćaja, i
- da je oštećeni dobio osiguranje za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva.

Krivično gonjenje određenog lica može se preuzeti ako su ispunjene opšte prepostavke pružanja međunarodne krivičnopravne pomoći, ali i jedna od sljedećih alternativno propisanih prepostavki:

- da je lice državljanin BiH, i
- da lice ima prebivalište u BiH.

Ministarstvo pravde će, po prijemu zahtjeva od strane države da se u BiH preduzme krivično gonjenje državljanina BiH ili lica koje ima prebivalište u BiH za krivično djelo izvršeno van teritorije BiH, dostaviti sa spisima nadležnom tužiocu na čijem području lice za koje se zahtijeva preuzimanje krivičnog gonjenja ima prebivalište ili boravište. Ako je nadležnom organu strane države podnijet imovinskopravni zahtjev, postupić će se kao da je zahtjev podnijet sudu. Strana država koja je uputila zahtjev obavijestiće se diplomatskim putem o odluci Ministarstva pravde.

5. Izručenje stranoj državi

Izručenje (ekstradicija, izdavanje) predstavlja ustupanje lica koje organ jedne države vrši drugoj državi, a poslije sprovedenog postupka i donošenja odluke o tome da se izručenje dozvoljava. Može se reći da je izručenje ili ekstradicija izvršilaca krivičnih djela jedno od najznačajnijih i najstarijih oblika međunarodne krivičnopravne pomoći. Ekstradicija spada u najvažniju djelatnost nadležnog organa, a u vezi sa pružanjem međunarodne krivičnopravne pomoći, i kao takva je detaljno regulisana međunarodnim multilateralnim i bilateralnim ugovorima, kao i ZMPPKS. Cilj izručenja je da se postupak sproveđe ili nastavi, odnosno da se već izrečena krivična sankcija izvrši. Prema tome, ekstradicijom se stvaraju uslovi za vođenje krivičnog postupka i izvršenje već izrečenih osuda u državi izvršenja krivičnog djela (*forum delicti commissi*).⁵⁵⁶

Pravila izručenja optuženog ili osuđenog lica sadržana su u međunarodnim ugovorima koji se odnose na ovu problematiku, kao i u domaćem zakonu. Razlikujemo *aktivnu i pasivnu ekstradiciju*. *Aktivna ekstradicija* se ostvaruje kada se lica izdaju domaćoj državi. *Pasivna ekstradicija* podrazumijeva izručenje optuženog ili osuđenog lica stranoj državi.

Takođe lica se mogu izručivati i Međunarodnom krivičnom sudu, prema *Rimskom statutu Međunarodnog krivičnog suda*, sa određenim odstupanjima od tradicionalnih pravila koja važe između država.

Opšti uslovi za ekstradiciju su sljedeći:

-princip reciprociteta, koji znači da zamoljena država svoju pozitivnu odluku o izručenju uslovjava sa identičnom odlukom države molilje u sličnom budućem primjeru;

-princip identiteta norme ili obostrane kažnjivosti;

⁵⁵⁶ B. Čejović; B. Vučković; V. Vučković, *Međunarodno krivično pravo*, Tivat, 2011, str. 134

-princip specijaliteta, znači da država molilja može krivično goniti ili kazniti izručeno lice samo za ona krivična djela koja su bila izvršena prije podnošenja zahtjeva za izručenje, i

-princip ekstradibilnosti, koje znači da je ekstradicija moguća samo u pogledu onih krivičnih djela koja su kao takva bila unaprijed određena međunarodnim ugovorom ili unutrašnjim pravom.

6. Pretpostavke za izručenje prema ZMPPKS

Pretpostavke za izručenje prema čl. 34 ZMPPKS su još i ove:

-da lice čije se izručenje traži nije državljanin BiH;

-da lice čije se izručenje traži ne uživa pravo na azil u BiH, odnosno da u momentu podnošenja molbe za izručenje nije podnijelo zahtjev za azil;

-da djelo zbog kojeg se traži izručenje nije izvršeno na teritoriji BiH, protiv nje ili protiv njenog državljanina;

-da djelo zbog kojeg se traži izručenje predstavlja krivično djelo i po domaćem zakonu i po zakonu države u kojoj je izvršeno;

-da djelo za koje se traži izručenje nije političko ili vojno krivično djelo;

-da po domaćem zakonu nije nastupila zastarjelost krivičnog gonjenja ili zastarjelost izvršenja kazne prije nego što je stranac pritvoren ili kao osumnjičeni, odnosno optuženi saslušan, da stranca čije se izručenje traži nije zbog istog djela domaći sud već osuđivao ili da ga za isto djelo nije domaći sud pravosnažno oslobođio, osim ako se stižu uslovi za ponavljanje krivičnog postupka propisani ovim zakonom, ili da protiv stranca nije u BiH zbog istog djela pokrenut krivični postupak, a ako je pokrenut postupak zbog djela učinjenog prema državljaninu BiH da je položio osiguranje za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva oštećenog;

-da je utvrđen identitet lica čije se izručenje traži;

-da ima dovoljno dokaza za sumnju da je stranac čije se izručenje traži učinio određeno krivično djelo ili da postoji pravosnažna osuđujuća presuda, i

-da se izručenje stranca ne traži radi: krivičnog gonjenja ili kažnjavanja zbog njegove rase, pola, nacionalnog ili etničkog porijekla, religijskog uvjerenja i političkih stavova, kao i da se izručenje ne traži za krivična djelo s propisanom smrtnom kaznom prema zakonu države koja traži izručenje, osim ako država koja traži izručenje da jemstvo da neće izreći ili izvršiti smrtnu kaznu.

7. Postupak izručenja iz Bosne i Hercegovine u drugu državu

Da bi došlo do izručenja optuženih ili osuđenih lica potrebno je da strana država podnese molbu, koja se podnosi diplomatskim putem ili direktno Ministrastvu pravde BiH, koja se prosljeđuje Tužilaštvu BiH. Molbu, u kojoj se traži izručenje optuženog ili osuđenog lica, potrebno je podnijeti i dokumentaciju koja je predviđena međunarodnim bilateralnim ugovorom zaključenim između države molilje i BiH ili multilateralnim ugovorom koji obavezuje dvije države.

Uz molbu za izručenje optuženog ili osuđenog lica potrebno je priložiti sljedeću dokumentaciju:

-sredstva za utvrđivanje istovjetnosti osumnjičenog, optuženog, odnosno osuđenog (tačan opis, fotografije, otisci prstiju i sl.);

-uvjerenje ili drugi podaci o državljanstvu lica čije se izručenje traži;

-izvod člana krivičnog zakona države molilje za djelo za koje se traži izručenje, i

-optužnica, presuda ili odluka o pritvoru ili koji drugi akt ravan ovoj odluci, u orginalu ili ovjerenom prepisu, u kojem su sadržani svi

podaci koji se tiču počinjenog krivičnog djela i identiteta učinioca, kao i dokazi za osnovanu sumnju.

Ako molba za izručenje odgovara zakonskim zahtjevima, Sud BiH, odnosno sudija izdaće naredbu da se stranac pritvori, pod uslovom da postoje razlozi za pritvor, odnosno preuzeće druge mjere za osiguranje njegove prisutnosti, osim ako je već iz same molbe očigledno da nema mesta izručenju. Nakon što tužilac utvrđi strancu identitet, bez odlaganja će mu saopštiti zbog čega se i na osnovu kojih zakonskih dokaza traži njegovo izručenje i pozvaće ga da iznese svoju odbranu.

Lice čije se izručenje traži poučiće se da ima pravo na branioca po svom izboru, kao i da ima pravo na branioca bez naknade pod zakonskim uslovima. Branilac koji je izabran od strane lica za koje se traži ili mu je branilac dodijeljen pod zakonskim uslovima može prisustovati njegovom ispitivanju.

Kao što je već rečeno, molba se dostavlja Tužilaštvu BiH, kako bi se ispitalo da li je molba za izručenje podnijeta u skladu sa zakonom. Ako se utvrđi da molba za izručenje odgovara zakonskim zahtjevima, bez odlaganja će se proslijediti Sudu BiH na rješavanje. Ako se utvrđi da molba za izručenje nije potpuna, tražiće se od Ministarstva pravde BiH da o tome obavijesti stranu državu koja traži izručenje kako bi njen nadležni organ te nedostatke otklonio.

Određene aktivnosti koje su vezane povodom molbe o izručenju pripadaju sudiji za prethodni postupak, koji će saslušati tužioca i branioca o razlozima za prihvatanje molbe za izručenje, odnosno njeno odbijanje, a sprovodi i druge izviđajne radnje radi utvrđivanja postoje li pretpostavke za izručenje stranca. Nakon sprovedenih radnji, sudija za prethodni postupak će spise istražnih radnji, sa svojim mišljenjem, dostaviti vijeću od trojice sudija Suda BiH.

Vijeće suda može donijeti jednu od sljedećih odluka:

-donijeti rješenje kojim se molba za izručenje odbija (ukoliko nisu ispunjene zakonske pretpostavke za izručenje), ili

-donijeti rješenje da su ispunjene zakonske pretpostavke za izručenje stranca.

Kada vijeće suda donese rješenje kojim se molba za izručenje odbija, rješenje se dostavlja vijeću apelacionog odjeljenja koje će nakon saslušanja tužioca donijeti neku od sljedećih odluka:

- potvrditi rješenje kojim se molba za izručenje odbija;
- ukinuti rješenje kojim se molba za izručenje odbija, ili
- preinačiti rješenje kojim se molba za izručenje odbija.

Pravosnažno rješenje kojim se izručenje lica odbija, dostaviće preko nadležnog ministarstva stranoj državi. Ako vijeće suda nađe da su ispunjene zakonske pretpostavke za izručenje stranca, utvrdiće to rješenjem, a stranac ima pravo žalbe vijeću apelacionog odjeljenja, prema utvrđenim normama ZKP BiH. Ako vijeće apelacionog suda potvrdi rješenje od trojice sudija Suda BiH, odnosno nađe da su ispunjene zakonske pretpostavke za izručenje stranca ili ako protiv ovog rješenja nije bila izjavljena žalba, predmet se dostavlja Ministarstvu pravde BiH na dalje odlučivanje.

Dakle, Ministarstvo pravde BiH donosi rješenje da li će se stranac izručiti ili neće, odnosno ministar pravde BiH donosi rješenje kojim izručenje dopušta ili ne dopušta, a može donijeti i rješenje o odlaganju izručenja. Prema tome, sud samo utvrđuje postojanje pretpostavki za izručenje stranca.

Ministar pravde BiH može odbiti izručenje iz sljedećih razloga:

-ako su u pitanju krivična djela za koja je u domaćem zakonu predviđena kazna zatvora do tri godine, i

-ako je strani sud izrekao kaznu lišavanja slobode do jedne godine.

U rješenju kojim se dopušta izručenje stranca, navešće se da:

-se protiv njega ne može poduzeti krivično gonjenje za drugo krivično djelo učinjeno prije izručenja;

-se prema njemu ne može izvršiti kazna za drugo krivično djelo učinjeno prije izručenja;

-se prema njemu ne može primijeniti teža kazna od one na koju je osuđen, niti smrtna kazna;

-će prema njemu biti ponovljen krivični postupak ako je osuđen u odsustvu, i

-se on, bez saglasnosti BiH, ne smije izručiti trećoj državi radi krivičnog gonjenja za krivično djelo učinjeno prije dopuštenog izručenja ili izvršenja kazne zatvora koja je izrečena prije dopuštenog izručenja.

U slučaju većeg broja molbi za izručenje stranca, postupaće se prema članu 49. ZMPPKS.

U slučajevima kada izručenje stranca, odnosno lica istovremeno traži dvije ili više država zbog istog ili različitog djela, u obzir će se uzeti sve okolnosti, ali će se prednost dati državi čije je lice koje se traži državljanin, a ako ta država ne traži izručenje, onda molbi države na čijoj teritoriji je izvršeno krivično djelo, a ako je krivično djelo izvršeno na teritoriji više država ili se ne zna gdje je izvršeno, prednost će se dati molbi države koja je prva tražila izručenje.⁵⁵⁷

Pravila za sprovođenje lica, čije izručenje traže druge države, preko teritorije BiH propisana su ZKP BiH, odnosno na molbu zainteresovane države ministar pravde BiH može dopustiti pod uslovom da se ne radi o državljaninu BiH i da se izručenje ne vrši za političko ili vojno krivično djelo.

Pravila za pojednostavljeni izručenje propisana su u ZMPPKS. Lice čije se izručenje traži može dati saglasnost za predaju državi molilji, i time se odreći prava na principe specijaliteta.

ZMPPKS takođe poznaje ponovno izručenje, što znači ako lice, koje je izručeno državi molilji, na bilo koji način izbjegne krivično gonjenje ili izvršenje kazne u državi molilji, a ponovo se

⁵⁵⁷ O. Jašarević, *cit. djelo*, str. 377

nađe na teritoriji BiH, moći će biti ponovo izručeno na ponovljeni zahtjev (čl. 53 ZMPPKS).

7.1. Postupak izručenja međunarodnim krivičnim sudovima

Postupak izručenja međunarodnim krivičnim sudovima u ZKP BiH posebno je određeno, a odnosi se na:

- Međunarodni sud za gonjenje lica koja su odgovorna za teške povrede međunarodnog humanitarnog prava počinjene na području bivše Jugoslavije od 1991. godine;
- Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju;
- Međunarodni krivični sud čiji je Statut prihvaćen u julu 1998. godine u Rimu, i
- Stalni Međunarodni krivični sud.⁵⁵⁸

Predaja osumnjičenih, odnosno optuženih lica protiv kojih se vodi krivični postupak pred međunarodnim krivičnim sudovima, uređen je posebnim zakonom, iz sljedećih razloga:

- preuzete međunarodne obaveze, i
- prihvatanje principa međunarodnog prava.

⁵⁵⁸ Ibid. str. 377

GLAVA XXX - POSTUPAK ZA NAKNADU ŠTETE, REHABILITACIJU I OSTVARIVANJE DRUGIH PRAVA LICA NEOPRAVDANO OSUĐENIH I NEOSNOVANO LIŠENIH SLOBODE

1. Uopšte o naknadi štete licima neopravdano osuđenim i neosnovano lišenim slobode	473
1.1. Pretpostavke za naknadu štete licima neopravdano osuđenim	474
1.2. Pravo na naknadu štete lica koje je neosnovano lišeno slobode	475
1.3. Postupak za naknadu štete lica neopravdano osuđenog i neosnovano lišenog slobode	476
1.4. Postupak za rehabilitaciju lica neopravdano osuđenih i neosnovano lišenih slobode	477
1.5. Ostvarivanje prava na priznavanje radnog staža ili staža osiguranja licima neopravdano osuđenim i neosnovano lišenim slobode	479

1. Uopšte o naknadi štete licima neopravdano osuđenim i neosnovano lišenim slobode

Osnovni zadatak suda je da u postupku ostvarivanja krivičnoprocesnog zadatka, tj. rasvjetljenja i rješenja krivične stvari, postupa u skladu sa zakonom, uz poštovanje svih ustavnih i zakonskih načela. Ali i pored svih nastojanja suda da se postupak odvija, i uz primjenu sredstava koja su od strane zakonodavca predviđena s ciljem ovakvog postupanja, nemoguće su absolutne garancije da će u svakom slučaju krivični postupak i radnje preduzete u njemu biti opravdane i zakonite.⁵⁵⁹ Te greške osumnjičeni, odnosno optuženi može da pretrpi kako u prethodnom, tako i u glavnom postupku, ali najveći značaj, svakako, ima šteta koju on pretrpi zbog neopravdane osude.⁵⁶⁰

Deliktni osnov na kome se temelji obaveza naknade štete može se ticati neosnovanog hapšenja ili neosnovanog lišavanja slobode, naročito uz neosnovano optuženje.⁵⁶¹ Greške su moguće najčešće zbog krivice sudije, s tim da greške mogu biti krivicom trećih lica, odnosno svjedoka i vještaka, ali isto tako krivica ne mora da bude ničija. Posljedica ovih grešaka, bez obzira na to kakve one bile po svojoj prirodi, kao i sudska zabluda, može biti i vođenje postupka i izricanje sankcija nevinom licu, odnosno i lišenje slobode lica i njegovo pritvaranje bez osnova.⁵⁶²

Lice koje je neopravdano osuđeno za krivično djelo ili je bez osnova lišeno slobode ima pravo na rehabilitaciju, pravo na naknadu štete iz budžetskih sredstava, kao i druga prava utvrđena zakonom. U ovakvim slučajevima država ne može i ne smije da ostane ravnodušna, ne smije da se zadovolji izgovorom da nema takvih

⁵⁵⁹ S. Bejatović, *cit. djelo*, 2014, str. 565

⁵⁶⁰ V. Ivančević, *Odgovornost države za štetu nanesenu građanima protivpravnim ponašanjem službenih osoba*, Zagreb, 1964, str. 24-38

⁵⁶¹ N. Mrvić-Petrović, Z. Petrović, *Naknada štete zbog neosnovnog lišenja slobode ili neosnovane osude u stranim zakonodavstvima*, Beograd, 2010, str. 17

⁵⁶² S. Bejatović, *cit. djelo*, 2014, str. 565

sredstava koja pružaju absolutne garancije za postizanje pravičnosti, odnosno država se mora obavezati da na određen način nadoknadi štetu takvim licima.

Sud će po službenoj dužnosti donijeti rješenje kojim se poništava upis neopravdane osude u kaznenoj evidenciji, koji se takođe po službenoj dužnosti dostavlja organu nadležnom za vođenje kaznene evidencije. Iz kaznene evidencije ne smiju se nikom davati podaci o poništenom upisu.

Dakle, naknada štete licu koje je neopravdano osuđeno ili neosnovano lišeno slobode predstavlja jedan od osnovnih prava i sloboda čovjeka. Pravo na kompenzaciju sadrži i čl. 9 stav 5 MPGPP i čl. 5 stav 5 EKLJP, koji glasi: „Svako ko je bio žrtva hapšenja ili lišavanja slobode protivno odredbama ovog člana ima pravo na obeštećenje“.

Takođe je propisana „naknada za pogrešnu osudu“ koja glasi: „Kad je neko lice osuđeno pravosnažnom presudom za krivično djelo i kad je naknadno njena presuda poništена ili je to lice pomilovano na osnovu novih ili novootkrivenih činjenica koje upućuju na pogrešnu presudu, lice koje je izdržavalo kaznu kao posljedicu presude, obeštetiće se u skladu sa zakonom ili praksom dotične države, osim ako se dokaže da je samo djelimično ili u cijelosti odgovorno za zakašnjelo utvrđenje do tada nepoznatih činjenica“.⁵⁶³

1.1. *Pretpostavke za naknadu štete licima neopravdano osuđenim*

Oštećeni je dužan da zahtjev za naknadu štete najprije podnese ministarstvu nadležnom za poslove pravosuđa, kako bi se pokušalo dogоворити, односно ради postizanja sporazuma o postojanju štete, te vrsti i visini njene naknade.

Da bi uopšte došlo do naknade štete zbog neopravdane osude, mora doći do ispunjenja sljedećih zakonskih uslova, i to:

⁵⁶³ M. Simović, V. Simović, *cit. djelo*, 2014, str. 470-471

-ako je licu pravosnažno izrečena krivičnopravna sankcija ili je oglašeno krivim, a oslobođeno od kazne;

-ako je povodom vanrednog pravnog lijeka ponovljeni postupak pravosnažno obustavljen ili je pravosnažnom presudom lice oslobođeno od optužbe, ili je optužba odbijena, i

-ako lice nije lažnim priznanjem ili na neki drugi način namjerno prouzrokovalo svoju osudu, osim ako je na to bilo prinuđeno.

O ovom zahtjevu odlučuje komisija za naknadu štete, a žalba nadležom sudu je dozvoljena.

Pravo na naknadu štete neće postojati u sljedećim slučajevima, i to:

-ako je do obustave postupka ili presude kojom se optužba odbija došlo zbog toga što je u ponovljenom postupku tužilac odustao od krivičnog gonjenja, a do odustajanja je došlo na osnovu sporazuma sa osumnjičenim, odnosno optuženim, i

-ako je u ponovljenom postupku presudom optužba odbijena zbog nenadležnosti suda, a ovlašćeni tužilac je preuzeo krivično gonjenje pred nadležnim sudom.

1.2. Pravo na naknadu štete lica koje je neosnovano lišeno slobode

Zakoni o krivičnom postupku predviđaju, pored prava na naknadu štete zbog neopravdane osude, i pravo na naknadu štete zbog nezakonitog ili neosnovanog lišavanja slobode, neosnovanog pritvaranja i zadržavanja duže u pritvoru ili ustanovi za izdržavanje kazne ili mjere.⁵⁶⁴

⁵⁶⁴ H. Sijerčić-Čolić, M. Hadžiomeragić, M. Jurčević, D. Kaurinović, M. Simović, *Komentar zakona o krivičnom/kaznenom postupku u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 2005, str. 1008

Pravo na naknadu štete, u tom smislu, ima:

-lice koje je bilo u pritvoru, a nije došlo do pokretanja krivičnog postupka ili je postupak obustavljen ili je pravosnažnom presudom oslobođeno od optužbe ili je optužba odbijena;

-lice koje je izdržavalo kaznu lišavanja slobode, a povodom ponavljanja krivičnog postupka izrečena mu je kazna lišavanja slobode u kraćem trajanju od kazne koju je izdržalo ili mu je izrečena krivičnopravna sankcija koja se sastoji u lišavanju slobode ili je oglašeno krivim, a oslobođeno od kazne;

-lice koje je zbog greške ili nezakonitog rada organa neosnovano lišeno slobode ili je zadržano duže u pritvoru ili ustanovi za izdržavanje kazne ili mjere;

-lice koje je u pritvoru provelo duže nego što je kazna zatvora na koju je osuđeno, i

-lice koje je lišeno slobode bez zakonskog osnova ako mu nije određen pritvor, niti mu je vrijeme za koje je lišeno slobode uračunato u izrečenu kaznu za krivično djelo ili za prekršaj.

Pravo na naknadu štete zbog neosnovanog lišavanja slobode neće pripasti licu koje je svojim nedopuštenim postupcima prouzrokovalo lišavanje slobode.

1.3. *Postupak za naknadu štete lica neopravdano osuđenog i neosnovano lišenog slobode*

Pravo na naknadu štete zastarijeva protekom tri godine od dana pravosnažnosti presude kojom je optuženi oslobođen od optužbe ili kojom je optužba odbijena, odnosno pravosnažnosti rješenja tužioca ili suda kojim je postupak obustavljen, a ako je povodom zahtjeva za podnošenje vanrednog pravnog lijeka podnijeta žalba vijeću apelacionog odjeljenja, od dana prijema odluke tog vijeća. Ostvarivanje prava na naknadu štete sastoji se iz dva dijela, i to: *upravni postupak i postupak pred parničnim sudom*.

Upravni postupak je prvi stadijum i on se mora pokrenuti prije podnošenja tužbe za naknadu štete. Lice koje je oštećeno, obratiće se zahtjevom Ministarstvu pravde BiH radi sporazuma o postojanju štete, vrsti i visini naknade. Dakle, obraćanje Ministarstvu je procesna pretpostavka i bez nje se ne može ni pokrenuti parnični postupak, a niti se može raspravljati u parničnom postupku.

Postizanjem sporazuma se određuje vrsta i visina štete, a ukoliko do sporazuma, ipak, ne dođe, odnosno ako Ministarstvo pravde BiH ne doneše odluku u roku od tri mjeseca od dana podnošenja zahtjeva, oštećeni može Sudu BiH podnijeti tužbu za naknadu štete.

U slučaju smrti oštećenog, nasljednici mogu nastaviti postupak za naknadu štete, odnosno pokrenuti postupak ako je oštećeno lice umrlo prije isteka roka zastarjelosti, a da se zahtjeva nije odreklo.

1.4. Postupak za rehabilitaciju lica neopravданo osuđenih i neosnovano lišenih slobode

Da bi se popravile štetne posljedice koje je lice pretrpjelo zbog neopravdane osude ili neosnovanog lišavanja slobode, zakon omogućava još neka prava neopravdano osuđenim i licima neosnovano lišenim slobode. Ako je slučaj na koji se odnosi neopravdana osuda ili neosnovano lišavanje slobode nekog lica prikazan u sredstvima javnog informisanja i time bio povrijeđen ugled tog lica, sud će, na njegov zahtjev, objaviti u novinama ili drugom sredstvu javnog informisanja saopštenje o odluci iz koje proizlazi neopravdanost ranije osude, odnosno neosnovanost lišavanja slobode.⁵⁶⁵

Ukoliko slučaj nije prikazan u sredstvu javnog informisanja, ovakvo saopštenje će se, na zahtjev tog lica, dostaviti organu,

⁵⁶⁵ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.b, str. 276

privrednom društvu ili drugom pravnom licu u kojem je to lice zaposleno, a ako je to za njegovu rehabilitaciju potrebno, političkoj stranci ili udruženju građana.

Nakon smrti osuđenog lica, pravo na podnošenje ovog zahtjeva pripada njegovom bračnom, odnosno vanbračnom drugu, djeci, roditeljima, braći i sestrama. Zahtjev se podnosi u roku od šest mjeseci sudu koji je sudio u prvom stepenu, u okviru koga o tome odlučuje vanraspravno vijeće. Zahtjev za rehabilitaciju se može podnijeti i ako nije bio podnijet zahtjev za naknadu štete.

Protiv rješenja o odbacivanju ili odbijanju zahtjeva dozvoljena je žalba višem sudu, s tim da se oštećeni može žaliti i na rješenje kojim mu se dozvoljava objavljivanje saopštenja ako nije zadovoljan sadržajem saopštenja ili vrstom sredstava javnog informisanja koje je određeno za objavljivanje saopštenja.

1.5. Ostvarivanje prava na priznavanje radnog staža ili staža osiguranja licima neopravданo osuđenim i neosnovano lišenim slobode

Kada je nekom licu zbog neosnovanog lišavanja slobode ili neosnovane osude prestao radni odnos ili svojstvo osiguranika socijalnog osiguranja, priznaje mu se radni staž, odnosno staž osiguranja kao da je bio na radu za vrijeme neosnovanog lišenja slobode ili neosnovane osude. U radni staž, odnosno staž osiguranja računa se i vrijeme nezaposlenosti koja nije uzrokovana krivicom tog lica.

GLAVA XXXI - POTJERNICA I OBJAVA

1. Postupci za izdavanje potjernice	481
2. Postupci za izdavanje objave	482

1. Postupci za izdavanje potjernice

Praktična realizacija načela neposrednosti, kao jednog od osnovnih načela krivičnog procesnog prava, zahtijeva prisustvo za to potrebnih lica i obezbjeđenje drugih neposrednih dokaza u krivičnom postupku. Jedan od krivičnoprocesnih instrumenata ostvarivanja ovakve njegove sadržine jesu potjernica i objava. Postupak za izdavanje potjernice ima za cilj da se obezbijedi prisustvo osumnjičenog, odnosno optuženog ili osuđenog kada se ne zna njegovo prebivalište ili boravište, odnosno ako se to lice nalazi u bjekstvu ili je nedostizno organima krivičnog gonjenja ili organima za izvršenje krivičnopravnih sankcija.⁵⁶⁶

Postupak za izdavanje potjernice uređen je zakonima o krivičnom postupku. Tužilac, odnosno sud će zatražiti od policijskih organa da osumnjičenog, odnosno optuženog potraže, te obavijeste tužioca, odnosno sud o njegovoj adresi.

Izdavanje potjernice može se narediti kada je pokrenut krivični postupak protiv osumnjičenog, odnosno optuženog, a za to djelo je zaprijećena kazna zatvora tri godine ili teža, a to se lice nalazi u bjekstvu, a postoji naredba za njegovo dovođenje ili rješenje o određivanju pritvora. Takođe, u slučaju bjekstva osuđenog iz ustanove u kojoj izdržava kaznu, bez obzira na visinu kazne ili bjekstva iz ustanove u kojoj izdržava zavodsku mjeru vezanu za lišavanje slobode.

Izdavanje potjernice naređuje sud, odnosno upravnik ustanove u slučaju bjekstva osuđenog, koja se dostavlja policijskim organima radi izvršenja. Kada se dođe do saznanja da se lice, za kojim je izata potjernica, nalazi u inostranstvu, Ministarstvo bezbjednosti BiH, odnosno Nacionalni ured Interpola koji se nalazi u sklopu tog ministarstva, može raspisati međunarodnu potjernicu.

Potjernicu ili objavu povlači organ koji je naredio njihovo izdavanje, odmah nakon što pronađu lice ili predmet, ili nastupi

⁵⁶⁶ H. Sijerčić-Čolić, *cit. djelo*, 2012.b, str. 279

zastarjelost krivičnog gonjenja, odnosno zastarjelost izvršenja krivičnih sankcija, kao i kada nastupe neki drugi razlozi zbog kojih potjernica ili objava više nisu potrebne.

2. Postupci za izdavanje objave

Ako su potrebni podaci o pojedinim predmetima koji su u vezi sa krivičnim djelom, ili ove predmete treba pronaći, a naročito ako je to potrebno radi ustanavljanja istovjetnosti pronađenog nepoznatog leša, narediće se izdavanje objave kojom će se zatražiti da se podaci ili obavještenja dostave organu koji vodi postupak.

Cilj objave je da se pronađu predmeti koji su u vezi s krivičnim postupkom, odnosno da se oni identifikuju ili da se pribave neka druga obavještenja o njima.

Objavu naređuje organ koji vodi postupak, a raspisuje je policijski organ. Policijski organi mogu objaviti i fotografije leševa i nestalih lica ako postoje osnovi sumnje da je do smrti, odnosno nestanka tih lica došlo uslijed krivičnog djela. Objavu povlači organ koji je naredio njeno izdavanje, odmah kad se pronađe traženi predmet ili zbog drugih razloga zbog kojih objava više nije potrebna.

RECENZIJE

RECENZIJA

Krivično procesno pravo

Autora akademika prof. dr Nedeljka Stankovića

Knjiga Krivično procesno pravo autora akademika prof. dr Nedeljka Stankovića napisana je na 503 strane podijeljena na Opšti i Posebni dio. U Opštem dijelu razmatrana su suštinska pitanja kroz 15 Glava, dok su u Posebnom dijelu obradjeni oblici krivičnog postupka, posebni postupci i to u 16 Glava. Svaka od Glava predstavlja zaokruženu cjelinu.

Akademik prof. dr Nedeljko Stanković u ovoj knjizi naglasak stavlja na temeljne fenomene nauke krivičnog procesnog prava koja je jedna od najvažnijih ciljeva za pravilno funkcionisanje krivičnog procesnog sistema koji su preduslovi za stabilnost cjelokupnog pravnog sistema.

Ova knjiga snažno osvjetljava nove tendencije u strukturisanju ključnih pojmova i instituta i daje uvid u osnovne-fundamentalne izazove u nauci krivičnog procesnog prava. Knjiga je rezultat višegodišnjeg rada na ovom segmentu, ukazano je na sporna pitanja, ali i dati odgovori kako ih rješavati.

Svojom sadržinom, obimom, strukturom i dinamikom prezentiranja predstavlja knjigu koja u potpunosti zaokružuje materiju krivičnog procesnog prava. Pisana jasnim i razumljivim jezikom, ali sa velikim znanjem svih procesno pravnih normi, što je potvrda autorove ambicije i želje da ovu problematiku učini razumljivom svakom čitaocu.

Knjiga Krivično procesno pravo obuhvata materiju predviđenu nastavnim planom i programom, sva pravna načela i pravne institute nužne za razumijevanje materije. Knjiga je podijeljena u dva dijela- Opšti i Posebni. Metodologija izlaganja je deduktivna, pristupa se od opšteg prema posebnom.

Obradjeni su posebno tok Redovnog krivičnog postupka i Posebni postupci. Način na koji je pisan udžbenik potvrđuje da

autor ima veliko profesionalno iskustvo i rezultate. Stanovišta koja iznosi su jasna, sadržaj je razumljiv, pa je doprinos ove knjige mnogostruk.

Značaj krivičnog procesnog prava ogleda se u njegovoј zaštitničkoј funkciji u odnosu na prava i slobode građana, jer većina garancija koje su propisane Ustavom i međunarodno pravnim dokumentima u odnosu na načelu zaštitu lične slobode vrijede samo onoliko koliko su realno potvrđene pravilima krivičnog postupka i zakonitom praksom svih aktera krivične procedure. Za svaku pohvalu je nastojanje autora da nas upozna upravo sa takvom najširom teorijskom refleksijom, zbog čega ne možemo a da se ne nadamo da će takav pristup učiniti da svi oni koji se bave krivično procesnim pravom bolje razumiju njegove institutе i značaj za cjelovitu zaštitu svih vitalnih društvenih vrijednosti. Ova knjiga nije namijenjena samo studentima Pravnog fakulteta, već za sve visokoškolske ustanove na kojima se izučava predmet krivično procesno pravo, ali i za sudije, tužioce, advokate i sve one koji postupaju u krivičnom postupku.

Knjiga je rezultat temeljnog rada autora. Upoznavanje sa sadržinom knjige omogućiće budućim čitaocima da prošire postojeće vidike o potrebi izgradnje instrumenata funkcionisanja nauke krivičnog procesnog prava na drugačiji način od dosadašnjeg. U svemu tome knjiga je putokaz budućim generacijama kako i na koji način rješavati sporna pitanja iz ove materije. Ovaj rukopis je potvrda da je uvijek bilo i da će biti pravnika koji pripadaju samom vrhu pravne nauke. Sa potpunom naučnom odgovornošću, predlažemo da rukopis ove knjige bude prihvaćen za štampu.

Crna Gora, Kotor, decembar 2021.godine

R E C E N Z E N T I

Akademik prof. dr Branko Vučković

Akademik prof. dr Vesna Vučković

RECENZENT: Prof. dr Mirko Kulić

Pošto sam pregledao rukopis za udžbenik **Krivično procesno pravo**, autora prof. dr Nedeljka Stankovića, u svojstvu recenzenta, dostavljam sledeću

R E C E N Z I J U

Krivično procesno pravo uređuje krivični postupak u kome dolazi do rasvetljenja i rešenja krivične stvari. Krivično procesno pravo je na svim pravnim fakultetima predmet od posebne važnosti, pošto je za svaku državu značajno funkcionisanje njenog krivičnočnoprocesnog sistema. Efikasnim vođenjem krivičnog postupka obezbeđuje se zaštita vitalnih društvenih vrednosti, a pre svih, štite se proklamovane slobode i prava građana.

Materija krivičnog procesnog prava u Bosni i Hercegovini sadržana je u četiri zakona, i to u: Zakonu o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, Zakonu o krivičnom postupku Republike Srpske, Zakonu o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine i Zakonu o krivičnom postupku Brčko distrikta. Ovakvo zakonsko uređenje materije krivičnog procesnog prava autora neminovno dovodi do održenih poteškoća. Naime, pojedina pitanja krivičnog postupka u navedenim zakonima različito su uređena, te je trebalo uložiti napor da se u takvim slučajevima određena pitanja obrade na jasan i sistematičan način. Ovaj problem autor je uspešno rešio.

Obrađivana materija svrstana je u dva dela – opšti i posebni. Opšti deo sadrži 15 glava, sa sledećim nazivima, i to: Krivično procesno pravo i krivični postupak; Osnovna načela krivičnog procesnog prava; Procesni subjekti u krivičnom postupku; Predmet krivičnog postupka; Mere za osiguranje prisustva osumnjičenog / optuženog; Radnje u krivičnom postupku; Odluke u krivičnom postupku; Činjenice u krivičnom postupku; Pretresanje stana,

prostorija, pokretnih stvari i osoba; Privremeno oduzimanje predmeta i imovine; Iskaz osumnjičenog, odnosno optuženog; Svedoci; Uviđaj i rekonstrukcija događaja; Veštačenje, i Posebne istražne radnje.

Posebni deo sadrži 16 glava, sa sledećim nazivima, i to: Oblici krivičnog postupka; Istraga; Postupak optuživanja; Glavni pretres; Presuda; Redovni pravni lekovi; Postupak za izdavanje kaznenog naloga; Posebne odredbe o izricanju sudske opomene; Postupak prema maloletnicima; Odgovornost pravnih lica za krivična dela; Prekid postupka u slučaju nastupanja duševne bolesti, postupak u slučaju neuračunljivosti i postupak u slučaju obaveznog lečenja od zavisnosti; Oduzimanje predmeta i oduzimanje imovinske koristi pribavljenе krivičnim delom; Postupak za donošenje odluke o brisanju osude ili prestanku mere bezbednosti i pravnih posledica osude; Međunarodna krivičnopravna pomoć; Postupak za naknadu štete, rehabilitaciju i ostvarivanje drugih prava lica neopravdano osuđenih i neosnovano lišenih slobode, i Poternica i objava.

Rukopis sadrži i spisak korišćene literature. Može se konstatovati da je autor koristio aktuelnu i relevantnu literaturu, koja tretira materiju krivičnog procesnog prava.

Rukopis je napisan razumljivo i stručno. Analiza pojedinih pitanja krivičnog procesnog prava urađena je sistematično i sveobuhvatno. Između pojedinih poglavlja uspostavljena je neophodna funkcionalna povezanost.

Udžbenik je prvenstveno namenjen studentima prava na Evropskom univerzitetu Brčko distrikta i Evropskom univerzitetu „Kallos“ Tuzla. Međutim, udžbenik po svojoj sadržini i kvalitetu prevaziči svoju osnovnu namenu, te se može koristiti i na drugim visokoškolskim ustanovama širom Bosne i Hercegovine, na kojima se izučava problematika krivičnog procesnog prava. Udžbenik se može koristiti i za pripremanje pravosudnog ispita, kao i za rešavanje svakodnevnih problema i dilema u sudovima, tužilaštvoima, advokaturi, policiji, privredi i sl.

Imajući u vidu sve dobre strane rukopisa za udžbenik **Krivično procesno pravo**, autora prof. dr Nedeljka Stankovića, sa zadovoljstvom preporučujem njegovo objavlјivanje, verujući da će naići na dobar prijem kod studenata, kao i kod šire naučne i stručne javnosti.

U Beogradu, 20. decembra 2021. godine

R E C E N Z E N T

Prof. dr Mirko Kulić

LITERATURA

Bibliografske jedinice

- Aćimović, M. *Psihologija zločina i suđenja*, Beograd, 1988.
- Aleksić, Ž. *Naučno otkrivanje zločina*, Beograd, 1996.
- Atanacković, D. *Krivično pravo, Posebni dio*, Beograd, 1981.
- Babić, M; Marković, I. *Krivično pravo opšti dio*, Banja Luka, 2013.
- Bačić, F. *Kazneno pravo, Opšti dio*, Zagreb, 1968.
- Bačić, F. *Kazneno pravo*, Zagreb, 1998.
- Bajović, B. *Procesnopravni značaj istine*, Beograd, 2009.
- Bayer, V. *Jugoslovensko krivično procesno pravo, I-II*, Beograd, 1969-1972, 1988-1989.
- Bayer, V. *Jugoslovensko krivično procesno pravo*, Zagreb, 1972.
- Bayer, V. *Jugoslovensko krivično procesno pravo*, Zagreb, 1982.
- Bayer, V. *Kazneno procesno pravo*, Zagreb, 1995.
- Bejatović, S. *Krivično procesno pravo*, Kragujevac, 2003.
- Bejatović, S. *Krivično procesno pravo*, Beograd, 2008.
- Bejatović, S. *Krivično procesno pravo*, Kragujevac, 2014.
- Belak, V. *Poslovna forenzika i forenzičko računovodstvo, borba protiv prijevare*, Zagreb, 2011.
- Bele, I. *Zakon o odgovornosti pravnih oseb za kazniva dejanja s komentarjem*, Ljubljana, 2000.
- Birkmeyer, K. *Deutsches Strafprozeßrecht*, Berlin, 1898.
- Bojanić, N. *Primijenjena forenzika*, Sarajevo, 2011.
- Bošković, M; Banović, B. *Kriminalistička metodika*, Beograd, 1995.
- Bošković, M. *Kriminalistika – metodika*, Beograd, 1998.

- Brkić, S. *Krivično procesno pravo II*, Novi Sad, 2013.
- Brkić, S. *Racionalizacija krivičnog postupka i uprošćene procesne forme*, Novi Sad, 2004.
- Brnetić, D. *Analiza normativnog uređenja pravnog statusa žrtava i svjedoka*, Zagreb, 2009.
- Bubalović, T. *Pravni lijekovi u kaznenom postupovnom pravu*, Rijeka, 2011.
- Bubalović, T. *Pojam, opravdanje i cilj pravnih lijekova u krivičnom postupku*, Sarajevo, 2004.
- Bubalović, T. *Pravne posebnosti žalbe u krivičnom postupku*, Sarajevo, 2002.
- Bubalović, T. *Pravo na žalbu u kaznenom postupku*, Sarajevo, 2006.
- Cassese, A. *International Criminal Law*, London, 2002.
- Cigler, S. *Načelo legaliteta i oportuniteta krivičnog gonjenja*, Novi Sad, 1995.
- Cordero, F. *Procedure penale*, Milano, 1966.
- Čejović, B; Kulić, M. *Krivično pravo*, Beograd, 2011.
- Čejović, B. *Pritvor*, Beograd, 2013.
- Čejović, B; Vučković, B; Vučković, V. *Međunarodno krivično pravo*, Tivat, 2011.
- Čeljcev, M. A. *Sovjetskij uglovnij process*, Moskva, 1962.
- Damaška, M. *Models of Criminal Procedure*, Zagreb, 2001.
- Damaška, M. *Okrivljenikov iskaz kao dokaz u suvremenom krivičnom procesu*, Zagreb, 1962.
- Degan, V; Pavišić, B. *Međunarodno kazneno pravo*, Rijeka, 2005.
- Delić, N. *Psihologija iskaza pojedinih učesnika u krivičnom postupku*, Beograd, 2003.

- Dežman, Z; Erbežnik, A. *Kazensko procesno pravo Republike Slovenije*, Ljubljana, 2003.
- Dijak, P. *Teorija i praksa Evropske konvencije o ljudskim pravima*, Sarajevo, 2001.
- Dimitrijević. D. i dr. *Krivično procesno pravo*, Beograd, 1986.
- Dimitrijević. D. *Krivično procesno pravo*, Beograd, 1965.
- Dimitrijević. D. *Krivično procesno pravo*, Beograd, 1967.
- Dimitrijević. D. *Krivično procesno pravo*, Beograd, 1982.
- Dimitrijević, V; Paunović, M. *Ljudska prava*, Beograd, 1997.
- Dimitrijević, V. *Utočište na teritoriji strane države i teritorijalni azil*, Beograd, 1969.
- Dolenc, M. *Teorija, sudskog krivičnog postupka za Kraljevinu Jugoslaviju*, Beograd, 1933.
- Đorđević, D. *Mere za obezbeđenje prisustva okrivljenog u toku krivičnog postupka*, Kopaonik, 2006.
- Đorđević, J. *Ustavno pravo*, Beograd, 1986.
- Đorđević, O. *Leksikon bezbjednosti*, Beograd, 1978.
- Đošić, M. *Kriminalistička taktika*, Beograd, 1986.
- Đurđević, Z; Glušić, S; Josipović, I; Kos, D; Krapac, D; Novoselac, H. *Kazneno procesno pravo*, Zagreb, 2007.
- Đurđić, B. *Krivično procesno pravo*, Niš, 2014.
- Erlih, C. *Kriminalistika*, Hamburg, 1966.
- Fidanovski, J. Advokat-branilac u krivičnom postupku,
„Advokatura“, Skopje, 1982.
- Filipović, Lj. *Postupak optuživanja i glavni pretres*, 2006.
- Filipović, M. *Kriminalistika*, Beograd, 1958.
- Fischer, J. *Die polizeiliche Vernehmug*, Wiesbaden, 1975.

- Füllgrabe, U. *Vernehmungstaktik*, „Kriminalistik“ 1966.
- Grubač, M. *Naknada štete za neopravdanu osudu i neosnovano lišenje slobode*, Beograd, 1979.
- Grubač, M. *Krivično procesno pravo*, Beograd, 2006.
- Grubač, M. *Krivično procesno pravo*, Beograd, 2009.
- Grubač, M. *Krivično procesno pravo*, Beograd, 2014.
- Grubač, M. *Krivično procesno pravo, Opšti dio*, Beograd, 2002.
- Grubač, M. *Krivično procesno pravo, Posebni dio*, Beograd, 2004.
- Grubač, M. *Krivično procesno pravo, Uvod i procesni subjekti*, Beograd, 2004.
- Grubač, M; Vučković, B. *Komentar Zakona o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima*, Cetinje, 2006.
- Grubač, M; Vučković, B. *Komentar Zakonika o krivičnom postupku Crne Gore, treće izmijenjeno i dopunjeno izdanje*, Tivat, 2010.
- Grubač, M; Vučković, B. *Komentar Zakonika o krivičnom postupku Crne Gore, četvrto izmijenjeno i dopunjeno izdanje*, Tivat, 2015.
- Grubiša, M. *Činjenično stanje u krivičnom postupku*, Zagreb, 1980.
- Halilović, H. *Prikriveni istražitelj*, Sarajevo, 2005.
- Horvat, Š. *Zakon o kazenskom postopku s komentarijem*, Ljubljana, 2004.
- Ignjatović, A; Stanojević, P. *Krivično procesno pravo*, Novi Sad, 2007.
- Iličić, D. *Dokumenti međunarodnih organizacija o sprečavanju pranja novca kao izvori prava*, Beograd, 2005.
- Ilić, G. *Nepovredivost tajne pisama i drugih sredstava opštenja*, Beograd, 2003.
- Ilić, M. *Krivično procesno pravo*, Sarajevo, 2001.

Ivančević, V. *Odgovornost države za štetu nanesenu građanima protivpravnim ponašanjem službenih osoba*, Zagreb, 1964.

Jašarević, O; Begović, A. *Uviđaj u krivičnom postupku*, Travnik, 2011.

Jašarević, O. *Krivično procesno pravo*, Travnik, 2012.

Jeftić, O. *Časopis bezbjednosti-alibi*, Beograd, 1982.

Jekić, Z. *Krivično procesno pravo*, Beograd, 2003.

Jekić, Z. *Krivično procesno pravo*, Beograd, 1994.

Jekić, Z. *Krivično procesno pravo*, Beograd, 1997.

Jekić, Z; Škulić, M. *Krivično procesno pravo*, Istočno Sarajevo, 2005.

Jeschek, H. H; Weigend, T. *Lehrbuch des Strafrechts*, Berlin, 1996.

Josipović, I. *Uhićenje i pritvor*, Zagreb, 1998.

Jukić, V; Vučetić, J. *Mentalno retardirani počinitelji krivičnih djela kao žrtve vlastitog kriminogenog ponašanja*, Zagreb, 1992.

Karev, D. S. *Sovjetskij uglovnij process*, Moskva, 1968.

Kaseze, A. *Međunarodno krivično pravo*, Beograd, 2005.

Katić, M. *Osnovi kriminalističke taktike*, Sarajevo, 1973.

Kaurinović, D. *Praktična iskustva u primjeni novih krivičnoprocesnih ustanova-priznanje krivice, sporazum o priznanju i kazneni nalog*, Sarajevo, 2004.

Klaus, W; Hubert, M. *Kriminalistika za policiju*, Hilden, 1994.

Knežević, S. *Maloljetničko krivično pravo*, Niš, 2010.

Knežević, S. *Osnovna načela krivičnog procesnog prava*, Niš, 2012.

Kolar-Gregović, T. *Praktikum kriminalističke tehnike*, Zagreb, 1999.

- Konstantinović-Vilić, S; Kostić, M. *Penologija*, Niš, 2006.
- Korajlić, N; Dautbegović, A. *Osnovi kriminalistike*, Travnik, 2012.
- Koriath, G. *Verdeckter Ermittler*, Heidelberg, 1996.
- Kosanović, S. *Krivično procesno pravo*, Beograd, 2018.
- Kosović, J. *Sankcije prema maloljetnim učiniocima krivičnih djela*, Sarajevo, 2006.
- Kovač, M. *Neuračunljivi mentalno retardirani učinioci krivičnih djela*, Zagreb, 2008.
- Krapac, D; Birin, V. *Međunarodna krivična pomoć, sa zbirkom propisa*, Zagreb, 1982.
- Krapac, D. *Engleski kazneni postupak*, Zagreb, 1995.
- Krapac, D. *Krivično procesno pravo*, Zagreb, 2005.
- Krapac, D. *Krivično procesno pravo*, Zagreb, 2007.
- Krapac, D. *Međunarodna krivičnopravna pomoć*, Zagreb, 1987.
- Krapac, D. *Neposredni i posredni dokazi u krivičnom postupku*, Zagreb, 1982.
- Krapac, D. *Zakon o kaznenom postupku i drugi izvori hrvatskog postupovnog prava*, Zagreb, 2002.
- Krivokapić, V. *Kriminalistička taktika*, Beograd, 1984.
- Krstić, O. *Otkrivanje laži, simptomatska slika sagovornika*, Beograd, 1995.
- Krstulović, A. *Nagodbe stranaka u suvremenom kaznenom postupku*, Zagreb, 2007.
- Kulić, M. *Poresko pravo*, Beograd, 2012.
- Lazarević, Lj. *Krivično pravo, Posebni dio*, Beograd, 1995.
- Lazarević, Lj. *Krivično pravo, Posebni dio*, Beograd, 2000.
- Lazin, Đ. „*In dubio pro reo*

- Lazin, Đ; Bejatović, S. *Praktikum za krivično procesno pravo*, Beograd, 1988.
- Lazin, Đ. *Prividni idealni sticaj krivičnih djela*, Beograd, 1982.
- Locard, E. *Traite de Criminalistique*, Lyon, 1932.
- Luhman, N. *Legitimacija kroz proceduru*, Zagreb, 1992.
- Lukić, R; Košutić, B. *Uvod u pravo*, Beograd, 2008.
- Lukić, M; Pejaković, S, *Sudska medicina*, Beograd, 1975.
- Lukić, R. *Metodologija prava*, Beograd, 1977.
- Marković, B. *O dokazima u krivičnom postupku*, Beograd, 1921.
- Matovski, N. *Branilac u krivičnom postupku*, Vranje, 1984.
- Matovski, N. *Uloga branioca u krivičnom postupku*, Skopje, 1981.
- Miladinović, V. *Kriminalitet maloletnica*, Beograd, 1998.
- Milićević, N. *Ljudska prava*, Sarajevo, 2007.
- Milosavljević, M. *Nasilje nad decom*, Beograd, 1998.
- Milovanović, R. *Policijска psihologija*, Beograd, 1955.
- Milutinović, M. *Kriminologija*, Beograd, 1979.
- Misita, N. *Osnovi prava Evropske unije*, Sarajevo, 2007.
- Modly, D; Korajlić, N. *Kriminalistički rječnik*, Tešanj, 2002.
- Modly, D. *Metodika uviđaja*, Zagreb, 1999.
- Modly, D. *Utvrđivanje činjenica u krivičnom postupku pomoći materijalnih tragova*, Beograd, 1987.
- Mrvić-Petrović, N; Petrović, Z. *Naknada štete zbog neosnovnog lišenja slobode ili neosnovane osude u stranim zakonodavstvima*, Beograd, 2010.
- Nešić, Lj. *Krivično pravo, Posebni dio*, Beograd, 1987.
- Novoselac, P. *Opće kazneno pravo*, Zagreb, 2009.

- Novosel, D; Pejčić, M. *Državni advokat kao gospodar novog prethodnog krivičnog postupka*, Zagreb, 2009.
- Novosel, D. *Primjena kaznenog naloga u radu državnih advokata*, Zagreb, 2002.
- Pajčić, M. *Korišćenje forenzičkim računarskim programima za prikupljanje dokaza u krivičnom postupku*, Zagreb, 2009.
- Pavišić, B; Grozdanić, V. *Osnove krivičnog prava i krivičnog postupka*, Rijeka, 2001.
- Pavišić, B. *Kazneno pravo Vijeća Evrope*, Zagreb, 2006.
- Pavišić, B. *Komentar zakona o kaznenom postupku*, Rijeka, 2003.
- Pavišić, B. *Komentar zakona o kaznenom postupku*, Rijeka, 2005.
- Pavišić, B. *Krivično procesno pravo*, Rijeka, 2008.
- Pavišić, B. *Krivično procesno pravo*, Rijeka, 2010.
- Pavišić, B; Modly, D; Veić, P. *Kriminalistika*, Zagreb, 2006.
- Pejaković, S. *Sudskomedicinska ekspertiza*, Beograd, 1996.
- Petrić, B. *Komentar Zakona o krivičnom postupku*, Knjiga I, Beograd, 1986.
- Petrić, B. *Priručnik za primjenu zakona o krivičnom postupku*, Beograd, 1985.
- Perić, O. *Maloljetnički zatvor*, Beograd, 1979.
- Pfeifer, G. *Strafprozeßordnung und Gerichtverfassungsgesetz*, München, 1999.
- Putzke, H; Scheinfeld, J. *Strafprozessrecht*, Baden-Baden, 2005.
- Radulović, D. *Krivično procesno pravo*, Podgorica, 2002.
- Rakić, V. *Pravosudno organizaciono pravo*, Beograd, 2012.
- Ramljak, A. *Medicinska kriminalistika*, 1999.

- Ranft, O. *Strafprozessordnung und Gerichtsverfassungsgesetz*, München, 1999.
- Roxin, C. *Strafverfahrensrecht*, München, 1998.
- Sačić, Ž. *Suzbijanje organizovanog kriminala u Republici Hrvatskoj*, Zagreb, 1998.
- Schmidt, *Strafrecht*, Bremen, 2005.
- Singer, M. *Kriminalogija*, Zagreb, 1994.
- Sijerčić-Čolić, H; Hadžiomeragić, M; Jurčević, M; Kaurinović, D; Simović, M. *Komentar zakona o krivičnom/kaznenom postupku u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 2005.
- Sijerčić-Čolić, H; Hadžiomeragić, M. Vučeta, D, *Komentar Zakona o krivičnom postupku*, Sarajevo, 2003.
- Sijerčić-Čolić, H. *Krivično procesno pravo*, Sarajevo, 2005.
- Sijerčić-Čolić, H. *Krivično procesno pravo, Knjiga I*, Sarajevo, 2008.
- Sijerčić-Čolić, H. *Krivično procesno pravo, Knjiga II*, Sarajevo, 2008.
- Sijerčić-Čolić, H. *Krivično procesno pravo, Knjiga I*, Sarajevo, 2012.
- Sijerčić-Čolić, H. *Krivično procesno pravo, Knjiga II*, Sarajevo, 2012.
- Simić, I; Trešnjev, A. *Zbirka sudskih odluka*, I-IV, Beograd, 2007.
- Simić, I. *Zbirka sudskih odluka iz krivičnopravne materije*, Beograd, 1998.Carić, A. *Problemi maloljetničkog sudstva*, Split, 1971.
- Simić-Jekić, Z. *Krivično procesno pravo SFRJ*, Beograd, 1985.
- Simović, B. *Pribavljanje i ocena iskaza pred policijom i na sudu*, Kragujevac, 1997.
- Simović, M. *Krivično procesno pravo*, Banja Luka, 2007.

- Simović, M. *Krivično procesno pravo*, Banja Luka, 2009.
- Simović, M; Simović, V. *Krivično procesno pravo*, Banja Luka, 2011.
- Simović, M; Simović, V. *Krivično procesno pravo, uvod i opšti dio*, Bihać, 2013.
- Simović, M; Simović, V. *Krivično procesno pravo, posebni dio*, Istočno Sarajevo, 2014.
- Simović, M. Vučeta, D. Komentar zakona o advokaturi i Zakona o javnom pravobranilaštву, Sarajevo, 1991.
- Soković, S. *Dokazivanje indicijama*, Kragujevac, 1997.
- Srzentić, N; Stajić, A. *Krivično pravo, Opšti i posebni dio*, Sarajevo, 1983.
- Stanković, N. *Međunarodno krivično pravo*, Tuzla, 2018.
- Stanković, N. *Krivično pravo, Opšti dio*, Brčko, 2016.
- Stanković, N. *Krivično pravo, Opšti dio*, Brčko, 2016.
- Stanković, N. *Kriminologija*, Brčko, 2017.
- Stanković, N. *Uvod u Kriminalistiku*, Brčko, 2016.
- Stanković, N. *Terorizam i finansiranje terorizma*, Brčko, 2014.
- Stanković, N. *Forenzika u krivičnom postupku*, Tuzla, 2020.
- Stefanović, Č; Đurđić, B. *Krivično procesno pravo*, Niš, 2006.
- Stojanović, Z. *Krivično pravo, Opšti deo*, Beograd, 2002.
- Stojanović, Z. *Krivično pravo, Opšti deo*, Beograd, 2013.
- Stojanović, Z; Perić, O. *Krivično pravo – posebni deo*, Beograd, 2009.
- Sulejmanov, Z. *Međunarodna krivičnopravna pomoć*, Skoplje, 1999.

- Sušić, E; i ostali, *Neuračunljiva osoba u procesu od istražnog zatvora do realizacije prisilnog smještaja*, Zagreb, 2013.
- Škulić, M; Bugarski, T. *Krivično procesno pravo*, Novi Sad, 2015.
- Škulić, M. *Komentar zakona o krivičnom postupku*, Beograd, 2007.
- Škulić, M. *Krivično procesno pravo*, Beograd, 2017.
- Škulić, M. *Krivično procesno pravo*, Podgorica, 2012.
- Škulić, M. *Krivično procesno pravo, posebni deo*, 2009.
- Škulić, M. *Maloletnici kao učinioци и као жртве krivičnih djela*, Beograd, 2003.
- Škulić, M. *Maloletničko krivično pravo*, Beograd, 2011.
- Škulić, M. *Osnovi međunarodnog krivičnog procesnog prava*, Zbornik Udruženja za međunarodno krivično pravo, Tara, 2005.
- Šugman, K. *Dokazne prepovedi v kazenskom postupku*, Ljubljana, 2000.
- Tahović, J. *Krivično pravo, Posebni dio*, Beograd, 1961.
- Tomašević, G. *Kazneno procesno pravo*, Split, 1998.
- Tranovski, V. *Istorija sudskog uređenja i postupaka*, Beograd, 1935.
- Vasiljević, T. *Sistem krivično procesnih prava SFRJ*, Beograd, 1981.
- Vejić, P; Glušić, S. *Osnove kaznenog prava*, Zagreb, 2004.
- Vejnović, D. *Pravo na pravo*, Banja Luka, 2006.
- Vučkovć, B; Vučković, V. *Krivično pravo Crne Gore*, Cetinje, 2009.
- Vučković, B; Vučković, V. *Krivično pravo Crne Gore*, Tivat, 2011.
- Vučković, V. *Inicijative i prijedlozi za preuređivanje istrage u Nacrtu Zakonika o krivičnom postupku*, Pravni život, broj 9, tom I, 2007.

- Vuković, S. *Komentar ZKP*, Beograd, 2002.
- Zlatarić, B; Damaška, M. *Rječnik krivičnog prava i postupaka*, Zagreb, 1966.
- Zlatarić, B. *Međunarodno krivično pravo*, Zagreb, 1979.
- Živanović, T. *Dualitet krivičnih sankcija i mjere bezbjednosti*, Beograd, 1928.
- Živanović, T. *Opšti deo osnova krivičnog prava*, Beograd, 1921.
- Živanović, T. *Osnovi krivičnog prava, Opšti dio*, Beograd, 1937.
- Živanović, T. *Osnovi krivičnog prava Kraljevine Jugoslavije*, Beograd, 1935.
- Živanović, T. *Osnovni problemi Krivičnog i Građanskog procesnog prava*, drugi odjeljak, Beograd, 1941.
- Živanović, T. *Osnovni problemi Krivičnog i Građanskog procesnog prava*, prvi odjeljak, Beograd, 1940.
- Živanović, T. *Unifikacija krivičnog prava i prava u oštесlovenskih država*, Arhiva za pravne i društvene nauke br. 3. Beograd, 1933.

Pravni propisi:

Krivični zakon BiH („Sl. glasnik BiH“, br. 03/03, 32/03 - ispr, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 8/10, 47/14, 22/15, 40/15, 35/18 i 46/21)

Zakon o pružanju besplatne pravne pomoći („Službeni glasnik BiH“, broj 83/16)

Zakon o Federalnom tužilaštvu FBiH („Službene novine FBiH“, br. 19/03)

Zakon o javnim tužilaštvima RS („Službeni glasnik RS“, broj 69/16)

Zakon o krivičnom postupku BiH („Sl. glasnik BiH“, br. 03/03, 32/03 - ispr, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 29/07,

53/07, 58/08, 12/09, 16/09, 53/09 - dr. zakon, 93/09, 72/13 i 65/18)

Zakon o krivičnom postupku Brčko distrikta BiH („Službeni glasnik BD BiH“, broj 34/13 – prečišćen tekst, 27/14, 3/19 i 16/20)

Zakon o krivičnom postupku Federacije BiH („Službene novine FBiH“, broj 35/03, 56/03-ispr, 78/04, 28/05, 35/06, 27/07, 9/09, 12/10, 8/13, 59/14 i 74/20)

Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske („Službeni glasnik RS“, broj 53/12, 91/17, 66/18 i 15/21)

Zakon o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima („Sl. glasnik BiH“ br. 53/09 i 58/13)

Zakon o programu zaštite svjedoka u BiH („Službeni glasnik BiH“, broj 36/14)

Zakon o Sudu BiH („Službeni glasnik BiH“, broj 29/00, 16/02, 24/02, 03/03, 37/03, 42/03, 04/04, 09/04, 35/04, 61/04, 32/07, 49/09 – prečišćen tekst, 74/09 i 97/09)

Zakon o Tužilaštvu BiH („Službeni glasnik BiH“, broj 24/02, 42/03, 03/03, 37/03, 42/03, 09/04, 35/04, 61/04, 49/09 – prečišćen tekst i 97/09)

Zakon o Tužilaštvu Brčko distrikta BiH („Sl. glasnik Brčko distrikta BiH“, broj 19/07)

Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku („Sl. novine FBiH“, broj 7/14 i 74/20)

Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku („Sl. glasnik RS“, broj 13/10, 61/13 i 68/20)

Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku („Sl. glasnik BD BiH“, broj 44/11)

Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka BiH („Sl. glasnik BiH“, br. 21/03, 61/04 i 55/05)

Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka BD BiH („Sl. glasnik Brčko distrikta BiH“, br. 10/03, 8/07 i 19/07)

Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka FBiH
("Sl. novine FBiH", br. 36/03)

Zakon o zaštiti svjedoka u krivičnom postupku RS ("Sl. glasnik RS",
br. 48/03)

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна и универзитетска библиотека
Републике Српске, Бања Лука

343.1(075.8)

СТАНКОВИЋ, Недељко, 1958-

Krivično procesno pravo / Nedeljko Stanković. - Brčko [Distrikt] : Evropski univerzitet Brčko Distrikta, 2021 (Banja Luka : Markos). - 503 стр. ; 25 cm

Тираж 500. - Напомене и библиографске референце уз текст. -
Библиографија: стр. 491-503.

ISBN 978-99955-99-59-1

COBISS.RS-ID 135121665